ש. הלקין

יחיאל ההגרי

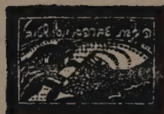
60 —

ה ש

ש. הלקין

יחיאל ההגרי

רומן

הוצאת א. י. שטיבל ח׳ בע״מ
ברלין־שרלוטנבורג
ת ר פ ״ ט

נדפס בבית הדפוס ה. איטצקובסקי, ברלין

יחיאל ההגרי

פרק א׳

יָחִיל וְדוּמָם

בערבי החול היו מדליקים את העששית בחדר האכילה בלבד. שאר החדרים היו שוקעים באפלולית־חורף לבנבנה ומלאת־רטט, שהצללים נוהגים בה כבני־בית מיושבים ועגומים במקצת, מגיחים מעברים בדממה, בשובה ונחת, וצונחים ונחים צל על משכבו בלטיפת־קפאון. שתי האחיות, תינוקות הללו, שגנזי אהבתן נראו להן דוקא עם דלף־הסתיו הראשון, היו מקדמות את הדמדומים בברכת־חג צנועה ונחפזות אשה לקראת אוהבה, משיהבהבו אורי־הפנסים החורורים ברחובות האפורים. עם יציאתן, יציאה ביישנית, גנובת, היתה הדירה המרווחת מתיתמת כולה, הד פטפוטן הכבוש ורשרוש־שמלותיהן הריחני מתכנסים לזוית חבויה שבקיטונן, חרדים מפני הדממה המשתררת, וזכר בשמים ענוג ומתמוגג תועה ערטילאי בחלל המתיתם. אז היה אבא משתטח על גבי הספה שבחדר המואר האחד, מציץ מצבה מתפנקת באמא, הכובשת ראשה בעתון וידה מאהילה על עיניה, נאנק אנקת תינוק אחוז־תרדמה, שבה הוא מפקיד רוחו ביד מלאך־השנה למימי־עריסתו זה חמשים שנה. היה זקנו המחודד מַתְוֶה על הקיר זנב קודר של כוכב־שבט, שניטל זיוו; עיניו הנסגרות נפקחות למחצה ומחייכות מתוך נמנום מול עיני אמא, החשות להן מפלט בעתון תוך־כדי־רגע, ונשימתו הקצובה, שתחילתה פעפוע מרוסק וסופה חדלון־מות, נטמעת בדממה הגמורה.

ובערבים שכאלו היה יחיאל מצפה לגלוי־השכינה.

בטרקלין הנשקף על פני הגן שמעבר הרחוב עמדה כורסה עתיקה, בעלת צבע שהם־מטושטש. גב רם ומקומר, כדופן של אִצְטְוָנָה רחבת־ידים, היה לה לכורסה זו וסומכות ארוכות וצנומות, מעוגלות מלמטה

ושטוחות מלמעלה, מסבירות פניהן ליושב, שיסמוך מרפקיו על בדי־שיראיהן הפעוטים, הקרחים, ודעתו תזוח עליו. והיו סומכות אלו מספרות על אבות ואבות־אבות, שישבו בכורסה דור אחר דור, מצחם המשתפע ועולה, מצח שאין לו סוף, מתקמט על גבי כתבי־יד ערוכים בשורות מעוגלות של אותיות זעירות, כתבי חב״ד, עיניהם הנוחות והעששות קצת כקטיפה שחורה, שאד־יושן תמול שורה עליה, מתרוממות מדי פעם, צופות למרחקים, רואות ואינן רואות, ואצבעות ידיהם הלבנות, המצומקות, שעורקים כחלחלים מתפתלים מבעד עורן חסר־הדם, נוקבות ומשתרגות בסבך־זקנם, תולשות שערה מכסיפה מתוך פזור־הדעת וגונזות אותה בתוך אותם כתבים עבים וצהבהבים. ימי דורות רבים עמדה הכורסה בעיירה נדחת שברוסיה הלבנה, כסא־הרבנות, העובר בירושה מאב אל בנו או אל חתנו, עד שפסקה השלשלת הארוכה, ובת הרב האחרון נשאה לבן־סוחר. תמו רבנים מן המשפחה, כתבי־היד המעוכים, עטורי־השורות, שאצבעות דקות ולבנות, כאצבעותיו של סופר־סת״ם, היו טומנות שערות־כסף בין קפליהם, נגנזו בין שאר השמות שמתחת לבימה האיומה שבבית־המדרש הקודר, העזוב, והכורסה נתגלגלה אל מעבר לים והעמדה בטרקלין מפואר שבאחת הדירות הנאות שבניו־יורק. אמא, בת־הרב, סרבה להפרד מעליה, ובעלה עשה רצונה, הביאה לאמריקה והכניסה לבין כסאות ננסים, שברק־שחצנותם מתבטל בפני טשטוש צבעה השחום, והעינים הרבות שבגבותם, העשויים חורי, נפקחות לרוחה, קורצות לאור־הפנסים, המסתנן דרך הוילאות הכבדים, תוהות על בת־המלך הזקנה והגאה ואינן יודעות מה.

ובכורסה עתיקה זו היה יחיאל מצפה לגלוי־השכינה.

בזוית חבויה עמדה הכורסה, וקרני־השמש, השוטפות את הטרקלין למן הבוקר ועד הערב, לא חדרו מעולם לתוך האפלולית, העוטפת אותה בפנתה כצל־מסתורין, החופף עליה מקדמת־נעוריה. אולם בערבים, עת שהבית שוקע כולו בדממה לבנבנה, והכורסה נראית מתוך כך כמתאוששת קצת, מחדשת ימיה, היה אור־הפנסים, הזולף דרך השושנים אשר על וילאות־החלונות, מצליף פסי־משי חורינים ונקודות־כסף רותתות על סומכותיה הרכות ועל גבה הרם ומציע מעין כסת משובצת לרגלי היושב בה. וכשהיה יחיאל מתכנס לתוך עמקי־רכרוכיתה הנוחים, המלטפים כחיק

אם שתקנית ומבינה כל, היתה אותה זהרורית ורודה במקצת שבראש־גבה גולשת בחשאי ואוצלת לפניו דוק קורן, שהעור עצמו כאילו מרגיש בעדנת נגיעתו, והיד מתרוממת מאליה לבדוק בחלקתו.

זהרורית ורודה זו, המרפרפת על גבי הכורסה, היתה שופעת מן החוץ דרך חלון מגוון שבקרן־זוית שכנגדה, שזגוגיותיו עשויות גרגרים מחוספסים של לובן, אודם ותכלת דקה־מן־הדקה, משמשים בערבוביה. והיה דומה, שדמות־פלא זִיוָנִית, בת עולמות רחוקים ומזהירים, מתלבטת בחוץ, מעבר לחלון, מנסה להציץ בזגוגיות האטומות ואינה יכולה; זיוה זולף־ונכנס, והיא מתלבטת בחוץ, שוממה ומתגעגעת. היתה הדמות נאחזת בענפי הַלִּבְנֶה החשוף, אשר עם החלון, מנודת מדוכדך מקהלת־הַלִּבְנִים שבגן הסמוך, וזרדיו הצנומים, המטיחים מבטי־חשד לצדדים, רותתים לנגיעתה ומתגרדים בחלון בחשאי. צללים דקים היו משתרגים על גבי הזגוגיות בפקעת רבת־חידות, זעים בלאט על פני גרגרי הלובן, האודם והתכלת, ויחיאל, המתעורר מדי פעם מתוך צפיתו ברתת־תמהון, נותן בהם עיניו, ולבו רוחף: הפלא בא.

הפלא בא! אל־החיים רב־הכח מבקש מחסה בלב האדם, ונעימה נשכחת צפה ועולה ממעמקי הנשמה, מתגנבת בלאט כהד־עבר רחוק ורוה־רזים, מתגברת מעט־מעט ולופתת את כל העולם כולו. ומעטה־הנגינה רוחש בשורה מתקרבת, רעד ההויה כולה, המתעוררת באדם לחיי־התבוננות. עוד רק מעט ולחש־פתאום ישמע סוער: „הנני כי קראתני!.. הנני כי נועזת לדרוש לשכני ולחקור מהותי... בודד אתה בחייך, תועה, תוהה על ישותך ועל ישותי... זר לך העולם וזר האדם לך... חלומות בני־שעה לא יקחו לבך והזיות־שעשועים לא תקלנה מצערך... הנני איפוא לפניך... מקור צערך וגעגועיך... ואתה, אם לא חפצת שקוע בי והרדם, — שאל־נא אשר תשאל...“ והוא, יחיאל, אין כח בו לקום ולנפול על פניו לפני הדמות השקופה, העומדת עליו, ודמעות־רחמים בעיניה התכולות, המזהירות: „אל־הפלאות!.. רק רגע, אלי... רק רגע קטן אחד ותשוב רוחי אלי... וחלוש ומעונה אקום לקראתך... ותורני את דרכיך ותעמידני על טיבך... צמא־הדעת אני וצמאוני אוכל לבי... אבינה־נא בך רגע... ואחר אובד בים־

חייך בשמחה ומרצון... כצל עגול ופעוט זה, הנבלע בגלי־הנוגה הערנים, המחליקים לרגליך מתוך תהייה קשובה..."

משונה היתה הצפיה. וכשהיה יחיאל מתעורר מקפאונה ונאחז מתוך דמדומי הכרה שבה לתחיה בחוטי החלום, ההולכים ונשמטים חיש־מהר, היתה מעין להבה לבנבנה מנצנצת מנגד, מנצנצת ודועכת לעיניו התוהות, כאלומות־הורד, המשתזרות לפתע־פתאום עם שקיעת החמה בלב־השמים בֶּהָרִים והולכות וכבות כמעט תוך־כדי־רגע. היתה הדממה שמסביב נראית ריקָנית שבעתים, והאוזן, כביכול, בוחנת הד־גלים רך מחליק במרחקים, כאילו הַסִּיט הכותל שמנגד את עצמו לקצוי־ארץ, וסימנים קלושים באפלולית הרועדת מעידים בשפה רפה על איזו דמות לבנבנה־שקופה, שחמקה־עברה זה־מעט. הרגשת ודאי סתום, שלא נתפס כל־צרכו, היתה רועדת בנפש, ותפלה חרישית, תלונה שלא מדעת, הומה בלב: אתה, הכמוס, הסמיר, אשר חָיָה אחיה אותך ולא אדעך, למה השלית אותי גם הפעם? למה בשרתני את בואך וְנִגְלֹה לא נגלית אלי? געגועי־היאוש, הנובעים מתוך הכרת האפסות שבחלום, שאין הדעת שולטת בו והנאתו הנאת־רגע מסופקת בלבד, היו ממלאים את החלל הריק צלילים תועים, זרים זה לזה, נישאים ממרחקי־עבר עוטי־ערפל. צלילים מקוטעים אלו, הנענים זה לזה מעברים, לא היו מתאחדים ומתמזגים בחשכה, אלא שמעין הרמוניה חיה היתה מתעלמת בפנימיותם. דורות־דורות של מבקשי־אלהים הפקידו את מיטב כאבם בזעזעים הערירים. את טהורי־געגועיהם, את קדושי־כסופיהם שִׁקְעוּ בהם ובהדיהם: איש מאפלת־מערתו, אשר בה התיחד עם תשוקתו הלוהטת, ואיש מיקוד מדורתו, אשר עליה הועלה לקדש את שם געגועיו, ומטומאת חייו העכורים, אשר בסתריהם נשא את אור־חשקו בדממה, שלחו אותם לתעות על־פני כל הארץ לבקש את הכואבים הגדולים אשר במרחקי־העתיד. הם, הַמְשֻׁוָּעִים, אשר נדמו ואינם, נחו, שקטו, וצלילי־שועתם עדיין תועים בחלל ונמשכים ובאים יחד למקום, שנשמה חיה וכואבת חורזת שוב בנטפי־דמה את צירופי־האותיות הסוערים של אותה תפלה מתרפקת ותובעת: הגלה־נא, חביבי, ופרוש עלי סוכת־שלומך... היו הצללים שבפנות מזדעזעים משום־מה, ויחיאל לבו בוכה בו: צפיה ובשורה — וגלוי אין.

צללים של ערבי־צפי, [illegible], משונים כגון זה, היו מקיצים ודברים בסך, משיבים תוגת יאוש מכאיבה. דמדומי־ערב בחורשה, הבונה בבדולח הַבְּרֵכָה טירה ירוקה, ישרת־עמודים ומקומרת־כפה. אפלולית זהירה צונחת מצמרות הארנים הזקופים, הקופאים, שהעין חותרת אל סבך־מרומיהם ואינה מבקיעתו. עורב מחליק בחלל־האויר השחיר רגע על עין התכלת המציצה מאחת התורפות, פעמון קטן צלצל במרחק ונרדם — ורעד הלב מתוך צפית־פתאום: הפלא בא... והנה עוד ערב אחד באותו בית־כנסת של „מושב־הזקנים“. החזן, שנדב תפלת־ערבית לבדק־הבית, גווע בבכיה במלת „השכיבנו“, והוא, יחיאל, מתקין עצמו לצאת, מתוך שֶׁקוֹל־החזן הערב, לכאורה, מתגלגל באזניו במעין שברים כבושים וחטמניים שבחֶמֶת־החלילים. עד שהוא עושה דרכו בין הקהל הצפוף, הלוטש אליו עיני־כעס ונענה למרפקיו מתוך פזור־הדעת שבהקשבה מרוכזת, נתקל מבטו בזקן גוץ וחִוֵּר, מבני־המושב, שהובאו לבית־הכנסת כעדים אלמים למעשה־הצדקה, הנעשה להם, והעמדו בזוית מיוחדת, מאחורי קהל־האורחים. זקן זה עם פניו הקטנים והלבנים וראשו המוקרח, החלק כקלפת ביצה שנולדה, עם רעידת שפתו התחתונה הרפויה ותנועות ידו הצמוקה, המתרוממת לאטה מדי פעם לשפשף בפרק־האגודל בקצה חטמו הסולד, העלה על הדעת תינוק רך, שזקן צהוב ומדובלל לפניו. דומם עמד לעיני יחיאל, מקשיב ואינו מקשיב לתפלה, משפשף בפרק־האגודל בחטמו הסולד ומעפעף בעיניו, ששערות־ריסיהן נשרו, כמתגבר על תרדמת־הנצח הנופלת עליו. ופתאום בלא שום הקדמה והתראה, רעד גופו התשוש בבכיה מסערת, פניו הלבנות, פני תינוק רך, צנחו מתעותות על חזהו, ודמעות מטפטפות בבהלה נקוו בזויות שפתו התחתונה הרפויה. כאב מעביר על הדעת תקף את יחיאל, ואחריו — אותה צפיה משקטת בבשורתה, שהעין כלה לאורה הבוטח, והנפש — לאמת הודאית, הקרובה־הרחוקה, הלוטה ברמזיה... והנה אותו ליל־חורף זועם בגן, עת שטפו החיים בגידיו בעים, והוא התגנב לצאת מן הבית, בלי שתרגיש בו אמא, להלחם בסופת־השלג מתוך תאות־הויה קודחת וסומה. לא עבר דרך מאה צעדים, מגשש בעבי־הלובן המתחולל מעברים, גועש ומשכר ומדהים, ונתקל בהרוג סרוח מלוא־קומתו על המדרכה, גל־שלג מאדם מתחת לראשו, כר־רקמה, שיד אהבה נואשת נְתָנַתּוּ תחתיו ברגע

האחרון, ועינו האחת, שאור־הפנס משעשע את פתותי־השלג שבריסיה, מסתכלת בו, ביחיאל, בתמיהה גלויה, מתחילה נבהל ואמר לברוח, להמלט על נפשו, אולם משהרגיש בשוטר בודד, שהגיח מאחורי מחיצת־השלג, מקום שהיה מפשפש בעקבות־רגלים מטושטשים ומכוסים, ומגבעת מעוכה, אפורה־כחולה, מגבעתו של ההרוג, בידו, סר פחדו ממנו ועקת־שממון תקפה את לבו. — אותו נוכל (רמז לרוצח) — אמר השוטר: — שעה יפה מצא למעשהו... בלילה שכזה אפשר לאבד עולם מלא, ואין יודע מה...— בעקימת־פה שבבת־צחוק נבוכה הביט רגע ביחיאל, ומבוכתו של איש־מדה מגושם זה כאילו אחזה בנשמתו בצבת רבת־חדודים והתחילה מהפכת בה להנאתה. הכיעור שבחיים, המיאוס שבקיום־הפרט, הנפסק על נקלה כל־כך, היה כבד מנשוא. — הוי, אתה האחד בחיים ובמות, למה תלעג לי ותבעתני?.. וכשגחן השוטר על גבי ההרוג, פשפש בכיסיו והוציא מתוכם סכין ארוך וכפול ומחי־קבל של יד, סימנים מובהקים, שההרוג בעצמו היה מן „הנפשות היפות“, לפי דבריו של השוטר, הרגיש יחיאל מין גועל בנפשו והכיר, שהריגת אדם סוף־סוף אינה אלא קטנה, ואף הוא היה יכול להרוג את הנפש. אולם עין־החלל הפקוחה, המציצה מבין כִּתְמֵי־דם קרושים ומלבינים, הסתכלה בו שוב בתמיהה גלויה, ולבו צעק אל אלהים...

הזהרורית הורודה עדיין היתה שופעת מן החוץ. הצללים המשונים היו עוברים ונעלמים. זכר שקיעת־חמה אביבית בעיירת־דמיון מלבלבת היה בוקע וזורח רגע, והנשמה העיפה לוחשת מתוך מאמץ סוער אחרון: „כמה צפיתי לך, רבונו־של־עולם! כמה ערגתי לבואך מאהבה, מיראה, משמחה ומעצבות, ועדיין לא זכיתי! ואימתי, אימתי אזכה, רבונו־של־עולם?“

פרק ב

גִלוּי שְׁכִינָה

בערב פושר ומטושטש, אחד מערבי־חשון הכהים בניו־יורק, עת שהחלל משחיר פתאום, ודמדומים חמימים ורטובים במקצת אורגים זרי־

ערפלים מסביב לרבבות האורים, המזדקרים מתוך החשכה כעינים אין־ספורות של בריה אחת ענקית, מורגשת ולא־נראית, בא הפלא; ויחיאל לא פלל.

מסע־התחתית, המלא מפה־אל־פה, פִּלְטוֹ על התחנה האחרונה, ומבלי דעת לאן ילך, שרך דרכו לעומת גן־העיר, הנראה מרחוק כמסך אפל, מצפין אוצרות לא־נודעו. יחיאל צריך היה להכנס אל ביתה של לוריין, אולם לראות את הוריה לא חפץ והתרעם על עצמו, שהקדים כל־כך: לוריין הלא הודיעתו בבוקר, שהבית יתפנה רק בחצי־התשיעית, וחפזון זה על שום מה? קשה היה להודות, שחפזונו אין לו טעם אחר אלא אותה תאוה רבת־הכח, המטילה אותו מדי פעם לתוך זרועותיה של לוריין, ויסורי־הכעור שבה קשים מכל ההנאה המפוקפקת שברגעי השכחה העמוקה, שהיא מַעֲנִיקָתוֹ. הנאה מפוקפקת! ואף־על־פי־כן הרי תועה הוא כאן בחוצות השוממים שבאותו פרור־העשירים, מתכונן מבעוד יום לקראת ליל־השכרון, הבא עליו בעוד חמשים רגע. אי, כמה מכוער כל הענין כולו! לוריין נחפזת לקראתו עם צלצול־הפעמון הראשון, אכולת־אהבה, צמאת־אהבה — והוא היודע ומכיר בעצמו, שלא אהבה הוא משיב אל חיקה, אלא תאוה, תאוה מגושמת ומזוהמת, בא ונוטל אותה ומסוה־שקר על פניו, רוצה להיות אוהב וכולו רועד מחשק טמא. הדלת נפתחת, ועיניה הקורנות מברכות אותו מתוך צניעות מחזקת־טובה. והוא במה מרגיש הוא בעצם כאבו אותה שעה חוץ מבאותה שמלת־בית אדומה ושקופה, המבלטת את חמוקי־ירכיה האמיצים ואת שרטוטי־חזה, הרועדים עדינים וגמישים? רגליה מרשרשות על גבי המרבד באותם סנדלים כחולים, שכשהיא מתכנסת לפנת־הספה, מצפה לקרן־אהבה ראשונה, הם נושרים מאליהם כיצורים חיים ומגלים את קרסוליה המלאים, המעוגלים ככרי־שיראים פעוטים, לוחשים חרש מתוך צמאון קודח, והוא הולך אחריה אל קיטונה האפלולי, נסוך האור האדמדם. הולך הוא כאילו כפאו שד, ואף־על־פי־כן אין כאב לבו הנעכר מתגבר עליו, עד כדי להשיבו אחור, להניסו מאימת־החטא, המגיחה ומתקרבת עם כל צעד מתוך אותו קיטון אפלולי. לא! כאב־לב נעכר לחוד ותאוה עריצה לחוד! ואפילו בשעה שהאדמומית הקדחתנית מתחילה זורעת בהרות מגובבות בפניה החורות, הצמוקות, פני נערה שבעת־עמל, בָּלָה בלא־עת, ומתעלפת

היא מפקירה לו את גופה, היפה עדיין, המכביד מתוך חשק עִוֵר, ודעתו שלו שפויה עליו, צלולה, עד כדי להכיר בקלים שבזעזועי־ריסיה ובחרישיות שבאנחות־תאותה, אין החרפה הצורבת עוקרתו מתוך זרועות האשה החמות, המושכות שלא־מדעת, כבדות כנטולות־חיים. לא, אין החרפה צורבת כל־צרכה, כפי הנראה! הלב מתעטף מפחד הגזירה הקשה, גזירת העבירה, המתרגשת ובאה; חפץ מדכדך למרוד, לנתק את עול־החיים הצונח לאטו, עִוֵר ובוטח, מפלח כברק את הערבוביה שבנפש — והתשוקה הולכת ומשעבדת, ורעבון־הגוף מנצח. אל אלהי הטוהר והיופי! למה עוללת כה לעבדך? למה תקים עלי את היצר הרע הזה, השם לאל את געגועי על ההוד הטמיר שבחיי־הבנה מתמידים? אל ההוד הזה התפללתי מעודי ועד היום, אל הוד־ההויה האחד, המוצק בעצם שִׁטְפוֹ, נפשי יוצאת בכל עת ובכל רגע. בכאבי אדרוש לו ובשמחתי אבקשהו, זַכֵּי־מאויי יחתרו לאחוז בו, להרגישו כולו, ויצרי בא ולועג לי והופך את אמת־חיי לשקר פעוט ונבזה. ואולם אמת־חיי הלא אמת היא, אתה, אלהים, ידעת!

כה צעק יחיאל אל אלהים. וכשהקיץ כדי רגע, היתה רוח אחרת אתו. העלטה שבחורשה המרוחקת, שלשם הובילוהו רגליו דרך גן־העיר שלא מדעתו, שחורה היתה ואלמת, אולם אור סמוי, מסתנן בינות לגושי־העצים מאחד הפנסים, שזר על האדמה הַקְרֵחָה רשתות־מַלְמָלָה משונות, רועדות לאטן לנפנוף הענפים הגבוהים, שרות חרישית, מתעוררת ומתאפקת מדי פעם, מנענעתם תוהה ומלאתי־רחמים. כאן, בתוך התהייה הרחמנית, נראה הכל מוזר כל־כך. מוזר היה, שמתוך אלף־אלפי הצורות והדמויות, שרשתות־המלמלה, הרועדות חרש, היו יכולות ללבוש, לא בחרו לעצמן אלא צורה אחת זו דוקא. מוזר היה ברק ההרגשה הפתאומי, שגלה איך־שהוא ללב, שכניסתו זו של בן־אדם לתוך חורשה אפלה שבגן־העיר, אלף אלפי מאורעות ושלובי־מאורעות קדמו לה בהכרח, עד שיצאה אל הפועל, ואלף־אלפי מאורעות ושלובי־מאורעות צפונים בה עצמה ועתידים להתפתל מתוכה בהכרח בנתיבות נצחים רחוקים: שמשות רבות נולדו וכבו, קרחונים גלשו ונמסו, ונשמות־דורות חיו ומתו, כדי שתבוא לידי גלוי כניסתו זו של אדם לתוך חורשה אפלה שבגן־העיר, והמוני מעשים כבירים וחזיונות אין־קץ נהדרים כרוכים ומקופלים בה, בכניסה זו. מעשה, שאין לו ערך,

כשהוא לעצמו, נהפך למרכז ההויה כולה: נצחים חלפו מצטמצמים בו כקוי־אור, שאין להם סוף, בפְּרִיסְמָה עצומה, ונצחים נולדים זורחים מתוכו, מתפשטים לעברים כאלומה של קוי־אור, שאין להם סוף, מתוך פריסמה עצומה. הוי, אתה האחד, המתגלה כאחדות פשוטה במעשה הבודד, אין־הערך, ובהמוני הפעולות הכבירות מכפי השגתי, למה ההכרח הזה שבחייו למה ההכרח שבגעגועי על הטוהר ולמה ההכרח שביסורי הכיעור שבחיי? ואם אמנם יש ואני נכון להענות מפניך, אלי, להענות גם מפני הגזירה האיומה אשר בחיים, בשמחה ובכאב גם יחד; אם אמנם יש ואני עומד לפניך נדכה ושחוח כברגע זה, וכחך הרב, עצמתך רבת־הגונים, המתגלים לי תוך כדי רגע, משתיקים אותי, שמים מחנק לטענותי, טרם צצו, — כאב אחי, כל נפש ונשמה, לא יחדל מענות אותי גם לזוהר־עשרך, המכה אותי בסנורים. כאבה בן־החלוף של נשמה עלובה אחת אינו מוצא פתרונו בהדר נצחיך, אל אלהים! כאבה של לוריין, עלבון־חייה, מציק לי עד מות. חייה עצמם, עצם קיומה, עלבון הוא. עניה דוויה זו, הַמַּשְׂלָה את נפשה לראות כל פרץ־תאוה נתך עליה כראות לטיפת־אהבה קדושה, למה אינך מניח לה? למה ההכרח שבכאבה שלה? זה שנתים אני מתעמר בה, נהנה מגופה, כדרך שנהנה ממנו אחי הבכור, עד שנשא אשה כשרה ועשה לו בית, בעל בעמיו; זה שנתים אני מתעלל בה מאונס, והיא אולי אינה גם יודעת, כמה עלבון, כמה חרפה מסכת בחייה, ואולם עלבון זה וחרפה זו למה הם? היא אולי אינה מכירה בהם; אולם אתה, אתה, המרגיש ויודע־כל, למה הם לך, רבונו־של־עולם?

ברחבה לבנה שבחורשה עמד יחיאל מלכת. השמים היו קודרים, וענגה אחת, תחוחה ומגובבת מהבהבת בלבם, רצועת־אור דועכת. אי־שהוא, בלב החורשה, נשמע קול חריקה צרודה: נפץ חדש בגזעו של אילן זקן. יחיאל רעד ונדמה לו, שפעם, בשכבר הימים, במרחקי־נצח עמומים, עמד שומם ומשמים כברגע זה ממש כאן, בחורשה זו עצמה, ואותה עננה תחוחה מהבהבת על־פני הרחבה הלבנה וקול נפץ שבאילן נשא באויר הטחוב. נתערטל כל העולם כולו לעיניו, זר, ספוג־צער ומעורר־רחמים למן העולם ועד העולם, ומשהו חדש, רך ונעים כנגינה פלאית שבחלום, נגע בו. לבו פג רגע אחד מהכרה פתאומית: בא האלהים, וכמתוך אד משכר

הרגיש, שבינתו מסתתרת. אולם רעיונותיו לא נתבלבלו, כאילו לא היו תלויים כלל בדעת־אדם צלולה להתוות דרך להם. כסיעת יונים לבנות הסתובבו לעיניו בחלל המעורפל, זכים וברורים, אלא שקשה היה לדבר: לשונו כאילו דבקה לחכו. מתוך מאמץ מוחש עצם את עיניו, כירא להביט אל האלהים, ולחש, ספק לחש־שפתים ספק לחש שבלב:

— אתה, אשר כל ימי בקשתיך, ערגתי אליך בימי־צער ענוגים ובלילי־נדודים רוי־אימים, מי אתה ואדעך?

האלהים לא ענה.

— אתה, אשר גם דַמֵּה לא אדמך ואת קרבתך אחוש בכל־זאת, אדע, כי ישך־יש: ברעד־לבי זה, בהבהוב הענגה התחוחה וביסורי לוריין העלובה. איכה אבין בך, ארגישך כולך? איכה אדבק בך ואשכח חיי־אני?

והאלהים ענה:

— שאל לבך ויגדך.

— לבי! עסה זו של רגשות תוססים, אבעבועות־צבעונים עולות ויורדות! לבי, הצר בשמחתו, ובצערו לא־כל־שכן! רגעיו שלו בני־החלוף הלא מסמאים אותו מראות אותך, אל־הנצח! לבי, הטובל ביפיו שלו ושוקע בכיעורו שלו, איך ידע כלום חוץ מרגעיו־הוא, רגעי כאבו והדרו? הוי! אותך איכה אדע, אלי? איכה ארגיש את הלמות לבבך אתה העצומה, המפעמת ורד־שחר ודובבת שפתי־חבצלת, מרנינה ציוץ־אנקור ומגבירה שועת־נפש? את הלמות לבך אתה איכה אחפש, איכה אקלוט בבת־אחת, ואחיה את חייך ולא את חיי ואדע את מאוייך ולא את מאויי? שברירים־שברירים אני קולטם, צלילים־צלילים אני שומעם, אולם איכה ארגישם כולם? איכה אדעם לוא גם רגע?

— להיות אלהים אתה חפץ — אמר האלהים, ויחיאל נזדעזע להד העצבות שבקולו. עצבות זו חדשה היתה באזניו, פולחת מכל אשר ידע. לבו פג מפחד: מה כל כאבו לעומת הכאב הנורא, אשר האזין רמז לו בקול האלהים? חפץ עמוק להבין את הכאב הזר הזה, אשר הופיע לעיניו רגע כתהום אין־סוף, מלאה עלטה, מתפלצת מדי רגע, נחת עליו עז וחם, כגל שוטף. רגליו כשלו, והוא חשב להתעלף. אולם סערת־רוחו וחששתו הכהה, שמא יתם החזון והגלוי יתעלם, השיבו רוחו. ברק הכאב החדש.

אשר נצנץ לעיניו רגע, איום וזר, כאב האלהים, גוע דומם בחשכה כברק חרישי בעבי־לילה. נדמה לו, כי רגעים מועטים אלו — גאולת־חייו כרוכה בהם, ושוב לא זכר כי אם את כאבו־הוא, ודבריו פרצו בזרם מתגבר:

— להיות אלהים? לא! חיי־האדם חביבים עלי מהמירם בחיי־האלהים. ימי הוצצו, ואיני מתירא מפני הסוף. רגשי כציץ: עלה וימל, ואני מוצא ספוקי בהם: אהבתים כמות שהם. אהבתי את שמחתי בת־הרגע ואת כאבי בן־החלוף, אהבתי את יסורי המלחמות, המתחוללות בי, את צמאוני ליופי ואת יאוש־כיעורי, את אמונתי ואת כפירתי, את תקותי וספקותי, בטחוני ופחדי. אהבתי את קצף יין־חיי, המעלה נצים מרובים, תימרות רשפים מרהיבי־עין: אודם, זהב, ורד ותכלת, וספק־גון עדין, זוך שבחלום, יפה מכולם ונחמד מכולם, מרפרף על גבם. חורף וקיץ הענקת לי, רוחות וגשמים, טללים ודמעות. אהבתי לשלוח שרשי אל לב האדמה, להעמיק חדור אל לבה ולשתות את עסיסה, העולה ומשתפך לעורקי בוסח ומזין רוה ומעודד. אהבתי את חיי! אהבתי את חיי־האדם מהמירם בחיי־האלהים. אולם ראייתי לקויה, וידיעתי הפגומה מכבידה ידה עלי. הה, אלי! רק את רגשותי ידעתי, ככוכב, המרגיש רק בתשוקתו־הוא אל שאר הגלגלים, וכגבעול־הדשא, היודע רק תאותו הוא לשמש, כי תכה על ראשו ותאמר לו: גדל! אני ליותר מכך אני מתאוה! אני לדעת אותך חפצתי, לדעת את חייך בכוכב ובפרח, בזבוב ובקרן־השמש, לדעתם כולם בבת־אחת ולא תאוה־תאוה בפני עצמה, מכירה רק בעצמה ומסגירה על־כרחה את שאר ההויה אל מחוץ לתחומיה. ידיעתי פגומה, פגומה על־כרחה, ואני לדעתך חפצתי, כדעתך אתה את עצמך, לראות את מסלול חייך ואת מגמתם, כראותך אתה אותם!

דבריו כאילו הבליטו לעיניו את היאוש אשר בחייו. נדמה לו, כי רק עתה הכיר בטיב הכאב, אשר צעק בלבו אל האלהים זה ימים רבים. כאב עִוֵּר היה זה, ורק עתה כאילו נִתְּנו עינים לו להסתכל בעצמו, להשיג את עצמו כל־צרכו. יחיאל פסק מדבורו: לבו התלבט צומק וכואב כל־כך. אולם כאבו בעצמו הוסיף לו כח חדש, ומין כעס נגרש תקפו.

— להיות אלהים! ולוא גם חפצתי להיות אלהים, הארשע? חפצי בעצמו, אפשרות חפצי מזכה את מציאותו. רק לְמְלוֹא־מאויי שמת גבול.

אולם את מאויי לא הגבלת · רק את השגתך מנעת ממני — את חפץ־השגתך נתת לי · פקחת עיני לרוחה · הרחבת לבבי · חלומות כבירים נפחת בי · געגועים עצומים כגעגועיך אתה — ורק משכרם חסרת נפשי · ולוא גם נשאתי נפשי להיות כאלהים · הארשע? אולם משאת־נפשי שלי צרה מזו! מניח אני לך את הויתך־אתה ואיני מהרהר אחרי קיומי־אני · נצחי־נצחיך לך · לך הם · ולי אני שברי־רגעים דלים אלו · שסופם — לוע אפל · שאפילו תאות־הגבעול והכרת־היתוש אין בו! מניח אני לך את קדושתך ומסתפק בגעגועי על הקדושה! מניח את תהומות ששונך וצערך ונהנה משלוליות ששוני וצערי אני · אולם עורוני — איכה אהנה ממנו? עור הייתי מיום עמדי על דעתי ועור אשאר · עד שיעבירני צערי על דעתי · מתחבט אני כעטלף · המרגיש בחום השמש העולה ולראותה אינו יכול · ועד שהעטלף חש מפלט לו בחשכה · עלי שנואה החשכה · כעול־דורות היא מעיקה עלי · וכשאני בורח למקלטה · שלא מדעת אני בורח: דעתי אינה מתאוה כי אם לאור · ואם דעת הָאַהֲבָה נתת לאדם כולו · · ·

— לאדם כולו? — תמה האלהים · ויחיאל הרגיש רעד־פחדים בקולו · טענותיו לבשו צורה חדשה בעיניו: לא כאבו הוא המדבר מתוך גרונו · כי־אם כאב כל האדם · כאב הדורות · הדורשים לדרך אל בחיים ואינם נענים עולמית · הוא נזדעזע לברק הרעיון הזה וכמעט כרע תחתיו · אולם מאחוריו · מלפניו · מכל עבריו · הציצו בו עינים חרדות · אלף־אלפי עינים · חרדות וכלות: רגע־הגאולה הנה בא! מצאנו פה לצערנו מול־אלהים! דבר־נא · אח · דבר־נא! מצאת עוון האלהים! ראה · כי שח ראשו · כמכיר באשמתו · ויחיאל דבר כמתוך טירוף־הדעת:

— כן · לאדם כולו! וכי אינך רואה? מעברים הם נוהרים · המונים־המונים · דורות חלפו ודורות יבואו · וכולם מבט אחד לעיניהם ושאלה אחת על דל־שפתיהם: את חפץ־הדעת נתת לנו ולא את הדעת עצמה! נלחמים אנחנו איש בנפשו ואיש ברעהו · בניך מובלים לשחיטה באלפיהם וברבבותיהם · דמיהם נשפכים לארץ · וחלומותיהם מתערערים עד היסוד בכל עת ובכל רגע · ואין יודע · על מה יש לבכות יותר: על הדם הנשפך או על החלומות המטמאים · אולם כל זה במה נחשב הוא לעומת אימת־העורון · מקור הרעה והכאב · אשר ישבע האדם? ואתה · היודע ומכיר את כל אשר

בידך באתנו. עד מתי תחשה ותענגו? ענגו. אלהינו. ענגו! חיינו אלה למה הם? למה כל הכאב העור הזה. ולמה החפץ הצורב. חפץ־הדעת. אשר אין מלוא לו? ואם אמנם גזירה היא מלפניך. אשר כעורים נגשש כל ימינו ועם שערי־היכלך הנעולים נגוע עורים. אל אכזרי...

יחיאל לא גמר. מבט־האלהים. רוח עצבות איומה. פולחת מכל אשר ידע. נגעו בלבו. והוא נבהל ונפל על פניו ארצה. וכשהרגיש במעין לטיפה. שהחליקה על שערו. זלגו עיניו דמעות. ולחש:

— סלח לי. לא ידעתי דַבֵר. כי אדם אנכי.

את אשר ארע אחר־כך לא זכר יחיאל עולמית. לארץ שכב רועד מפחד. והדלף מצנן את פניו הלוהטות. עיניו היו עצומות. אולם במעין ראייה פנימית הרגיש בחיוך־הבנה מזהיר ונוגה. מרחף בחלל־האויר. לחש ערב. קול־האלהים. הגיע ולא הגיע לאזניו. נשא ממרחקים כמוסים. נוגה היה הלחש וחם. וכולו מעין אגדת־פלאים רכה. תוכן האגדה לא היה ברור אפילו בשעת־המעשה: האלהים קורא לעצמו אסיר־הנצחים. כולו חפץ־הויה עור. אין־שחר. מתאוה הוא לחדול מהיות — ואינו יכול: חפצו משעבדו והוא הוֶה. הוֶה בעל־כרחו. ולא עוד. אלא שאפילו שותף אין לו בצער מאסרו: כל יש ויש מרגיש בצערו שלו. והאלהים. המרגיש בצער כולם. אשר חלקים בודדים הם ממנו. אין מרגיש כאבו ויודע. לו. ליחיאל. נגלה האלהים. לספר לו מכאבו. כי על כן מצא אותו נאמן לפניו. כולו אכול חפץ־הדעת. אולם גם לו לא יוסיף להגלות עוד. עד שימצאהו מאליו: גזירה היא מלפניו. שישתכח אפילו גלוי זה מלבו של יחיאל. עד שיגיע לידי גלוי חדש מאליו. ובינתים יתע לו בנתיבות־החיים כאחד האדם. סובל ונענה. טוען וקובל. אולם סופו. שיבין מאליו בצער האלהים. ירגיש בכאב־מאסרו בן־הנצח מאליו. ואז ירוח גם לו גם לאלהים.

כהנה וכהנה הוגד ליחיאל בלילה ההוא. והוא נופל על פניו ארצה. רועד מפחד. והדלף מצנן את פניו הלוהטות. אולם מכל אלה לא זכר מאומה: רק זכר הלחש הערב. אשר שמע כבחלום־לילה. לוהו עוד ימים רבים לאחר המעשה. גם את יקיצתו לא זכר ברור. מעין לטיפה קלה וחשאית חלפה על פניו. ומי־שהוא כאילו לחש:

— קום ולך.

הוא קם עיף ורצוץ. אולם לבו היה מלא שמחה שוקטת, דומה קצת לתוגת אביב צעיר. ענגת־האור התחוחה שבלב־השמים דעכה והלכה כזכרון יופי מתחמק. רוח סחובה וצובטת נשבה מן המערב. מרחוק הבהבו חָפְנֵי־האורים שבעיר. יחיאל נזכר בלוריין. שכרון־תאותו סר מעליו. הוא נחפז אל ביתה מתוך חפץ פשוט וחדש להיות לה כאח. למסור לה משהו מן השמחה הטהורה שבלבו. אולם משהגיע לשם וראה מעבר־הרחוב שמנגד את צלה הארוך, המתנענע על־פני הוילון, אשר על החלון, המואר באור אדמדם, אֲחָזוֹ רגש לא־טוב, והוא מהר לסור הצדה, כי ירא לעמוד על דם אחותו.

פרק ג

בְּרֹן יַחַד

זיו השלג הצית את רבבות אוריו המרצדים באילנות. גגות ורחובות מרוחקות מטבורה של עיר התגנדרו באיזמרגדיהם, המתנוססים בחליפות־צבעים בים־הלובן, השוטף אותם. תכלת־השמים — הלובן של מטה הֶחֱרָה־החזיק בה, ועַמְקוּת־קפאונה לבשה גון־חג. עורבים, שותקים מהתפעלות ומשפע־חיים, עמדו בקצות־הענפים, מתנענעים לאטם ומנפנפים גפיהם בדממה לְשַׁוֵּר עצמם, כשהם צופים באספקלריה המאירה של עולם זקן, שפתאום עלתה בדעתו לחדש נעוריו. קרני השמש, הנוטה קצת למערב, הפזו את שחור־נוצתם ועין־הירוק הקלה, המרתיתה בנוצה השחורה, כאילו מקרבת רחוקים, ממזגת תכלת־מעלה קופאת ודוממת עם לובן־מטה צעיר וחי, הפוצח רנה באלפי פיות פעוטים, זעים ומזהירים.

יחיאל היה שכור־חיים. עוד בבוקר, כשהציץ בסוף־שנה דרך סדק אחד שבחלון, שלא אחז בו מעטה־השלג השעיר, והסערה עדיין נוהמת בעצם תקפה, חתר לקפוץ ממטתו ולהתרוצץ בחוצות בתוך ערבובית־הגיל, המתחוללת מסביב. אולם מתיקות חמימה שבזכרון חלום כהה, שֶׁגֵּרְתָה אותו ועוררתו להתחקות עליו, לזכור את כל פרטיו, הֱשִׁיאַתּוּ להוסיף שכב: ישכב רגעים מועטים, יתפוש את החלום המתחמק ויקום. הלא

קרוב הוא, קרוב כל־כך. זה־עתה ראה אותו: אמש, לפני רגע. אלא שהחלום לא נִתַּן להתפש: נזכר רק בהרגשה עמומה שבילדות רחוקה, והוא, יחיאל, אורה חמיד עם אמו באחו שבעבר־הדניפר, שם במולדת הרחוקה. וכאז כן עתה תקפו רגש מענה, מכאיב ביפיו, וראשו סחרחר: על מפתן עולם נולד הוא עומד, ואין זולתו רואה אותו ויודע. אפקים נהדרים ואיומים נגלים, כשמי־שקיעה נבטים מעל ראש הר גבוה, ואין רואה ויודע. אמא אף היא אינה יודעת! אורה היא כפופה את החמיד, לובן מטפחתה מנצנץ מבין העשב הגבוה הרחק שם מנגד, ורק הוא לבדו רואה את המרחבים אחוזי־הלהבות, ההולכים ונפתחים, הולכים ונגלים — מפתן עולם נולד. רגש־בדידות, נעים ומציק כאחד, אחז לבבו, וכאז כן עתה עצם עיניו מפחד זכרון חדש וזר. נרדם וישן עד הצהרים. ובצהרים קמה הסערה לדממה. השמש התפרצה בצחוק מלב־העופרת. פתותי־השלג המטורפים, שדעתם נתישבה עליהם מעט־מעט, ירדו מתונות והשתטחו בשלום איש על יד אחיו. העבים הקודרים כאילו בושו מנסיונם, שנסו לקבור את העולם בזעפם, ונסוגו למערב פרועי־שער, נמוגים והולכים. טַרְקִיַת־הרקיע, שדרור קָרָא לה, לא האמינה למראה־עיניה וקפאה בתמהונה. יחיאל נענה על־כרחו לעתירתה של אמא, שיטעם קמעא. גזלן שכמותו, שאין רחמים בלבו עליה כלל, וחפז ויצא.

אי, שמש צדקה ומרפא! לא תנחומים בלבד את שולחת בקרניך החורות, שאין העין סובלתן, אלא בריות משונה, חסון וחזוק, המשתפכים בכל אבר וגיד, משכרים את הלב, נוסכים תרדמה על השכל, והאדם רואה מה שהוא רואה ושומע מה ששומע במין חוש ששי, חוש הבנה מיוחד, שאין בו ממושגי־הגוף, ולא ישיגוהו משיגי־הגוף. תאמר: חולם בהקיץ? לא ולא! כלום יש לך עֲדָנוּת יתרה מזו? כלום יש רגל פוסעת פסיעה גסה מזו, שכל הֲדָמָה הנאה לה, וכל שקיעה ברכרוכית־השלג — הנאה כפולה ומכופלת? ויש עין שנונה יותר? סוקר אתה הכל בבת אחת: את פניה השחומים של הילדה המחייכת, הנגלים מאחורי וילון אחד־החלונות, ולובן חזה רענן מציץ מקרע גלימתה האדמדמה, המשובצת משבצות אפורות־תכולות (אפורות־תכולות דוקא!); את עיניו המלפלפות ושטופות־הדם של כלב חברבר, הרובץ מכווץ במשקעה של גדר דחויה, תולה

פלוב, וזבוב גדול (זבובים באמצע החורף מהיכן?) דָבֵק בחטמו הרותת; את דוק־העשן, העולה מאחת הארובות שבבית־חרושת רחוק וקרני־השמש משעשעות אותו ומדקות אותו יותר ויותר, עד שהוא מתמר כגליל־שיש כחלחל ורופס, מתנדף תוך כדי עליה, וראשו לעולם אינו נראה לצערה הרב של העין; וכי יש לך ערגות יתרה מזו? דומה, רואה אתה ושומע אלפי דברים משונים, שעינו של בשר־ודם ואזנו של בשר־ודם לעולם אינן מרגישות בהם בשעת־חיים מצויה. ואף עכשיו, שאתה מרגיש בהם באותו חוש ששי מיוחד במינו, אין הפה יכול לאמרם! רפרופים הם אלו, נצנוצים קלים מן הקלים, שהכל יש בהם: כתמי־קטיפה שבזהב כנפי־פרפר, שראית בשכבר הימים; תמונה של שקיעה לוהטת, שהביאתך פעם לידי דמעות בפנה חבויה שבמוזיאון: החמה מסננת אור־קלל מתוך מגדל־עננים מגובב, והים מתחת קודר שומם; קטעי־נגינה עולים ומשתזרים בלב, הגווע לשמעם, ועל כולם אותו זוהר קורן, שבזכרון־חלום לא־יתפש, פורש מסכת־עדנתו ומרחף נמוג־ואינו־נמוג.

— ואף־על־פי־כן דומה, שמהלך אני מתוך שינה — קרא יחיאל בקול, כשנתקל כמעט־קט במכונאי מפוחם, שעמד בצד הנתיבה הצרה שבשלג לפנות לו את הדרך. בחור רך היה זה, צהבהב ודק, עיניו הכחולות שוחקות בנדיבות מתוך פניו המפוחמות שתי וערב, וצקלון־מכשיריו בולט כחטוטרת גבנונית על שכמו הכפוף.

— כן, אדוני, — נחפז זה לענות ליחיאל בידידות מנומסת, שיום־החורף הנהדר בודאי גרם לה: — מהלך מתוך שינה. יום יפה כל־כך.

יחיאל רצה לעכבו, להכנס אתו בשיחה ואפשר גם לחבקו: הלא אין זה יום מיומים, אם אדם זר בניו־יורק העיר עוצר בלכתו לפנות לך את הדרך מתוך פנים שוחקות! אולם המכונאי ביישן היה מטבעו, כפי הנראה, וכשהודה לו יחיאל על נמוסיותו והוסיף:

— חביב עליך אדם יפה ביום יפה שכזה, — הסמיק הבחור, עד שהאדימו בהרות־פניו מתחת למעטה־הפיח, ונפטר בצחוק אנוס שבמבוכה. יחיאל הביט אחריו: בודאי לא ישוב לראותו עולמית, והבחור הפנה ראשו אף הוא, חייך כל־שהוא ומהר לעשות דרכו הלאה.

לבב פתי, למה אתה נוקף כך? ואם נתעלם אותו בחור מעיניך עד

קץ־הימים, כלום יש להתאבל, ללבוש קדרות? לא רבים הם ימי־שירה אשר כזה! האויר קר, השמש לוהטת, הדם מתרוצץ כמטורף, ויפה הבדידות לאדם. ישתה לבדו את כוס־החיים עד תומה! כאן, ביער הארנים הדומם, יכרע על השלג, יתחקה על החלום הגואל, הקרוב־הרחוק, אשר ראה אמש, זה־עתה, ויקפא עם שקיעת־החמה. ביום שכזה אדם שותה את חייו עד טפתם האחרונה, ואין נשאר לו משמחת־חייו כי־אם המות — טפת־השמחה האחרונה. ישתה איפוא אדם את כוסו עד תומה וכרע ומת. כאן, ביער, בלב הדממה העמוקה.

יחיאל קפץ ודלג על משוכת־הברזל, המקיפה את יער־הארנים, ושטף במרוצה לעומת אשד־המים. תוך כדי ריצה הרגיש במענית־עקבות, מתפתלת אף היא מנגד אל האשד הקרוב: עוד שכור בודד שר שירתו כאן, ביער. אולם הדממה היתה עמוקה, וקול לא נשמע מסביב. קשקוש־הקרונות וזמזום־המסעות אף הם לא היו מגיעים לכאן אלא כשהם לוטים קטיפה לבנה זו שעל גבי העצים. אשד־המים — קשתות־קרח האהילו עליו, וכלונסאות־הקרח, העומדות זקופות שתים־שתים משני קצות הקשתות, הציצו מבין האילנות, כמעשי־ידיו של ארדיכל אמן, חושב דרכו. המית־המים נאלמה: הכפור שם מחנק לה. אולם זרי־זהב אלו, המקשטים את הקשתות, מציצים מחרכי־האילנות, מכים בסנורים את המביט בהם מנגד ומושכים את הלב, זרי־זהב אלו — מה הפלא, אשר לו הם רומזים? ברעד־צפיה פִּלֵּג יחיאל את ענפי האשוח האחרון, החוצץ בינו ובין האשד, ולבו פג: היכל־קרח נהדר נגלה לו, סופת־השלג, שהתחוללה מעברים למליל־אמש ועד הצהרים, רִקְּעָה כפת־זכוכית אטומה על־גבי האשד, עִגְּלָה אותה בלי פְּגָם כל־שהוא וקלעה על קשתותיה וכלונסאותיה זרי־שלג מתנוצצים בחמה. במרכז הכפה ממש עמד אצטרובל מזהיר, מקלעת־קרחולים, ונרות־קרח, דולקים בחמה, מקיפים את כנו. האור הזך, הַנִּצָּת וכבה חליפות בחוד־האצטרובל, גבוה ומרוחק, גלמוד ובוטח, העלה על הדעת את נר־התמיד, הדולק בראש מקדש קטן, על קבר אחד הקדושים, ולחש ללב אגדה חורת ורות־אמונה על רזי־החיים, המתגלים רק בבדידות הגמורה. יחיאל לא ידע נפשו. דמו סער בקרבו, ורעיונותיו מבולבלים. האפקים אחוזי־הלהבות נגולו לעיניו שוב, ושמחה פראית

תקפתו: מפתן עולם נולד! אולם הכנס יכנס הפעם לעולם זה: ידרוך על המפתן ויכנס, יאבד בלהבות האפקים, הנגלים לעיניו כתהומות כלואים בתוך תהומות. כאן, בלב המקדש הבודד, ישכב לארץ, יזכור סוף־סוף את החלום, אשר ראה, וימות בנשיקה בלהבות האפקים האיומים, ההולכים ומגיחים זה מתוך זה, איומים ורחבי־ידים.

הוא התחיל עושה דרכו לעומת פתח־המקדש עטור־הקשתות. זרי־הקרח הזהיבו בחמה, השוקעת מאחורי הארנים. פחד מתוק אחז לבו רגע, והוא ידע, כי לא פחד־המות הוא. לא! הולך הוא לשתות את כוס־חייו האחרונה־המשובחת. וכשהכשילתו מהמורת־שלג אחת, לרגלי הכלונסאות, התומכות את כפת־המקדש, וארכובתו נפגעה, עד כי לא יכול לקום, שכב באשר נפל, ושמחתו לא פגה. מתיקות חמה נשתפכה באבריו. רעיונותיו נטשטשו, ולבו דפק בחזקה. חלום־גאולתי, אשר חלמתי אמש, שוב והגלה עלי! אזכרך ואמות. אזכרך, פדות־נפשי, וארדם בדממה. עיניו נסגרו, והמתיקות המשונה הולכת וחמה באבריו. האפקים הנגלים הלכו הלוך והתקרב, ואימתם כאילו לא היתה להם.

— אי, בחור! הלא תאחזך צנה! — הגיע לאזני יחיאל קול־כסף של נערה צעירה. כצלילי פעמון רחוק, גולשים מעל אחת הגבעות לעת־ערב, ואדם שוֹמְעָם בשדה רחב־ידים, עומד על טיבם הפנימי, על כונת־נגינתם ואינו מבין פירושם החיצון הגלוי, כך היו הדברים באזני יחיאל: קלט את הד־הכסף הענוג שבקול־הקריאה, שהאויר השקוף, הקופא, אצל עליו מזוכו, וטעם הדברים עצמם נתעלם הימנו. וכשהפנה ראשו אל עבר הדוברת בו, הולך אחרי לבו בלבד, והכרתו אינה אתו, הרגישה זו במבטו הריקן, התועה, וספק חרדה ספק מלגלגת נתנה קולה בצחוק:

— למה אתה מתגולל בשלג? צנה תאחזך!

מתחילה היה כל הענין תמוה בעיני יחיאל: קשה היה להקיץ בבת אחת מן התרדמה הרבה, שהתחילה צונחת עליו זה־עתה, מלאת רז ועונג לא־מארץ. אולם הרגיש פתאום, כמה משונה מראהו בודאי, קם על רגליו, חש בארכובתו והסמיק. הנערה הרגישה במבוכתו ומהרה להתנצל:

— תסלח לי, שהפרעתיך. באמת, משונה הדבר: הן לא ידעתיך. אולם היום קר, ושכיבה על גבי השלג אינה יפה לגוף..

עיניה השחומות, שגץ־צחוק זנק באפלוליתן, נחפזו להתכנס אל מתחת לריסיהן השחורים. יחיאל הרגיש בריסי־עינים שחורים אלו ובגבות־העינים, השחורות אף הן, והכיר, ששחרוריתם מובהקת ביותר, מתוך שקווצת־זהב אחת, המתפרצת מתחת לכומתת־הקטיפה השחורה, החבושה לראשה, צונחת על מצחה הצח, הצר במקצת, ומקנתרת אותם בְּנָגְהָהּ. רוחו טרם שבה ולא יכול להבין, מה ענין זו אצל השמחה הרבה, אשר עברתו היום. כתינוק היה בעיניו, מתפלא אל כל מה שהוא רואה ומתקשה לצרף יחד את המראות הנגלים אליו. וכשפנתה הנערה ללכת, היה כמוכה־תמהון ולא עכב בה כלל; תימה היתה בעיניו הופעתה הפתאומית בלב־חלומו, וכמעט לא הרגיש בסורה מעליו. אולם כשהתחילה יורדת מעל הגבעה הסמוכה, נקפו לבו פתאום: נערה זו גלוי היא ולא תאבד לו עולמית. רוח־גבורה צלחה עליו, והוא רדף אחריה. הנערה כאילו הרגישה בו והרחיבה צעדיה. רגליה נתלבטו בכנפי שמלתה הרחבה, וקפליהן — פסים שחורים ולבנים, מתנועעים מבין שולי אדרתה הפתוחה, כגלים בעלי־חיים, — נתחבבו על יחיאל לפתע־פתאום. אכן, נערה היא זאת, בשר־ודם, רחוקה ומרוחקת משמחתו המשכרת, מפלא־חייו כיום, והוא רודף אחריה, כאילו היתה היא מהות הפלא, אשר בקש!

— כתרי־נא זעיר, מיס! — קרא אליה בקול, סוער ומתבייש. הנערה הֵסַבָּה ראשה אליו, הרגישה במבטו הלוהט והרעימה פניה.

— כן, אדוני? — שאלה בקול קר, שצליל־הכסף ניטל הימנו, ושחצנות שברוגז נזרקה בו. יחיאל נבוך: לקבלת־פנים שכזו לא פלל, וסוער ונכשל גמגם:

— סליחה... ידעתי, שאין לי רשות לדבר אליך... אולם היום יפה כל־כך, ודעתי כאילו נטרפה עלי... משמחה... יודעת את, שמחה שכזו מהי? אדם חש, שברגעים מועטים הוא שותה את כוס־חייו עד תומה, ואין לפניו אלא מיתה... כלומר: המות אף הוא נהפך לחלק מן החיים, חלק־החיים האחרון... א! זרים דברי באזניך... אֲלָם אני, כבד־פה, אולם... — ופסק מבלתי יכולת להבליג על סערת־רוחו: לא זאת, לא זאת היה ברצונו לומר לה.

הנערה הביטה בו רגע תוהה, כזוכרת נשכחות, ואמרה כמעט בלחש:

— דברים שכאלו, דומה, כבר שמעתי פעם... בשכבר הימים... — היא העבירה ידה על מצחה, נעצה את קווצת־הזהב, הגולשת ומטילה צל דק על לחייה הסגלגלות, נשוקות־הכפור, לתוך הַכֻּמְתָּה בתנועה עצבנית, וְאָנְסָה עצמה לידי צחוק: — בודאי תמה אתה, שאני עומדת כאן ומדברת אליך, הזר... אולם כך טבעי... כשהלבנה במלואה, אני יוצאת מדעתי.

יחיאל כמעט לא שמע את דבריה. רק זכר הלבנה העירהו רגע והביט אל שמי־השקיעה הכחולים־חורורים. הלבנה המלאה, הדקה היתה תלויה במקום, שראה אותה עוד לפני שעות אחדות, אם כי פניה הלבינו קצת, ומראה מוצק משהיה. צֵרוּף כל המעשים והמאורעות, אשר עברו עליו, עדיין רחק מהשגתו, אולם הנערה נעשתה קרובה כל־כך ומובנת, כאילו צפה ועלתה מתוך ישותו שלו, מקום שהיתה חבויה כל ימיו, והוא ידע ולא ידע בה. סערת־רוחו שככה קצת, אך שמחתו נתעמקה, נטהרה: דומה, נתגלה לו פתרון־שמחתו. אולם הנערה פסקה מדבורה פתאום, הטיחה מבט זועף ביחיאל ושאלה אותו קשות מתוך קפיצת־רוח בלתי־צפויה:

— למה רדפת אחרי?

יחיאל נתבלבל: וכי אין זו מרגישה, כמה צריך הוא לה? וגמגם:

— לא ידעתי...

תמימות־תשובתו כאילו הפיקה רצון מאת הנערה. נגה שבחיוך זרח בעיניה השחומות ודעך תוך־כדי־רגע:

— קפדנית אני כאשה קשת־רוח... ימי־גשמים היו לנו הימים האחרונים, עד שבאה סופת־שלג זו... פתאום, באמצע־חשון... ישבתי כלואה בביתי... דרות אנו בשכונה רחוקה מן הישוב, אני ואמי הזקנה, ולמן הבוקר ועד הערב אין קול ואין קשב: רק בכייתה החשאית של אמא... בחורף היא בוכה תמיד, כך, על לא־דבר... ואני יושבת עם החלון, רוצה לבכות ואיני יכולה... רק היום יצאתי החוצה...

— סובלת את, — לחש יחיאל, אולם שמחתו העמוקה לא הועמה; קשה היה רק להבין, איך אפשר לה, לנערה זו הקרובה לו כל־כך, להיות שרויה בצער, רחוקה משמחתו השלמה. היא העמידה פניה, כאילו נפגעה מצלילי־התוגה שבקולו, והתריסה כלפי עצמה:

— אי, שַׁטְיָה! כל ימי איני אלא מְתַנָּה צערי ברבים, כאילו הייתי

האחת, אשר עשה לה האלהים בנכליו... — צחקה צחוק מעושה, כדי להעלים את הכאב שבדבריה, וארשת משונה היתה רגע לפניה, המרתיתות מצחוק, עד שעיניה, הפקוחות לרוחה, מישירות נכחן נוגות, נוגות. יחיאל הרגיש בארשת משונה זו, לא יכול לעמוד בה וכבש עיניו בקרקע.

— אולם עדיין מדברת אני אל אדם זר, — התאוששה הנערה: ואיני חוששת... מה שמך?

— יחיאל... יחיאל ההגרי...

— שם משונה... ואני רות שמי... ואף־על־פי־כן למה רדפת אחרי? —

יחיאל לא ידע, מה יענה: לו הדבר פשוט כל־כך והיא אינה מבינה. וכמדבר על לבו אמר: —

— לוא יכולתי לעזרך...

— בחור רחמן אתה, — לגלגה עליו מטוב־לב והוסיפה: — רצונך להכנס אצלי?... לא, לא עכשיו, כי־אם בפעם אחרת, כתבתך מהי?... אקרא לך לעת־מצוא...

חזרה פעמים אחדות על כתובת יחיאל בעל־פה, פלטה „שלום" בשפה רפה ופנתה ללכת. אלא שעמדה, משעברה דרך צעדים אחדים, וקראה בקולה הצלול:

— רואה אתה אותה עב־פז גוועת במערב? כבר שקעה השמש... פטפטנית שכמותי!... אמא הלא יראה את החשכה...

היא נעלמה בין העצים. נר־התמיד כבה בראש המקדש. דמדומים קרים רחפו מסביב, ולב־יחיאל רטט בקרבו: מה הפלא אשר בא ל[illegible] יום, והלום־גאולתי, אשר חלמתי אמש, לא יִתָּפֵשׂ, לא יִתָּפֵ[illegible]

פרק ד

שְׁתֵּי רְשֻׁיוֹת

[illegible] יחיים לפתו ארחם הכבוש, כאילו לא יצאו מגדרם מעולם. רבבות מעשנות השחירו שוב את שמי ניו־יורק, הרובצים פסים שסועים על

כרכובי־הבתים. קרונות הומים מאדם התרוצצו בצוחה על פני הרחובות המרוצפות, הקשות לרגל, התחוללו בחלל־האויר המחניק ובמעמקי־הארץ, הרועדים בחשכה. בתים, אלפי בָּתים, רבוא־רבבות בתים, כלובי־אבן נצבים עָל, כבדים ולא־יפים, וכלובי־עץ זרויים בתוכם, קְטנים וחלושים, פלטו מדי בוקר המוני יצורים תשושים, נסוכי־שינה, נחפזים אל לועי־התחנות, הבולעים אותם, בלוע ופעור פה לרוחה, קרים, אלמים ואדישים. ומדי ערב פלטו לועי־התחנות, המתנוססים באורי־פנסיהם הלבנים, קרים ואלמים אף־על־פי־כן, המוני יצורים תשושים ומבולבלים, נדחקים ונחפזים לעברים, זוחלים חיש־מהר בצדי־הרחובות ומתעלמים במסדרונות הבתים, הקופאים על תִּלָּם, כבדים ולא־יפים. החלונות מבהיקים, צללים משתטחים על גבי הוילאות המורדים: בני־אדם רצוצים מסובים לסעודה — ניו־יורק אוכלת.

החיים לפתו ארחם — ויחיאל אף הוא עולה בדרך הכבושה, רשות־הרבים. אמא לא נהנתה מבטלתו, כלל וכלל לא. וכי ראיתם כזאת מימיכם? בחור בן עשרים־וארבע, גבר, בלא עין־הרע, משליך פתאום משרתו אחרי גוו (ואיזו משרה! משרה באחד מבתי־המסחר האדירים שבניו־יורק, שלא כל אדם זוכה לה, ואפילו אם גמר חוק־למודיו באוניברסיטה, כמוהו, כיחיאל זה, ואפילו אם הבנתו במסחר רבה משלו, משל יחיאל!) והולך בטל יומם ולילה, כאילו אין הנאה בחיים אלא בטלה, ריצת־שוטה ברחובות־הכרך וישיבת בעל־חלומות באותו טרקלין אפל. ולא על הבטלה עצמה היא קובלת: הוא, יחיאל, הלא יודע ומבין, שאין היא קובלת על־כך. אבא, ברוך־השם, אינו צריך לפרנסתו. מרויח הוא, ברוך־השם, כל צרכו וצורך ביתו. זה שתים־עשרה שנה לו באמריקה, ועדיין לא פסק השפע מביתו, בלי עין־הרע. ברגלו הימנית, בלא עין־הרע, דרך על אדמת־אמריקה. למן היום הראשון לבואו לכאן ועד עתה, זה שתים־עשרה שנה, הוא מוצא פרנסתו בשופי ובכבוד. יתברך שמו: איש־מסחר, בעל קרקעות ובתים, שלא כדרך „ירוק" כלל. אינו צריך לפרנסתו של יחיאל, ברוך־השם, ולא עוד אלא שלדידו, לגבי אבא, יכול יחיאל להיות סמוך על שלחנו כל־ימיו. ממש כך הוא אומר לה: יחיאל אין לבו הולך אחרי המסחר. בעולמות העליונים הוא תועה — ירושה לו ממשפחתך, מאבותיך, זכרונם לברכה, ומה איכפת לך, אם יעסוק בשלו? תמכנו בו עד־כה — ולא ירדנו מנכסינו.

יפסוק לו בשלו וישב בביתו ! וכי קבלה אמך על אבא מעולם, שלא ידע בעולם־המעשה כלום, כתינוק בן־יומו, תִּמָּחל לי חטאת־שפתי ? — כך טוען אבא, והיא, אמא, אינה מסכימה לו כלל. כלומר: על בטלתו של יחיאל אין היא קובלת. אדרבא, יודעת היא, שלא מאותם בחורי־חמד, יושבי־קרנות, הוא. יהודי הוא, ברוך־השם, גמרא ופוסקים למד; כאן, באמריקה, למד גמרא ופוסקים, אף בחסידות יד ושם לו: תורה ודרך־ארץ במקום אחד. יודעת היא, שרבים מתברכים בו, ולא על בטלתו תלונתה: הלא בן יחיד הוא לה, ואין עינה צרה בהנאתו, חלילה. על מה היא קובלת ? על הפרישה, שפרש מאותו בית־מסחר אדיר, שלא רבים כמותו בניו־יורק: אבא עצמו אומר כך ובעניני־מסחר אבא יודע משהו. וראה, כמה חביב אתה, יחיאל, עליהם, על הגבירים האדירים, שלואי ואזכה למחצית חלקם, שהם מחזרים אחריך למיום שעזבת את בית־מסחרם. זה חצי־שנה, משדלים אותך לשוב, למהר לשוב ! יום־יום מתקבלים מכתביהם, כאילו היו הם צריכים לך ולא אתה להם, פִּתּויים, שִׁדולים, הבטחות — ואתה — כאילו אין הדבר נוגע לך כלל. על זאת ידאב לב אם, יחיאל, ולא על בטלתך, חלילה... לא. אמא לא נהנתה מבטלתו כלל. כלל וכלל לא. ויחיאל שב אל עולם־המעשה.

ושיבה זו לא עלתה לו בקושי. שוקט ומיושב בדעתו, כאדם שהכיר פתאום, כמה גדולה מדת־השלום, ניעור בוקר אחד משנתו מתוך רתיעה בשש בדיוק, התקין עצמו ולגם לגימות חטופות מן הקהוה השחור, מעשה ידיו, באותו חדר־הבשול האפור, שסדקים ובקיעים חורזים בכתליו מחרזות הפכפכות ומסובכות כקורי־העכביש, ותוך כדי חצי־שעה ישב כבר ברכבת הראשונה של מסע־העלית, המלא מפה־אל־פה רק גברים. יחיאל לא תמה על עצמו, שנכנס לתוך תנאי־חייו הקודמים, כצב לתוך שריונו, בלא הרגשת מועקה כל־שהיא ובלא אונס כל שהוא: אדם סתם משש־מאות־רבוא בני ניו־יורק רבתי. להפך, טוב היה להכיר, שלמראית־עין לא נשתנה בו כלום, כשם שלא חָל שום שִׁנוי ברכבת ראשונה זו של מסע־העלית במשך החדשים האלה, ימי צפיתו לגלוי, כאילו עמדה זו כל אותו זמן וחכתה לו שיכנס. שכנו, האיטלקי הזקן, שאינו מתגלח ממוצאי־שבת למוצאי־שבת, וחודי שערות לבנות בולטות לו לכל מלוא־פניו, מרובות וצפופות כמברשת

בבן־סנטרו האדמדם־כחלחל, ומועטות וקלושות, כגבעולי־קש דקים, בלחייו השקועות, השזופות עוד משמש־איטליה הברוכה, נדחק שוב מתוך גניחה מרוסקת לפנות מקום לו, ליחיאל, הביט בו כדרכו הבטה כבדה וממושכת, הבטת־בהמה, כרוצה לומר לו שלום ומתבייש, הסמיק והפנה אל מול פניו עורף שמן ושחור כעורו של כלב־הים. הנער החור, בעל העינים הצבות, התרוטות, שכנו של יחיאל משמאלו, אף הוא ישב כאן, נראה ואינו נראה, מרעיד וזז לצדדים על מושבו ומכרסם בשניו הגדולות את עור־האצבע, אשר עם הצפורן. בראש־הרכבת, עם מדור המכונאי, מנהיג המסע, עמד אותו גברתן, בעל המגבעת הקטנה, העגולה, השמוטה על ראשו, מסרב לשבת, כדרכו, מתנועע מתוך עמידה, כהר מתמוטט, ותומך את כרסו, היורדת בשפוע מטבורו ולמטה, במנעול־הדלת הרותת. כולם, כולם כאן, איש לא נעדר. וטוב היה לראות אותם שוב, איש במקומו הרגיל ואיש־איש עם הרגליו הכבושים, שאינו משנה מהם כמלוא־נימה, נשאים בהמולה ובקשקוש, עיפים ורצוצים עם־בוקר, פניהם סרות וזועפות, כאילו פרשו כולם מנשיהם מתוך קטטה. רגש החמימות, שהיה תוקף אותו בשכבר הימים למראה ההמונים הצפופים האלה, הנסחפים בזרם כביר, עצום מהם לאין־סוף, בלא פירכה ותלונה, ואפילו ללא תמיהה כל־שהיא, שטפו שוב, רגש ישן וידוע, ספק אהבה, ספק רחמים, אלא שהפעם לא נראה לעצמו כעומד מן הצד, כעד־ראייה, צופה ומביט מגבוה ואוהב ומרחם מגבוה, הוא, השואל והתמה, — לחוד, והם, שאינם שואלים ותמהים, — לחוד. נסתלקה המחיצה. הוא והם היינו הך: גוש אחד—ששים־אלף־רבוא בני ניו־יורק המטורפת. אף הוא שוב אינו שואל ותמה. הזרם סוחף ללא מגמה והכרה? אין בכך כלום! כך סחף מן העולם, כך יסחף עד העולם. אין להרהר ואין לתמוה: מדת־השלום מכרעת.

ואף־על־פי־כן ברור היה, שאין זה הכל. ומדת־השלום המכרעת לכשעצמה אינה אלא תפל לאותו דבר גדול והדש, שנתגלה לו, ליחיאל, לפני זמן־מה, אדיר ולא־נתפש וזך ופשוט כאחד. דבר זה עיקר הוא, מזון חייו ופתרונם, אם־כי קשה כל־כך להגדירו, להגיד ברור מה הוא. כאור הגנוז, שאינו מתגלה אלא ברגעי־עליה מועטים, כך היה פשר ה„דבר" הגדול זורח על הדעת המכירה לרגעים רחוקים בלבד, אולם בעמקי הנפש

חי היה תמיד, שוטף ונוהר לבטח, מבין ומכיר את עצמו. עתים, כשהיה יחיאל מציץ לתוך נפשו ומתפלץ, כמציץ לתהום עמוקה, שאין לה סוף, היו הייו נראים לו כבית מלא אור פנימי, אור בהיר ומזוקק, שהעין רואה בו מסוף העולם עד סופו, אלא שקירות הבית אטומים, וחלונות אין לו. רגש נפלא היה זה, מחמם עד להתעלף: הוא, יחיאל, מרגיש באור הפנימי, המזוקק, שכולו שלו, ודעתו אינה שולטת בו כי־אם לרגעים רחוקים! האור השקוף, שהעין רואה בו מסוף העולם עד סופו, שוטף ונוהר בו תמיד — ואף־על־פי־כן אין הכרתו תופסת אותו כי־אם לפתע־פתאום. נתהלקה הויתו לשתים: ההיכל האטום, שטוף־האור, והעזרה החיצונה, מרצפת־האבנים, אשר בה עולים חייו יום־יום, היי־הדעת הברורים, המובנים, שוקטים ובוטחים ויודעים את אשר לפניהם. רק לעתים רחוקות, מדי פעם בפעם, יעצרו החיים הברורים, המובנים האלה בדרכם, יקשיבו רגע אחד אל הד האור הפנימי, הנשא פתאום מן ההיכל האטום כמנגינת־גלים פלאית וטמירה, יחרדו רגע — ושוב הם עולים לבטח במרצפת־האבנים החלקה, מסיחים דעתם לגמרי מן ההיכל האטום וחיי־האור המתמידים, אשר בו. ופלא הוא, אשר הוא, יחיאל, שחייו עוברים עליו באותה עזרה חיצונה יום־יום ושעה־שעה, יודע ומכיר בלי־הרף, כי ההיכל מלא אור על כל־גדותיו, אם־כי הדעת הברורה אינה שולטת בו כי־אם לרגעים רחוקים וקצרים.

וטוב היה להכיר, שתוכן־החיים החדש הזה אין הדעת תופסתו. רגש שבקדושה שכזה אין לו מקום נאה מן המעמקים, ממחבואי־ההויה, וכשאדם מזדווג בו, הוא תופסו מתוך נשיקה. אין העין רואה, ואין האוזן שומעת — ולפתע־פתאום זרם־האור עובר עליך, שוטפך הלאה־הלאה, ואתה מפליג לאותם איים רחוקים, אשר שם הפלא הגדול, מקור כל הגעגועים וים־אוצרם, האלהים. נס היתה הולדת ההכרה הזאת בנפש. אך זה־עתה קדח הלב מתוך צמאון אוכל להשיג את האלהים תיכף־ומיד. מהות־החיים כולה נכספה וגם כלתה ימים על שנים לאחוז בקודש אחיזה תכופה ומהדקת, דומה היה, כי אם תמשך התהייה, וחפץ־הדעת ייקד בלב כקדם, סוער ומיבש את לשד העצמות, יתפוצץ הכלי הריק, עד שלא נתמלא. והנה נולד דבר־מה חדש בנפש, אותו אור פנימי, מזוקק, הרחוק מן הדעת וממושגי־הדעת. אור נאצל זה, טמיר ונובע בלי־הרף בחביון הנפש,

ודאיות חדשה היתה בו: האלהים, פשר־החיים המוחלט, דרך־החיים הברורה והמסומנת מראש, י ש נ ו, ואין להחפז כל־כך להשיגו. אותה הקדחת הקודמת, שלהטה בלי־חשך את הלב, העורג מחפץ־הדעת, הרבה מן הפקפוק היה בה, מן החשש הנעלם, שמא אין כלום, ש מ א. ואולם כיון שנתגלה בנפש אותו אור ודאי, ברי, שכל־עיקרו שטף לקראת היש המוחלט, אין למהר ואין להחפז: העיקר, שישנו־יש, ואור טמיר זה, השוטף לקראתו, בודאי ישיגו. סוף־סוף ישיגו.

כך בערך היתה הדעת הברורה מסבירה לעצמה מה שהיא רואה מתוך הֲצָצָה חטופה במעמקי־הנפש, בפנים ההיכל האטום. זכר הגלוי הנפלא, שהשאיר בנפש תוגת־אביב שוקטת וְרָוָה, כאילו מלא אותה אור פנימי ושקוף זה, האומר: ידעתי, ע ת ה ידעתי, כי ישך, האלהים, כי יודע אתה ומכיר, חייך־חיינו אלה למה הם, ומה מגמתם. הדעת הברורה היתה מקשרת כך בערך את השלוה הרבה, המרגשת בשטף־האור, עם אותה תמצית־ההכרה, שבאה לה באותו ערב פושר, בדלף הקודר, בין שיחי־הגן.

ואולם בתוך ההיכל פנימה, היה יחיאל מרגיש איך־שהוא, אין מחשבות ורעיונות ולא זכרונות ומאויים ברורים. ישנו רק שטף אחד, גְהִיָה מתמדת, הלך זרם הלאה־הלאה. ושטף זה, הנוהר בוטח ואיתן, הוא עצמו שכרו. אין מטרה ואין מגמה — שאיפה רק אחת אל היש הודאי. ושאיפה זו הולכת לבטח דרכה, כזרם בערוצו המיוחד בתוך ים־אוקינוס רחב־ידים, ונושאת את יחיאל אל האיים הרחוקים, אשר גם קצם לא יראה. אולם ישנם־יש. אינו חושב בהם ואינו מהרהר, אולם יודע הוא, כי ישנם־יש. אינו חושב ואינו מהרהר. עצום־עינים הוא מוטל בזרם שוקט ומתמיד זה, שמש לא נראית מלטפת בחמימותה את עור־פניו, רוח קלה פוזמת לאוזן על־גבי המים השקטים, והוא נשא עצום־עינים בשטף־האור היודע דרכו. האור יודע דרכו, והוא, יחיאל, יודע את האור הכמוס הזה, ואף־על־פי־כן אין ידיעת־האור ידיעה ברורה שבהכרה, ואין ידיעתו שֶׁלוֹ בְטיב־האור ידיעה ברורה שבהכרה. הכרה אין כאן כלל, אלא הרגשת־השטף, עצם־הנהייה: ישנו רק זרם האור הפנימי, והוא ביחיאל, ויחיאל בו. שנים על שנים, נצחי־נצחים נוהר האור הבוטח, בלי־הרף, בלי־חשך, ולא ייעף ולא ייגע: האיים הרחוקים, אשר שם הפלא, קוראים ורומזים. כל עוד רוחי

בי, אלך לקראתך, הפלא! עד כבות רגעי האחרון אנהר לקראתך. מה לי, אם אשיגך, ומה לי, אם לא אשיגך? רק אחת אשאלה: אזכרה־נא, כי ישך, ואשתפה לקראתך כל־ימי!

— אכן נס היה הדבר, אשר לפתע־פתאום שככה הסערה הקודחת בנפשו, וצעדו נעשה איתן ובוטח. השלוה העמוקה הגיחה, כפי הנראה, מן ההיכל האטום ונגעה גם באבני־המרצפת, אשר בעזרה החיצונה. כי־על־כן שלו הוא ובוטח גם בתנועותיו הרגילות יום־יום, בשיחת־חולין עם האדם ובישיבה על־גבי הפנקסאות הטפשיים, אשר בלשכה. הלא דבר הוא, כי עוד בסוף השבוע הראשון לחזירתו לבית־המסחר בִּשֵּׂר לאמו בשורה טובה, כי „נשא נשאוהו”. כן, „הזקן” בעצמו, זה בעל השפם המסומר והעינים המתאמצות לְהֵרָאוֹת קשות וקפואות, קראו לתוך הלשכה, תלש מסמר אחד מתוך שפמו, בדקו ודבר רסוקות, כמקיא מטבעות־נחושת כבדות ומחלדות מתוך טבורו:

— תדע לך, ש... נַשֵּׂא... נשאתיך...

פני־האם המכורכמות כמעט הסמיקו מרוב נחת, אלא שהבליגה על שמחתה מפני מראית־העין, קנחה באגודלה את זוית־פיה השמאלית ומשם למטה עד קצה החריץ שבסנטרה ופתחה בקול ירא־שמים:

— כן, ידעתי. וכי מה? לא־יצלח אתה? אבא, ברוך־השם, אף הוא איש־מסחר ואינו ירוק באמריקה. שאל אותו ויגדך... מי הם, ומי הוא... ואף הוא אומר עליך, שאינך לא־יצלח, ברוך־השם... נשא נשאוך... לטובתך נתכוונו!... מה?...

— נשא נשאוני, — נתן יחיאל פתאום קולו בצחוק. כל הענין נראה לו משונה ומגוחך. עולם מלא בנפשו, ואין איש יודע: — נשא נשאוני... קפוד זקן שכמותו...

אלא שהאם כעסה:

— ולצחוק מה זו עושה? אפשר, אין „הזקן” בעיניך ולא כלום? מה? לדידך אין אדם צריך אלא ללכת בטל ולצחוק לאנשים ישרים, שחננם השם עושר ושם־טוב?... לדידך...

— הניחי לו, — נכנס האב באמצע מתוך בת־צחוק שבטוב־לב: — וכי אינך רואה? חלומות טובים הוא חולם. חולה־אהבה בודאי.

האם העיפה מבט־עין חוקר ביחיאל ונשתתקה מתוך רוגז׳ אולם הלגלוג הקל של האב נגע בפנה חשכה בנפש: האומנם רות היא׳ שהביאתני עד־הלום? הקשיב רגע אחד להד האור הפנימי׳ החבוי׳ ושלותו שבה אליו׳ לא׳ אף רות אינה אלא ברשות החיים המובנים׳ חיי העזרה החיצונה׳ ואילו שלוה רבה זו שבנפש — כולה פלאית׳ שלמרות געגועיו על רות׳ היא מפכה בנפשו רחבה ועמוקה׳ כאילו אין רות במציאות כלל׳ או׳ יותר נכון׳ כאילו אפשר גם להתגעגע על רות גם להיות שלו ובוטח׳ אל־אלהים׳ הלא ישך־יש! ומי לי׳ אם אשיגך׳ ומה לי׳ אם לא אשיגך? מי לי׳ אם מתגעגע אני על רות׳ ומה לי׳ אם אינו מתגעגע? הלא שוטף אני לקראתך׳ שולח ידי לקראתך׳ ואין איש יודע דבר׳ ואין גם רות יודעת דבר!

עמוקים ורחבים נהרו החיים׳ הסמויים מן העין׳ עולם מופרש ומובדל׳ מיוחד בפני עצמו׳ השלוה הגדולה ירדה לנפש׳ ואיש זולתו לא ידע בה׳ כלפי חוץ הרי היה זה יחיאל סתם׳ אדם הולך לבית־המסחר בבוקר ושב בערב׳ מתלוצץ באחיותיו׳ פתיות חולות־אהבה׳ ומבלה ערביו בחשכה בטרקלין׳ שאינו מואר בימות־החול׳ אמא גם היא הרי נחה דעתה! אדם׳ ברוך השם׳ בעיני אלהים ואנשים! אלא מה? חולה־אהבה הוא׳ כדברי אבא? מילא׳ לא זו הראשונה ולא זו האחרונה! רבות צעירות בניו־יורק׳ ולא אחת עוד תסב ראשו׳ עד שתתישב דעתו ויבנה בית כאדם מישראל׳ עדיין יש לו פנאי׳ בחור צעיר׳ נער כמעט׳ שם׳ „בבית״׳ כלומר: במולדת׳ אמנם הענין שונה קצת׳ שם הרי זה בחור ראוי לחופה׳ ברוך־השם׳ אבל כאן׳ באמריקה׳ אין נחפזים בענינים כאלה׳ כאן׳ ברוך־השם׳ הכל ילדים׳ כגדולים כקטנים׳ וכי לא ראיתם גברים אמיצים וחסונים כאלונים יוצאים החוצה גלויי־ראש׳ ושרוולי־כתנותיהם מלבינים מתוך חזיותיהם׳ ומשחקים בכדור כקטנים ממש? תאמרו: גויים? לאו־דוקא׳ אף משלנו כך׳ ילדי־ישראל׳ „ירוקים״ אפילו׳ יחיאל׳ כמובן׳ אינו כך׳ אינו מן הפוחזים האלה׳ אבל כלפי אשה ובנים — אין למהר׳ וכי מה החפזון? ובפרט עכשיו׳ ששב לבין הבריות׳ ואפשרות ניתנה לו לעשות עושר׳ ברוך־השם׳ ביושר ובכבוד גדול...

כך היתה אמא מסברת לעצמה את חיי־בנה׳ ואבא מקשיב לה מתוך חנינה שבחיוך׳ עד שהוא מעיין ב„לקוטי תורה״׳ בשבת׳ לאחר שינה של

צהרים. אשה! וכי יודעת היא לנפש הצעירים, בני הדור החדש? אין זו רואה כלל, שיחיאל נהלך כנסוך־חלום... העיני אביו ינקר הבחור? אף הוא, למרות ש„ירוק" הוא ויהודי מזקין, מכיר קצת ב„הלכות אהבה" של הצעירים החדשים... גם בימיו כבר טעמו מזו בקצה־המזלג: המשכילים הראשונים... וכי לא בא אליו אז, כן, עוד כשהיה מבחורי־הישיבה, חברו הטוב, הקוצ'יצ'י, זה שהוא רב כיום באותה עיירה נדחת שלו, בקוצ'יץ', ובקש מאתו שיחבר בשבילו שיר לכלתו, ואותיות שמה ושם־משפחתה חרוזות בראשי השורות?.. כן, גם אז... את עיניו לא ינקר יחיאל... אולם מקרא מלא הוא: „אל תעירו ואל תעוררו" וכו'... הבחור מתבייש ושותק? יתבייש לו וישתוק! נראה, רוח מי תקצר... „עד שתחפץ", כתוב, „עד שתחפץ"...

חיוך־ההנינה כלפי האם נהפך לשחוק קל שלזכרון בדיחה חריפה, נחירי החוטם הארוך מתרחבים ומרתיתים, והעינים האפורות, הפקחיות, מתרוממות רגע מעל הספר ומציצות בערמומית כבושה באם, היושבת בנדנדה, משקיפה בעד החלון ובוחנת בעיניה פני כל עובר ושב, מדברת ומדברת בלי־הרף, כמהרהרת בקול הרהורים, שאין להם סוף.

— הולך אני להתפלל „מנחה", — מוסר האב מודעה.

— לך, — פולטת האם, בלי הסב עיניה מן החלון: — לא תטעם כלום ל„סעודה שלישית"? — ודבורה חוזר ומפכה.

פרק ה

בְּבְלִי דַעַת

יחיאל התגעגע על רות געגועים גדולים מכל אשר חפץ להאמין. רק שתים־שלש פעמים ראה אותה למיום־השגעון הגדול במקרה, אגב פגישה ארעית, ולפיכך היה מתבייש להודות לעצמו, כי עורג הוא אליה: בעצם הרי רק פעם ראה אותה, באותו יום־שלג נפלא — ולבו הלך שבי; זכרה כצל אשה יפה, חולפת על־פני האדם בחוץ בהיסח־הדעת, וגעגועים אוכלים אלה עליה נתכים! רגש זה, שצץ בו לפתע־פתאום, חשוד היה

בעיניו, ולא חפץ להכנע לו, השלוה העמוקה, אשר בנפש פנימה, לא הופרה, כבושה וגנוזה בתוך עצמה, היתה מפכה כקדם, כאילו לא נגעו בה געגועיו על רות כלל. ואולם ב„רשות השניה", בעזרה החיצונה, העיקו מאויים לא־ברורים ורעבים, תובעים את מלואם. ולא־נעים היה להכיר במאויים אלו, שהם אחד ומלואם אחד — רות, הזרה, אשר רק פעם ראה אותה כבחלום־לילה. מדי פעם בפעם היה מתעורר החפץ להמלט אל חביון „ההיכל", להקשיב לשלות־האור ולשכוח את החיים הגלויים, המרגיזים. ואולם אותה שלוה פנימית כאילו לא חפצה להתערב ברשות, שאינה שלה, ויחיאל ידע, כי לא יוכל להתמכר לה, לזו, להקדיש את נפשו לאלהים כליל, אלא־אם־כן ישכין את השלום ברגשותיו ה„אנושיים". היתה הנפש קובלת על התפלגותה, ומענה אין לה. אל־אלהים, סוד החיים ופתרונם, למה לא תתנני לבקש רק אותך, להתגעגע רק עליך? אם אחת הרגשתי, כי ישך־יש, כי מכיר אתה ויודע, מי אתה ולמה אתה, — למה לא תתנני לחיות בהרגשתי האחת הזאת, השלוה, המוצקה? למה תשלח בי את געגועי אלה על נערה זרה ורחוקה, להשבית טהרי ולהרחיקני ממך בחלק־חיי זה האחד?

וכשהחליט יחיאל פתאום להכנס אצל לוריין ולהגיד לה את כל אשר עם לבו, בטרם ראותו את רות, תמה אל נפשו ואל נפתוליה: וכי לא די לו ביסורים מרגיזים חדשים אלו, שהוא בא להוסיף עליהם ענויי פגישה עם לוריין? אמנם־כן, עליו להפסיק את יחוסיו אתה לגמרי, אולם הפסקת־יחוסים גלויה ומפורשת לשם מה? אותה נפש נענה במה חטאה, כי יבוא לחטט בפצעיה? ואפילו אם אסור לו לראות אותה שוב, הלא אין טוב לפניו, כי־אם לעזבה לנפשה! הפסקת־יחוסיהם תבוא ממילא! ראיה לדבר: מנהגה שנהגה במשך חודש־הימים, שעבר למאותו לילה, שחכתה לו בביתה, והוא לא נכנס. שבועים ימים תכפו מכתביה עליו — ופסקו: הענין כאילו נשתקע, ושוב לא שמע על־אודותיה דבר. מכתבו הקצר, אשר בה הודיעה ברמז סתום, כי „רגשותיו, הלובשים צורה חדשה, מעכבים בו לעת־עתה מהכנס אצלה", כפי הנראה, השיג את מטרתו: לוריין, הפקחית, הנבונה, אולי ידעה תמיד, כי לא מאהבה הוא מצוי אצלה, וה„רמז" אשר במכתבו לא היה סתום בעיניה כלל. ולמה זה ירגיזנה שוב?

ולמה יסכן את נפשו בנסיון־עבירה חדש? וכי על־נקלה עלתה בידו להתגבר על יצרו כל השבועות האלה? הרי גם עכשיו, עד שהוא מוטל במטתו בבוקר יום־ראשון מעונן זה, ודממת־הרחוב החגיגית והכבדה חודרת לתוך הבית, שבת שנית של גָלויות, מעיקה ומישנת, הרי גם עכשיו דמו סוער בו לזכרה...

ופתאום כאילו נתברר לו, מה טעם עלתה לוריין על דעתו, עד שהוא מהרהר ברות ובגעגועיו עליה. כן, כל־זמן שלוריין מעסיקה אותו, אין אהבה טהורה, קרובה אל השלוה העמוקה אשר בנפשו, משתרשת בו. אין אהבה טהורה דרה בכפיפה אחת עם תאוה קודחת. יראתו מפני רות ומפני החפץ לראות אותה — שרשה ביראה כבושה זו מפני לוריין, הכופתת אותו שלא מדעת, משעבדתו למולך־התאוה; ואילו האהבה כולה קודש, נסיון עצום, שאדם מנסה לסחוף את העולם כולו בשטפו אל האלהים, לשאת תבל ומלואה על כנפיו לקראת האלהים במעופו היוקד למעלה. שירה חדשה לאהבה, העולה טהורה ושלמה, תשוקת הנצח אל תפיסת־הנצח, נצתה בלב. אהבה שכזו משתקפת בזרם האור הגנוז, ופניה הטהורים מתגלים גם מתוך מעמקיו. אין חיץ מבדיל בינה לבינו, אין מלחמה בין עֶרְגוֹן אוכל אל האלהים ובין געגועים על רות. שירה, לבי, שיר חדש לאהבה, העולה לאשה האחת ממעמקים, מסתר הזרם הגנוז, המפכה בנפש של שָלֵו ובוטח! יפול הקיר, אשר בין ההיכל לעזרה, והנפש כולה תְּמָלֵא אור אחד. רות תחולל את הפלא הזה, רות, רות!

שמחת־ילד שטפה את הלב. יחיאל התאוה להתפרץ לחדר האחיות הצעירות, הפתיות, המתלחשות ברגע זה במטתן, חוזרות אשה בפני אחותה על מקרי ליל־אמש, ליל־מוצאי־שבת הגדול, לסחבן מעל מִשְכָּבָן, מתוך טלטול כרים וכסתות, ולשמוע גערתה של אמא, המתפרצת אף היא אחריו כבימים מקדם מתוך בהלה: „מה זאת כאן?" לחש סוער ומרוסק, זמזום דבורים טרדניות, נשא מרחוק, חדר לאזניו מעבר הקיר, מחדר־האחיות הסמוך: „אני אומרת... הוא אומר... הוא אומר... אני אומרת..." — מלים קטועות, הברות מְדַּרְדְּרוֹת בחפזון וְרֵוַח של צחוק עצבני וכבוש בין הברה להברה. וכשלא התאפק והתחיל דופק בקיר בכל עוז, נשתתק הלחש הרותח רגע אחד, והצחוק העצבני כאילו שאף לפרוץ מן הגרון דָוֶה

ועסיסי – ולא נועז · „יחיאל׳קה המטורף״ · קלטה האוזן הערתה של אחות אחת · והשניה נענית לה כהד: „טירופו מעביר שינה מעיניו״ · ושוב אותו צחוק דק ותוסס · שכאילו יוצא מחזה אחד · שתי הפתיות הללו כנפש אחת הן לכל דבר: אדרבא · מי היא זאת המדברת עכשיו · ומי השותקת? דומה · שתיהן כאחת מדברות · ושתיהן כאחת שותקות וצוחקות · צעיר אחד הן אוהבות · ועל צעיר אחד הן מספרות · פתיות יפות! כמטורף הוא בעיניהן · אמא אף דעתה כך · יצא רק אבא הפקח: הוא כאילו רואה ומבין ושותק · אל־אלהים! האומנם באהבת־אשה נגלית לי · ואני לא ידעתי?

שמחת־הילד המשכרת לא פגה כל הבוקר · ואף־על־פי שהקדירו השמים בפאת־מזרח ובלעו את השמש · המקדימה בשקיעתה בין־כך־ובין־כך בימי־כסליו ראשונים אלו · רוחו שפרה עליו · גם בצאתו לדרכו אל בית לוריין בשעה מוקדמת אחרי־הצהרים · שכחה כאילו פגעה בו · ולא זכר מה שלפניו: כניסה איומה זו לבית־לוריין · הגן · אשר בו עברה דרכו · היה מלא טיילים · נשבה רוח קלה וצובטת · ופני הצעירות לא היו צריכות פרכוס · אולם עלובות מועטות · שלעולם הן מפקפקות ביפין · קרעו פניהן בפוך גם ביום קר זה · הכחילו כדחלילים · וכמכירות באותו כֹּחַל מכוער שמְּנֻוָּלָן · התאמצו לשקע את לחייהן בצווארוני־השער הרכים · עד שקצה־החוטם בלבד והעינים · הסוקרות לצדדים · מציצים ממחבואם · יחיאל לא ניזון הפעם מזיו היפהפיות שבין הטיילות; ואולם הרחמים · שנעורו בלבו לבלות שבהן · העלו על הדעת את לוריין הלא־יפה · המזקינה בלא־עת · השמחה · אשר עֳבָרַתּוּ בבוקר · כאילו נתנדפה · רגש של פחד נגע בו · מפין חפץ כמוס לבוא במחסה ביתו · אולם החלטת־הבוקר הוסיפה לו כח והרחיבה צעדיו תחתיו · מוזר היה · שהוא · הצעיר התם · המבקש לו דרך אל אלהיו · יהיה הגורם ביסורי לוריין הנבונה · בעלת־הנפש; אלא שאכזריות־הגזירה עצמה כאילו אִמְּצַתּוּ בהחלטתו · והוא עשה דרכו הלאה ·

כשפתחה לו השפחה הכושית את הדלת · והוא הרגיש בתמיהה שבעיניה הכתומות ובשפתה התחתונה המשורבבת · ידע · ששוב לא היתה לוריין מצפה לו · וחשב · שבירור־הדברים לא יקשה כל־כך · יודעת היא זאת האמת · ואין לו איפוא אלא לטהר לבו כאן · ואף־על־פי־כן התאוה תאוה משונה לראות את פני לוריין תיכף ומיד · פחד כמוס עדיין רחש לבו · ולא

ידע, מה יהיו דבריו אתה. מה, באמת, יאמר לה בכניסתו? ואיך ישא עיניו אליה ברגע הראשון? אולם הרגש הרגיש שוב, כי אסור לו לחזור הפעם. העיקר, שלא להכנע תחת עול־חולשתו. יכנס תיכף ויגמור את הענין.

ולפיכך נפל לבו עליו, כשהישירה השפחה עיניה התרוטות, הכתומות נכחו ואמרה:

— מיס לוריין אינה בביתה... יצאה עם הוריה...

— אחכה לה, — אמר יחיאל במין תוקף שבפחדנות. וכמתירא, שמא יחזור בו, נכנס לפנים המסדרון.

— איפה? — שאלה השפחה.

— בקיטונה, כמובן, — השיב יחיאל ולבו נקפו: יסורי־נסיון אלו לשם מה?

השפחה שמחה, כפי הנראה, על תשובתו, האירה לו את פניה המטומטמות ופרצה בפטפוט שוטף, כמכירה בדרכיהם של בני־אדם צעירים ומארכת רוחה אתם:

— זה ימים, שלא היית בביתנו... לורי, כפי שידוע לך, גאותנית במקצת... אני ידעתי את נפשה... כמעט מילדותי הייתי אתה... אל אלהים! הן בזרועותי נשאתיה! כשהיתה פעוטה, פרור קט ממש, היתה כרוכה אחרי... ובכן, אני אומרת לה: אולי חולה האדון?... והיא גוזרת עלי, שלא אדבר בך בפניה... ח־ח־ח!... אפשר, מדברת אני מה שלא הייתי צריכה לדבר?... דבור יפה, ואילו שתיקה יפה הימנו... אולם שמחה אני כל־כך, אדוני... לורי משונה היא: כעסה, כפי הנראה... הוריה אף הם היו מיצרים... ואפילו הזקן... וכי לא ידעת?... כולם מחבבים אותך, כולם... בחור שכזה, אמרה לי הגברת פעם, עדיין לא הביאה לורי אל ביתנו... אפשר, מדברת אני מה שלא הייתי צריכה לדבר... אולם כך ממש אמרה הגברת, כך ממש אמרה לי... במעמד הזקן... והוא שותק ומסלסל בשפמו: סימן להנאה יתירה... וכשפסקו בקוריך, היו כולם מיצרים, והזקן פסק לאכול ארוחותיו בביתו... שם, בקלוב שלו, היה אף ישן: סימן לרוח רעה... עכשיו שֶׁשַּׁבְתָּ... ולא גמרה. עור־פניה, המבהיק בשחרוריתו, נתקמט קמטים עבים

ושסועים מסביב לחטמה, הבולט כמקטרת, ששפופרתה נשרה, עיניה נתעלמו, וטפות גדולות התחילו יורדות בחריצי־הפנים העמוקים, המסורבלים. כדבורה כך דרך־בכייתה: רציני ועובר על גדותיו. יחיאל הסב פניו מתוך רגש־בושה צורב. כל מלה ומלה שיצאה מפיה דקרה בנפשו כשפוד מלובן: הצער, שציער את בני־הבית התמימים האלה, כאילו עִנָּה אותו יותר מצערה של לוריין. אולם הכושית רוחה שבה אליה, יְבָבָה חנוקה, — גריפת־חוטם, — התפרצה מתוך הקמטים השסועים; וכשנתן עיניו בה שוב, כבר פסקה מבכייה, מחתה דמעותיה בצפרני־האצבעות השחומות־דֵהוֹת, המעלות על הדעת טלפי בהמה דקה, ועיניה האדומות, הבולטות מתוך הפנים השחורות, כקרועות בפוך, חייכו לעומתו רציניות ומכירות־תודה:

— תסלח־נא לי... זקנה אני, ורגשותי מעבירים אותי על דעתי... אולם שמחים אנו, כולנו שמחים, ששבת...

יחיאל הרגיש, שעוד־מעט ויתן קולו בִּצְעָקָה, הדק שניו ורטן:

— יפה... יפה... — וכשנראתה הכושית הזקנה כמתקינה עצמה לדבר שוב, שקע בכורסה נמוכה, העמיד פניו כמעיין באלבום אשר לפניו, והזקנה המאושרה הטיחה בו מבט עליז ושבע־רצון ויצאה.

הצער האוכל תסס בלב, ודפי־האלבום הנקשים, האחוזים בטבלאות־קטיפה אדומות ומשובצות־זהב, רעדו בידים. אלבום ישן היה זה, זיוו פנה מרוב משמוש, דוגמת חייה של לוריין, ויחיאל הכיר ולא הכיר בפנים הרבות, העוברות לפניו בסך. רוב התמונות תמונות של קבוצות היו, זכרונות ימים רחוקים ומקומות ידועים ולא־ידועים. אולם בכולן היתה לוריין מופיעה במרכז, גבוהת־קומה ולא־יפה, כחוששת שמא לא ירגישו בה, אלא אם־כן תתפוס לה מקום, שהעין אנוסה לפגוע בו. הנה קבוצת רוחצים על שפת־הים: הנערות, חשופות זרוע וחזה, משתעשעות בחול מסביב ללוריין, העומדת זקופה, כמכריזה על קומתה, שוקיה חשופות, והבחורים רובצים לרגליה, נושאים עיניהן הצוחקות אליה, ככלבים הללו, מלמטה למעלה... והנה קבוצת טיילים באחת החורשות שבקצה־העיר: לוריין, היושבת על מסד עץ כרות, מְפַנָּה פרופילונה, שחטמה הארוך, המתעבה בקצהו, אינו פוגם בשכלולו כמעט, מן הבחור העומד על־ידה, מתרפס ומתחנן לפניה, ושאר בני־החבורה מעמידים פנים שוחקות,

כמשחקים על הבמה, מוחאים כף ללוריין ושולחים לשון לעומת הבחור העלוב. תמונה זו צבטה את לב־יחיאל כבצבת. צר היה פתאום על לוריין הנבונה, עשירת־הרגש, המופיעה בתמונה טפשית זו כשואפת להיות שונה מאשר היא באמת, מתחפשת, מבקשת דבר־מה רחוק וזר לרוחה. וכזו כשאר התמונות: קבוצה של משחקים במשחק המחבואים ולוריין, שמטפחת לבנה קשורה לה על עיניה, עד שהיא נראית כלילית דקה ועורת, שולחת ידים רפות לפניה, צועדת לאטה כנשמה ערטילאית, שנסתרה דרכה, ופיה הפעור מבקש רחמים ומבדח את הדעת כאחת; לוריין בסירה, וראשה על ברכיו של בחור גדל־פרע, שידו קופאת בשערה מתוך לטיפה של יציאת־ידי־חובה; לוריין מסמלת פני מאדונה, עיניה נשואות למעלה, עמוקות ונוגות, כפיה דבוקות כמתוך תפלה, וקבוצת צעירות נטויות־ראש מסביבה. לוריין, לוריין! הנבונה ועשירת־הרגש! כמה בודדה היא נראית בכל התמונות האלה, זרה לנפשה ומשתאה אל יסוריה. ואליה הוא בא היום לחטט בפצעיה ולסתום את הגולל עליה בבדידותה! הוא הרגיש, כי אם יוסיף להביט בתמונות אלה, יקפוץ ממקומו ויברח על נפשו, והתגבר להניח את האלבום מידו. רק עתה הבין את עומק האימה, אשר בפגישתו עם לוריין, והתאמץ לשמור את גבורת־רוחו לקראת הבאות. אך ידו הפכה את אחד הדפים מאליה, והתמונה החדשה כאילו הכתה אותו בשגעון.

תמונה זו בת ארבע שנים היתה, כפי הנראה, ולוריין, ילדה כבת שבע־עשרה, עומדת מול אחיו, מבטת בו, כאילו זה־עתה ראתה אותו בפעם הראשונה בחייה. אי, הבטה זו! כמה פחד מפיקות עיניה הגדולות והעמוקות! בזויות־שפתיה קפאה בת־צחוק משתזרת ובת־צחוק זו, שלא נתבכרה כל־צרכה, הבליטה את הפחד שבעינים הגדולות והעמוקות, הנטויות מול פני אחיו. משום פחד־המות היה בפחדה זה; ויחיאל המסתכל בתמונה חש מתוך רעידת־הלב, שעוד־מעט ולוריין המצולמת תניף ידיה להגן על עצמה מפני סכנת מהלומות מתרגשות ובאות, או תפול אפים ארצה ותתחנן, שלא יַכּוּה. מפני מי היא מפחדת? וכי באמת אחיו, בחור חסון ויפה־עינים זה, הוא שגרם לארשת־פחדה? הרי באותו זמן, „שלהי קיץ... 191", הרשום בשולי־התמונה, עדיין אהב אחיו אותה!

הרי באותו זמן ממש קִנֵּא אותה אליו, אל יחיאל! באותה שנה התודע אליה: אחיו הציגו לפניה, והוא כמעט לא שם לבו אליה, אם כי תמה קצת על אחיו היפה, שבחר לו צעירה לא־יפה דוקא. ובערב־סהר אחד עמדו שלשתם בגן־העיר בשעת הקונצרט. נגנו את ה„אוּבֶרְטוּרָה לְאֶגְמוֹנט", והוא הקשיב עצום עינים. וכשנגעה כתפה בזרועו, והוא ניעור ברעידת־פתאום, הרגיש באחיו, המסתכל בשניהם מתוך רוגז גלוי כמעט לעין. ובו באותו לילה, כששב אחיו הביתה, והוא, יחיאל השוכב במטה שאלו שאלה של־מה־בכך על־דבר לוריין, פרץ זה עליו פרץ, כאילו נטרפה דעתו, וגזר גזירה, שלא יוסיף דבר אליו בלוריין: „שומע הוא? אל יוסיף דבר בלוריין!" וכעבור שנה, עזב אותה ודבר על לב יחיאל, כמעט מתוך דמעות, שיתקרב אליה וינחמה ביגונה. „שסוף־סוף אין אדם אחראי על רגשותיו, וכרוח הם באים, ועוברים וחולפים כרוח..."

לבו דפק רסוקות, וכאבו הגליד את אבריו. שנתים היה קרוב אליה, שנתים ימים ענה אותה ועתה בא אליה ל„טהר את לבו" לקראת האהבה הגדולה! והיא, לוריין, מה תהא עליה? הלא הלוך הלך לבקרה, ל„נחמה", כבקשת אחיו, וכשמצאה שלוה משצפה, לא כל־כך קודרת ומדוכדכת, כאשר חשב, התקרב אליה מעט־מעט. ובלא שום מחשבות, כמעט מבלי דעת, אירע הדבר. במשך שנתים „התקרב" אליה, ואז התמכרה לו. את אחיו אולי לא אהבה מעולם, אם כי מושל היה בנפשה ממשלה בלי מצרים. רק מפחדת היתה מפניו, ופחדה כאילו משכה אליו, שעבדה לו: הן ילדה היתה, כשהתחיל מבקש אהבתה, והכניעה. אולם אותו, את יחיאל, הלא אהבה אהבת־אשה, צמאה ונדיבה כאחת, והוא התעמר בה, כי לא אהב אותה, והיא אולי ידעה זאת: ידעה, שאינו אוהב אותה, והתמכרה לו מדי פעם. נשפי־חשקו היו לו מקור יסורים וחרפה, וכשהיה מתפכח מיינו ונותן עיניו בפניה המשולהבות, השבות לקדמת הורוריתן, ועיניה הכחולות, לבנות־הריסים, הנראות כימים רחבים, שחופיהם שוממים, מציצות בו בשחוק הודיה, היה מתאפק בקושי מקום על רגליו ומברוח ללא שוב. היה נשאר באשר הוא, כואב בכאב שניהם ונותן לבסוף ארשת ליסוריו בשטף דברים, שאינם מפיגים את הצער ובוסים כמדקרות־חרב. היה מספר בגנות־התאוה ומתפלל באזניה לאהבה

טהורה, שכל מתנותיה, מתנות הגוף והרוח גם יחד, סגולות־יקר לאדם, ואינו מהרהר אחרי מדותיה. והיא מקשיבה, מבינה ולא מבינה, עיניה מעמיקות, מתרחבות כמתוך זעוה, ושחוק ההודיה שֶׁבָּהֶן שואף להטשטש וקופא ממגור...

אלי, אל עולם, חזקני ואמצני! שִׁוַּע לב יחיאל בקרבו, והקשיב רגע מתוך מאמץ רב לשטף הזרם בנפש־נפשו פנימה. אולם קיר־האבן בין ההיכל ובין העזרה כאילו נתעבה שבעתים, ויחיאל היה אדם סובל וגלמוד, רחוק מישועה ותמה ותוהה על כל סביבותיו. הוא קם על רגליו מתוך החלטה גמורה לצאת: לא, הוא לא יעצור כח לעמוד ביסורי־לוריין! אולם הושש היה, שמא תפגשנו השפחה, והתחיל צועד כמתגנב, על ראשי־אצבעותיו, אל עבר־הדלת. חרפת הלוכו זה נתבררה לו פתאום, ועד שעמד מהסס מתוך בושה ופחד, נפתחה הדלת, ולוריין נכנסה.

השפחה בודאי בִּשְׂרַתָּה את דבר־בואו, שכן לא היתה שום תמיהה ניכרת בפניה. שלוה היתה, ורק עיניה מכווצות קצת־מן־המקצת, וריסיהן הלבנים, הארוכים, מרתיתים כל־שהוא ומטילים צל דק על פניה המארכות, שהצנה אצלה עליהן מעטה־אדמומית פורח. יחיאל כמעט לא ידע בבואה. עיניו כאילו חשכו, והכרתו לא היתה אתו. כשנפתחה הדלת, הנצה מחשבה בו, כי עליו להתחמק ולצאת דרכה, עד שלא נסגרה, או לשוב למקום־מושבו, בטרם הרגישה בו הנכנסת. וכשראה את לוריין, עמד תחתיו כנציב מלח, נראה ואינו רואה. במין חוש שמעבר להכרה הרגיש את הקושי שבמצבו ולא הקיץ מקפאונו, עד ששמע את קול דבריה של לוריין:

— כבר התקנת עצמך לצאת? ואני באמת הייתי מצטערת, אילו שבתי לאחר יציאתך. שב־נא רגע. חפצתי לדבר אתך...

קולה היה נוח וצלול, ויחיאל רוחו שבה אליו לשמעו. היא הפנתה שכמה אליו, עמדה עם המראה, מסירה את מגבעתה ועושה את שערה השחור, הישר, מדברת לתומה, כמשתדלת להעסיק את אורחה:

— לא הייתי בביתי, מפני שלא צפיתי לבואך. למאז חדלת ל... לבקרני, חדשתי יחוסי עם שאר מכירי. זה־עתה לויתי את הורי אל בית לואיז... הלא ידעת אותה... זו הצהבהבה, שהתודעת אליה אשתקד בסוף־הקיץ. נוכלת קראת לה... וכי אינך זוכר? פעם הזמינתך לצאת

אתה לטיול יום תמים, ואתה סרבת לה... סבורה היתה, שמאהבתך לי סרבת לה... פתיה שכמותה!... כמעט שנאתני משום כך... אהבתך לי, יחיאל!... ח־ח־ח!...

הצחוק המאונס היה יבש וקר, ויחיאל רעד והרים ראשו. לוריין נפנתה מעם המראה ועמדה לפניו בלה וחורת: האדמומית כבתה בלחייה הנופלות, והוא הרגיש בארשת החדשה, אשר לעיניה, שקועות בחוריהן, כמכונסות לתוך נפשה פנימה, הישירו נכחה, כאילו אינן רואות אותו כלל, ואף־על־פי־כן הכאיבוהו כאב גופני כמעט, כנוקבות וחודרות דרכו לחלל־האויר אשר מאחוריו. ושוב נתעורר בו אותו חפץ פחדני להטשטש ולהעלם מנגד עיניה בין־רגע, אולם לוריין משלה ברוחה והוסיפה:

— סלח־נא לי... לא כך חפצתי לדבר אליך...

— דברי, לוריין, ככל העולה על רוחך, שומע אנכי, — השיב יחיאל, קולו התנכר לו: רכרוכית תפלה נשמעה בו. חפץ היה לצעוק, להגיד לה, כי נכון הוא לקראת כל הרעל, אשר בנשמתה, כי מתאוה הוא ליסורים, אשר תגרום היא לו: הכיני, לוריין, פצעיני, ירקי בפני, אולי יקל לי! ואולם לשונו דבקה לחכו, ולא יכול להוסיף דבר: פתאומי כל־כך היה החפץ הזה להתענות תחת ידיה, תחת הציל את נפשו. לוריין העיפה בו עינים נוגות, השחה ראשה כמבוישת, ישבה בכורסה בזוית חבויה, והתחילה מדברת בקול מרוסק, הולך לאט ונעצר מדי פעם:

— לא זאת חפצתי להגיד לך, יחיאל... בך הלא שמתי מבטחי, למאז ראיתיך... בעצמך אמרת לי, שאתה שונה משאר בני־ביתך... ובודאי שונה אתה... מכל האדם... מאחיך... מעולם לא דברתי בו אליך... ידעתי, שאתה מבין... ובטחתי בך... כן... ומדוע בגדת בי גם אתה?...

לוריין פסקה או, אפשר, נדמה לו ליחיאל שפסקה. כל מלה, היוצאת מפיה, היתה בעיניו כטפת־דם מתגבשת לפנינה. נחרזו הפנינים על גבי חוט סמוי מן העין וטסו בחלל־החדר האפלולי, עוטרות עטרה אדמדמת לראש־לוריין ומשרות זוהר על פניה הכהות, המתערטלאת בדמדומי־פנתה כדמות לא־מארץ, קדושה וטהורה. יחיאל התדבק פתאום ביסוריה, ירד לעומקם ולא ידע, מה יעשה. חפץ לקום, להגיד לה,

כמה מבין הוא לצערה, כמה קרוב הוא אליה, והרגיש, כי כל מה שיאמר — ישמע תפל וקר, וקפא שוב, מתלבט אין־אונים בכורסה.

— כן, — עדיין דברה לוריין: — מה ראית אתה לבגוד בי? לא באהבתך, שמנעת ממני, אני מדברת... אהבה, שלא ניתנה לי מעולם, איני מערערת עליה... אף לא על אהבתי שלי, שנתחללה ביחוסינו, יחיאל... אפשר, חטאתי אני כנגדך... לא פעם רמזת לי, כמה קשים עליך יסורי־התאוה... ואני, אשר כאבתי מדי פעם בכאבך ובכאבי, העמדתי פני, כאילו איני מרגישה, בלי דעת, למה, למה אני מעמידה פני... אולם לא על זאת אני קובלת, יחיאל... על מה אני קובלת? על שבגדת בי הפעם, רק הפעם... כיון שמצאת די און בנפשך להתגבר על תשוקתך, עזבתני, שכחתני... כאילו רק בשר אני, כאילו אין לי צורך במעט חבה רוחנית, במעט רחמים וידידות...

היא היתה כמדברת על לבה, כמתודה לפני אביה שבשמים. עיניה הישירו נכחה, קמות ותוהות, כמתאמצות להוכיח את הדיין הנעלם, שלא על אהבתה שנתחללה היא קובלת. יחיאל לא ראה את עיניה, אולם מבטה הצטייר לפניו: בודאי אותו מבט־הפחד שבתמונה — לא תפלה ותחנונים, לא דמעות ובקשת־מחילה — אלא פחד שבתמיהה, שאין לה פתרונים, שועה אלמת לאלהים לא־שומע. הלא אחותו היא זאת, נשמה רצוצה ועורת, והוא עומד על דמה! לבו סער מתוך גל־אהבה עצום. הוא קפץ על רגליו, תפש ללוריין בידה, שחה על גבה, כאומר להניח ראשו על חזה, ולחש לוהט:

לוריין... לוריין... נפש חמודה...

בטרם שבה רוחו אליו, נעקרה יד לוריין מידו, והוא נהדף לאחוריו והתנגף בשלחן הקטן, העמוס צעצועי־קוניה וכלי־זכוכית קטנים. בובה גדולה נפלה לארץ והתפוצצה בקול; יחיאל נדהם, וכאילו נקפו לבו על שגרם בנזק, גחן, כאומר לאסוף את הרסיסים, ושמע קולה של לוריין כאילו מגיע ממרחקים:

— שוב אתה צריך לגופי?... שוב דמיך שואגים בך?... לשם כך באת?...

סערת־קולה השיבה רוחו אליו, והוא הביט בה מתוך שהייה. אש

זרה היתה לעיניה, כולה מכווצת ומקופלת, כאומרת לעמוד על נפשה. „חולה שומרת על פצעה, שלא יחטטו בו", חלף דמיון במוחו ונתעלם תוך כדי רגע. הוא ראה את לוריין קופצת אל הדלת, פותחתה ברעש, ושפתיה הרועדות לוחשות מתוך חולשת־כעס, עד שידה מתוה בהעברה אחת:

— צא!...

יחיאל קבל את גזר־הדין, בלי הרהר ובלי הצטדק. הוא שם פניו אל הדלת, וראשו נטוי לארץ כמנודה. רק מחשבה אחת ענתה אותו: כיצד יביט בפני לוריין, העומדת בפתח ואוחזת בדלת, שלא תסגר? הוא השח־השפיל ראשו, הלך לאטו, מתירא להסתכל לצדדים. אולם בגשתו אל הדלת, הכיר פתאום בלוריין, הכורעת לפניו על ברכיה, מגיעה שער־ראשה לקצות־נעליו ולוחשת כמתוך יללה כבושה:

— סלח־נא, סלח־נא לי... לא כך חפצתי לדבר אליך...

נבהל ומבולבל יצא אל המסדרון. הכושית מהרה אחריו לפתוח לו את הדלת, ופניה החרדות טענו אֱלֶם כלפי מעלה:

— מה זאת עוללת שוב לאמתך?...

פרק ו

אַהֲבָה וְיִרְאָה

בית־הכנסת „נוסח חב"ד" עמד אפל ושומם בטבורה של הגיטו ההומיה, היוקדת ברבבות־אוריה, קודחת וצמאת־הנאה בשבת בין־השמשות. מסביב רעשו חיים זרים, חדשים, יהירים. להטו שלטים מַכִּים בסנורים, פתחי־חנויות וחלונות־ראוה שטופי־אור השתחצו וקראו לתענוגים, ובחלל־האויר עמד, כאילו קפא מסערת התנועה הסחרחרה, קול־המולה אטום, רועד מתאוה. המונים־המונים, גושים שחורים, עורים, מתפתלים ומתרוצצים, מתגגפים ומתלכדים, זרמו על פני המדרכות ובצדי־המרצפת, חומדים, שכורים, נטולי־הכרה. יקד היצר, מוחש, מכיר בכחו, וכנסת־ישראל קופצת לתוך האש בשמחת קדושה, במסירת־נפש, בהתפשטות־החושים כל עין בוערת — אלפי דורות כפותים, נזירים, ערגו מתוכה, כל יד

רותתת — אלפי דורות חורים, רצוצים רעדו במגעה מתאוה כבושה. שבת בין־השמשות, ושערי־גיהנום נפתחים. אלפי לשונות של אש עצורה שטופת־זעם פורצות ואוחזות את הגיטו מעברים, מזעזעות אותה עד היסוד, צורבות ומספירות. רק בית־הכנסת האפל, השומם, כזר מארץ־מרחקים, מתערה קודר ושלו: עגום קצת ושוקט הוא מסתכל במחול הסוער לעיניו ושותק. זהב חורין של שקיעת־חורף מוקדמת, ההולכת ונמוגה באופק, נושק את גגו האדום, המבהיק, ובית־הכנסת, המכיר כמה חדש הוא ומהודר, מתבייש כאדם צנוע, הלובש מלבוש חדש, ומשפיל עיניו: נכד בן־טובים, שגלה למדינת־הים.

ואילו בבית פנימה חשכת־קדושה, בת המולדת הרחוקה, מתעמקת. צלילי "בני־היכלא", רוים ומתגעגעים, רועדים וצפים מקצה הבית אל קצהו, מתנגפים בארון־הקודש, שבים אחור בהפזון, כחשים לברוח דרך הדלת לתוך חוצות ניו־יורק ההומיה, החילונית, נזכרים ביתמותם וגוועים בבכייה בהלל הגבוה, הריק. מספר המסובים, אשר עם שלחן "הסעודה השלישית", בפנה בלועת־חשכה, פניהם לא נראו בדמדומים. רק מדי פעם בפעם הציצו שתי עינים תלושות, חרדות, קודחות וכבות תוך־כדי־רגע, וקצה זקן־כסף, מרעיד מתוך התעוררות פתאומית ליללת הניגון החבד"י, מלבין ומִטַשְטֵש בחשכה. כלתה הנשמה מן הגוף מתוך געגועים עצומים "למחזי זיוין דזעיר אנפין", והגוף העלוב מתפורר והולך, ואבריו, שהפקירום בעליהם, מתפזרים ומתעלמים מן העין. מן היציע שממעל, עזרת־הנשים, שאשנב מקומר מַאְפִּיר בתקרתו, ואור כהה, חורור, מסתנן דרכו בכבדות, השקיפו למטה שתים־שלש דמויות־נשים, מזדעזעות פעם בפעם מתוך חרדה, כאילו פגעו בהן צלילי־הזמירות, הכואבים "השתא בהאי תכא", על "הני כלבי דחציפין", והרתיעון ביתמותן, הנוגעת עד הלב.

יחיאל שנזדמן לכאן בלי שידע איך, נתכווץ בקרן־זוית, נבוך ומצפה. זה שתי שנים לא היה בבית־הכנסת, ועכשיו שנכנס, חפץ לְהִטַּשְטֵש, להתעלם, כחושש שמא ירגישו בו באי־הבית הקבועים. פחד שבילדות תקפו, מעין אותו רגש, שהיה מחלחל בו בשכבר הימים, במולדת הרחוקה, כשהיה מאהר לשחק באחו, מעבר הנהר, בשבת קודם "מנחה", ושב אל

„בית־הכנסת" משולהב ומיצר, כשחיים־מנדיל, חייט־הנשים, משמיע בקולו הדק, המתפקע כקול־אשה, אותו פסוק אחרון שב„צדקתך": — „צדקתך — צדק — לעולם" — מתוך הטעמה עולה בטענה סוערת: — ו„תורתך אמת" — בירידת־הקול שביאוש מקבל את הדין. אי, כמה קשה היה אז להישיר את העינים מול פני אבא, המביט בך דומם, לכאורה, כאילו אין הדבר נוגע לו! וכמה תודה היה הלב הקטן, הדופק רסוקות מחמת ריצה קודמת ודאגה וחרדה, רוחש לר' נחמן הכרסתן החביב, הפותח לפניך את ה„סידור" מתוך בת־צחוק מיושבת ונוחה ואומר בקולו הערב, הנמוך, קול „בעל־קריאה" מובהק: „אמור קטורת..." ר' נחמן, קצר־הנשימה ובעל הקול הערב, כבר הלך לעולמו שם במולדת הרחוקה, ואבא סִלֵק ידיו מבנו לגמרי. אבא, אבא! מפני־מה אינך מביט בבנך כיום אותה הבטה אלמת, לכאורה, שהיא קשה לנשוא מתוכחה גלויה, והפה קורא בקול טבין ותקילין, „וידבר — ד' — אל — משה", עד שהלב רועד, והיד מתאוה למחות את הזיעה מעל המצח ואינה מעיזה?... בנך, אבא, מאמין הוא, מאמין ב„אור אין סוף, ברוך הוא, ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין", למרות מה שאתה, אבא, מבטל את אמונתו ואת נטייתו להסידות בשתיקתך הקרה. אולם להתפלל, אבא, בנך אינו יכול. להתפלל תפלה קבועה שבילדות, מתוך ה„סידור" הממועך, בעל „אותיות גדולות ומאירות עינים", בנך רוצה ואינו יכול! ולמה, אבא, לא תביט בבנך שוב אותה הבטה אלמת, לכאורה, המוציאה מן הלב תפלה זכה שבשברון־רוח? בנך כמה רוצה להתפלל, כמה בודד הוא ותועה! נשא בשטף כליון־נפשו אל האלהים — ומסתחף פתאום הצדה, לתהום יסורים אנושיים, פשוטים ומעבירים על הדעת. רוצה להתאחז כולו בגעגועי האור הכמוס, הבוטח, אשר בו, לשקוט ולהאזין לאמת־חייו אשר מצא, ובאים הגעגועים על האשה הזרה נסוכת־החלום, ועוקרים אותו משרשו; ובאים יסורי נפש טהורה וסובלת כלודיין וטוענים: דם נקי שפכת ובהיכל־אורך תשקוט? אלי, אלי! ידעתי, כי ישך, אף נצחי־נצחים יכולתי לחכות בכאבי עד הגלותך עלי בכל הדרך, פשר חייך ומגמתם. אולם מה השניות הזאת אשר בנפשי? למה חולקת אתה בי לשנים: געגועי הפשוטים עליך, האור הבוטח, המוצק, שהוא עצמו שכרו, והושך־חיי זה, אשר אני תועה בו כיזם בודד ועזוב, והאור אינו הדר

לתוכו? ידעתי, כי אחד אתה גם באורי גם בחשכי, ומזיע־זה, אכאב בחשך ואבחר רק באור אשר בי? אמותה, אמותה־נא כאדם סובל ונענה, תסור־נא המסכה, המעלימה אותך מעיני במאויי, מאויי בשר־ודם, וביסורי, יסורי בשר־ודם, ואנהה רק אחריך, אור־חיי וסעדי, לוא גם לא אשיגך נצח!

מעט־מעט נתקבל יחיאל על סביבתו. צלילי־השועה הרוים דפקו דלתי־נשמתו, ועד שהן נפתחות לפניהם, והוא שותה מכאבם, משתעבד לו ואבד בו, דומה היה עליו, ששועה זו עצמה שבבית־הכנסת הויתו שלו הרתה אותה, אלא שנשתקעה בשכבר הימים, ועכשיו שהיא חוזרת אליו מלאה וסוערת, הוא מכירה ואינו מכירה. משל למחזה שמים קודרים, נהדרים בקדרותם בשעת שקיעה שותתת־דם, שהלב מרגיש בהם, שהיו חיים בו, בחביון־הלב, מלפני ימים, זרים וסתומים במקצת, ועכשיו שהם נגלים בהדרם הנורא, אין הדעת סובלתם כמעט. מעט־מעט הסכין יחיאל לסביבתו, ודעתו נתישבה עליו, עד שכשהחל ה„מאמר", כוון לבו ודעתו לו ולא אבד אפילו מלה אחת. את פני „האומר" לא ראה, אולם קולו בלבד, קול סוער וחלוש, שכשהוא מתרומם מתוך התלהבות, צליליו מתרסקים כקול ילד מבליג על בכייה כבושה שבלב, הרעידו תוך כדי שמיעה, ורחמיו נכמרו לו.

„אהבה ויראה... שני הפכים, לכאורה... זו, האהבה, כולה תשוקה, מַאֲוָה, שלהבתיה, שלהטה אין לו פתרונים, והוא, הלהט, עצם חיותה — וכיון שהוא ניטל הימנה, אף היא, התשוקה המתעוררת מאליה, בטלה ועוברת מן העולם... „אָהֹב" — כונתו „אָבָה" בהיפוך האותיות, תאוה שהנפש מתאוה מאליה לדבקה באור אין־סוף ברוך הוא: חפץ פשוט, הנולד מאליו, והוא הסבה והוא התולדה... אחדות שלמה!.. ואילו היראה — אחדות שלמה וטהורה אין בה: שניות, שניות הסבה והתולדה, יש בה... והיא וסבתה אינן אחת!.. יראה, מלשון „ראה", כל עיקרה התבוננות שכלית, הגיונית בנפלאותיו יתברך: ומתוך התבוננות זו נובעת ההכנעה, ההשתעבדות... נמצא, שהאהבה הפשוטה כל־עיקרה הרגשה פנימית באלקות, אחיזת הנפש באור אין־סוף מאליה, בלי שום אמצעי וסבה, כאילו אי־אפשר שלא תרגיש הנשמה באורו, יתברך, ותתאוה אליו, בלי

שום סבה וטעם... וזוהי בחינת "ממעמקים קראתיך ד'"!.. "ממעמקים" — מעומקא דליבא, ממקום שאין השכל שולט בו, "קראתיך" — קראתי אותך, לא לך, אלא אותך, קראתי את שמך הוי"ה!.. מעומקא דליבא. בלי שאדע איך על־פי השכל, אני קורא ומכריז: הוי"ה שמך, היה, הווה ויהיה!.. ואילו היראה אינה באה מאליה, אלא כל־עיקרה יגיעה... על דרך "יגעת ביראה": יגעת ממש להכיר באלקות מתוך התבוננות בכחו, יתברך, שאין לו שיעור ותכלית... גדולתו וחכמתו כופות את השכל שישתעבד לו, יתברך!.. אהבה — רצון, ויראה — אונס: שני הפכים, לכאורה.

"ואולם, לכשנעמיק קצת בענין, הרי אין שתיהן אלא אחת, שני צדדים של מטבע אחת... אהבה — זוהי השמחה שבחפץ־הדעת שבאדם, ויראה — הצער שבחפץ־הדעת... אותו גילוי פשוט, שאור אין־סוף, ברוך־הוא, מתגלה בנפש מאליו, בלי שום חקירה ודרישה, אף הוא אינו אלא ההפץ להכיר בו, יתברך!.. "קרוב ד' לכל קוראיו" — "קרוב ד'" למי דוקא? "לכל קוראיו": "לכל קוראיו" דוקא, ואף־על־פי ש"קרוב ד'"!.. "ובקשת משם את ד' אלקיך" — מצות־עשה היא, גזירה פנימית: "ובקשת"! "אהבה", שכונתה "תשוקה", אף היא אינה אלא גזירת־געגועים להאחז בו, יתברך, כנר באבוקה, להתדבק בו!.. ואין בינה לבין היראה, אלא שהאהבה מוצאת, עד שלא התחילה לבקש, והיראה — יגיעה רבה כרוכה בה, עד שהיא מוצאת מה שהיא מבקשת... נמצא, ששתיהן אינן אלא אחת: נסיון עצום, שנשמת־האדם בכל קוצר־דעתה מנסה להכיר באור אין־סוף, ברוך־הוא... האהבה היא השמחה שבמציאה, והיראה אינה אלא הפחד, היסוס־הלב, שבבקשה...

בצאתי לקראתך — לקראתי מצאתיך... זוהי אהבה, הגלוי הפשוט, הבא מאליו, בלי שום סבה חיצונית, עד שלא הכירה הנפש בעצמה, שהיא יוצאת לבקש... תשוקת־הראייה זו שכרה בצדה: היא עצמה שכרה, בחינת "עבודת־מתנה"... אלא שראייה זו, הבאה באהבה מאליה, אי־אפשר שתתקיים באדם זמן רב!.. ואפילו צדיקים גמורים אינם זוכים לשמחת־הראייה אלא לרגעים: ישיבה,

ש„צדיקים יושבים ונהנים מזיו השכינה", אינה אלא בעולם הבא!.. שם, רק שם, יושבים ונהנים!.. ואילו בעולם הזה— „אפס קצהו תראה": כל מקום שאתה רואה קצת מזיוו, יתברך, שם אורב לך תמיד ה„אפס", העולם הגשמי, המסיח את הדעת מן האמת שבראיית־האהבה ומן השמחה שבה... ראייה טהורה זו, האהבה הפשוטה, שלהטה אין לו פתרונים והוא עצם־חיותו, זיוה כבה לרגעים, והאדם נרתע לאחוריו מפחד: רבונו־של־עולם! אם ראייה בהירה ומתמדת בך אי־אפשר שתבוא לי כאן, בעולם הזה, ומה שאני רואה בעולם הגשמי אינו אלא אחיזת־עינים, תרמית־החושים, חפצי להכירך, להיות דבוק בך תמיד מה תהא עליו, רבונו־של־עולם?.. וטענה זו, שהנשמה טוענת וקובלת על קוצר־השגתה, היא היראה... שתים שהן אחת! האהבה והיראה גם שתיהן חפץ־הדעת הן, אלא שזו כולה שמחה, מציאה, הבאה בהיסח־הדעת, וזו כולה צער, יגיעה שבבקשה... ושתיהן מתמלאות זו מזו: נִשְׁתַּלְהֲבָה האהבה — נתמעט הצער שביראה; דעכה האהבה ונתעבתה החשכה, מתרבה הצער שבבקשה, הפחד, היראה... משל למה הדבר דומה? לעור, המגשש באפלה, ועיניו מתפקחות לרגעים רחוקים, ועד שהוא מספיק לפסוע פסיעה אחת בטוחה, עיניו מסתמאות שוב, והעור טוען: רבונו־של־עולם! אם גזירה היא מלפניך, שלא אראה אור, למה אתה פוקח עיני, להודיעני שיש אור בנמצא כלל?..."

החשכה נתעבתה. פני השומעים נתעלמו מן העין. דמויות־הנשים שממעל קפאו בגלימת־העלטה, וחלון־היציע היה כתבלול שבעין קמה, מציצה מתוך ערמומית. דומה היה, שנתרוקן הבית, ו„האומר" יושב לבדו, מספר מנגעי־לבו בחשכה בקול סוער וחלוש, שכשהוא מתרומם מתוך התלהבות, צליליו מתפקעים כקול תינוק, המבליג על בכייה כבושה שבלבי. יחיאל, שישב כל אותה שעה אחוז חרדת־קודש, משתאה לעומק־הבנתו של „האומר", שכאילו כוון את דבריו כולם לו, ליחיאל, ולמלחמה אשר בנפשו, קלט את הד־ההבדידות שבקול המדבר וחפץ לגשת אליו ולומר לו דברים פשוטים, יוצאים מן הלב: „רבי! הן לי נתכוונת. הנני! אלכה־נא אחריך ואצק מים על ידיך..." אלא ש„האומר" התחזק רגע אחד ושב לדבר מן החשכה:

„ודע, שחובה על האדם להכיר באחדות זו שבין האהבה והיראה... שאם אינו מכיר בה מתוך עיון רב, אינה מתגלית לו מאליה עולמית, והופר השלום בנפשו... שתיהן, מטבע התגלותן, צרות זו לזו ורחוקות זו מזו!.. אין זו יודעת בחברתה, ששרשה — שרשה: חפץ־הדעת שבאדם... אין שלום בין האהבה ובין היראה, כפי שהן מתגלות בזו אחר זו, ואין אחת יודעת את חברתה!.. שמחת הראייה הטהורה, הבאה לרגעים כגילוי פשוט, מכחשת את העורון הגמור ואת הפחד שבבקשה השכלית, ההתבוננת ויגיעתה, שהיא היראה... ומצד שני, אין היראה מודה ברגעיה הנעלים של האהבה, החפץ המתמלא מתוך עצמו, לפי שאינה מכירה אלא בצער הבקשה מאונס, בקשה שאין בה מציאה... וזוהי הבדידות שביראה והבדידות שבאהבה!.. הנפש, המבקשת להכיר באלקות, בודדה היא גם ב ש נ י גילוייה, בודדה ומתמרמרת עולמית, אלא אם־כן יודעת היא להשרות את השלום בין שניהם... „במסתרים תבכה נפשי מפני גוה": „גוה" כתיב, חסר א׳, והקרי — „גאוה"!.. ב„מסתרים", כלומר: בפרצי־הויתי, מלשון „סותר והורס", „תבכה נפשי" מפני הגאוה שבגילוייה, גאות־בדידות זו, ש ה י א ח ס ר ה א׳, מכחשת את האחדות שבשני גילוייה ורואה את האהבה ואת היראה כצרות זו לזו ורחוקות זו מזו... „במסתרים תבכה נפשי מפני גאוה!.."

צמרמורת חלפה בגופו של יחיאל. קול „האומר" נתפקע מתוך ריסוק־יללה ונשתתק. הדממה הגמורה, שהשתררה פתאום, לא בלעה את צלילי־היאוש שבאותה קריאה איומה, אלא הבליטתם יותר והטיחתם, כביכול, כלפי מעלה. באותו רגע של דממה נראתה החשכה ליחיאל כבור עמוק, תהום־עלטה, ש„האומר" נתגלגל לתוכה, עד שהוא תועה על עברי־פיה. יחיאל רצה לתת קולו, לקרוא לעזרה והרגיש, שנאלם דומיה כבחלום־בלהות. רצה לקום ולרוץ אל עבר־התהום וחש, שהוא אסור למקומו. גלמוד נשאר פתאום. דומה היה, כאן יאסר עולמית, לבדו, בלב־החשכה וצלילי־„במסתרים תבכה נפשי" נִשָּׂאִים מעמקי־התהום כשועת־נצח, שאין סוף ליאושה.

כשניעור מקפאון־הפחדים, הכיר שחלק מן „המאמר" נתעלם ממנו:

לא שָׁמְעוּ באותו מצב של הזית־פחדים. קול „האומר" היה יותר נוח, שוקט כמעט, והעייפות המורגשת בו העירה שוב את רחמי יחיאל. „אדם שלא מעולם זה", נצנץ רעיון במוח, והוא נבהל, כשנתבלטה מחשבה שנית, מעין מסקנה לרעיון הקודם: „אדם זה לא יאריך ימים"... הוא השתדל להסיח דעתו מ־עיונותיו אלו וספג אל קרבו את הקול הנוח, הטוב, שהיה כקול ילד מספר עם עצמו קודם שינה, מתוך הרחבת־הדעת שבהנאת־עייפות:

„תדע, כמה קשה לאדם הפרישה מן האהבה, שאפילו אהבה שבקליפת־נוגה קשה הפרישה ממנה... יסורים גדולים סובל הלב מהכרתו אף ביופי חיצון, שאינו אלא בן־חלוף... וידועה אותה אגדה ברבי יוחנן שחלה, ורבי אלעזר בא לבקרו בצריפו האפל והמפוחם... כשחשף רבי יוחנן זרועו הצחה, ואור היה בחדר, התחיל רבי אלעזר בוכה... שאלו רבי יוחנן: „מה אתה בוכה! תורה שלא הרבית?.. שנינו: אחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוון לבו לשמים!.. בניך שמתו עליך?.. הרי אני לפניך אחד שנתקיים מעשרה בנים!.. אמר לו רבי אלעזר: „על האי שופרא דבלי בארעא", על יופי זה שלך, שסופו בלה באדמה, אני בוכה... ורבי יוחנן מסכים לו ואומר: על דא ודאי קא בכית"...

„המאמר" פסק פתאום. קול־הספסלים המוסטים התנכל להפיג את רוח־הקדושה העצורה, השורה מסביב. השמש הקיש בידו על שלחן־הבימה, ותיכף־ומיד נשמעה נעימה עגומה וחטופה של „והוא רחום", משיבה חולין כבדים. שני אברכים גבוהי־קומה עברו על־פני יחיאל, והוא שמע את האחד אומר לחברו:

— הבנת?...

וחברו, בקול של התרסה קפדנית:

— הבנתי?.. בודאי הבנתי!.. דומה, אפילו נשים מבינות את מאמריו... וכי „חסידות" היא זו?...

חברו הפנה ראשו אליו מתוך תנועת־חפזון תְּמֵהָה, ויחיאל רצה, שיסטור לו להדיוט: זעם קהה עֲבָרוֹ, שנאה עורת לאברך המטומטם, אולם חברו נפטר מעליו במנוד־כתף בלבד, הרחיב צעדיו מתוך רוגז והתחיל רוטן תפלת־ערבית זועפת.

געגועים עזים תקפו את יחיאל על מרחב־עולם טהור ורחוק. לבו המה מגיל ומאהבה לנשמה הגדולה, שנתגלתה לו זה־עתה, ובית־הכנסת, עם כתליו, המסוידים ומכוירים בטעם זול כבית־אמידים תפל, נראה חילוני כל־כך וזר. המתפללים אף הם כמה קרים ויבשים! דומה, לא באזניהם נאמר "המאמר", לא לעיניהם הנץ זהבה של אותה נפש יקרה ובודדה. לא רחוק ממקום־עמידתו ראה יחיאל את "האומר". איך־שהוא הכירו מאליו: אדם גוץ, בעל זקן צהוב, מעוגל, ומצח רחב, המשתפע ומתמזג בפדחתו הקרחה, עד שכל פניו היפים והחורים, פני־תינוק רכים, נראים כמצח גדול אחד, שעינים כחולות ונוחות מביטות מתחתיו באהבה בכל אשר לפניהן, וחוטם קצר, דק ומחוטב יורד ממשקעו ומתרחב כל־שהוא מעל פה קטן, פי־תינוק. חרד ומתבייש עבר יחיאל אליו עם גמר־התפלה. יהודי זקן, צנום וזעום, סח אתו בהתלהבות, מרקיד זקנו המחודד מתוך תנועת־ראש עצבנית, אגב דבור, מלמטה למעלה, ואותו אדם גוץ ונוח, שפניו פני־תינוק, מביט בו בחבה שקטה ומנענע לו בראשו. כשהרגיש ביחיאל, הסב עיניו אליו וברכו לשלום. יחיאל נגש:

— רבי... — אמר לערות כל מה שבלבו ונתבלבל.

האיש הגוץ והטוב כאילו חפץ להוציאו ממבוכתו ושאלו שאלת־אגב שבשיחת־חולין:

— זאת הפעם הראשונה לך בבית־כנסת זה?

יחיאל ידע, שדברים אלו לא באו אלא לרוחתו, נתבלבל עוד יותר ומהר לגמור את השיחה מתוך בקשת רשות להכנס אצל בעל־דבריו.

— שמוח אשמח לקראתך, — השיב זה בחיוך פקח וטוב: — בודד אני בשכונה זו. זה מקרוב באתי הנה ואני גר כאן... — ולחץ את יד יחיאל לחיצה חזקה, גרמית, בידו הצרה והדקה.

יחיאל נפטר ממנו שטוף שמחה ותודה, דלג על שתי המדרגות שבמסדרון וחפץ להתרוצץ על־פני חוצות־העיר: הנה זה יהיה לו למורה־דרך! אולם זקן כפוף, מכורבל באדרתו, אחזו במסדרון בשרוולו ואמר לו בקול צרוד:

— דוב שלנו אדם גדול הוא... מצוין... ואף־על־פי־כן, לואי

שְׁאַכְזָב··· אין מאמריו מאמרי־חסידות··· מחדש הוא יותר מדי··· ולואי שאכזב··· חושש אני לו···

והניע ידו כמתיאש. יחיאל לא הבין תחילה, למה הוא מכוון, נזכר במה ששמע פעם מפי אביו, שאין חסיד חבד״י רשאי לחזור על מאמר, אלא כדרך שיצא מפי הרבי בעצמו, מלה במלה, ונבהל: נבואה רעה נשמעה בקול הזקן, ושוב נצנצה אותה מחשבה קשה – ״אדם שכזה לא יאריך ימים···״ אולם שמחתו העבירתו על דעתו: אינו בודד בעולמו! מורה מצא לו, כהן גדול למקדש, אשר יבנה לטהורי־הרוח, הכואבים מחפץ־הדעת. מסביב רעשה ניו־יורק, הקריה הגדולה, השתדלה להטיל אימה ברבבות־פנסיה ואורי־שלטיה הכוזבים והתגנדרה בהמולת־התאוה הקודחת הנשאת מעברים. אולם הנוגה השוטף, המופקר, כאילו לא היה עוד, גושי־האדם השחורים, המתנודדים כמתוך שכרון, גזו־נמוגו, ויחיאל הפקיד עצמו לליל־הכוכבים הקר ולחלומותיו הכהים על מקדש־האהבה, אשר בו יתפללו כל הכואבים מחפץ־הדעת.

פרק

יוֹשֵׁב הָאִי

יחיאל כתב לרות מתוך צמאון קודח:

״בזאת תדעי, כי אהבתיך. עוד־מעט ואני עוזב את עולמי זה, פורש מן החיים ההומים, אשר על כל סביבותי, המכאיבים ומסיחים את דעתי מן האמת הגדולה אשר בנפשי. מילדותי ידעתי את האמת הזאת, והחיים הגלויים, חיי האדם, הַנִּצָּתִים מדי רגע וכבים מדי רגע, נלחמים לה בעזוז־חמה. אמת זאת אשר בי כופרת ברגע ויודעת את הנצח, כופרת בחיים הגלויים, אשר רגע־רגע הם מתים ורגע־רגע הם נולדים, ומכירה בזרם־האור האחד, הנוהר תמיד מוצק ושלו ולא ישתנה בכל גילוייו הרבים. בזרם זה היודע דרכו חפצתי לשטוף תמיד, לנהור לקראת החוף הנעלם, אשר רק הוא יראה אותו, ואני לא אראהו. ואולם חיי־האדם

אשר בי משתערים עלי מדי פעם וכובשים אותי כבוש גמור, ואני שוכח את זרם האור המוצק, האחד בכל גילוייו, ושוקע בגילויים אלה, בני־רגע ובני־חלוף, וחי כאחד האדם.

„ואני את חיי האדם שנאתי! שנאתי את הקדחת, האוכלת אותי מדי רגע וחולפת מדי רגע, כאבי ושמחתי, המדכאים אותי היום, נמוגים ומתנדפים למחרתם. אין רגש מכה שורש בנפשי: אני הוא ולא אחר! כל אחד מרגשותי מתכווץ לקרן־זוית, כאילו מרגיש הוא, כי רבים אחים לו, וכולם רשאים לערער על חזקתו. רק רגש אחד חי בי מחוץ לכל אלה ועל־פני כל אלה — השלוה העליונה, העוטפת את נפשי, בכל עת אשר תפקחנה עיני, שלות הנצח, האלהים. וזאת ידעתי, כי לוא יכולתי לנתק את הכבלים, האוסרים אותי אל חיי־האדם, כי עתה היתה השלוה הזאת נחלת־עולמים לי. לוא יכולתי להרחיק נדוד מקרב אחי, האוכלים איש את נפשו ואיש את נפש רעהו, מחרישים כל אוזן בצוחת כְּאֵבָם ומַכְהִים כל עין מראות נכוחה, כי־עתה ידעתי את האלהים תמיד ובו אדבק בלי־הרף. כי־על־כן גמרתי, אשר אעזוב את החיים האלה ואצא לבקש לי מקום, בו אוכל לשבת לבדי ולראות את האלהים תמיד, כראותי אותו כיום ברגעי־עליה מועטים. מי יודע? אולי אמנם אזכה אז לראות את החוף הנעלם, אשר לקראתו נוהר הזרם. לבדי אשב לי, רחוק מן האדם. לבדי ואין איש. רק אותך חפצתי לקחת עמדי, רות. התאבי ללכת אתי?

„רות, רות! אי שומם נמצא לנו, אי תלול רב סלעים וגיאיות. קצף־משברים לבן ילביש חופיו הדר־רקמה עם בוקר בזרוח השמש, ומפסגות סלעיו נחזה צבאות יצורים נהדרים, משתרעים על פני שמיו, בשקוע השמש והיתה כחרמש־זהב פעוט, צונח במרחק וטובל בזהב־הים. תהומות ירבצו בין סלע לסלע, ואנחנו מתרוצצים על־פניהם, מקשיבים לשטף־עוזם, הקורא ממעמקים, ורעשם העמום מתגלגל והולך כרעם־בוקר בהרים. תהומות ירבצו לרגלינו, רבי־כח וסמויים מן העין, מבשרי תנועה וגיל, אשר לא ידענו, ומבטיחי תנחומים זרים, לא תנחש אותם נפש־אדם. ואולם בשורותיהם רק הד רפה תהיינה לבשורות רוחנו־אנו, בשורות־אימים, אשר נשמע בחביון מגדלינו. מגדלים אדירי־כפות נקים על ראשי־הסלעים, וראשי־המגדלים טובלים בתכלת השמים ובקדרותם,

מעמיקים סוד עם קרני־השמש יומם ועם כוכבים מיותמים לילה, תופשים באשר לא יתפש מלמטה ומאירים עינינו בזהרם, זוהר־התבונונות.

„אי־ההתבוננות נקרא לאי, ומגדלי־האור אשר עליו מפלסים נתיב לְרִמְזֵי אורים אדומים בימי־סופה קודרים ובלילות־זועה על־פני ים. יורדי־ים תועים, אחים גלמודים, אשר יצאו אף הם כמונו לבקש קרבת־אלהים באיים שוממים, רחוקים מן האדם, יראו את זוהר האורים האדומים מרחוק, ונפשם תחיה. עיניהם הכלות — ימס קרחן, ואבריהם התשושים, הנקשים — קפאונם יפוג מעט־מעט. ובהתקרב ספינתם אל חופינו, והסערה מתגעשת מסביב, ונמשכם ונעלם אלינו. את הספינה ננפץ אל הסלעים, כי חפץ אין בה להם, לתועים הגדולים, אשר עזבו את עולם־החיים מאחוריהם, ואותם, את המלחים עזי־הלב, אשר נאצו את הים ואת הסערה בדרכם לקראת האלהים, נביא אלינו. „אחינו אתם!" — נאמר להם, בטפסנו יחד אל ראשי־הסלעים, מבצרי־עוזנו בלב־הים: — „אחינו אתם, הכואבים מחפץ־הדעת, המבקשים קרבת־אלהים ומתפללים אל הראייה הטהורה, המתמדת, במגמת חיי־אלהים".

„רות, רות! מקדש יבנה לנו על האי, על עבר פי התהום, הרובצת לרגליו. קירות־שיש אטומים יהיו לו, ואפל יהיה תמיד. ביחיד נתפלל בו, ואיש ממנו נושא נפשו הכואבת אל אשר לא מצא בארץ־החיים, אשר ברח משם, על־פי הגות־לבו. איש־איש ממנו שיחו ישפוך על־פי דרכו, אולם תוכן אחד יהיה לתפלתנו בכל חליפותיה. תפלת־החיים כולם תהיה זאת אל הבינה הגדולה בדרך־האלהים ובמגמת־הויתו. כאבנו מחפץ־הדעת כאב העולם כולו הוא, ולוא גם לא ידע העולם, מה כאבו. ארץ ושמים, כוכב נולד ורמש זוחל בכבדות, כולם יחד הלא כואבים בעורונם, מבלי דעת, למה זה יתגלה אלהים בהם ויסתתר מעיניהם כאחד. כולם יחד הלא ידרשו בבלי־דעת לדרך אלהים ולמגמת־חייו. ואנחנו, אשר הראייה הטהורה משאת־נפשנו האחת לנו, ומדעת ומהכרה נבקש קרבת־אלהים, תפלתנו הכואבת במקדש האפל, על האי, תפלת כל החיים כולם תהיה. שועת־נפשנו, הנכספת לדבקה בזרם האור, עד דעתנו אותו ואת זעזועיו מבפנים, מתוכו ובו, תהיה לפה לכל החיים האלמים, העורגים דומם אל הבינה הגדולה. ומי יודע! אולי רק שם, במקדש, על האי השומם,

תשמענה אזנינו נגינות־עולמים, אשר בארץ החיים ההומים כבדו אזנינו משמוע אותן. ואולי רק שם נאזין צלילים, אשר לשוא הִתְדַּפְּקוּ על שערי־נשמותינו בארץ החיים ההומים עלינו, ובשטף־שמחתם נִנָּשֵׂא לקראת הפלא הגדול — פשר חיי־האלהים.

„ומי יודע? אולי עתיד איינו הקטן, שיתפשט בכל העולם כולו. במתי־מעט נרד לשבת בו, וקול־תפלתנו יזדכך, כהזדכך קול בגבהי־אויר שקופים, וילך מקצה הארץ עד קצה, ויושבי־תבל הדוים יבואו להסתפח אל מחננו. בבכי יבואו ובתחנונים, מרי־לב וקשי־יום, אשר זה־עתה מצאו את מקור עָנוּתָם: הֶעְלֵם האלהים, אי־הדעת. לקרוא לנו יבואו: בואו־נא והורונו מדרכיכם, איכה ידבק אדם באלהיו, איכה ישכח את רגעיו הבודדים בני־החלוף וינהר בזרם־הנצח לקראת הבינה הגדולה. ואז נרד אליהם אחד־אחד ומגדלי־מקדש נקים על־פני כל הארץ, אשר תעלה שועת כל האדם אל האלהים: „הוי, אל מסתתר אשר אֵוִינוּף, הגלה־נא ונדעך!" זקנים כושלי־ברך יעצרו רגע בדרכם למנוחת־עולמים וישאו את התפלה על שפתיהם הצומקות; תינוקות בני־יומם יבכו מחפץ־הדעת הצורב, אשר ינקו אל קרבם בטרם צאתם מרחם; נערות גוועות בצמאון אהבה ובחורים חסונים כובשי עולם בחלומותיהם — כולם יגיעו לידי רגע כאב ואהבה איום אחד. אז תשמע תפלת־התשוקה הרבה מפי כל האדם: „הוי, אל מסתתר אשר אוינוף, הגלה־נא ונדעך!" ואולי לא יאטום האלהים אזנו לשועה הרבה הזאת ונגלה לעין כל בשר מלב האדם ברגע האהבה הגדולה, ובלע אור אין־סוף את הזיקים הקטנים, הנצתים לעומתו, וים־האור הבוטח ישטוף הלאה איתן ונהדר וישא את הזיקים הקטנים אל החוף הנעלם, אשר שמה הוא שואף...

„ואם גם אז לא יבוא הגילוי, והזיקים הקטנים יכבו אחד אחד מכאב יאוש? ואם שוא יראו כל החלומות על הנצח, אשר אליו יחישו מפלט להם כל היראים מפני רגע־ההוה הריק, בן־החלוף, ושוא איפוא כל חלומות הקדושה והטהרה, היופי וההתפעלות אשר מעולם? אני־אני גם אז אאמין בזרם־האור הגדול, כי ישנו־יש, והוא יודע ועושה לבטח דרכו! גם אז, ברגע־הכשלון הנורא לאדם, אצפה לגילוי אשר בוא יבוא, לוא גם יאחר בואו! רוחי לא תקצר, בבלות בשרי מן האימה הגדולה, אשר תאכל את

אחי, בני אדם חדלי־ישע וחדלי־מפלט. לפלא איחל, ואת, רק את אתי. ילפף היאוש את האדם, וידמה, כי בא קץ כל הקצים. יפשה השגעון הגדול בארץ, וההמונים־המונים יקפצו בני־אדם הימה ועלו במדורות־אש. ישחט חתן את כלתו וזקן את זקנתו הרועדה, תוהה ומבולבלת. ימחה האדם בשועת־יאוש אחת! ובתבל מיותמת, יופי מתגאה ללא־רואה, נִתַּע שנינו, אני ואת, מצפים לגילוי ויודעים בבואו.

„שנינו נחכה לפלא, רות. שנינו נתפלל אליו תפלת כל האדם. אנחנו, הכואבים מחפץ־הדעת, נחיש את בוא הפלא, נדחק את הקץ! כמפל סלעי־שלג בהרים, אשר חָלוּק מְדַרְדֵּר אחד – ראשיתו, כן נהיה ראשונים לגילוי הבינה הגדולה. אליה נשא עינינו, אל הבינה הגדולה, גאולת האדם: בואי־נא, בואי, הגאולה, קץ לחולשת האדם ולקוצר־השגתו! בכל עת ובכל רגע עשויה ההארה העליונה לבוא. גילוי־שכינה אין סימני־בשורה לו: פתאום הוא בא כקרע־אור בלב־עננים וכרעד־עונג עצור בגלי־ים. נחכה־נא לו יחד, רות! נספור־נא יחד את רגעי הצפיה הגדולה! אני ואת, רות, אני ואת! הלא זה פשר הופיעך בחיי; זה פשר אהבתי לך, רות! אשר שנינו נֵשֵׁב על האי השומם, כואבים מחפץ־הדעת, מתפללים אל הגילוי הגדול.

„רות, רות! האשה הראשונה, הכואבת מחפץ־הדעת! כפלים נחלת, האשה, בכאב, אולם בכאב־הדעת נגרע חלקך. ימים על שנים בקש הגבר בך תקונו ומצוא לא מצאו: אספקלריה מאירה היית לו, בה רָאָה במדוי־נפשו. כשמש־צחצחות את זורחת על האדם וחושפת לעיניו את מקור ענותו, אשר ירגיש בה ולא ידעה: את מיעוט־כחו את מגלה לאדם ואת דלות־עמידתו. רוחו, התרה שחקים, ממריאה רגע על כנפי האהבה החולמת, ובהקיצה והנה היא זוחלת על האדמה, כואבת וקצוצת־כנפים. האהבה, המבליטה לאדם את כח־היצירה אשר בו, מבליטה לעיניו גם את אפסות־יצירתו: רק בצלמו־כדמותו הוא יכול ליצור! מִפְלָט מבקש לו הגבר באשה, והאשה אין לה הנאה גדולה מיצירה זו עצמה, המגלה לו את אפסות־כחו. יצירת בובות בטופס קבוע מראשית ימי־עולם. פסגת־האושר לאשה! גלמוד ועזוב ומכיר במעט־כחו, עומד עליך האדם, תמה אל פשר החיים, תוהה על מגמת־דרכם: מן האהבה הירודה לחפץ־הדעת. ואת, האשה, החיים

והמות לאהבה, אינך יודעת לא בצער המכיר באפסות כחו ולא בחפץ־הדעת, אשר יוליד הצער הזה.

„רות, רות! האשה הראשונה, הכואבת מחפץ־הדעת! רק פעם ראיתיך, ולבי אומר לי, כי אהבתי לך לא תבגוד בי. לבי אומר לי, כי לא אגל־טל מרוה צמאון פעוט תהיי לי, לא קרן־שמש מחממת גבעול רועד, כי אם זרם מזרמי אוקינוס, שטף איתן, חותר לקראת רעהו, מתמזג בו ובולעו, מגבירו ומתגבר בו. את האוהבת הגדולה הראשונה תהיי בתוכנו, יושבי־האי. לא להתעמר באדם תבואי, להציגו לעיניו ככלי ריק, כי אם להעמיק את כאבו מתוך בינה עמוקה בכאבך־את, הנובע אף הוא מחפץ־הדעת הרב, ולשתף את מאוייך למאוייו־הוא אל ההארה הגדולה, גאולת־האדם.

„אי שומם נמצא לנו; אי תלול, רב סלעים וגיאיות, ומקדש נבנה שם על עבר פי תהום עמוקה. ואת, אשר מקרוב זרחת בנשמתי, ולא אפיז לגלות לך את כל אשר חוללת בי בתוך הימים המועטים האלה, למאז הופעת עלי כחלק מחלום היום הנהדר אשר ראיתי, את תהיי בתוכנו הכואבת הגדולה הראשונה, האשה האוהבת הראשונה לנו, לי...״

ואחרי השורות הסוערות האלה, אשר כתב יחיאל כאחוז־שגעון, בשובו אל ביתו לפנות־בוקר, אחרי התודעו אל ר׳ דוב, הוספה קצרה:

„אנא, תניני לבוא לראות אותך״.

פרק ח

וְדָמִים בְּדָמִים...

רות לא ענתה על המכתב, עד עבור כחמשה שבועות, וימי־שתיקתה ימים קשים היו ליחיאל. עלבון־אהבתו כאילו נתבלט ביותר מתוך עלבון־מכתבו: מכתב שכזה, וזו אינה שמה לבה לו. והרגיש יחיאל מתוך־כך, כאילו הוטמא. הכרה סתומה התחילה לוחשת ללב, שכל ענין המכתב „הנעלה״ ההוא לא בא אלא לשם „סגולה״, תחבולה לעניין את רות, „ציד בפיה״, אותם דברים חוצבים להבות־אש, שנכתבו, לכאורה, מתוך

התעוררות עליונה, אלהית, לא באו אלא בתור „כסות עינים" לחפץ הפשוט להתקרב אל האשה היפה, הזרה המצודדת. אי ומקדש לאו־דוקא! העיקר, שתענה רות, שתאמר לו: בואה. והוא יבוא! ירוץ לקראתה מתוך התפשטות־החושים וישכח את האי ואת המקדש ואת החוף הנעלם. כן, אילו נענתה לו רות והשיבה אהבה אל אהבתו, הרי היה גם רגש־טומאה זה הלופף אותו חולף ועובר. היה מתעלה, מְטַהֵר ומזדכך בעצם טומאתו, בעצם אהבתו הפשוטה, הבשר־ודמית, זו המעיקה עכשיו, שפשטותה הבשר־ודמית מתחילה מתגלית. לא! לא על הפשטות שבאהבה הלב קובל, אלא על כחה, הפורש מצודתו גם על קודש־חייו. הרי עשה קנוניה בנפשו, במיטב־נפשו! שעבד את געגועיו העצומים, השומדים למעלה משכל האדם, למעלה משכלה של רות, לרגש־אהבה פשוט זה ומובן. מסחר עשה באלהים...

לבו צעק לעזרה והוא התגעגע על ר׳ דוב. אולם להכנס אצלו לא העיז. אותן עינים כחולות ונוחות, עיני אדם טהור, מפשפשות בנפש שלא־מדעת וחופשות גנזי־נסתרות שבלב. עיני אדם טהור: אור־הבנה לא־מארץ בהן, והנשמה מתערטלת למבטן מרצון. והוא, יחיאל, היה מתבייש להתגלות לעיני ר׳ דוב. לפני שבוע, לפני שבועים, לא היה מתבייש, ועכשיו הוא מתבייש, חושש שמא יתפש בעוונו. הן גם בו, בר׳ דוב, עשה מסחר. עשה תורתו פלסתר לקנות לבב־אשה. על חפץ־הדעת דבר אל רות ובאמת לא נתכוון אלא לחפצו בה, באשה. הרי ברור, ברור כל־כך, שגם עכשיו, כשהוא מתמוגג בצערו, היתה חבתה של אשה אהובה זו מקילה מיגונו הרבה יותר מתנחומיו של ר׳ דוב, האדם הגדול. אהבתו לרות נלחמת באהבתו לר׳ דוב ומנצחת. שניהם חדשים לו, מקרוב באו, שניהם יקרים, מעוררים רעבונו — והחול מתגבר על הקודש: האשה מכרעת את הכף...

לוא, לפחות, יכול לראות את לוריין! זו הלא היתה מבינה! זו הלא כאם היתה לו, אפילו באותם ימים, שהיה יונק מדמה לרוות את תאותו! כאם נשאה את כל הכאב, אשר גרם לה. תמיד הבינה לנפתולי רוחו, לקפיצותיה ואפילו לעויותיה, הבינה וסבלה דום. אהבה אותו כאהבת אם את בנה, בלי בקש מומים ומגרעות, עד לקבל גם את מומיו

ומגרעותיו מאהבה. זו הלא אהבה אותו אהבת אשה בוגרת ומבינה. ואפילו עכשיו היתה מבינה, אילו בא וגלה פצעי־לבו לפניה: פשוט, אהבתי את רות, ואהבתי מציקה לי, לוריין. אין זו אהבת־קודש, כאשר חשבתי: קנוניה עשיתי בנפשי. והיא היתה מבינה, כואבת ומבינה. אולם עכשיו אסור לו להכאיבה. קודם אולי מותר היה: כאבה כאב פקח היה, רואה את אשר לפניו. ועכשיו עור הוא, כאב שאינו יודע, למה הוא בא ועל־מה. הן כעורת היתה, בגרשה אותו מביתה, ועורונה מעיק על הלב כנטל כבד, מעיק ומרחיק אותה ממנו, עד שלפולם אינה יכולה להתקרב אליו שוב.

וכי לא אהב את לוריין דוקא בשעה, שנסתמאו עיניה, והיא הקשיחה לבה לו? וכי לא היתה אהבתו לה באותה שעה גילוי פתאומי, שבודאי אינו בא אלא פעם בחיי־האדם, רגעים מועטים, שאדם זוכה לקבל פני אמת עמוקה? באותו רגע שכח את הויתו שלו, שכח את תשוקתו ומאווייו ונעשה עבד כפות ללוריין: להבין רצה, להבין אותה הבנה פנימית שבלב, הבנת אדם בצער האדם חברו. כולו התבטל בפניה, נמוגו מכאוביו וגעגועיו שלו, ונעשה בית־קבול לה, לצערה הגדול, הנאצל. ובאותו רגע של גילוי־קודש זה נסתמאו עיניה, ננעלו שערי־נשמתה בפניו. בשתי ידיה דחתה את האהבה המזוקקת, שרחש לבו לה, והוא הורחק ממנה לעד.

לבדו היה יחיאל באותם שלשים ימי־אבל לנפשו. ואולם כשנתקבל מכתבה של רות, פושר, לא־קר ולא־חם, כאילו היתה הרוחה. הוא גמר בדעתו, שלא ילך לבקרה, יסירנה מלבו, אם־כי מבקשת היא אותו לבוא, ויתמכר לר׳ דוב ולקודש־חייו. עכשיו כאילו הותר לו להכנס אצל ר׳ דוב: בן־חורין גמור הוא, ושלום בנפשו. אפשר, ידע הלב, שאין זו אלא אחיזת־עינים שוב, שכן צר כל־כך, שמכתבה של רות אינו מעודד יותר, והחמימות הגנוזה, הרומזת, חסרה בו. צר היה על האהבה הזרה, שמתחלתה ירט הדרך לנגדה. אולם למראית־עין, מבחוץ, כאילו שפרה רוח יחיאל עליו: טוב, שיצא כך, טוב שרות אינה מקרבת ולא דוחה, ואפשר להלחם באהבה ולנצחה. אמנם, נתחלל הקודש אם כה ואם ככה, והקנוניה עצמה כבר נעשתה למעשה. גם עתה אולי דוה הלב, שלא נענתה תפלתו, תפלת האהבה. ואף־על־פי־כן טוב, שניתנה רשות לכחות־

הנפש להלחם בה, באהבה זו. אל רזת לא ילך, ומותר, איפוא, לבקר את ר׳ דוב.

היתה השעה החמישית אחרי הצהרים, וניו־יורק שקועה בשלג, הצבור צבורים־צבורים, כסוללות וכמצודות, משני עברי־הרחוב. חזירת־הפועלים מבתי־החרושת עוד טרם החלה, הנשים היו טרודות בהכנת פת־ערבית, והתינוקות כבר נתכנסו אל בתיהם. דממה נוגה, לבנה, שררה בחלל התכול־כהה, והמולת־המסעות הרחוקה רעדה תועה וחרדה. העיר נַשַׁמה פתאום. רק פה ושם היה גוף־אדם מופיע מאחורי אחד צבורי־השלג לאור־פנס מעורפל, עוטה־זהרורים, ומתעלם מאחורי צבור שני. נער עיף ומרושל משך אחריו את שְׁלִגִיָתוֹ מן התלולית שבגן, הֱרִיצָהּ לפניו מדי פעם, כמקיץ מתוך חלום, התנפל לתוכה והחליק במורד־הרחוב. פתותי־שלג מועטים היו פורשים לפרקים מן הצבורים שבצדי־הרחובות, טסים לעומת זהרורי־הפנסים ברוח שאינה מורגשת, כמתרוממים מאליהם בכנפים סמויות מן העין, ונחים על הפנים כלטיפת־אצבעות קרה, בת־חלוף. יחיאל הרגיש ביתמותו ובמבוכה אשר בנפשו, ורגש נוגה ורוה עֲבָרוֹ. טוב, כי הולך הוא אל ר׳ דוב.

בית־דירתו של ר׳ דוב היה מדכדך במראהו. בית־חומה גדול וכבד היה זה, נראה כשקוע למחצה באדמה, חלונותיו הרחבים המרוחקים זה מזה מלבינים בוילאותיהם, כהים ואטומים, כעינים גדולות וחסרות־טעם בפני־שוטה מטומטמים, כרכוביז פגומים, כטורי שנים אכולות ומעוקמות, וכולו אומר קדרות מעיקה ומעין עזות קהה. קנה־גאז מפוחם היה דולק בפרוזדור באור מבשר־רעה, אדמדם וקורץ, שולח לשון פעם מעברו מזה ופעם מעברו מזה. צללים ארוכים היו מרצדים על־גבי הכתלים הקרחים, שהסיד נשר בהם זעיר־פה זעיר־שם, ומתשוף־החמר — טלאים של אדמומית מזוהמת. רק השלבים, המובילים מן הפרוזדור אל הדיוטות שממעל, היו לבנים וחדשים, וכשהתחיל יחיאל עולה בהם למעלה, הרגיש כאילו היו אלה גולים, שגלו למקום, שאינו מכירם, והם תמהים ותוהים אל חלל־המסדרון האפל, המלא רחישת־גאז מגסרת. מאחת הדירות שבדיוטה הראשונה נשאה מנגינת־רחוב מטורפת, צלילי־דושאז חגים ונעים. הוללות־הצלילים השכורה, המתרסקת מתוך פזיזות, היתה מתרוצצת

בחלל־הפרוזדור השומם והצר, רצוא ושוב והתנגף בכתלים הקרחים, מבקשת מוצא מן הכלא המעיק ומטחת עצמה לצדדים, כעכבר במלכודת, שאינו רוצה להכיר, שמפלט אין לו.

את הדלת פתחה לו ילדה כבת שש־עשרה, זהבהבה ועגולת־פנים. יחיאל לא יכול להסתכל בה יפה באפלולית־המסדרון. אולם כשנרתעה קצת לאחוריה למראה הזר העומד בפתח, הרגיש בעיניה, שעיני ר׳ דוב הן: גלויות כברכות־תכלת ביום־קיץ, נוחות ומעמיקות לנפש המביט בהן. ואף־על־פי־כן התנכרה הילדה בארשת־צער מהססת, ארשת נראית כאילו לא הגיעה עדיין לידי שלמות. ספק שמחה כבושה, ספק פחד רפרף בעיניה, ונחיריה הרתיתו כל־שהוא, כשהשיבה ליחיאל מתוך גמגום:— אבא ישן... אולם יכנס... בודאי יקיץ תיכף...

רמזה ליחיאל, לאן יכנס, והתחמקה בדלת, כיראה מפני הזר, עד שלא הספיק לעמוד על טיב הרושם המשונה, החור, שעשתה עליו. כחיה קטנה מורדפת נראתה לו באותו רגע קט, אלא שהיה גם בה מאותה הכרת־פנים של אביה, האומרת: בין־כך ובין־כך לא אאריך ימים...

רגש הצער, שתקף את יחיאל למראה־הבית החיצון, ניעור בו שוב, כשנכנס לחדר־האכילה. אשה יפה, צעירה כמעט, שחרחורת ובעלת עינים שחומות, לוטות ערפל דק־מן־הדק, נענעה לו בראשה בתשובה על ברכת־שלומו והביטה בו הבטת־תמיהה, שיחיאל סבור היה, שהוא מבינה כל צרכה, אף־על־פי שמימיו לא ראה את האשה קודם לכן. תמיהה זו פירושה היה בערך כך: אדם צעיר שכמותו, לבוש הדר, אמירקני לכל דבר, מה ראה לבקר את בעלה, החוזה בעולמותיו העליונים? יחיאל נתבייש מפני הבטת־תמיהתה זו, כפי שֶׁפֵּרְשָׁהּ לעצמו על־פי לחישה פנימית מוזרה, ולא יכול להישיר מבטו נכחה. זו הרגישה במבוכתו, וחיוכה, שכאילו בא לעודדו, היה רענן כל־כך ומלא חבה, עד שיחיאל תמה על עצמו, שאמר בלבו למראה־עיניו הראשון, כי אשה רעת־לב, „מרשעת״ היא זאת. ואף־על־פי־כן קשה היה למזג אותו חיוך רענן ומלא חבה עם התוגה הקודרת, המרירות, המתלוננת בעיניה השחומות. ניכר היה, שאשה מרת־לב היא. פניה היו חלקים ללא־קמט, רק מעל לחטמה הסולד קצת, בין עיניה, היה חרות קו עמוק, מתבלט מדי השפילה עיניה, וחוטי־כסף

אחדים זרויים פה ושם בשערותיה השחורות, המגובבות. ביחוד הפליא את יחיאל קולה הרזה, קול־קטיפה סוער, הולך לאט ומתרסק מדי פעם מתוך שפעת־צלילים ממותחת. קולה העלה על הדעת את קול ר׳ דוב, ונדמה ליחיאל, כי ממנה קבל „רבו" את דרך דבורו.

— שב־נא... מדבר אתה יהודית?... כמובן, שאם לא כן, לא היית מתענין בבעלי... חולה הוא קצת...

— מה יש? — שאל יחיאל והרגיש, שלמרות החמלה, המתעוררת בלבו לאשה זו, הנראית אומללה כל־כך בכל יפיה, אין הוא יכול להסכין לה. נשמה זרה לו כאילו התלבשה בה, וזרותה הציקה לו. הוא השתדל לשים לבו לדברי הדוברת בו, אולם פליאה היתה זאת בעיניו, אחרי שבתו אתה רק רגעים אחדים, כי הלך לבה אחרי ר׳ דוב, והוא נמשך אחריה. שתי נשמות, לכאורה, ששרשיהן שונים, וכשהן מזדמנות בעולם הזה הן מושכות זו את זו משיכה עצומה, שאין לה פתרונים, ודוחות זו את זו כאחת, עד ששתיהן נדונות ליסורי־עולמים: להתמזג אינן יכולות מפני הכח הדוחף שבהן ולפרוש זו מזו אינן יכולות מפני הכח המושך שבהן.

— מה יש?... — חזרה האשה על שאלתו, כמבקשת שהות להחליט, אם אפשר לדבר דברים גלויים בפני הצעיר הזר. הסתכלה בו בעינים קודרות, זועמות, ופרצה פרץ־פתאום: — מה יש?... כלום זהיר הוא בבריאותו?... הרופא גזר עליו, שיזהר מפני הצנה: אדם חולני וצריך הוא להזהר... הרי טוב... והוא? כאילו אין הדבר נוגע לו... בחצות־הלילה הוא קם ויוצא להתרוצץ בחוצות... בחצות־הלילה, בגשם ובשלג, ורק סמרטוט דק לעורו... וכשהוא שב, תשוש־כח ומשולהב כולו, מררתי מתפקעת, והוא שמח... ולשמחה מה זו עושה?... תפשו לרבונו־של־עולם בשולי טליתו הקטנה?... אשריו וטוב חלקו... למחר אינו יכול לקום ממטתו... רוחניותו היא בעוכרי...

יחיאל נדהם: האומנם אלה הם חיי ר׳ דוב? אולם צר היה לו גם על האשה. דומה היה, שכעבור רגעים אחדים תתחרט על שדברה דברים גלויים כאלה בפני אדם זר. ילד כבן־שנתים, גוץ ושחור־עינים, שישב

כל אותה שעה על הספה הקרחה שבפנה, יונק מן הבקבוק ושקוע ביניקה, עד שלא הרגיש בו יחיאל כלל, הוציא את הפטומת מפיו, נעץ אצבע לבין שפתיו ונתן קולו בבכי, כאילו נתחלחל לדברי החרוף והגדוף, הנתכים מפי האם. זו נחפזה אליו, הושיבתו על ברכיה, החזירה לו את הבקבוק ושפה שוב, כמתגלגלת במורד:

– בריא היה כשפגשתיו... לפני כשתים־עשרה שנה... ועכשיו תש כחו כזקן... הידעת, בן כמה הוא?... בן שלשים ושמונה... כן, חייו הנאה לו, אולם חיי שלי מה תהא עליהם?... וחיי־הילדים?... ברעב לא נגוע... הרבה בני־אדם רחמנים בעולם... אך האם על הלחם לבדו יחיה האדם?

יחיאל כאילו התבייש בפני האשה האומללה, והכאב אוכל את נפשו: רבונו־של־עולם! אתה, שאחד אתה בכל גלוייך, מפני־מה גלוייך הפכיים כל־כך, עד שאין העין תופשת את האחדות שבהם? הוא חפץ להשיא את השיחה לענין אחר, הרגיש כי אסור לו לשמוע את טענותיה של האשה, המכוונות לא לו, כי־אם כלפי מעלה. אולם זו לא ידעה עוד מעצור לשטף־רוחה והמשיכה בקולה הסוער, העומד להתרסק מדי רגע:

– אדרבא, בחור צעיר שכמותו ישפוט־נא בינה ובין בעלה... אמנם הוא לכשעצמו לא חטא ולא אשם... פשוט, חייו הולכים בערוצם, המזומן להם משׁשת ימי־בראשית, ואין בכחו לשנות ארחם... אדם הוא, וכח־אדם כחו... אולם היא, מה פשעה ומה חטאתה היא?... יגיד־נא הבחור הצעיר לה זאת!... וכי אין אף היא רשאית לחיות על־פי דרכה שלה?... וכי אין אף היא נפש חיה צמאת־חיים?... וגדולים יסוריה, שאפילו להטיח דברים כלפי בעלה אינה יכולה, שכן יודעת היא, שנקי הוא מכל חטא... מה תעשה איפוא, שלא תתפקע מררתה?... כלפי מי תטיח מלים?... כלפי יושב מרום?... אולם רק לו, לבעלה, יש מהלכים בעולמות העליונים, והיא לעולם אינה יכולה להטפל לו בעליתו... שוממה ועזובה ודואבת היא על פני־האדמה... מתחת לאדמה... כל כחה אינו אלא בירידה, ירידה ושקיעה למטה־מטה...

את סוף־דבריה לא שמע יחיאל. מרירותה העבירתו על דעתו, ורוח־חזון היתה עליו. האשה השחרחורת עם השערות המלבינות עמדה לפניו

עטופת־שחורים, שרטוטי־פניה נקשים, ועיניה הזועמות, תהומות צער אנושי פשוט, נשואות למעלה, אלמות ותובעות. ומעבר מזה דמות־זהב שקופה, אוורירית ונסוכת־ורד, מתנשאת אט־אט, כנשמה משתחררת מכבלי הגוף, ועולה למעלה לקראת שמי־התכלת הזכים. הדמות השחורה חוגרת שארית־כחה, שולחת כפים נואשות אחרי הדמות השקופה, כְּכַמְהָה להאחז בה ואינה יכולה. ופתאום קול־נחרה עולה: הדמות השחורה מתחבטת על הארץ כחיה פצועה, אחוזת־שבץ, דם עכור קולח מפיה ומחלחל בגרונה. וממעל — דמות־הזהב, המתנשאת למעלה, קופאת רגע וטסה טיסה סחרחרת למטה, חזה פצוע, וטפות־דם בודדות מטפטפות ונופלות לתוך השלולית העכורה, הקולחת מפי הדמות השחורה, המפרפרת על הארץ. דמים בדמים נגעו וקול בכייה כבושה נשא מרחוק: אוי לי מדם־מעלה ואוי לי מדם־מטה. זה דמי וזה דמי — שפיכתם מה צורך יש בה, מה צורך יש בה?

יחיאל הרגיש בקפאון־הֲזיתו, שמי־שהוא מסתכל בו, והרים ראשו. מנגדו עמד ר׳ דוב. כפת־השינה הקטנה צנחה לעומת ערפו, ופניו נראו עגולים ומלאים כל־כך, עד כי רגע אחד נדמה לו ליחיאל, שהילדה, שפתחה לו את הדלת, עומדת שוב לפניו. ר׳ דוב לא דבר דבר, אלא עבר אל יחיאל, נתן לו שלום דומם, ועיניו הטובות כאילו אומרות:

— ומה דעתך על טענותיה של זו?... הצדק הלא אתה... — ובעיניו אור שלו, לא־מארץ.

שַׁלְוָתוֹ, שלוה עליונה, כאילו חזקה את יחיאל פתאום. נדמה לו, כי למראה ר׳ דוב סרו בין־רגע כל הקושיות והפירכות: שוב אין סתירות ונגודים — מוצק ובוטח עושה זרם־האור דרכו, ומגמתו ידועה לו. יחיאל לא יכול לברר את הרגשתו לעצמו כל־צרכה, אולם הרגיש פתאום, כי כאב האשה השחרחורת, כאב הארץ כולה, כדאי הוא ופשר לו, אם־כי רק זרם־האור הבוטח יודע, מה מגמת הכאב הזה. זרם־האור יודע דרכו, ואפשר לחיות. אפשר לחיות אפילו בכאב ובכיעור. הוי, לוא רק שוה את שלות ר׳ דוב לנגדו תמיד! כמה חזק היה, כמה איתן, צועד בטוחות בכל נפתולי־חייו!

אשת ר׳ דוב אף היא כאילו נכנעה פתאום למראה בעלה. עיניה

הציצו בו רגע, והמרירות פגה מהן: רק תוגה עמוקה שבמסירות גמורה ראה יחיאל בהן באותו רגע. וכשהרגישה בו, שהעביר מבטו אליה מפניו של ר׳ דוב, הסתכלה גם בו רגע אחד וכבשה עיניה בקרקע. מבטה זה דקר את יחיאל עד התהום: אהבה היתה בו, מבוכה וצער אין־קץ. נדמה ליחיאל, שפניו החורות של ר׳ דוב חורו קצת יותר, אולם הוא נגש אל אשתו, הוציא את התינוק המנמנם מזרועותיה והכניסו לחדר־המטות. כששב נתן עיניו השלוות בה ושאל לתומו:

— והיכן היא ריזיל?

— בודאי יצאה כדרכה... יושבת על הגזוזטרה תדיר...— וקולה זועם וקובל.

— והנערים טרם שבו?

— מאחרים ללמוד... — קמה ונחפזה אל חדר־המטות, כשהיא עושה שערה בידה האחת. התינוק ניעור, ור׳ דוב לוה אותה בעיניו, עד שנתעלמה מאחורי המסך. אז נגש אל יחיאל, שם ידו על כתפו ואמר:

— מה שלומך?... לא ראיתיך זה־כמה...

יחיאל הרגיש בגל סוער, המציף את לבו. כמה אהבה יודע אדם זה להעיר בלב! אולם קשה כל־כך לדבר בפניו. גדולתו כאילו נובעת מכל ישותו: אדם מתבטל בפניו. והוא גמגם:

— חפצתי לראות אותך, רבי, ולא יכולתי לגמור בדעתי... מעין טומאה הרגשתי בנפשי ולא יכולתי לבוא אליך...

ר׳ דוב הביט בו בעיניו הנוחות, השלוות ואמר:

— המרגיש בטומאתו לעולם אינו טמא. טמא מלשון „טמטום״, וכל מי שלבו ער ופתוח להכיר בכיעורו — אין כיעורו כיעור: אותה שעת־הכרה נהפכים געגועיו על היופי ליופי. מחשבה טובה מצטרפת למעשה — „מצטרפת״, מזדקקת, ככסף הטוב, „למעשה״, היינו בפועל־ממש! לוא רק ידענו, כמה גדול ערכה של מחשבה, וכמה פעוט ערכו של מעשה. רוצה אדם לחיות בטהרה, ירגיש בטומאתו ומיד הוא מטהר ומתקדש... „יסורים ממרקים עוונותיו של אדם״ — יסורים מלשון „אסור״, כַּפּוֹת — כבלים אלו של כיעור וטומאה הם הם הממרקים את עצמם, ולפיכך גדולים

יסורים, שהם שכרם. יחיאל! מעולם לא קבלתי על היסורים, ואף עכשיו איני קובל: אילולא באו לי, הייתי יוצא לבקשם...

ונשתתק, כאילו חשש, שמא יקניטו הדברים את אשתו, שנכנסה אלמת וגורעת עיניה מיחיאל. יחיאל הרגיש, שדעתו של ר' דוב אינה נוחה עליו, ואמר:

— רבי, אפשר לא הייתי צריך להכנס הערב, אולם צר היה לי מאד: התעניתי כל הימים האלה...

ר' דוב השח ראשו אל השלחן, התוה עגולים קטנים באצבעו הדקה על־גבי מפת־הגומי הלחה קצת ודבר לאטו:

— כן... התעניתי גם אני... אלהים סר ממני...

— ואף־על־פי־כן, — התרגש תוך־כדי־רגע, ופניו הלהיבו, כאילו נִצְּתָה בו אש אוכלת: — לא אכנע!... — הוא קם על רגליו: — הרי מרגיש אני עכשיו, בעצם הרגע הזה, שגדלתי!... מיסורי הריון רוחני למלחמת־מצוה עצומה ומן המלחמה לנצחון, השגת השלוה שבחיי־האלהים... חיי־אמת אינם אלא מלחמת־גבורה, תאות־השעבוד ולא תאות־ההשתעבדות. כל רגע של מלחמת־תנופה כנגד השקר, הכיעור, מוסיף רגע לחיי־האמת, ליופי. השקר, הכיעור — מות, והמלחמה כנגד השקר הריהי היפוך המות לחיים: שונאי הוא אוהבי. בקש את האלהות באויבה, בשטן!... „ובקשת משם את ה' אלקיך ומצאת": „משם" — מרחוק, מן הצד שכנגד... „ומצאת"... בהיסח־הדעת... לפתע־פתאום הוא מתגלה אליך... מציאה הרי באה בהיסח־הדעת... אין אתה זוכה לו... מאליו הוא בא... לא כשכר...

— דוב, דוב, — התחילה האשה מתחננת לפניו, מפכרת ידיה ויראה לנגוע בו: — אל־נא תתרגש... החום זה־עתה סר מעליך, וכלום אתה רוצה, שיעלה שוב?...

ר' דוב צנח על הכסא תשוש־כח, נע רגע כְּמְחַשֵׁב לנפול. אשתו נחפזה אליו, וקול־צוחתה נחנק בגרונה. יחיאל הקדימה, תמך את ר' דוב בשתי ידיו והושיבו לבטח. האשה כאילו קנאה את בעלה אליו, דחפתו מעליו ונתנה קולה כמטורפת:

— רוחניותך, דוב, היא בעוכרי... תאות־שכרון היא בך... כיון

שבא אחד משלו, מיד הוא משלח רסן מפניו... רבונו־של־עולם! למה באתני כל זאת?...

— רב לך, רב, — נסה ר׳ דוב לשדלה, ואהבה לא היתה בקולו. שלותו הבעיתה את יחיאל, והוא קם ורצה לצאת. אולם ר׳ דוב רמז לו שישאר, והוא הסב פניו הצדה. צער־האשה נגע אל לבו. ור׳ דוב עצמו?.. „דמים בדמים..."

כשיצאה האשה שוב, כפופה, כאילו קפצה עליה זקנה, קרא ר׳ דוב את יחיאל אליו, לקח ידו בידו הרכה, החמה, לטפה ברוך מיוחד ואמר בקול עיף, כממשיך:

— והעיקר, שלא לפחד מפני היסורים ולא להנזר מן החיים: להפך, חיה והכחש את החיים מתוכם... יחיאל, יחיאל, אחי הצעיר!...

ועצם עיניו מתוך עיפות. תוגת־שמחה שטפה את לב יחיאל, והוא חפץ לבכות. נדמה לו, כי נכון הוא לקראת כל הנסיונות, אשר יביאו לו חייו: אהבה, תאוה רות, לוריין, זרם־האור השלו והמולת־הרחוב השחצנית. העיקר הלא ברור: המלחמה ונצחון השלוה בסופה, שלות האלהים.

ר׳ דוב כאילו נרדם. אולם כששמט יחיאל ידו בזהירות מתוך ידו החמה, הרטובה במקצת, פקח את עיניו והביט בו שלֵו ונוגה:

— לך לשלום... אשרי שמצאתיך...

הדמעות עלו בעיני יחיאל, והוא מהר לצאת. על השלבים חלפה על פניו דמותה החורת, המטושטשת של רייזיל, העולה לאטה. מתחלה לא הכירה, אם כי הרגיש בה שלא מדעת ונפנָה להביט אחריה. האור האדמדם המרצד עִוָה את פניה ואצל להן ארשת־חלחלה. יחיאל חפץ לאמר לה דְבַר־מה ולא הספיק: הילדה העיפה בו מבט חופש, מפקד, ופנתה תוך־כדי־רגע, עולה לאטה, כאילו לא עצרה בדרכה כלל. יחיאל הביט אל רגליה הכחושות, המתנועעות בפוזמקאותיהן האפורים מבין שולי־שמלתה כמקלות דקים, יבשים, שלא על־פי קצב המנגינה המטורפת, המנסרת בחלל־המסדרון, ותפש את הפקודה, שקרא בעיניה. החיים גוזרים — ואין מָנוס: רות אף היא גילוי־האלהים, הגילוי קורא, והוא ילך אחרי הקול.

פרק ט׳

חֻקּוֹת הַחַיִּים

מבפוד יום שם יחיאל פניו אל בית רות, הרחוק מן הישוב, כאומר להציב ציונים לו בדרכו, שמא יתע בלילה, בלכתו לבקר אותה על־פי הזמנתה. היה יום מעונן, ובחורשה, שבה עברה הדרך אל בית־דירתה, לא נראה איש, אם־כי היתה שעה מאוחרת לאחרי הצהרים ביום־השבת, עת שטיילים מפוזרים ושקועים בהזיות תועים כאן בודדים ועזובים, כמתקינים את הנשמה היתרה לקראת החג — יום הראשון. עמדו הארנים קשובים וזקופים, ובצמרותיהן מעוטות־הענפים נחו טלאי־שלג כהים, דומים לשיירי קנים מצפים לחזירת־בעליהם. האדמה מתחת היתה חשופה וקפואה. השלג סר מעליה, כאילו היה האביב קרוב, אולם היא עצמה נקשה היתה ויבשה, כאותם שרשים זקנים ועבים, המזדקרים מתוך בקיעיה ומתפתלים למרחקים, משורגים ומלאי־חטטים. לא, האביב עוד היה רחוק, ויחיאל לא ערג אל בואו. טוב היה באותה חורשה עזובה וקפואה. מעולם לא היו חייו עשירים מאשר בחורף הזה. שיר האור הנעלם, העולה על גדותיו, ואהבתו זאת המובהקת לרות!

הן מעולם לא אהב, למרות נסיונותיו את הנשים. רק בילדותו הרחוקה כאילו טעם טעם אהבה חרדה ובייישנית ולמאז כמעט לא ידע אותה כלל. ילדה כבת חמש־עשרה היתה לו אז, בת־הכרך, ממשפחתה של אמא, וריח־בושם מיוחד לכל ישותה, בושם גופני, מוחש. סבור היה: משפשפת היא את ידיה במין בורית מיוחדת, והיה בודק בחשאי בקערת־הרחיצה בבוקר־בבוקר, כשהילדה חוזרת מן הכיור עטופת אלונטית, מסתפגת תוך כדי הליכה שבחפזון ופולטת „אז!“ נבוכה, כשהיא נתקלת בו, ביחיאל, המתאדם וסופג את ריח־הבושם הדק, הנודף בעברה. רגליו היו כושלות, ולבו פג כמתעלף. היה יוצא אל המסדרון ובודק בחשאי בקערת־הרחיצה ואינו מוצא סימן כל־שהוא לבורית במים, המעלים אף הם אותו ריח דק ומכשיל את הרגלים. וכשהיה יוצא אחר־כך לשבת במורד־הגבעה על שפת הדניפר, האוחז דרכו בין האחו ובין החוף התלול, כאילו לא אירע כלום,

הריח אינו מכשילו, היו דמעות־כאב מציפות את עיניו, ולבו, לב־ילד, נשבר בקרבו: מפני מה אין בת־כרך זו מרגשת בו כלל, כאילו איננו במציאות? איננו במציאות כלל! לא הוא ולא חפצו לשבת ממולה ולהביט אל פניה הנקיות, הרכות, זרויות בהרות מועטות, ואל העורקים הכחולים, המשתרגים במצחה הצח מעט גבות־עיניה השחורות עד שפעת שער־ראשה, ששחרוריתו עמוקה כל־כך, עד שעין־הכחול לו. היא לא הרגישה בו. רק בשעת־פרידתם הושיטה לו יד חמה וארוכת־אצבעות, שכשתפסה בידו ולחצה, נשארה פתוחה, נטולת־חיים, וצליל לא רעד בקולה, כשאמרה לו באותה „רי״ש" גרונית שלה: „ווסעווא חאחאשאווא". אז כעס, רץ אל הקיטון, אשר שם אמתחתה החבושה, הוציא את מכתב־האהבה, שנעץ לתוכה בלאט, כדי שתקרא בו הילדה, לכשתשוב אל הכרך, וקרעו. ואולם הריח הדק, המענה לזהו עוד שנים רבות, עבר אתו ימים וארצות והגיע לניו־יורק. הרי גם עכשיו, עד שהוא עומד בקצה־החורשה, נוכח ביתה של רות, עולה בושם זה מחביון טמיר שבנפש, זכר רגש רחוק, מרתית כמלא־חיים.

רות, רות! הן כילדה הריחנית ההיא את לי: רחוקה, זרה וקרובה כל כך. נפשי יוצאת אליך. כילד שלא טעם טעם־חטא אני עומד ומסתכל בביתך, חרד שמא תרגישי בי, מצפה ומתפלל שתרגישי בי, שתדעי שאני עומד פה חרד ומצפה לך. לא ידעתיך, לא ראיתיך, ולבי הומה לך, ונפשי כלה, יוצאת אליך. מה את לי ומה אני מבקש בך? המקדש על האי השומם אשר אמרתי — שקר, רות, והאשה הראשונה, הכואבת מחפץ־הדעת — שקר. לא באלה חפצתי, לא אלה אבקש בך. הן עתה בעמדי מול חלונות־ביתך, אשר אולי עוד מעט ותעברי על־פניהם ותרעידי את לבי, עתה אשר קרוב אני, קרוב כל־כך אל שלבי האכסדרה, אשר בהם תדרוך כף־רגלך וסרח־שמלותיך ילטפם, עתה הלא ידעתי, כי לא געגועי על האלהים הביאוני אליך, רות. כאדם אוהב, משתאה אל אהבתו, באתי אליך, כילד ביישן, ירא מפני אהבתו ומתכחש לה מיראה. ראיתי פעם ילד בוכה: „אמא, אמא", וכששאלתיו, למה הוא צריך לאמא, נתן בי עיניו הגדולות הדומעות, כמתקשה לענות על שאלתי, והשיב: „אני... אני... חפץ בה..." אהבתו, געגועיו, פחדו בבדידותו, פחדו מפני העולם הגדול, הזר,

באין אמא אתו. כולם מצאו להם ארשת באותן מלים מגומגמות: „אני...
אני... חפץ בה..." „חפץ בה", רות. מה עוד יכול אותו תינוק לומר?
לבו הקטן נשבר בקרבו, מפני אשר חפץ בה. הידעת מה זה חפץ, רות,
כליון נפש, אוכל עד היסוד בה? תשוקה רעבה זו, רעבה ומסתפקת במועט,
כבון שלי, הידעת מה זאת, רות? רק לשבת על־ידך ולהביט בך ולהשתוקק
אליך, עד שהלב ידע, כי רחוקה את ממנו, ותקוה אין לו, ורחוקה תשארי
לו כל הימים...

דומה: ברור היה, שרות אינה רוצה בו כלל. כחודש־ימים עבר מיום־
פגישתם, והיא, שהבטיחתו לבוא בדברים אתו, שכחתו לגמרי. וכשנזכרה
בו, בקבלה את מכתבו, לא נענתה אלא כאנוסה, ככפויה להזמינו אל
ביתה. תמיהה היתה זו, שהוא הולך אליה כלל, עד שהוא מכיר ויודע,
שאינה רוצה בו. הלא טוב־טוב לעמוד פה, בקצה־החורש, מסתכל בחלונות־
ביתה האפלים למרות השעה המאוחרת, ומתיחד עם געגועיו, חפצו בה.
מובטח היה, שרות תהיה שרויה בעצבות, תקבלהו בשויון־נפש גמור:
שערה לא־עשוי ותלבשתה מדובללת... ולפיכך הציפו רגש של שמחה,
כשפתחה לו רות בעצמה את הדלת והופיעה לעיניו בכל הדרה. חן אשה
מכרת ביפיה ומשתדלת להבליטו היה מורגש בכל תג ותג בתלבשתה: בקפלי
השמלה השחורה המגוהצים, קפלים שמחים למלא את תפקידם ולהטעים
את עגיליות שרטוטיה העדינים, בשרוולים, המקוטעים מעל למרפק,
מושכים את העין ללובן הקבורת, המרתיתה כל־שהוא, בסוגר־הסנדל,
הלוטף בכספו את גב־הרגל הגבנוני, ובפניני־הזכוכית הדקות, שהרון לבן
מתמזג עם שחרורית השמלה מסביב לצואר הצח. יחיאל הכירה ולא הכירה.
קווצת־הזהב השובבה, שלעולם כאילו אינה נענית למסרק ומשתמטת על־
גבי המצח לקנתר את ריסי־העינים השחורים, זיוה כאילו כָּהָה. שערה לא
היה צהבהב, כאשר חשב יחיאל, כי־אם חום־קודר, ערפל חום־קודר,
מתגבב ונערם על ראשה מסביב לפנים הסגלגלים. גון־שערה זה החדש
בעיני יחיאל אצל ארשת אחרת לפניה: שרטוטי־פניה, לכאורה, היו אותם
הידועים ליחיאל, אולם רות בעצמה, ישותה, המופרשת מפרטי־חיצוניותה,
שונה היתה מדמות־הצעירה, שקננה בלבו למיום פגשו אותה בגן, בעלת־
נפש וזחוחת־הדעת. עם כל חנה המלבב, חן אשה מכירה ביפיה ובכח־

יפיה, התנכרה הפעם בכובד־ראש משונה. צל־פכחות בלתי־צפוי העיב את פניה: האדמומית, שהיתה פורחת בהן באותו יום חורף עם אשד־המים הקפוא, חוורורית קלה לקחה את מקומה. רק עיניה השחומות כאילו נשתמרה בהן ארשת־הפליאה, אשר זכר יחיאל למאותו יום, מבט־הפתעה צוהל. יחיאל הרגיש בשניות זו: עיניה הצוהלות צוחקות בלאט מתוך תמיהה, והכרת־פניה הפכחית קודרת כמעט. אולם לעמוד על הרגשתו לא הספיק: רגש חם וטוב עברו. נדמה לו, כי לא בפעם הראשונה הוא מבקר נערה, שהתודע אליה בארעי, דרך פלירט, אלא מבקר הוא את ידידתו הטובה, את אהובתו, אשר עליה התגעגע כל השבועות האלה והתענה בגעגועיו. ומוזר היה, שרות מסתכלת בו, כאילו אינה מובטחת, שהוא הוא. לוא רק יכול לתפשה כך, כדרך שהיא עומדת עם הדלת, הפתוחה עדיין למחצה, תְּמֵהָה ויפה, ולשאתה בזרועותיו לתוך הטרקלין המאפיל מנגד!

רות כאילו נזכרה, שהדלת פתוחה, סְגָרַתָּה ברעש ופנתה פתאום אל יחיאל בלחישה:

— מה שם משפחתך? הלא אי־אפשר לי להציגך לפני בני־הבית בתור „יחיאל" מן השוק... הללו אינם יודעים, שמתוך פלירט התודענו...

יחיאל הרגיש בסערת־קולה, שתססה ונמוגה בחלל המסדרון הגבוה והצר, הגיד לה את שמו ונתבלבל כולו, בלי שידע, אם מתוך שנגעה כתפו במרפקה החשוף, עד שהיא רומזת לו, שיכנס לפנים הבית, או מתוך שזו אומרת להכניסו לטרקלין. נדמה לו, שהחדר מלא מפה־אל־פה, וכאילו נתירא להראות בין אנשים ברגע זה.

— אולי... אולי נצא לטייל קצת?... — השתדל יחיאל להתגבר על רעידת־קולו: — האויר מחוב קצת, אולם פושר הוא ורענן...

— אין איש בבית — נפנתה אליו רות בחיוך טוב, כאילו עמדה על כוונת־דבריו: — ואיני יכולה לצאת, עד שתשוב אמא... יצאה עם אחיותי — הלא אחיות נשואות לי: אני האחת הפנויה — ובודאי תשובנה תיכף...

יחיאל התאושש ונכנס אחריה לחדר קטן מימין למסדרון. רות הציתה את העששית, והחדר חשוף, שומם כמעט, נגלה לעיניו. על הקירות, המשוחים בשׂשר ירוק, היו תלויות תמונות אחדות, מרוחקות זו מזו,

כאילו בכוונה תחילה להבליט את הריוח הירוק, הקודר בין אחת לשניה. שלחן קטן, כפוף כאכול־עש, עמד בפנה וספרים אחדים מוטלים עליו. שנים־שלשה כסאות־תבן, מתגוללים על־פני הרצפה, ונדנדה רכה, מצופה קטיפה ירוקה ומעוכה, השלימו את מערכת החדר הריק.

— אל־נא תתמה, שהכנסתיך לכאן, — התחילה רות מסברת תיכף:— במתכוון עשיתי כך: זהו חדרי. כאן אני מבלה רוב שעותי בשבתי בבית. החלון נשקף על־פני רחבה שוממה. אי־אפשר לראות אותה עכשיו בחשכה. ואני רוצה להתודע אליך, כפי שאני באמת. שם, בטרקלין, אני נאלמת, חדרה של אמא מעיק עלי, כשם שאמא בעצמה כל ישותה מעיקה עלי, מדכאת אותי... אולם, ראשית־כל, הגד־נא לי: האפשר לדבר אליך גלוי, דברים כהויתם? יש בני־אדם, שיראים מפני הדברים הגלויים, הנשמעים באזניהם, ואפילו כשאין דורשים מהם אלא שמיעה בלבד, ואפילו כשאין הדברים נוגעים להם כלל...

היא דברה בחפזון, כאילו היתה חוששת לאבוד־זמן, ומתוך מאמץ ניכר להבליג על סערת־רוחה. יחיאל עמד שוב על השניות המשונה, אשר הכיר בה קודם. כובד־ראש קודר, חודר לעמקי־הנפש כמתוך חשד מתמיד, שמא גונבים את דעתה, ופזיזות תמימה שבילדות, נסיון לגלות ולהתגלות בבת אחת, לראות הכל ולהראות כולה תוך־כדי־הבטה.

— ובכן, שמע־נא, — כאילו מהרה לגשת אל הענין: — רצוני להתודע אליך הערב, להתגלות לך כולי... תמה אתה על חפצי זה?... סימן, שאתה ירא מפני גלוי־לב גמור... נצא איפוא אל הטרקלין, ואני אעסיקך כדרך שצעירה מעסקת את הבחור, הכרוך אחריה... תנגן הוויקטורולה, ואנחנו נצא במחולות...

היא כעסה. יקוד־אש עלה בלחייה, ובעיניה רמזה ליחיאל לקום וללכת אחריה. הוא נבהל מתחילה: וכי לועגת היא לו? מעין טירוף היה מורגש בסערת־רוחה ובכעסה. הוא אחזה בידה הקודחת, עד שהיא עוברת על־פניו אל־עומת הדלת, הסתכל בעיניה הזועמות והושיבה על הכסא:

— רות, רות, וכי אין את יודעת, כי לך אני כולי!...

היא העיפה בו מבט משתאה: לתשובה כזו לא צפתה, כפי הנראה.

העבירה ידה בתנועה עצבנית על פני שערה, הנערם על ראשה כענן־אד חום, עבות, וקולה שח באמרה:

— באמת, לא כך הייתי צריכה לדבר אליך... קבלת־פנים נאה! אמא צריכה היתה לדעת זאת... היתה מגרשת אותי מן הבית... בחור כרוך אחרי, ואני מחרפת ומגדפת...

וצחוק צלול, שוטף, פרץ מלבה. כילדה צחקה, מטילה ראשה לאחוריה אל מסעד־הכסא, עוצמת עיניה ורועדת בכל גופה. צחוקה הצעיר, הסוחף, קרב אותה אל יחיאל, ושוב נדמה לו, כי יודע הוא אותה זה מכבר. הוא נגש אליה וחפץ לנגוע בשערה הרב, החום, אולם היא כאילו הרגישה בו מתוך עצימת־עינים, התאמצה לדכא את צלילי־הצחוק האחרונים בחזה ואמרה בקול מבליג, עד שגצים זעירים, צוהלים מרקדים בעיניה, חמים ושטופים:

— מטורפת אני... כך קוראת לי אמא והצדק אתה. מבינה אני הרבה דברים, אולם קשה לי להבחין בין דבר גדול לקטן. הכל פועל עלי! ואני קופצת מצחוק לבכייה ומבכייה לקפאון שבהגיון ישר, בלי הרגיש במעבר כמעט... אולם אם סבור אתה, שמתוך כך איני יודעת טעם יגון, אינך אלא טועה... ישנם דברים, המעיקים עלי תמיד, כאותם ענני־עופרת כבדים שבשמי ניו־יורק האלמים... מעיקים ביום ובלילה, בכל עת ובכל שעה, ואפילו בשעת־צחוק, ואפילו ברגע־דבורי זה...

היא התעצבה והורידה ראשה. כילדה קטנה וכואבת ישבה ונשכה את קצות־אצבעותיה בשניה הקטנות, הדקות. כל מעבר בה ממצב־רוח אחד אל השני מפתיע היה בפתאומיותו ומהסס בעמקו, ברצינותו. כמה חיים תוססים בגוף הקטן הזה! — חשב יחיאל, וצער כבד, אלם תקפו: הרגיש שוב, שרות רחוקה ממנו, תשאר רחוקה כל הימים...

— נו, למה זה נאלמת? — נשמע קולה של רות, עליז ומעודד, אלא שהפעם נדמה, כאילו צליל מזויף מפעם בו: — נבהלת מפני?

היא עברה אליו, שמה ידה על כתפו ואמרה:

— רב לך, בחורי, למה זה קדרת פתאום? הן באמת שמחתי, כי באת... לא רבים לי בחורים כמותך, אם־כי לא ידעתי עדיין, אם אמנם מבינה אני לך...

יחיאל הרים ראשו, שם ידה בין שתי ידיו והביט בה דומם. היא לא שמטה ידה, הקישה באצבעות ידה השנית על מצחו והוסיפה, כממשכת בענין אחד:

— אהבתי מצח שכזה: רחב ומשתפע למעלה. אולם צער זה שבעיניך למה הוא? כשקראתי את מכתבך, אמרתי: אדם שכזה לעולם אינו יודע טעם־כאב... ושמחתי עליך והצטערתי כאחת: כאדם גדול נראית לי, אולם רחוק, רחוק כל־כך ממני. צר היה לי, כי אין אתה יודע את כאב־האדם הפשוט, האמתי...

יחיאל לא ידע, אם יצחק לילדה זו או יכעס עליה. הוא, שלבו מפרכס עכשיו בחזהו כאחוז בצבת קרה, אינו יודע טעם כאב פשוט, אנושי! חפץ מענה התעורר בו להגיד לה את כל המתרחש בו ברגע זה, אולם הרגיש, כי לא תאמין לו, הכיר פתאום, כי קיר אטום לפניו, ולבו לא יְגַלֶּה לָהּ עולמית: היא לא תבין, לא תאמין.

ורות לא שמטה ידה מתוך ידו והמשיכה כמדברת לנפשה, בוטחת ומובטחת, שהשומע לה מסכים לכל דבריה ואין לו מה להעיר כלל:

— דבר מגוחך כתבת במכתבך על־דבר האדם, המעפיל לעלות לגבהי־רום ואינו מַגִּיעָם. אפשר, גם אני הייתי מדברת מעין כך בשכבר הימים, אולם שבתי וראיתי, שאין רוח־אלהים באדם; חכמת־אלהים הַרְבה אין בו... ברייה עלובה הוא. ואני שנאתיו. כאן אני מסכימה לך: שנאתי גם אנכי את האדם, אם־כי מטעם אחר לגמרי... מאמינה אני, כי אלהים עשה את האדם ישר, ורק אחת הוא דורש ממנו: השתמש בכשרונותיך, בסגולותיך היתרות, אשר נתתי לך, ושמחת בחייך... הכנעה דורש אלהים מאת כל, הכנעה לחוקיו הפנימיים, אשר קבע בטבע כל יצור וכל ברייה: בדומם, בצומח, בחי ובמדבר... הדומם, הצומח והחי כולם נשמעים לרצון קונם, חיים על־פי החוקים הטובים והישרים, אשר נתן להם, ואילו האדם — אכזריותו לנפשו, כתם־טומאה הוא בטהרת העולם, בהכנעתו האלמת לחוקי־האלהים... אין האדם נכנע, וזוהי קללתו. הלא גדול האדם, גדול לאין־שיעור. כחו זה, למשל, להתבונן אל שמחתו ואל צערו, ל ד ע ת כי שמח הוא ומצטער — הצער נראה לי לפרקים מעין רגש־חג, צורה עוד אחת של השמחה — כחו זה הנפלא, למשל; ואף־על־פי־כן אינו נכנע

לאלהים··· וזוהי קללתו··· שונאת אני את האדם, המערים להתגבר על חוקי־האלהים ונופל ושובר מפרקתו. שונאת אני גם את עצמי, שכן יודעת אני ומכירה, אסון־חיי מהו, יודעת כי אומללה אהיה כל ימי, אם לא ארפא מן המחלה, המענה אותי, ואיני נוקפת באצבע קטנה לקרב את גאולתי··· לחיות אני רוצה ואיני מעיזה··· עיני מישירות נוכח הטבע, יודעת אני את תביעותיה, כמהה למלאותן, ואיני נשמעת להן מפני מזגי הארור, שחוקים קבועים לו משלו. כמה רבה החכמה, הצפונה בסוד זה! אשר יכמה האדם למלאות תביעות צפונות בו — למרות תכונתו וחנוכו, המעכבים בו ממלאות אותן! בעיניך בודאי יהיו דברים אלו משונים וסתומים, אולם לי הרי ברור הענין כל־כך! ישותי, עצמותי היא מה שהיא ואין אני בת־חורין להפטר מחוקיה וממשפטיה, המיוחדים לה. אם דורות אבותי ואבות־אבותי הנחילוני מחלות משונות ומכאובים זרים, על כרחי אני סובלת מהם ואיני יכולה לפטרם בלגלוג סתם. אם דורות רבים של אבות ואבות־אבות צרו את צורתי, שוב איני יכולה לשנותה, ואפילו במקצת. אולם מצות אלהי אף היא חזקה עלי, וגם לפרוק את עולה איני יכולה··· והריני מטורפת בין שני נחשולים אלו, רוצה להכנע לצמאוני העצום ומורדת ואיני נכנעת··· שני נחשולים: מצות־הטבע, החיה בי, כדרך שהיא חיה בנפש העולם כולו, ומחלת־הקדומים שלי — סבל־הירושה!·· מי מאלה תנצח — לא ידעתי. בודאי תתפשרנה שתיהן, שכך טיבה של חולניותו של האדם, אכזריותו. רפויה היא מן הטבע ועל כרחה היא מתפשרת אתה. ולא שפְּשָׁרָתָהּ מרפאת אותה: הפשרה לעולם אינה אפילו חצי־נחמה. אלא שרבה פקחיותה של הטבע מן האדם, ובעל־כרחו הוא משתעבד לה. מתפשר, לכאורה, ולאמתו של דבר, הוא משתעבד, משתעבד וסובל.

היא פסקה פתאום, כאילו נבהלה בעצמה מפני נסיונה להכניס איש זר אל צפונות־נפשה. יחיאל ישב נדהם, הבין באופן כמוס, אין־שחר, כי רות מספרת מחיי אהבתה, האוכלת אותה בכל־פה, והיא נלחמת בה משום מה, ונתברר שוב, שהיא רחוקה ממנו ואינה משיגה עולמית. אולם קרבתה כאילו כַּפָּרָה על הכל, והוא שתה דבריה בצמא, סובל ותמה, מנין לה לזו עין פקוחה ובהירה כל־כך לראות לתוך תהום־חייה ולשון צחה, לשון־למודים, לתאר מה שהיא רואה. רות, רות! דברי־נא ואשמע! הכיני

בדבריך, פצעיני, ואני אשמע לך, אספגך בכל חושי הגלויים והסמויים, אכאב ואודך על חסדך! כי את היא, הדוברת בי: רות, הקרובה־הרחוקה!

— ואתה, יחיאל, — קראה לו רות בשמו בפעם הראשונה, כמתעוררת מתוך הרהורים, — תסלח לי, שאני מַלְאָה אותך בודויי··· אגיד־נא לך מה שחפצתי לומר עוד קודם, קודם שפרצתי עלי פרץ זה··· אלא שכך דרכי··· תכונה שנחלתי מאמי··· רוב תכונותי מאבי באו לי··· רואה אתה אותו?·· זוהי תמונתו: רחב־כתפים ושפתותיו קפוצות··· אינו אוהב לדבר··· הרי פרש מאמי כאן, באמריקה, מפני שסוף־סוף, לעת־זקנה, הכיר לדעת, שאשה זו, הנבונה ממנו לאין־ערוך, בת־אבות ובת־תורה, אינה לפי רוחו, זרה לו בן־הכפר, שנשאר בן־כפר אוהב־חיים כל ימיו··· גִדֵל אתה בנים ובנות, הכניסם לחופה ופרש מאשתו לעת־זקנה. עכשיו הוא יושב במרתף אחד מתחת לבית־כנסת גדול במורד העיר··· יומם הוא מוכר ממתקים לתינוקות ברחוב ולילה הוא מבשל לו את ארוחתו··· אינו רוצה לדור עם אמי··· אותה תכיר בעצמך··· תתודע אליה הלילה··· איני אוהבת אותה··· זרה היא גם לי··· גאותנית ומרבה שיחה··· ממנה למדתי גם אני להרבות להג··· עכשיו היא מתגאה ביסוריה, מתגאה שבעלה פרש מעליה לעת־זקנה···

— למה לך כל אלה? — צעק יחיאל פתאום: — למה את מכניסה את הוריך לענין זה?··· יסורי זקנים אלו···

אולם רות הביטה בו כמעט מתוך לעג, ויפיה היה מגרה ומנאץ:

— שוב נבהלת מפני דברים?··· — צחקה צחוק מעושה ושנתה טעמה מיד. נגשה אל יחיאל, עיניה השחומות הציפוהו אור־נוגה מלטף ואמרה: אל־נא נריב, יחיאל··· צריכה אני לך, ואתה, אם לא ידעת זאת, בעתה תדענה··· לכמותך התפללתי כל הימים האלה, והנה באת, טהור, קדוש כמעט, והעיקר שונה ממני תכלית־שנוי···

הכאב לא הרפה מלבו. הוא ידע, כי רות אינה אוהבת אותו, לא תאהבנו עולמית, ואף־על־פי־כן היה נכון לנפול לרגליה ולנשוק את קצות־נעליה על הדברים הטובים, אשר דברה אליו זה־עתה. הוא חפץ להגיד לה, כי איננו טהור וקדוש, חפץ לספר לה על־דבר לוריין, כמתבייש מפני התארים, שהכתירה לו הילדה הנפלאה. אולם רות הרגישה בחפצו והפסיקתו עד שלא התחיל:

– אל מלה, יחיאל... הפעם אני רוצה לדבר, להתגלות לפניך כולי, ואתה חשוב מה שתחשוב על נערה שכמותי, החושפת פצעיה לעיני זר... אין דרכי להצפין כלום מעין רואה... ואם הלאוני יחוסי־האדם השטחיים, הלאוני והחליאוני, ואם גמרתי להעלים מן היום והלאה את כל המתהוה בי מרוב האדם, אין זאת אלא מפני שאינם מבינים לי, אינם רוצים להבין... אבל אתה שונה מהם: אתה מבין, ועינך פקוחה... ואתה הוא, שהורית לי את הדרך במכתבך המוזר... לא הבנתיו... לפחות, איני יודעת, אם הבנתיו... הלא שונים היו דבריך מכל אשר הגיתי אנכי בחיי... אולם אחת הרגשתי: מיסב־חייך אתה מגלה לעיני, הנערה אשר פגשת בגן בארעי... ודויי זה גמול־פעלך הוא, יחיאל... אגב, מנין לך שם משונה כזה: יחיאל ההגריז...

וצחוק ילדה קטנה אחזה שוב: היא הטילה ראשה לאחורי־הכסא, ושער־ראשה התחות גלש על כתפיה. מן הפרוזדור נשמע צלצול הפעמון. היא הבליגה על צחוקה, לא הספיקה לכבות את זהרורי־האור בעיניה ונחפזה לגמור עד שהיא עושה את שערה:

– ובכן, תדע לך, שאני עדיין לא השתעבדתי לתביעותיו של הכח הגדול, ויסורי שלי אינם יסורי־פשרה, לפי שעה, אלא יסורי־מלחמה כנגד גזירת־הכח... אולם כשאקבל על עצמי את עול־החיים, לא אתכחש לנפשי... זו לא תהיה פשרה מצדי, אלא הכנעה גמורה לאלהים ולחוקיו הטובים והישרים... עכשיו אני מתענה, מפני שסבל־הירושה שלי מעכב בי מהכנע לתביעה העצומה, היפה... אולם הכנע אכנע, אֵרָפֵא מן המחלה... אכנע מרצון ומדעת... הרי מצלצלים שוב!...

יצאה לפתוח את הדלת, מחייכת חיוך מעודד ליחיאל אגב ריצה.

פרק י

לְעֵת זִקְנָה

מן המסדרון עלו קולות־נשים בלולים: קריאות, צעקות, צחוק. דומה היה, כנופיה שלמה של נשים, המון רב, התפרצה אל הבית מתוך

חדוה מגיעה לידי טירוף־הדעת. יחיאל נבהל, לא רצה להזדמן עם הכנופיה הצעקנית בשעה זו לאחר דבריה של רות, שלא הספיק לברר לעצמו את פעולתם עליו, וגמר בדעתו לצאת. את קול האם הכיר בלא שום קושי: קול דק, צרוד, הולך לאטו, כחושש שמא יאבד אחד מצליליו, דבור שבהתמרמרות מתמדת, מכרת בערך־עצמה. היה משהו בקולה רציני, יוצא מן הלב, ומעלה שחוק על השפתים אף־על־פי־כן. זו, כנראה, היתה כועסת על רות, שכן שמע יחיאל את טענותיה הכבושות:

— אדם בא לבקרה, והיא מכנסת אותו לקיטון שומם!... מילא, קיטון זה נוח לך — שבי בו ככל אות־נפשך... לך זה נוח... אין את יכולה לשבת בתוך ארבע אמותיה של אמך... מילא! אמך טרחנית היא, זקנה יוצאת מדעתה... ואת בורחת מפניה... לקיטונך הנאה... להרי־חושך... אולם אדם זר, הבא לבקרך, מה ראית להכניסו לפלטרין שלך?... אפשר, אינו פרא־אדם, אפשר, אדם מן הישוב הוא?... לואיז! אדרבא, היכן את מקבלת את אורחיך: בטרקלין או בלול־התרנגולים?...

צחוק עסיסי, הולך ומשתכר מתוך עצמו, צחוק שבנערה עליזה, מתרחקת מן הדאגה, נשמע מן המסדרון, ויחיאל הכיר בו את לואיז. צעירה אמריקאית נאה היתה זו, תמימה ומחזקת טובה לעצמה, שכל רעיה וידידיה, כבחורים כבתולות, „גרים" הם או בניהם של „גרים", ואף־על־פי שהיא עצמה הורתה ולידתה בקדושה, ואבותיה ואבות־אבותיה אף הם מבני־הארץ. יחיאל ידע אותה מתוך בקוריו אצל לוריין, הכיר, שפטפטנית טובת־לב זו בודאי תכניסו לשיחה על „ידידתה האחת והיחידה, לוריין", ושמח עליה בכל־זאת. מעין רוח־שגעון היתה שרויה בחלל־הבית, וקולה הבריא, הרענן של לואיז כאילו הפיג קצת את פחדו מפני „הנשים המטורפות", כפי שקרא לכנופיה הרבה, שהבהילתו. רות שבה אל הקיטון, הסתכלה ביחיאל רכות ועגוגות, כאחות מבינה ורחמנית, ולחשה:

— נו, שמעת?... זוהי אמי... נצא־נא...

מבטה הטוב ולחשה קֵרְבוּהָ אל יחיאל שוב:

— רות, רות! במה יקרת לי כל־כך?...

היא נגעה בידו בקצות־אצבעותיה הקרים ולחשה עוד הפעם כבושת כחובה בשורת־גיל טהורה, מזומנת לו מכבר:

— לא עכשיו, יחיאל... בבקשה ממך, לא עכשיו... נצא־נא... הן מצפות לראותך... ואתה הסר ארשת זו שבכובד־ראש מעל פניך! מה כל החרדה הזאת, בחורי?... נצחק־נא! כן? נצחק!...

אולם הצחוק לא נשמע. נוגה רך הציף את עיניה, הביטה בו הבטה ממושכת והוסיפה בלחש, עד שֶׁהיא אוחזת בידו, מוליכָתוּ אל הטרקלין:

— בכּה אבכּה, אם אך אוסיף להביט בך... דומה עלי, כּאילו ידעתיך כל ימי... אולם שם, בטרקלין, אל־נא תביט בי, בבקשה ממך... מן הדבור אתה פטור, ואפילו אם אוהב־שיחה אתה: כשאמא בבית, אין איש זולתה רשאי לדבר... שב והבט... כדאי להכיר את אמא...

בפתח פגשה אותו לואיז הצהבהבה, שהאדמומית מבהיקה תמיד בלחייה, לצערה הרב: צעירה, שאדמומית פורחת בלחייה תמיד, היא טוענת, סימן לה, שאין נשמה בקרבה, אינה מעניינת! היא ספקה כפיה וקראה בקולה הגמיש, המזמר:

— יחיאל, האתה הוא זה?... אך זוהי הפתעה!... ולוריין היכן? לא ידעתי כלל, שאתה מכיר את רות...

ונתנה בו מבט־ערמומית נוח: נתפשת! ומיד נטלה אותו לרשותה שלה, שלבה זרועה בזרועו ופנתה אל רות:

— אין את מקפידה, אם אציגהו אני?...

רות לא הקפידה, נראתה כמחזקת טובה ללואיז, שהיא פוטרת אותה מחובה אי־נעימה, וּכְחָשָׁה מפלט לעצמה, נתכנסה לתוך הנדנדה, העומדת בקרן־זוית אפורת־צללים. ואף־על־פי־כן נדמה ליחיאל, כי נפעמה רוחה לפתע־פתאום: אותות־החבה, שלואיז מודיעה לו, כאילו לא נעמו לה. רוחו שפרה עליו.

לואיז הקריבה אותו לכנופיה קטנה של נשים, ויחיאל תמה, שאין לפניו אלא שלש: סבור היה, שיראה את החדר מלא מפה אל פה. את האם הכיר למראית־עין ראשונה כמעט כפי שראה בדמיונו: אשה זקנה, גבוהה וצנומה, לבנת־פנים, כמסוידת, וכהת־שער, לובן־הסיד, אשר לצבע־עורה, אצל חורורית מעורפלת גם לעיניה הצרות, הכחולות, עד

שהן נראות מתות, כעיני־דג עֲשֵׁשׁוֹת. אולם מעין חיות משונה היתה צפונה בזעזועי העורקים הדקים, הכחולים, המשתרגים רבים־רבים בצדעיה הקרחים, שאין שערה הכהה, ספק זהבהב ספק לבן, מכסה אותם, כאילו בכוונה תחילה להבליט את העורקים, הזעים חרש, מסמוני חיות צפונה.

כעסה עלה פתאום, שאין רות בעצמה מציגה את האורח. לואיז הקריבה אותו אליה, כשהיא עומדת על־יד שתי הנשים הצעירות, בנותיה, היושבות על הספה הנמוכה, וסוקרת אותו מרחוק בעיניה העששות.

— מרת גלינר, — התחילה לואיז מזמרת מתוגות בקולה הנעים, שכשהיא מדברת יהודית, צליליו כאילו מתנפחים ויוצאים מגרונה כבדים ומרושלים: — רצוני להציג לפניך את... מר... מה שמך?... שם־משפחתך... נו, מילא... שכחתי: הרי קוראים אנו לו תמיד בשמו הראשון... כן, מרת גלינר, זהו יחיאל... בחור יפה, האין זאת?...

— יפה, יפה, — התרגזה מרת גלינר, הטיחה מבט־זעם כלפי רות ואמרה, כמקנאת קנאת בתה: — אורח בא, והיא מתכנסת לקרן־זוית, כאילו לא אליה בא, אלא אל חברתה...

וכשהתריס כנגדה יחיאל מתוך מבוכה, לא שמה לבה ורמזה לאחת מבנותיה, היושבות על הספה, שתפנה את מקומה לו. יחיאל מיחה ללא־הועיל. הבת האחת, אשה גבוהת־קומה אף היא, רחבת־כתפים כגבר ובריאת־לחיים, קמה מתוך חיוך שבסבר פנים יפות, ויחיאל הוּשַׁב בעל־כרחו. הבת השנית, קטנה, חורורת ובעלת עינים תועות, פחדניות, כאילו נחשה את רצון־אמה ופנתה אף היא את מקומה. יחיאל הביט בה בתמיהה קלה, אולם היא רמזה לו בבת־צחוק (בת־צחוקה, פויז ומצית נצים בעינים, העלתה על הדעת את חיוכה של רות, אלא שמקומו כאילו לא הכירו בפניה החורים, הפחדניים, והיה מְטַשְׁטֵשׁ תוך־כדי־רגע) על אמה. זו קבלה את קִימָתָהּ של בתה כדבר צפוי מאליו, ישבה על־יד יחיאל ונתנה עיניה העששות בו, בלי דבר דבר. הבטתה הממושכת, המפשפשת כמבקשת דבר, שנתעלם ממנה בנפש בן־שיחתה, והיא בטוחה, שסוף־סוף תמצאהו, הביא את יחיאל במבוכה: מה היא מבקשת בו? אולם שתי הבנות הביטו זו בזו מטוב־לב, והוא הבין ששתיהן רואות את הזקנה, כאילו כבר עברה ובטלה, ורחמיו נכמרו עליה. הוא רצה להכניסה לשיחה,

אלא שהזקנה העבירה מבטה ממנו אל שתי הבנות המחייכות ומהן אל רות, הנראית כמתאמצת להתכנס כולה לזוית האפלה, וראשה מפנה אל החלון. חלחול צרוד עלה בגרונה, העורקים הדקים זעו בצדעיה, וקולה הכבוש, המתמרמר נשמע מתון ומכיר בערך־עצמו:

— הללו מביטות בך ומחייכות. יודעות נשים חכמות אלו, שכולי לאחר יאוש, זקנה חסרת־טעם, והן מחייכות... חוששות שמא אפליט דבר־שטות מפי... ואף־על־פי־כן, בנות חכמות, שמענה לי ואגדכן דבר... לא לדברי־השטות שלי אתן צריכות לחשוש, אלא לדברי־האמת שלי, שכן אני מכירה אתכן למן הבכירה עד הצעירה, זו שיושבת, כולה מכונסת בקרן־זוית שלה... למה היא יושבת שם כך?... — נתנה קולה על רות: — למה היא יושבת שם, כאילו אין איש בחדר?... לבדה ואין איש! לילה־לילה היא מתישבת בנדנדה, משקפת בעד החלון ושותקת: אין איש זולתה בחדר!... היא לבדה כאן, בכל אשר תפנה העין!... משקפת בעד החלון. אולם אתה, הידוע אותה (לפני זרים הרי היא מתגלית כולה, כפי שהיא), הגד לי, מה היא רואה שם?... את פניה היפהפיות?... נהנית מזיו־בבואתה?... לילה־לילה עד חצות ולאחר חצות! הוגה דעות, חושבת מחשבות... ואני, אמה, איני במציאות כלל, איני!... מחשבותיה לה הן, ואני מה אני מבינה בהן?... החלון מבין ואני איני מבינה... אי, כמה אני מבינה! אשתקד, רק לפני שנה, היתה מתרוצצת עם הבחור על־פני העיר, רצוא ושוב, היום כאן ומחר שם, קונצרטים, תיאטראות, וראשי סובב־הולך ממעשיותיה... אני והוא... הוא ואני... והשתא אין לה בעולמה אלא חלון זה בלבד... אבד הבחור, חדלו הקונצרטים והמחולות: הילדה יושבת עם החלון!... הגידי־נא לי, חלונך זה, מה הוא לך, שאין את עוזבתו?...

רות לא השיבה דבר, הוסיפה להביט בחלון בעקשנות ילדותית, אולם יחיאל תפס צל בת־צחוק תועה על פניה, המפנים ממנו. נתחור לו, שהוא שומע מפי הזקנה מה שרות בעצמה לא הספיקה או לא מצאה די און בנפשה למסור לו: חיי־אהבתה הנפתלים. הוא התאוה לדעת הכל, לשמוע מפי הזקנה ברור, כי רות אוהבת, ואהבתה מציקה לה עד מות, וירא לשמוע את הדברים. התאוה להם וירא מפניהם כאחת. הבנות ולואיז

אף הן היו חוששות, כפי הנראה, שמא תכביר הזקנה מלים, תגע בפצעי רות הסמויים, והשתדלו להשיא אותו לשיחתן־הן. כואב ונדכה, שמע את לואיז מספרת לאחיות מתונות:

— ובכן אני אומרת לה ללוריין — (יחיאל הבין, שלואיז מדברת בו, ונרעש משום־מה) — הציגיהו לפני, אני אומרת, ואני אחזירהו למוטב... אין לךביישן בעולם, שלא יענה לי... חזקה, שאין אדם מְהַסֵּס בחברתי, ואפילו אם תם הוא הכרוך אחרי אמו: דבר הוא בי, המחזק ידים רפות... כיון שאדם נותן עיניו בי, מיד הוא מתאושש ונעשה מעורב עם הבריות; ואף יחיאל זה שלך, אני אומרת, לא יצא מן הכלל... אגב, שמו הוא, שעורר בי את סקרנותי. שם משונה הוא, האין זאת?... אני מעולם לא שמעתי שם כזה, ואף־על־פי שרוב ידידי ומיודעי הם עצמם „גרים" או בניהם של „גרים"... וכשאני שומעת שם אדם, מיד דמות דיוקנו עולה וצפה לעיני מתוך צורת האותיות... מבינות אתן?... צורת־האותיות מעלה על דעתי את מראה־פניו... אותיות שמו... משונה, האין זאת?... ובכן, שמו של זה אותיותיו נצטרפו במוחי, שלא כדרך־הטבע. י—חי—אל הה—ג—רי!... היו"ד עצמה נשתרבבה בדמיוני כצוארו של נמר־הגמל, וידעתי, בחור גבה־קומה הוא, גבוה וצנום, ראשו כיתד גוּצָה ומחודדת, ועיניו שקועות, צרות, כעיני־הַקַלְמִיק, וריסיהן התחתונים מהופכים, מחשוף האודם שבהם... ח—ח—ח! יצא לי בחור כהלכה, האין זאת, רות?... אלא שכיעורו המדומה חבבו עלי... מחבבת אני את הבחורים המנוולים, כלומר: המנוולים למראה... ובחור מנוול וביישן לא־כל־שכן!... ואת האמת אגיד לכן, שיחיאל זה כלל וכלל לא הניח את דעתי, כשהציגתו לוריין לפני: תקותי היתה למפח־נפש — לא גבוה, לא מכוער, ולא ביישן...

האחיות הבכירות צחקו להנאה, ואולם רות בחנה פתאום את יחיאל בעיניה, כחוששת שמא טעתה בו קודם, ופנתה אל לואיז:

— לא ביישן?...

יחיאל הרגיש בקוצר־הרוח שבשאלתה, ולבו טוב עליו שוב: רות, נפש־פלאים! מתקרבת ומתרחקת, מתרחקת ומתקרבת!...

— ביישן? — נחפזה לואיז להשיב על השאלה, כשמחה, שסוף־סוף עלתה בידה להכניס את רות לתוך השיחה. הרגישה, ש„מעשה־אהבה"

חדש הולך ומשתזר כאן ורצתה ל״שַטוּת״ קצת בשנים אלה: — בייש‍ן··· כלל וכלל לא, יקירתי··· מים נחים··· אני עמדתי על טיבו תוך־כדי־ראייה: בחור זה, אני אומרת לנפשי, אינו אלא מתחפש, ואפשר משתעמם הוא קצת בחברתם של אלו··· על כל פנים יש לנסותו··· זוכר אתה, איך נסיתיך? — נפנתה אל יחיאל, כאילו זה־עתה נזכרה, שאף הוא כאן: — חייך, רות, שלא תאמיני למשמע אזניך··· שניהם, היינו: הוא ולוריין, ישבו על החול, על שפת־הים, ולוריין העלובה מלטפת שערו··· שערו גם אז כבד היה ועבות··· ובכן, אני נגשת אליהם ואומרת: לוריין, תתני לי את ״שלך״ לרגעים אחדים? — כולנו הרי סבורים היינו, שבחורה של לוריין הוא··· ולוריין משיבה: כרצונו··· אולם הבחור מסרב: אינו רוצה ללכת אתי···

— מפני מה? — שאלה רות כילדה, שאינה יכולה להבליג על סקרנותה.

— מפני מה? — כעסה לואיז פתאום: — וכי יודעת אני? בודאי לא זכיתי בעיניו··· בודאי לא רצה לפרוש מבת־זוגו···

— הבלים אלו לשום־מה? — נכנס יחיאל לתוך דבריה בכובד־ראש, ורות הביטה בו במעין חשד גלוי: — מה ענין לוריין לכאן?···

— ראו־נא, ראו! — פרצה לואיז בצחוק: — יודע התינוק שסרחת והוא כועס··· וכי תובעת אני את עלבונה של לוריין ממך?··· ידעתי, שמעולם לא היה כחה של לוריין העלובה יפה עליך··· ואף־על־פי־כן, רות, אני מזהירתך: אל תשימי מבטחך בו! זה ושכמותו — להבה אוכלת הם: פורצת בן־רגע וכבה משנהו···

ונהנתה, בראותה את שני ״הגלמים חולי־האהבה״, כפי שקראה במחשבתה לרות ויחיאל, סרים קצת וזועפים. ואולם רות לא הרגישה בליצנותה. נפנתה רות אליה שוב, כלאחר מלחמה פנימית קצרה, ושאלה מתוך שויון־נפש:

— ונסה לא נסית אותו?···

צחוק, יוצא מקרב לב, שטף את לואיז, והיא הרגישה, כאילו שני ילדים מפחדים עומדים לפניה ובידה גורלם — לשבט או לחסד, ובדמיונה סדרה את המאורע, כפי שתספר אותו לאחר־זמן בחוג מכירים אחרים.

„אותה שאלה קטנה שלה" — תאמר — „נגעה עד לבי —, ונסה לא נסית אותו?"... „לא יכולתי להתאכזר עוד", תוסיף, „והנחתי את דעתה של הילדה... — "כך תספר פעם ובינתים יש לישב את הדבר: עלובים אלו הרי מיחלים למוצא־פיה...

— כן, נסיתיהו, — חזרה לואיז לספורה: — נשיקה הצבתי לערבון. מאמינה אני בכחה של נשיקה, רות... צדקנית שכמותך לעולם אינה משתעשעת בנשיקות... נשיקותיך דבר שבקדושה הן: לא כל אדם זוכה... ואני דרכי בחיים אחרת, רות: היום רפאל ומחר מיכאל... ולכפות אותי, לעשות אותי מדרס לרגלם, לא יזכו גם שניהם: לא רפאל ולא מיכאל... חירותי שלי יקרה לי מכל: רוצים אתם לזכות בי מן ההפקר? קצרה יֶדְכֶם. חביבי! חירותי — סגולתי, ואותה אשמור עד עת־מצוא. שכמותי, רות, יכולה לְשַטות קצת בנשיקות... ובכן, אני אומרת לו, ליחיאל: אם תעברני בשחייה, אני נושקתך, ואם אעברך אני, אתה נושקני... וכי מה, את סבורה, עשה בחור זה?... הביט בי רגע והשיב: היום אמנם חם, מים, אבל לנשיקות איני צמא... ח—ח! — צחוקה המלא, הטוב, שְׁבַּר גם את רות, אולם הזקנה, שישבה כל אותה שעה שכוחה ורוגזת, מצאה סוף־סוף פתח פתוח לפניה וחזרה לענינה. דומה, לא נפסקו דבריה כלל:

— הרי זו לפניך: לואיז! אף היא חכמה הרבה מדי, אלא שבריאת־השכל היא, וזו שלי מטורפת... כן, מטורפת!... — קראה בהחלטה שבהתרגשות והנמיכה קולה תיכף כמגלה סוד — יודע אתה, מה יהא בסופה? תקפוץ פעם המימה! בחור כרוך אחריה, בחור חסון ויפה, גבר!... גווע מאהבה... וזו אף היא נפשה יוצאת אליו. היא שותקת, אינה אומרת כלום, אבל ידעתי, שנפשה יוצאת אליו... אותי לא תרמה! מתרוצצת אתו על־פני ניו־יורק חורף תמים, וכשבא האביב: חסל! אינה רוצה בו! מה אירע? כלום לא אירע! הואאו הב אותה, והיא אוהבת אותו... אינה אומרת כלום, שותקת, אבל אותי לא תרמה: ידעתי, כי אוהבת היא אותו! אלא מה? הבחור ספר לי לאחר־כך! אמר לה, שברצונו לשאתה, להכנס לחופה, כדרך בני־אדם, ומיד נכנסה בה רוח־שגעון, וגרשה אותו מעל־פניה: נשואים? נשואים? אהבתך כולה לשם נשואים באה? לאשה אתה רוצה לקחת אותי? לא, לא אהיה לך לאשה! שומע אתה? לעולם לא אהיה

לך לאשה! אהבה — כן, ולהיות לאשה לו, כדרך העולם, — לא ולא!... הרי מטורפת היא, וסופה — קפיצה לתוך המים. אספר לך מעשיה. עוד בעיירתי באוקראינה שמעתיה, מפי סבתי, ע״ה, רות טוביה׳ס קראו לה... המטורפת שלי נקראה על שמה... אשה חכמה היתה, ראש־גבר... רב־העיר היה אוהב לספר עמה. וכשהיה מתבשם קצת בשמחת־תורה, היה אומר: שלמה המלך כתב: ״אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי״ — חבל שלא הכיר את רות טוביה׳ס!... שניהם כיום בעולם־האמת...

קול הזקנה רגע, וראשה שח. יחיאל, שדברי הזקנה, אשר צפה להם ויגור אותם כאחת, הסעירוהו, לא יכול להביט אל רות וישב רצוץ ואבל: רות אוהבת, אך דרך אהבתה נסתרה... הזקנה כאילו שכחה, להיכן דבריה מכוונים, ופתחה בספור־המעשה, ששמעה מפי סבתה, שקטה ונוגה, כשוקעת בזכרונות רחוקים ונהנית מספורה בעצמה:

— נערה היתה בעיירתנו, בימיה של סבתא, ריבה כשאר הריבות, זהירה בכבוד אב ואם, עושה חיל במלאכות־יד, מבשלת טובה. כשהגיעה לארבע־עשרה, מצא לה אביה חתן, והיא — לא כלום: מסכמת. וכי היו הילדות אז יודעות, מה עושים בהן? משיאים אותה לאיש, לאדם זר, מה איכפת לה? ילדה שקטה ונוחה, שלא המרתה מימיה את פי אמה! הגיע יום־החופה, ובאו הנשים לגזוז את שערה. וכאן, רבונו־של־עולם! מנין לה לילדה רכה וחלושה כח־סירוב זה וקול־יללה? ״וי, וי! לא אתן שערי לכן! שערי לי הוא! לא אתננו לכן!״ — אמה, אשה תקיפה, מגבירות העיירה, רומזת לנשים, שתגזוזנה בעל־כרחה. נטלה אחת את המספרים והגיעתם לשערה — נתעלפה הילדה, ולא נפלה אלא קווצה אחת מראשה, והילדה כאילו לא ידעה. כיון שראו שכך, הלכו אל רב העיר: מה יש לעשות? התיר הרב לשים פאה נכרית על ראשה, ושערה לא יְגוֹז. הרי טוב. העמידו את החופה, סדרו את הקדושין, כנהוג, והילדה שקטה: חורת קצת ושקטה. נחלשה — מילא, הרי התעלפה. והפחד עצמו? ובו באותו לילה נתעלמה הכלה. בבוקר היתה העיר כמרקחה. וכי קטנה היא? כלה נעלמת בליל־חופתה! חפשוה, בקשוה ומצאוה. מחוץ לעיר מצאוה, בבאר של בית־המרחץ. סנדלי־החופה שלה זה על־יד זה עם הבאר, והיא עצמה בתוך

הבאר· משוה מן המים ומצאו את קווצת־השער הגזוזה כרוכה במטפחת על צוארה···

— אולם מה ענין זה אצל רות? — צעקה אחת הנשואות אל הזקנה, כאילו קצרה רוחה· רות חביבת־הבית היתה· כפי הנראה, וטפול זה, שהאם מטפלת בה באזני צעיר זר, לא הניח את דעת האחות· אולם הזקנה התעוררה מן הקפאון, שספורה נסך עליה בעצמה, והחזירה בנזיפה צרודה:

— מה ענין זה אצל רות?··· יש ויש! האת תלמדיני בינה? כולכן כאחת סומות אתן, מתלבטות כעטלפים בדמדומים ואומרות בלבכן, שאתן יודעות ומבינות כל!·· וכי יודעת את, למשל, למה הלכת שבי אחרי הבחור המגושם שלך? אוהבת את אותו?··· לא, כלל לא, אלא מתוך שבזית לו, מתוך ששנאת אותו, נשאת לו··· ועכשיו את מאושרת? טוב חלקך?·· וכי איני יודעת? על הבושה את חיה, על כאב־חרפתך: שורטת בשרך בידיך עד שפך־דם, ונהנית, נהנית··· אבל את רות אני אומרת להציל: אם אוהבת אני··· רק לאיש, אשר היא אוהבת, תהיה···

— אמא, אמא!·· — התריסה הבת השנית, נבוכה, כנכונה לתת קולה בבכי: — רות! למה את יושבת, כאילו אין הדבר נוגע לך?·· למה אין את מרגיעה אותה?···

אולם רות היתה מסתכלת בכל אשר לפניה כמתוך סקרנות, חייכה אל יחיאל, כאומרת: נו, מה גיהינום זה בעיניך? והצמידה מבטה באמה, כמצפה לה שתמשיך· הזקנה כאילו יצאה מדעתה· פניה הלבנים—כתמי־אודם צצו בהן, שערה הכהה, הקלוש, התפרץ מתסרקתו, תסרוקת ילדה קטנה—קפל על העורף, ומקלעת דקה מן הדקה משתרבבת מתוכה למטה, — ועיניה השקועות חתרו לבלוט מחוריהן, מבהיקות כזכוכית דלוחה בחמה יחיאל חפץ לשנות את מקום ישיבתו, לאטום אזניו ובלבד שלא ישמע· אולם הזקנה פנתה אליו דוקא והעלימה עיניה מבנותיה ומלואיו בגאוה ובגודל־לבב: —

— זו — ברמיזה על הבת השניה הנשואה — זו בלבד אין אני מכירה אותה!·· אכזריותה שלה מביאה אותה לידי שתיקה, קפאון גמור, ואין יודע בה כלום··· מילדותה היתה כך: מכים אותה, מלקים אותה עד ליציאת נשמה — והיא אינה נענית· ואין לך אכזריות גדולה מזו! לפי שאדם,

המלקה את חברו, אין לו הנאה מזה, אלא אם־כן הוא רואה בצערו של הלוקה, בהעויות פניו, ברעידת גופו··· והעיקר, עיקר־ההנאה, השמיעה··· שמיעת הבכייה והצעקה··· וזו – הכה אותה עד מות ופה לא תפצה! אתה מלקה אותי? יפה, אולם הנאה יתירה לא תהא לך מזה, לפי שלא אתן בקולי!··· עורק לא ירעד בפני!·· כך דרך אכזריותה: אכזריות למלקה ואכזריות לה לעצמה··· שכן משתוקקת היא לצעוק, להקל מן הכאב בצעקה··· אך לא ולא! אכאב ואמות ופה לא אתן לכאבי!···

– לוריין כאן! – צעקה לואיז פתאום, בעמדה עם החלון הנשקף על־פני הגן: – מתהלכת מעבר הרחוב··· רות, חביבה, הנה··· הנה!···

רות כאילו קפאה תחתיה, ויחיאל לבו חלל בקרבו: לוריין, שומרת צעדו, אורבת לו מרחוק בכל אשר הוא הולך· אל רחום וחנון! למה הרעות לעבדך? למה תשלח בי את המהומה ואת המבוכה הזאת, ואני לשלוה צָמֵאתִי!

הזקנה אף היא הפסיקה, כאילו נבהלה, בראותה את לואיז משתערת ורצה החוצה, העבירה מבטה על־פני המסובים, כמונה מספר להם, ושבה לדבר בקול שוקט יותר:

– רצונך לדעת, מפני מה הן שונאות אותי גם שלשתן?··· אדרבא, אתה הגד לי זאת! אינך יודע? לא, יודע אתה, אלא שרך־הלב אתה, בעל־רחמים שוטה, במחילה ממך··· ואין אתה רוצה לראות במומיהם של אחרים, אפילו בשעה שאתה מכיר בהם הכרה מוחשת··· אולם הבה אגדך אני, מפני מה הן שונאות אותי··· מפני שכולן הולכות אחרי, ואני יודעת לבדוק בפצעיהן··· כולן דומות לי, ואני יודעת את מבאוביהן··· ולפיכך הן שונאות לי··· פצעי־האהבה – בהם מתגלה כל טירוף־הדעת שבהן···

שתי הבנות צחקו צחוק מעושה, כמנסות עוד הפעם לשכך את סערת־רוחה של הזקנה, אולם היא לא השגיחה בהן ודברה אל יחיאל באותו קול צרוד ושוקט, כמקריאה מתוך הנייר:

– מבשרי חזיתי זאת··· אינך מכיר את בעלי? לא?··· זה איננו דר עמי זה חמש שנים· פרש ממני והלך לדור באחד המרתפים במורד־העיר· מפני מה? מפני שמטורפת גם אנכי, אם הבנות, והוא גוי בריא·

„גוי" היו קוראים לו בעיירה: גוי בגוף וגוי ברוח! כדאי לראותו! גבר יפה כזה לא ראית מימיך. עכשיו כבר הזקין. יסורים סבל אתי, ואמריקה אף היא אכלה את כחו. אולם גבר חסון הוא עדיין, אני אומרת לך... גבוה משכמו ומעלה מבחור שכמותך... אף עכשיו היה מקפל אותך כפקעת וטומנך בצלחתו...

— אמא חולת־אהבה! — לחשה הבת הגדולה, בריאת־הלחיים, והשנית, הפחדנית, פרצה בצחוק דק ורע. הזקנה כעסה:

— חולת־אהבה! מעולם לא אהבתי!... מגושם שכמותו... אני בת־יחידה הייתי, אמונה עלי תולע, בת־טובים, שהכל מתברכים בה... והוא — גוי צעיר... ברוך גוי — קראו לו. ואף־על־פי־כן נשאתי לו... מדוע? השוטים היו אומרים, שמפני שירד אבי מנכסיו הסכים להתחתן עם אביו התקיף של ברוך גוי... אולם מה הללו יודעים?... אני הלא הִשאתי את אבי, שיסכים לשדוך... שדכן אחד מן החטסנים שמריחים באדם גדול היורד מנכסיו, כעברים באניה נטרפת בים, בא והציע את השדוך... אבא גרשו מעל פניו... ואני היא שהתחננתי לפניו, שיסכים לשדוך... מפני מה?... וכי יודעת אני?... אפשר, רק להכעיס את הבריות: גירא בעיניכם! בת־טובים נשאתי לברוך גוי...

לואיז נכנסה שותקת וכבדת־ראש, הטיחה מבט־זעף ביחיאל ואמרה לרות:

— אין לוריין רוצה להכנס... היתה מטיילת בתורשה ועברה כאן... עכשיו היא הולכת הביתה, ואני נטפלתי לה...

נשקה לרות נשיקת אחות בכירה ומבינה, אמרה „שלום" בשפה רפה, כאבלה, לשאר המסובים ויצאה כבדת־ראש, שואפת להטעים את קַדְרוּתָהּ.

דממה שררה. הבנות שמחו, שהאם נשתתקה, וכחוששות, שמא תיעור מהרהוריה ותשוב לדבורה, קמו והתחילו מתלחשות על הכנת פת־ערבית לאורח. אולם יחיאל קם רצוץ, חולני כמעט, ואמר לרות:

— עכשיו אלך גם אני...

הזקנה תמהה על סביבותיה רגע, וכשהרגישה ביחיאל, שהוא מתקין עצמו לצאת, נתנה בו עיניה העששות ואמרה נוגות:

— תסלח לי, אם הֶלאיתיך בדברי... הלא זקנה אני ולב אם לי...
רות לותה אותו אל המסדרון ושאלה מתוך בת־צחוק מאונסת:
— נו, וכי צפית לכך מימיך?... — וכשהרגישה בצערו הקודר של יחיאל, השחה ראשה כנזופה ולחשה: — רק יגון אני זורעת מעברים...
יחיאל תפשה בידה, עד־כי רות נפנתה לאחוריה לראות, אם אין רואה, ולחש:
— רות, הלא אהבתיך, אהבתיך... אולם הגידי לי את האמת... האם נתון לבך לאיש?...
רות התלקחה פתאום ופרצה בתשובה זועפת, מתאמצת להנמיך את קולה:
— רבונו־של־עולם! מה הללו רוצים ממני! אמת, אמת הם דורשים... ואני מאין אביא לכם את האמת?... למה אין אני דורשת את האמת ממך?...
ולא גמרה: קולה רעד, וקצה סנטרה התקמט באמצעיתו כסנטר ילדה קטנה מבליגה על בכייתה. יהיאל—כאבו העבירו על דעתו וכמעט לא הרגיש בצערה. רצה לצאת, אולם רות נאחזה בזרועו, כיראה, שמא יתחמק מפניה, ולחשה מתוך עינים יבשות, יוקדות:
— יחיאל! לא תעזבני!... אתה האחד לי, ומבלעדיך אין לי כל...
— ואותו בחור?...
— יחיאל! בך אני צריכה... אומללה אני... עמוד־נא אתה לימיני... לפני שנה אהבתיו... ועתה לא ידעתי... אולם אתה האחד לי, הקדוש, טהר־הלב...
היא לא ידעה, כי דבריה מכאיבים לו, ותבעה:
— תבוא?... תבוא שוב?...
— כן... — השיב יחיאל, כאילו כפאו שד, ורות לחצה ידו עד לכאב ומהרה לשוב אל הטרקלין.

פרק יא

מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ

יש וערבים אסורים בשיחה מזדמנים בניו־יורק בראשית החורף. האדמה חשופה, אין־שלג, ותכלת־שמים לוטה צעיף־ערפל דק מן הדק. שנים־שלשה כוכבים תועים בערבת־הלילה, זעירים ובודדים, וחורורית־אור, כנוגה ירח לא־נראה, זולפת מבעד למפלשי־אד לבנים. רחובות קופאים, קשובים ואחוזי־טחב; ועוברים ושבים נהלכים כצללים: תנועותיהם זהירות, פחדניות — מסתכלים זה בפני זה מתוך תמיהה, כמקיצים מחלום ואינם מכירים את מקומם.

ערבים שכאלו יפים לטיול ביחידות. אדם יוצא אל מחוץ־לעיר, מקום שהבתים הקטנים נראים רחוקים זה מזה באפלולית, ורגליו משרכות דרכן במסלה צרה, המתפתלת ללא־מוצא ומובילה למרחבי־נפלאות מעורפלים. העין תופסת בערפל כל בד סדוק טחוב בנופו של אילן, כל אור מנצנץ כֵּהֶה מן הישוב, והאוזן בוחנת כל לחש וְאִוְשָׁה. הומה הנשמה המיה שבמתיקות, שהיא עצמה בית־קבולה, מתאוה מאויים כמוסים, שהם עצמם מלואם, והלב מקבל את גזירת הבדידות בשמחה, מרצון.

יחיאל לא התגעגע גם על רות, לא התגעגע גם על החוף הרחוק, אשר שם האלהים. דומה, מעולם לא התחוללה מלחמה בנפשו, מעולם לא סערו רגשותיו, יוקדים וחותרים לכבות זה את זה בלהטם. כלו כל הרגשות — ודממה בנפש. דומה, קפא סדר־העולם ויעמוד עולמית, כפי שהוא ברגע זה: הכוכבים הבודדים יהבהבו כהים ותוהים, וריח־הטחב החריף לא יפוג. אור ירח לא־נראה עומם מסביב, ויחיאל משרך דרכו במסלה הצרה, מהלך יחידי כל הימים, ושלום בנפש.

ולפיכך עֲבָרוֹ רגש לא־טוב, כשנגלה עליו ר׳ דוב פתאום, כאילו שם ערפל חתולתו וישב במארב, עד שהגיע יחיאל אליו. יחיאל לא הכירו תחילה, הרגיש רק כי אדם עומד על ידו, ובדידותו הופרה. ואולם כשנתישבה דעתו עליו והכיר בר׳ דוב, נקפו לבו. תמים,

משתאה כילד, עמד האיש לפניו, אדרתו הקרועה פתוחה לרוח, מגבעתו שמוטה על ערפו, וטפות־זיעה גדולות צצות בקרחתו הרחבה, הנראית כהמשך למצחו, ומתגלגלות על פניו. יחיאל הביט בו, ורגש מציק תקפו. לא נשתנה כלום. רק חלום־רגע חלם: רות קוראת ומושכת, רחוקה ונתונה לאיש אחר, חפץ כמוס, נאמן ועמוק מושך אל אמת־החיים, הרחוקה ממושגי־המציאות ומן הרגשות המצויים, מאהבת־אשה ומיסורי־האהבה, והלב כואב, נכסף אל השלום, אל הדממה! נתהדקו השנים כמתוך מאמץ לכבוש את היללה הסוערת בלב, ורחמים נכמרו אל העולם כולו, הזר, המשונה.

— רבי! מפני מה אינך פורף את אדרתך? — נתן יחיאל קול־חרון:
— צנה תאחזך! רטוב אתה ומשולהב...

ר' דוב חייך חלוש ותוהה, שומע ואינו שומע, הניח ליחיאל שיפרוף את הבגד עליו, ועיניו הגדולות המאפילות בערפל מפשפשות ביד המטפלת בו. יחיאל ידע, שר' דוב אינו מכיר בו ברור, ומעין חמלת־אם נצנצה בו. נזכר באשת ר' דוב ודבק באותו רגע באהבתה לבעלה וביסוריה.

— יחיאל, — אמר ר' דוב, כשהוא מרכין ראשו אליו, עד שהוא ישב לרגליו שפוף, פורף את הכפתורים התחתונים: — שומע אתה קול נשא בחלל־הלילה? „שובה, שובה, האדם! שובה, שובה, האדם!"

יחיאל רעד. ר' דוב עמד עליו חור וקשוב, מתאמץ לקלוט את צלילי־הקול, הנשא לאזניו בחלל־הלילה. יחיאל הקשיב אף הוא, לא שמע כלום והביט בר' דוב העומד ממותח כולו, פיו פעור קצת, וידו שלוחה לפניו, כאומר לתפוס דבר־מה. חרדת־קודש אחזה את יחיאל. ידיו רפו מן האדרת, והוא חפץ להתאבן, להתעלם מן העין, שלא להעיר את ר' דוב.

— שובה, שובה, האדם!... — השתפך קולו, חלוש ורוה־געגועים, בנעימה נוגה: — אנכי, אמך העורת, קוראת לך: שובה, שובה, האדם!... הברתך הבל והבנתך הבל... אמך העורת, הארץ השפלה, אף היא שרגת... עורגת שלא מדעת ויוצרת שלא מדעת... שובה אל חיק

הורתך, האדם... אל חיק ההויה העורת, החיה שלא בהכרה ומתה ולא בהכרה...

קול־הנגינה נשמע כשיר־הלילה האבל. מן החשכה כאילו קרנה דמות לבנה־כהה, ור׳ דוב זז לעומתה, פורש כפיו לפניו ומזמר אכול ערגון כמוס:

— שובה, שובה, האדם... אמך האדמה קוראת לך... חפץ־הדעת שבך לא ניתן להתמלא... רוחך התועה שוב אינה בת־חורין, עומדת ברשות עצמה... שלי אתה, שלי אתה, האדם... חלק מן הלילה אתה, קורטוב מגעגועי־הלילה, פרור משירת־הלילה... מה אני, אמך, בדממה, אף אתה, האדם, בדממה... מה אני בעורון, אף אתה בעורון...

קולו חלש והלך, נהפך ללחש־שירה לוהט, עורג. דמעות סערו בצלילים הכבושים, והוא התנודד, כמתכוון לרוץ אל הדמות הכהה המלבינה בחשכה, ומט לנפול. יחיאל מהר לתמוך בו, והוא נזדעזע בכל גופו. עיניו נפקחו, הציצו ביחיאל מקרוב איומות וקודחות, וקול־הבכייה המחלחל בגרונו שטף מתריס כמתוך מחאה:

— ובכל זאת לא אכנע!... לא אכנע!... ראייתי תכהה רגע ותתבהר תוך כדי רגע... אור אין סוף אחד הוא... אחד ואין שני... אחד בגילוי ובהעלם... רק אתה, הטבע, המגרה, המנסה, אתה לבדך העור... אתה ההסתר... אתה הסתירה... הֶסְתֵּר — סְתִירָה...

וכנאחז בברק הרעיון החדש, התפרץ בקול הולך וצוהל, צוהל ומתמלא חדוה:

— הסתירה רק בהסתר היא, בחושך... אולם החושך אור יזרח בו, והסתירה נעלמת ממילא... רוחי תעלה, תשוב אל בית־אביה!... החיים, מושגי־החיים, הטבע — שוא הם, כמשא כבד יעיקו עלי... בית־אבי אני רואה!... „נכסוף נכספת אל בית אביך...” אין מכיר וּמְכָּר, חש ומוחש: אחד אני... אין מקום וזמן!... אין קרוב ורחוק!... לבי, לבי!... אני נמוג מחדוה... אין עוד אני והוא, אני ואתה!... „אני”, „אתה” — כמה משונה!... „א נ כ י הויה”!... ראייתי — ראייתו, חדותי — חדותו!...

„ישבו בנים לגבולם”...

הוא עמד מלכת, הסתכל ביחיאל, עצם עיניו והתחיל מזמר כמקריא מתוך ספר כתוב בטעמים:

— מי מלל לי זאת, מי הגיד לי?... לוא ידעתיו, אחזתיו ולא ארפנו: חבקתיו אף נשקתיו... מתנה זו מי נתנה לי?... לא, איש לא נתנה לי, איש לא יוכל לתתה לי... כי היא, כי היתה שמורה: "וָאֶהְיֶ אֶצְלוֹ אָמוֹן"... שניות — אתה אומר?... "הוא" ו"הטבע", "גילוי" ו"הסתר"? כל מקום שאתה מוצא שנים — שם האמצעי, האחד, המאחד את שניהם... אם אין האחד, האמצעי, אין גם השנים... "אנכי" ו"לא יהיה לך" מפי הגבורה שמעו... "מפי הגבורה", מתוך האמצעי ולא על־ידי האמצעי... כשיוצאים "מארץ מצרים", מן הַמְּצָרִים, מגבולי־השניות, מקבלים ממקום שקבל האמצעי... שותים מן המקור... "סוד הנבואה"! שמים חדשים וארץ חדשה לא מתוך ריצה תשיגם ולא מתוך טיסה תשיגם... כך הם... "ושכנתי בתוכם": רצה בי והריני — "אנכי ולא יהיה לך"... שבת יורדת עלי: "אש של מעלה" בוערת בי!... "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת!..." שבת — יציאת־מצרים היא, חופש גמור מן האמצעיות, מן השניות... ואין לחלל אותה באש של הדיוט, אש זר... "לא תבעירו אש!" — ההבערה באה מאליה, אש של מעלה... "לא תעשו כל מלאכה" — קבלו את השבת, הבינו בשבת, ואתם רואים ב"חדוש־העולם": שמים חדשים וארץ חדשה... גבולים, מְצָרִים, קבוע וידוע, ישן־נושן, לא בשבת מקומם!... שבת מתנה היא, "מבית גנזי" היא באה... אילו שמרו שתי שבתות כהלכתן, מיד היו נגאלים... שבת היא הגאולה, הראייה הפנימית, חדלון השניות: הנותן, המשפיע, נותן את עצמו... והמקבל, המושפע, מקבל את עצמו...

ופסק פתאום. רועד וחור נאחז ביחיאל, העביר ידו על מצחו, המכוסה טפות־זיעה גדולות, ואמר:

— קחני־נא לביתי, יחיאל...

יחיאל, נפעם ונרעש מן המראה אשר ראו עיניו, לא יכול להשיב רוחו. התעוררות עליונה זו בר׳ דוב, בלילה, מחוץ־לעיר, הֲמָמַתּוּ. דומה היה לו, שהסתכל בקדשי־קדשים, מקום שראייתו של הדיוט חלול היא. כל שעה שדבר ר׳ דוב עִנְּתָה אותו מחשבה אחת: על אדמת־קודש הוא

עומד, ועליו לסור הצדה, לנוס — לעצום עיניו, כמפני אור גדול ומסמא, ולנוס. ואולם כשכבה האור הגדול, וצלילי־קולו הסוערים של ר' דוב גועו בחשכה, כמסרבים להתפזר בחלל הריק, הרגיש באהבתו הרבה לאדם הגדול, הנשען על זרועו, ונתדבק בו מתוך חרדת־קודש. לוא רק יכול להיות תמיד אתו ולשתות מהדר־רוחו! רבי, רבי! תבל ומלואה אשכח! את רות אשכח ואת אהבתי לה ואתך אשב כל ימי ומזיוך אהנה. נקום שנינו ונצא לנוד על־פני האדמה. בצדי דרכים נלך, ואתה נשען על זרועי, חלוש ורך כילד, ובצדי־דרכים נשב לנוח. עוברי־אורח יעברו על פנינו, ומבטי־חסדך יתגנבו אל נשמתם. אחת תביט בהם, בעברם על־פניך, ומבטך הטוב יחיה בלבם דומם עד עת־מצוא. ולפתע פתאום, בתוך המולת־חייהם, כעבור ימים רבים, יעצרו בדרכם ויזכרו את מבט־החסד, אשר נגע בהם פעם בצד אחת הדרכים. אז ילכו אנשים רבים וישאלו: איה איש־החסד אשר בצדי־הדרכים? ויפוצו על־פני כל הארץ לבקש את איש־החסד. בצדי־הדרכים יתעו, בודקים בעקבות־העפר, והתכלת החסודה, אשר נגעה בלבם בשכבר הימים, צפה לעיני רוחם, זכה ומלאת־ברכה, ומושכתם אל קצוי־האופק: הלאה, הלאה! ואף הוא, יחיאל, ור' דוב תועים הלאה, והמנוחה הגדולה בנפשם: תועים — והמנוחה הגדולה בנפש.

החשכה נתעבתה. גשם דק התחיל יורד, וההליכה כבדה על ר' דוב. נשימתו קצרה, כאילו הכביד האויר הטחוב על חזהו, ורוחו נפלה. הוא העלים עיניו מיחיאל ודבר אל נפשו לאט־לאט, מתוך יגון אוכל:

— עליה וירידה, עליה וירידה... התנכל לי הלילה החמים, הנאה, וכמעט נלכדתי בפח... לילה יפה, כמעט ליל־אביב, רוחש בשורת־יצירה רבה, וגדול הַגֵּרוּי, ואיום הנסיון... הידעת, יחיאל?... רק שני דברים מקשרים אותי אל העולם הזה: יפי־הטבע וילדתי, בתי הבכירה... הראית אותה?... הלילה שעבדני הטבע... יפיו גורם לי, שאקבל את מראה־עיני ומשמע־אזני ואתכחש לאור אין־סוף עצמו... וכך גם בתי... אוי לי, אוי לי!.. שני אלה כופתים אותי אל העולם: אני מסתכל בלילה נאה, בבתי הטהורה, הכואבת ואינה יודעת מה כאבה, ואני נכון לקבל את עולם־החושים, להודות בו ולהודות עליו, כאילו דַּיָּנִי בו. והראייה הפנימית, שהיא האמת האחת, לאו דוקא... עולם־החושים הרי שקר הוא, שקר גמור לגבי

האין־סוף!... עולם זה, המלא חליפות ותמורות ושנויים מתהוים מדי רגע, בעצם אינו אלא הֶעְלֵם האחדות הגדולה, שאין שנוי חל בה כלל!.. לאחדות זו לבי יוצא, כָּלֶה... התגברתי על כמה וכמה מכשולים, העומדים לשטן לאדם בדרכו אליה: כאב האדם, פחדיו, תקוותיו... ואף־על־פי־כן הריני לפניך „נפרד" גמור, „יש" שכל עצמו אין, אפס, ואינו יודע באפסותו... יחיאל!... — התחמם שוב: — הריני מתבטל רק לעתים רחוקות!... רק לעתים רחוקות כל־כך אני חדל להיות „אני"... רק לרגעים יקרים בולע אותי האין־סוף!... שני אלה מעבירים אותי על דעתי ועל דעת קוני... על „דעת קוני" ממש, מפני שבו ברגע, שאדם אומר למראה־עיניו ולמשמע־אזניו: מה שאני רואה — אמת, ומה שאני שומע — אמת, הוא פוסק להכיר באחדות, שהיא הגאולה מעולם־החושים, מן העולם... מתחייב אני בנפשי מפני ניר נאה ואילן נאה ומפני ילדתי, בתי השתקנית...

באותו רגע נגעה השלוה הגדולה שוב בנפש יחיאל. דרך־החיים נתגלתה ישרה ופשוטה. צריך אדם להתרחק מעולם־האדם. רות ויסורי־האהבה לא ישתכחו מן הלב עד שישב ויסירם מלבו. גדול יהיה הכאב, אולם ההכרה הטהורה בצורך הכאב תהיה כפרה לו. הבדידות הבאה לא נראתה איומה כלל: להפך, כמקלט שוקט קראה מרחוק, והאוזן כאילו קלטה שוב את רחש הזרם הרב הבוטח, החבוי בעמקי־הנפש. אי, זה־כמה לא שמעה האוזן רחש בוטח זה, השוטף אל האיים הרחוקים, אשר שם האלהים! רות, רות היא שאטמה את הלב מהקשיב אל האמת הגדולה, אל החפץ להתדבק בעצם־החיים, אשר אין בו לא כאב ולא שמחה... צנחה השלוה על הנפש, שותקת ומכירה בכחה הסמוי: חיי בדידות ושלוה, ולוא גם כאב בהם ולוא גם געגועים.

ולפיכך תמוה היה, שמשהגיעו אל הבית הגדול והכבד, המאפיל בשעה מאוחרת זו לאחר־חצות כגל־אבנים רטוב וקודר, חייך ר' דוב חיוך מדוכדך שבהכנעה ואמר:

— ואף־על־פי־כן אין לברוח מן היסורים... וכי לא עמדת מעולם על־כך, שרק הנזיר, „הַמְפַלֵּא נדר", „איסורים" הרבה חלים עליו?... נזיר מדעת, אדם הגומר בדעתו להנזר מן החיים, אין התורה מאמנת בכחו והיא עושה לו סייגים הרבה, כאומרת: אפשר תעמוד באלו ואפשר לא...

ואילו מי שניזור מאליו, לפתע־פתאום, אין התורה עושה סייגים לו: שעת־נזירותך, ואפילו אם רגע היא, כולה קודש, שאין אתה יודע בה מן החול כלום... ואין בה חול כלל — שבת היא... תסבול, יחיאל, תסבול הרבה... כמוני, עד שתגיע למחוז־חפצך...

הסתכל בו ברחמים רבים ועלה לאטו בשלבי המסדרון. יחיאל ראה את גופו הקטן מתעלם לאט־לאט במעלה השלבים, ופליאה אחזתו: אדם גדול, נשמה מעולם־האצילות, ואין איש יודע בו! ניו־יורק כולה היתה צריכה לכרוע ברך לפניו — והיא ישנה, גונחת בערפל כבהמה מפורכת בשעת מנוחה כבדה ואינה מקיצה פתאום, אחוזת־אימה למראה השלהבת, אשר בנשמתו של יהודי קטן, המתעלם לאטו במעלה־השלבים...

הגשם המרושל, הדק, סמא את העינים, עקץ את הפנים והקפיא את קצות־האצבעות. טלאי־השלג המועטים על המדרכות נתקשו כקלפות־קרח מלאות־הטטים, שהרגל מחליקה ומתנגפת בהן. טפות קורשות על העצים החשופים תוך כדי ירידה היו משתרבבות ונתלות בלי־נוֹעַ, כמתוך החלטת־פתאום, ששוב אין על מה לבכות, ואור הפנסים המעורפל משתקף בהן ברבבות מרגליות, מנצנצות ללא־צורך. שמים שפלים רבצו על גגות בתי־החומות, הנראים כצללים עבים, מגובבים על עין הלילה הדלוח, והשוטר העומד על משמרתו תוהה לתוך החלל הריק, וטפות־הגשם מטפטפות מכפת־הֶעָקוֹב, החבושה לראשו, נראה כדמות מעולם אחר, שנזדמנה לכאן איך־שהוא ואינה מוצאה לה דרך לשוב אל מולדתה. הוא סקר את יחיאל ללא־ענין, נענע לו בראשו, ספק אומר לו שלום ספק מַשִּׁיר את הטפה הדבקה בחטמו, והתחיל מחלל מתוך שעמום. יחיאל תמה בלבו, מה היה בחור חסון זה עונה לו, אילו נגש אליו והתחיל מרצה לפניו את תורתו של ר' דוב על האחדות הפשוטה ועל געגועי־האדם עליה, והרגיש פתאום כמה קרוב אליו ר' דוב מתוך שזר הוא לעולם כולו.

השוטר הרגיש ביחיאל העומד תחתיו, הפנה מבטו אליו ותהה על קנקנו:

— מזג־אויר מכוער... — העיר לשם כניסה לשיחה.

יחיאל הרגיש שוב בשלוה הרבה, הבולעת אותו ומרחיקתו מרוח, מכל העולם כולו, רוחו שפרה עליו, והוא השיב:

— לאו דוקא... לילה נהדר... אלא שאין השמש זורחת...
השוטר הסתכל בו מתוך תמיהה, חייך מטוב־לב והעיר לנפשו, מביט אחרי יחיאל ההולך ומתרחק:
— הרבה אגוזי־בר בעולם..
ושב לחלל לבדו בחשכה.

פרק יב

זֶה הַשַּׁעַר

יחיאל עמד בין שאר הבאים פתח המערה, אשר בתחתית הסלע הגבוה. ראש־הסלע, העולה ומשתפע כלהב־גרזן רחב, נראה מלמטה כקו דק מאפיל במרומים בתכלת־השמים, וחודו חודר אל לב־התכלת ושוקע בו, כאילו היתה התמזגותם הנאה גם לשניהם: לסלע החד, הפולח, ולתכלת המבוקעה. אולם גובה־הסלע חסם את הדרך אל השמש בפני העין, ואי־אפשר היה לכוון את שעת־היום. כאן, מסביב לעומדים, רחפו דמדומים חורים־אפרפרים, שאפרוריתם אינה משתנית עולמית: לא מחשיכה ולא מבהירה. ספק זריחה ספק שקיעה קפאה כאן בשכבר הימים, ודמדומיה קיימים ועומדים בעינם. ומשום־כך היה המקום נראה, כאילו נמצא הוא מעבר לגבול־החיים, מחוץ לעולם, וסלע זה, הגבוה והדק, מין מחיצה בינו ובין העולם. נפש־חיה וצמח־השדה לא נראו מסביב: חול־חֲרֵרִים מלבין־מצהיב מעברים, והעומדים פתח המערה אף הם נראים יבשים וחורים כחול־המדבר הלבנבן, לבנבן כל־כך, עד שהלהבה האדומה, הלוחשת בפי־המערה, נראית אדומה ולוהטת פי־שבעה.

להבה זו שבפי־המערה קשה היה לעמוד על טיבה כל צרכה: נראית היתה כאויר בוער ואינו אֻכל. שלהבת נחה היתה זו, שאין לחישתה מעוררת רשפים ולא משלחת נגוהות על סביבותיה. עצורה היתה, כובשת להטה בתוכה עצמה, חיה בה בעצמה. בבטחונה הרב, שאין אורה וחומה פגים עולמית, היתה נראית קרה ושות־נפש לכל אשר מסביב: דומה היה, שאין זו צריכה למזונות, ולוא, למשל, זרקו עצים לתוכה או אפילו נפש־אדם,

לא היתה שורפתם. בודאי היו נשארים בלב האש שלמים וקיימים, והיא אינה נוגעת בהם, אינה חורכתם כמלוא־נימה: יסודות זרים. וידע הלב, הבחין ברור, שעם כל עצמתה וכח־חייה המתמיד של שלהבת זו — אינה אלא נוגה טפל לאש אחרת רבה הימנה, להבה פנימית, אשר בלב המערה ואינה נגלית לעין כלל. לא סקרנות היתה זו ביחיאל, אלא תשוקה נפשית טהורה לדעת, מה האש. ודאות חיה לחשה ללב, שאין זו כי־אם נוגה שלהבתה של נשמה בוערת באור־ההבנה, מתחבאת ויוקדת בראייתה הטהורה שם בעמקי־המערה. יחיאל לא ידע, מי הקדוש היושב במערה ונשמתו, השורפת את העולם כולו בראייתה, הופכתו לאפסות גמורה, מתדבקת בלי־הרף בזרם האור הגדול באין־סוף, כָּלָה ונמוגה בו. אולם תפלה סערה בלב אל הקדוש הנעלם, שיקבל את נשמתו שלו, של יחיאל, ויטיל גם אותה לתוך האש השורפת כל, או, לפחות, ידליק אש זו בה, כדי שילך אף הוא, יחיאל, וישתקע באיזו מערה מעבר לגבול־החיים, ונשמתו בוערת אף היא באור בוטח, שאינו דועך עולמית, אש ההבנה, הראייה הפנימית, האוכלת כל וממזגת את האדם באור אין־סוף, עד שהוא כלה ואינו בים־ההויה האחד הגדול.

עצום כל־כך נעשה החפץ בלב יחיאל, עד שפרץ עליו פרץ בתוך קהל־העומדים והשתער לעומת השלהבת כאומר לקפוץ לתוך האש ולנסות את גורלו: אפשר לא תשאר האש קופאת ושות־נפש, לכשיקפוץ הוא, יחיאל, לתוכה? אפשר תכיר בו, שהוא אינו יסוד זר לה, ותבלעו ותהפכו לחלק אחד מישותה? אלא שפתאום נפלה עליו אימה גדולה: לקפוץ לתוך האש ולהשרף, להשרף כליל, עד בלי השאר ממנו כי־אם הבנתו! ושאר נשמתו — הנכון הוא למסרה כולה לאש, כאילו אינה כדאית לחיים? האומנם אינה כדאית לחיים, ואפילו לחיים נצחיים, חוץ מחלקה זה האחד, הבנתו באור אין־סוף, בים־ההויה? ספקותיו, פחדו מפני המות, תוגתו בלילי־אביב רוים, כל אלה אינם כדאיים לחיים נצחיים כהבנה עצמה! כלום אין אלה נצחיים כפי שהם? ואפילו אם רק עוברים הם מנשמת אדם אחד לנשמת חברו, ואפילו אם צצים הם בנפש פתאום כאורי־השקיעה וכבים פתאום כאורי־השקיעה! אהבתו לרות בוערת בנפשו, והוא יקפוץ אל האש, כך, לפתע־פתאום, עד בלי השאיר פליטה!

האימה הגדולה, אשר נפלה עליו תוך כדי זיעַ ראשון לעומת הלהבה, עברה ופגה, אולם לעשות דרכו הלאה לא יכול: כלמה כסתה פניו, ולא יכול לזוז ממקומו. חולשתו הבדילתו משאר העומדים: כולם הכירו, כי נסה יחיאל לקפוץ אל האש, ולא עמד לבו. הַגְּבַרְתָּן, בעל הכתפים הרחבות, הדומה לאביה של רות, משכמו ומעלה גבוה מכל הבאים, עד שעיניו השחורות קודחות מעל לראשיהם, כאילו כבר אחזה בהן אש־המערה, העיף ביחיאל מבט זועם, כאומר: זר אתה ואסור לך לבוא בקהל־קדושים זה, הצובאים פתח־המערה להתקדש באש־ההבנה הבוערת נצח ואינה אֻכָּלָה! הקטנטן, עקום־הגב, העומד מאחורי יחיאל, נדחק ויצא ותלה חטמו העקלקל אל מול־פניו כאצבע נעוצה: אתה, אתה בעל־התאוה, בקרבנו?.. ואפילו אותו אדם זך־העור, ארך־הריסים, שמבטו הנוגה תועה מן האש אל פני העומדים וחוזר חלילה, הסתכל ביחיאל בחמלה, בתוכחת־אוהב: היתכן, יחיאל, כי אתה אשר בְּחֲרְתִּיךָ תתאוה לחיים כל־כך? כל העומדים מסביב לו, כל הָעֵרֶב הרב, הצפוף מימינו, משמאלו, מפניו, מאחוריו, נדחקו לצדדים, מתרחקים מעליו, מעל יחיאל, כמתיראים מפני מגעו, שיש בו משום טומאה, מפנים מבטיהם הימנו, המנודה, והתחילו צווחים בקול: ר' שמעון־בן־יוחאי! הגלה־נא והביאנו אליך! הגלה־נא, ותאכלנו אשך!

יחיאל זע מפחד: מערת ר' שמעון־בן־יוחאי היא, והוא לא ידע! ואיך זה נעלם הדבר מעיניו? הרי ברור היה כל־כך! מכל אשר נכנסו לפרדס הלא הוא, בן־יוחאי, האחד, שהציץ ושרף בהצצתו את כל העולם כולו. חדר מבטו לעצם מהותה של ההויה, אל האור הגנוז שבה, שהוא חִיּוּתָהּ, ועבר עולם־החושים ובטל מנגד עיניו. וכשאדם חודר לאור הגנוז, האור אוחז גם בו, והוא נהפך לחלק מן האור ממש, ממוזג ומבולע בו: אין הכר בין קיומו שלו הפרטי לקיום האור עצמו, בין חייו לחיי האין־סוף. אין הוא והאין־סוף, אין פרט וכלל! יש ים־להבה שוטף אחד, חובק מלוא־העולם. השגה עליונה! שריפת העולם החיצון במבט־עין בלבד. שריפת דמויות וצבעים, מאויים ותנועות, זעזועים ורגשות. התאחזות באור אין־סוף — רק ר' שמעון־בן־יוחאי זכה לכך. והוא, יחיאל, לא ידע זאת! הם, שאר העומדים, הרי ידעו, ידעו! אפילו הגברתן המגושם הזה רחב־הגרם ידע ויודע מה שנתעלם ממנו, מיחיאל! קולו הגס, הנשמע כגעיית־שור עמומה,

הרי מנסר עמוק ועבה מעל לראשי העומדים: ר׳ שמעון־בן־יוחאי, הגלה־נא! הגלה־נא, ר׳ שמעון־בן־יוחאי!...

טירוף תקף את יחיאל, והוא התחיל פורץ לעצמו דרך בקהל העומדים מסביב, שוטף ועובר ביניהם, כמי שאין לו גוף, שכן מתאמצים הם כולם לעצור בו, לתפשו, והוא מחליק בקרבם ומתחמק, שוטף ומתקרב אל האש. פחדו סר ממנו, והרגיש בעצמו, שהוא קל ורענן, קל כמשב־רוח באביב, והאש שבפתח־המערה לוחשת וקוראת, רומזת ומושכת. וכל מה שהוא מתקרב אליה, מתברר שחום אין בה באש זו כלל. כולה מעין ים־אור, שאדם צולל בו ולעולם אינו מגיע לקרקעיתו, והצלילה בו נוחה ומרגעת, נעימה ומלטפת. כולה כְּחִבוק־זרועות משיב־נפש: אדם צונח לתוכו מרצון, שוקע בו להנאה בלב נמוג ומתעלף. „כך בודאי מרגיש הטובע, משעברו יסורי־החניקה הראשונים" — נצנצה מחשבה בלב יחיאל, עד שהוא מתקרב אל האש, מתמוגג בתענוג פלאי. חָרון קליל חלחל בו על שהדרך לקראת האש, הנראית קצרה כל־כך, עד שאתה יכול לעברה בקפיצה, נמשכת ונמשכת, כאילו היו הרגלים שוקעות בבוץ, או ידיו של אותו גברתן אוחזות בו בחזקה ומעכבות בו. אולם הקרקע הרי יבש ומוצק תחתיו, והגברתן כבר עומד מרחוק! (יחיאל נתירא להפנות מבטו לאחור, לראות במה הרחיק מן הקהל: הכרה משונה היתה חיה בו, שהמרחק רב ואיום, וראשו ילך סחרחר, אם יתן עיניו בו). אולם תמוה הדבר, שהאש עדיין ממנו והלאה, וערבובית־הקולות הנשאת מאחוריו ברורה באזניו כל־כך:

— רבי שמעון־בן־יוחאי, הגלה, הגלה־נא!...

— נפשנו כלתה אליך, בן־יוחאי!...

— תפשוהו!... תפשוהו!...

— הוא אומר לקפוץ אל האש!...

— לבו טמא!...

— רוחו אֲגַם־תאוות נרפש!...

המולה זו הנשאת מאחוריו התישה את כחו, יבשה את לשד לבו, ורגליו השתרבבו בחלל־האויר תוך־כדי־ריצה, זעות לאט־לאט, כאילו לא היה רץ, אכול צמאונו אל האש, אלא תלוי קופא בחלל. לוא, לפחות, היה יכול לאטום אזניו משמוע את הילל̇ות המציקות, הנשאות מאחוריו,

יללות מכוערות אלה, המעטת אותו פעיים גופניים, מוחשים, מחטים בבשרו, צרבות בלבו!

פתאום חדלו היללות, ויחיאל ראה את עצמו עומד שוב בין שאר הצובאים פתח־המערה, שֶׁהות לא היתה לו לחשוב כלל: השלהבת הנחה, השקטה, אשר בפתח־המערה, זעה כל־שהוא, וקול לא־מארץ, קר ורחוק, נשמע:

— למה באתם להרגיזני?...

הקהל קפא. אשה זקנה ודלה, שנזדקרה מאי־שהוא ונתלתה ביחיאל, חלשה וכושלת (פניה לא נראו מתחת למטפחת־הצמר העבה, שבה היתה לוטה: רק קצה־חטמה הכחלחל, ארוג גידים חוורורים, בצבץ ורעד מדי פעם), נאנקה אנקה מרוסקת ונשתתקה, כאילו פרחה נשמתה. היהודי זך־העור, ארך־הריסים, עצם עיניו הנוגות בחזקה, כמתוך קריאת „שמע", והטה ראשו, מקשיב קשב רב. הגברתן בלבד לא נתבלבל, אלא הרעים גבות־עיניו השעירות, השח ראשו כשור מתגושש, יוצא לקראת אויב, והבקיע לו דרך בין העומדים. היהודי הקטנטן עקום־הגב נטפל לו, הרד ומטורף, משתדל לעכבו ולוחש לו בחיוך מבוהל:

— פרנסה, פרנסה!...

אולם הגברתן לא השגיח בו, שמטו מעליו כלאחר־יד ויצא ועמד לפני הקהל, מרעים גבות־עיניו, וראשו שח.

— למה באתם להרגיזני?... נשמע הקול עוד הפעם מלב־האש.

— רבי!... — פתח הגברתן פתאום, כמתוך גמר־דעת, לאחר שתיקה ממושכה. קולו הנחר, הגועה החריד את יחיאל וכאילו זעזע גם את האש: — רבי! דברים פשוטים אני רוצה לדבר אליך... ואתה אל באפך... ידעתי, שרב־הכח אתה, ויש בידך להפכני לגל־של־עצמות... אבל יהודי פשוט אני, בן־כפר, ודברי פשוטים, בלא חכמות... באתי אליך, רבי, מפני שידעתי, שיש בידך לעשות מה שרבים אינם יכולים לעשות... אשה היתה לי, רבי, בת וסוסה, וילדה אשתי וחלתה... דרשתי ברופאים, ולא הועילו: מתה אשתי בְּדֶגְגֶר הרחוקה, וידי רפו... נמאסה עלי הישיבה בכפר, רוכל גלמוד בתוך גויים, ונעשה לי נס, ונגנבה סחורתי... נגנבה או אבדה... מי יודע? בתוך גויים אני יושב, כולם מתראים כמקרבים אותי בשעת־

דחקם, וידם אפשר היתה במלאכה... גויים... טוב שבהם — תשבר מפרקתו!... עמדתי ומכרתי את ביתי, על כרעיו ועל קרבו, לקחתי את ילדתי ובאתי לכרך: בין אחי, אמרתי, יֵקל לי... יהודים אינם גויים... ואמנם כן, רצו לתת לי משרה: שומר בית־הכנסת... ילדתי נתקבלה לביתו של גביר אחד שבכרך, יהודי מחזיק־טוב, ר' אשר... שאר־בשר רחוק... באמריקה עשה עושר... לביתו, רבי, אני אומר, נתקבלה בתי: משרתת למחצה ובת־בית למחצה — חשוך־בנים הוא הגביר, ר' אשר... ואני, רבי... נמאס עלי כל הענין... פשוט, נמאס... למיום שמתה אשתי, אין חיי חיים... שומר בית־הכנסת, בן־בלי־בית, בן־בלי־שם... ואשתי בקבר... ובאתי אליך, רבי, שתכניסני למערתך, ואשכח חיים עלובים אלו...

הקול הנחר נפסק, כמכיר שאינו מספיק להגיד כל מה שבלב, ויחיאל הרגיש כאב צורב בנשמתו: מה ישיב בן־יוחאי לכאב האדם הפשוט, אשר הוא אדם, קורס תחת נטל־חייו כבהמה, שֶׁתָּשׁ כחה ממכות־שוט ומעבודה קשה? תשובתו לא נשמעה זמן־מה. דומה היה, אפילו אותו קדוש, ששרף גם את היסורים במבטו החודר, כאב־האדם החזירו לבשר־וְדָמִיּוּתוֹ, והרגיש באימת החיים, חיי אדם על הארץ. אולם עד שהקהל מצפה ברעדה (רק היהודי הקטנטן משך בכתפיו כמתוך תמיהת־בטול לטענות הכפרי), והגברתן עומד לפני האש איתן ושותק כבעל־דין המכיר בצדקתו ויודע, שאי־אפשר, שלא ישמע לו הדיין, זעה האש פתאום, והקול הקר נשמע צלול כקדם:

— לא אלהים אנכי, כי אלי יבוא כל מר ומצוק, אשר ירטה דרך־החיים נגדו... זה השער לד' — צדיקים יבואו בו... הרוצה לשכוח את יסוריו ילך לו באשר ילך — ואלי אל יבוא, כי שמחת־החייה אשר יראה אין אתי... אין אתי כלום...

הקהל קפא רגע, כמתוך הפתעה, והאשה הזקנה, הנשענת על יחיאל, נשאה עיניה למרום מתוך קבלת־יסורים צדקנית ונענעה בראשה — ספק הסכמה ספק יאוש. רוב העומדים התחילו משתמטים לאחוריהם. היהודי הקטנטן עקום־הגב נתעלם, כאילו פצתה הארץ את פיה תחתיו. רק הגברתן עדיין עמד עם האש, פיו פעור, עיניו מעפעפות, ומצחו מתקמט: הוא —

הרי יהודי פשוט הוא ודברים פשוטים דבר; מחייו המעונים ספר כאן, מיסוריו הפשוטים, והרבי גבוהה־גבוהה ידבר. כאותו חסיד בבית־המדרש, באפלולית שבין „מנחה" ל„מעריב", בצאת השבת. מוקשה היה, שרבי גדול שכמותו לא יבין את דבריו, דברי יהודי כפרי פשוט. אולם היהודי זך־העור וארך־הריסים קפץ כאן מתוך הקהל ויצא בצוחה פולחת־לב:

– רבי, ענני־נא!... ענני!...

והיהודי הכפרי התעשת ובא בקהל־העומדים, נדהם קצת ובעיקר משתאה לדעת, מה יבוא עכשיו: בקשתו שלו לא נתמלאה, נראה איפוא, אם תתמלא תביעתו של זה, הצווח מקרב לב, אדם זך־עור ונוגה־עינים, הנראה כאברך־משי, עוסק בתורה כל ימיו ורחוק מן החיים. האברך העדין לא המתין, עד שישאל, מה טענתו, אלא התפרץ בלא־הזמנה באותו קול־צוחה מר:

– רבי! בתורה ובעבודה עסקתי כל ימי – בקשתי את האלהים בהן ולא מצאתיו!... לא מצאתיו... לפניך הרי יכול אני לשפוך שיחי, בלי הַעְלֵם וְכַחֵד דבר... בקשתי את האלהים ולא מצאתיו... נסיתי להאמין, כשפגתה אמונתי, ולא יכולתי... לא יכולתי לקבל על עצמי גזירת־חיים כפויה עלי מבחוץ, מכה על ראשי בלי־הרף: חֲיֵה!... לא יכולתי... חפצתי לדעת, למה אחיה, ומי הגוזר עלי, כי אחיה... ולוא גם יש גוזר, והוא רב וגדול וכביר ממני, – איני יכול לקבל עלי את גזירותיו... איני רוצה לקבלן!... לפי שאיני מאמין, שהוא בעצמו יודע, לשם מה הוא גוזר עלי, שאחיה ואהיה; ולוא גם ישנו, רבי... איני רוצה לקבל גזירות, שכל עיקרן עורון, עורון גמור... הוא גוזר עלי לחיות, להיות, ואני איני רוצה... אלא שלחדול מן החיים, לחדול מהיות, רבי, איני רוצה גם־כן... ולא מפני שחביבים חיי עלי!... אין לי צורך לא בחיים ולא בחדלון: בהבנה אני צריך!... ההבנה עיקר אצלי!... רצוני להבין: חיי אלה למה הם ובשביל מה?... לא תכלית אני מבקש לעצמי, רבי, לא הנאה לגופי... שאילו הבנתי בענין זה רגע אחד, לא איכפת לי לוא אמות תוך־כדי־רגע... להבין אני רוצה, מה תכלית החיים כולם!... הכניסני־נא למערתך והורני, למה באו החיים, חיי שלי וחיי כל זולתי...

– זה השער לד׳ – צדיקים יבואו בו, – נשמע שוב הקול מתוך

האש, עד שלא הספיק האברך לגמור: — תשובות על טענות האדם כנגד האלהים אין אתי, מנוחה לנפש התועה אין אתי··· אין אתי כלום···

יחיאל נד לאברך בלבו: יסורים אלו הלא סבל גם הוא רק לפני חדשים אחדים, בטרם בוא הגילוי, גם הוא לא האמין, כי יש מכיר ויודע, מה מגמת־החיים, וגם הוא סרב להכנע לעורון גזירות כפויות מבחוץ. אחי, אחים עלובים! לבי, לבי לכם, הסובלים את כאב־הארץ והכואבים מחפץ־הדעת. אולם לא כן יבוא הבא אל המערה. מי שזוכה להכנס לכאן צריך שיהיה מעבר לגבול ההנאה והכאב שבחיי־האדם. כולכם, כולכם, כאבכם הביא אתכם הנה והחפץ להפטר מכאבכם. אולם זה השער לד׳ להויה האחת, לזרם־האור, שהנפש נאחזת בו וחדלה מהיות נפש פרטית, רואה ראייה פרטית, חלקית, ויודעת ידיעה פרטית, חלקית··· ואם באתי אני אליך, רבי, לא להפטר מיסורי באתי ולא להנאתי באתי··· כלתה נפשי אל אלהים, רבי!··· לראות באור אלהים חפצתי, וראייתי — ראיתו··· אֶצָּל־נא מכחך עלי, ואדע גם אני לשרוף כל מה שאני נותן עיני בו, לשרוף את נפשי אני כליל, על יסורי ועל געגועי ועל אהבתי··· כלתה נפשי אל אלהים, כלתה ממש, תַּמָּה, אָפֵסָה··· אִמּוֹג־נא אני, ויהיה הוא לבדו···

כך חפץ יחיאל לקרוא וידע, שלקריאתו היה נענה גם ר׳ שמעון־בן־יוחאי. אלא שכל אותה שעה, שמחשבותיו נשתזרו בו (והדבר ארך רק כדי רגע), הרגיש במי־שהוא עומד על־גביו ושם מחסום לפיו. אף הקהל כאילו הרגיש באותו מי־שהוא חדש, מקרוב בא, המתחבא בתוכם. כל העומדים הפנו ראשיהם לעברים, כמבקשים את הנעלם, הרואה־ואינו־נראה, שמציאותו מורגשת למרות אי־נראיותו. הרגשה זו אף היא לא היתה אלא מעין הנץ־הברק בלב יחיאל. ותיכף לאחריה — גילוי חדש: אותו מי־שהוא, הנחבא אל הכלים, הגיח ויצא לפתע־פתאום ונגש אל פתח־המערה ממש. דמותו העלתה על הדעת את ר׳ דוב, אלא שמבנהו נראה יותר חסון וגרמי, ופניו — הרוח שזפתם. מוזר היה לראות את ר׳ דוב צועד איתן ונגש אל הלהבה, אשר פתח־המערה.

— ר׳ ישראל בעל־שם־טוב! ר׳ ישראל בעל־שם־טוב! — עברה לחישה בקרב העם, והאשה הזקנה הכחושה צצה שוב מאי־שהוא ונתלתה על יחיאל, מנסה לעמוד על ראשי־אצבעותיה, כדי להסתכל בבעל־שם.

יחיאל לא הבין דבריהם. ר׳ דוב שלו, שנשתנו פניו קצת, הוא הבעל־שם־טוב? הרי גם קולו כקול ר׳ דוב, רוה ויוצא מן הלב כקול־התינוק, וכשהוא מתרומם, בכיית־תינוק כבושה נשמעת בו. אלא שהפעם היה נתפס צליל נקשה בקול הטוב, הרך, אשר ידע יחיאל: עַזוּת דבר ר׳ דוב, הבעל־שם־טוב, ויחיאל לא האמין למשמע־אזניו.

— שמעון־בן־יוחאי! גוזרני עליך, שתשקע אשך זו הקרה! — האש נעה ולא נעה לעיני הקהל הצופה נסוך־קפאון.

— שמעון־בן־יוחאי! — נשמע קול ר׳ דוב הבעל־שם־טוב שוב: — אשך זו — שחרור האלקות מכבלי ההויה החלקית — קרה היא! לבבות נדכים לא תחמם ולרוחות תועות לא תאיר דרך... תשקע־נא! — האש החוירה ולא שקעה. יחיאל הרגיש בזקנה הנתלית על זרועו, שהיא רועדת כולה.

— שמעון־בן־יוחאי! בשם האלהים, המתעלם מעיני ברואיו ומרחם עליהם ואוהב אותם, אני משביעך שתשים לבך למכאובי ברואיו אלה, הנצבים פתח־מערתך, ותרחם עליהם גם אתה. לעלות על מזבח־האהבה אינם יכולים ובאשרך הקר יתקנאו כל ימיהם ויכאבו פי־שבעה... — צליל־הבכייה המרוסק נשמע והקול נפסק במעין צוחה: — רחם עליהם! ותשקע האש!...

הבעל־שם־טוב הרכין ראשו, דמעות זלגו מעיניו ונשרו לתוך האש. הלהבה נרתעה כמתוך פחד־פתאום וכבתה. לוע־המערה הציץ בעומדים אפל ואיום, והבעל־שם־טוב בעצמו כאילו רעד. הוא עצם עיניו רגע, התאושש מתוך מאמץ־שרירים ניכר ופנה אל הקהל, כשפניו חורות:

— בני, שובו איש לביתו... שובו לחייכם וליסוריכם... והעיקר, למדו לאהוב את הצער שבחיים, שאם אין שכר לו אלא אהבה זו בלבד, דיינו...

ותוך כדי דבור פנה אל יחיאל והסביר פניו לו:

— ואתה זכר־נא, שעד שאתה אומר להקריב נפשך עולה לאור אין־סוף ברוך־הוא, על שמחתך ועל כאבך, עדיין לא טעמת מן הכאב ואין אתה יודע, אם לא עתיד זה להעבירך על דעתך... גאולה לנפש, יחיאל,

אינה נקנית אלא בדמי־הנפש ממש, ודמך לא נשפך עדיין... צא ולך: עוד לא הגיעה שעתך...

— ואילו כלות־נפשי זאת לאלהים, רבי, תשוקתי, האוכלת אותי, מנחת־בכורים, אינה מספיקה?... טען הלב. ואולם הבעל־שם־טוב, שגופו כאילו נתכווץ והקטין, ופניו אורו ורכו משהיו, עד שנראה כר׳ דוב ממש, הֵנִיחַ ידו על כתפו דרך־חבה ובקול מבקש משען הוסיף:

— לא, יחיאל, עוד לא הגיעה שעתך... אין גאולה לנפש אלא הצער... אפילו ר׳ שמעון־בן־יוחאי סובל בקרירות אשו, בראייתו הבהירה באפסות־ההויה...

יחיאל הקיץ מתוך הכרה, שכבר העריב היום, ונזכר, שרות הזמינתו, כמעט הפצירה בו ללוותה באותו ערב אל גרינוויטש־הכפר. לבו קל עליו: חדלו ספקות ופקפוקים, כבקסם יד נעלמה. ילך לראות את רות! חדות־פתאום תקפתו: אלהיו אתו, ורות אף היא אתו. אמת זו, הנראית כחדשה, מקרוב באה, נתפסה מאליה, ולא היה כל חפץ לעיין בה, להבינה. קטעי ניגון עליז התפרצו מן הגרון, וכשנשתתק להקשיב, אם אין איש בבית, שמע לחישת אחת האחיות:

— המטורף כבר הקיץ... נרדם קודר וניעור כמתוך קדחת...

עבר בלאט אל קיטון הילדות, התפרץ ברעש והתחיל מחניק אחת מהן בנשיקותיו. והיא רועדת מתמהון ופחד.

— הניחה לה, — צעקה השניה, מתאמצת לחלצה מזרועותיו: — הניחה לה, מטורף!... הרי תתעלף!... סבור אתה, אהובתך היא?...

פרק י״ג

„הָאֲסַפְסוּף"

רות חולת־אהבה היתה באותו ערב, ולב יחיאל הרתית מתוך הרגשה סמויה, כי אמנם אותו היא אוהבת. כילדה רכה מגששת בנפתולי אהבתה הראשונה, חרדה עליה שלא מדעת, שמא תאבד לה, כך דבקה ביחיאל

משעה שפגשה אותו בחוץ, על־יד ביתה, עד רדתם ב„תחתית" אל גרינוויטש־הכפר. המסע היה מלא מפה־אל־פה, ורות – גופה הצעיר, הפורג מחתולת אדרת־השער הכבדה, התרפק חרש על יחיאל, התומך בה ברכבת המתנדנדת, תוהה ומשתאה, ירא להקשיב לנבואת לבו, הדופק כמתוך שכרון, ויירא להסתכל בזיו־פניה של בת־לויתו. זיו קורן, אור־נֹגַה מפליא, פִּכָּה מכל ישותה: הצפיפות אשר ברכבת הפריחה ורד קל בלחייה, מין אפרורית זורחת נאצלה מאי־שהוא לעיניה השחומות, הגדולות, ויחיאל היה מהסס, ירא להסתכל בהן, מדי הרימה את ריסיה הכבדים והשחורים, מציפה אותו בחמימות־נפש עוברת על גדותיה. אמונה היתה באותם מבטים, עמוקה ותמימה כאמונת ילדה רכה בשנים, ואהבה רבה פורצת גדר, חותרת להתגלות, לְהִוָּדַע. קטנה כל־כך נראתה ברכבת צפופה זו, ומעין רחש־תודה היה במגע ידה, המחלקת עטופת־כְּסָיָה את שרוול אדרתו של יחיאל: קטנה אני והייתי אובדת בתוך כל הזרים האלה גבהי־הקומה, לולא אתה לי...

– מפני־מה אין אתה מסתכל בי?... – נשאה עיני־אמונה נסוכות־נוגה והשתאתה אל מול־פניו.

יחיאל נבוך, כנתפש בכף, וגמגם:

– יראתי, רות, יראתי...

היא נהנתה מתשובתו, הסמיקה והתלחצה אליו כל־שהוא. הרגישה בנוסעים, המציצים בהם מעברים, מחייכים מדי פעם כשמחים בשמחתם, והרעימה פניה:

– אי, רכבת ארורה זו... וכי לא נגיע לשם עולמית?...

גל־עצמה עבר את יחיאל: רגש מעין זה, אוהב ואהוב, זאת הפעם הראשונה לו בחייו... לוא תמשך נסיעה זו לאורך־ימים, עד קץ־הימים!..

ואולם משהגיעו למחוז־חפצם, בית־הַתֵּה „אספסוף", היתה רוח אחרת את רות. עמדה עם השלבים המורידים לתוך המרתף, בית־התה, תפסה ליחיאל בידה מתוך סערת־רוח פתאומית ושאלה:

– למה אני הולכת לכאן, יחיאל?... הגד לי, למה?... הלילה יפה כל־כך... מעונן וחם... ולמה אני הולכת אל בית־משוגעים זה – ואתה... אתה אתי?...

יחיאל נבהל, לא יכול לעמוד על הקפיצה הפתאומית הזאת במצב־רוחה והרגיש, כי דבר־מה לא־טוב מתרגש ובא. רות הסתכלה בו נפעמת וחרדה וטענה:

— ומדוע אתה שותק, יחיאל?... מדוע אינך אומר כלום?... וכי אינך רואה?... למה איפוא אתה לוקח אותי הנה?... וכי אין אתה יכול לסרב, לומר לי: אל תלכי לכאן, אל־נא תלכי, רות...

ודבקה בו רועדת ומעוררת־רחמים. יחיאל עמד נדהם, רפה־אונים ואובד־עצות, כדרכו בפני יסורים כמוסים ומבעיתים, ולטף ידה דומם, נקוט בנפשו על שאין המלה הדרושה, הגואלת, עולה על הלב. רות נסתה להתאושש, חייכה חיוך חור, מפחד ואמרה רכות:

— אין דבר, יחיאל, נכנס־נא...

ה„אספסוף" המה מאדם: צעירים וצעירות יושבים חבוקים בכל קרן־זוית, קופצים ומנתרים ממקום אל מקום, צוחקים בקול, ממלמלים ורועשים — נחיל רמשים כהים מתעורר לתנועה, לרחישה מטורפת, בגרינוויטש־הכפר משעת־חצות ואילך. אמנים, כביכול, ומעריציהם. רק זעיר פה זעיר שם ישבו זוגות שקטים, נרעשים ומבוישים קצת, ממרסים בכף בכוסות־התה הקטנות הכחולות, אשר על שלחנות־השיש האפורים, הקטנים, וזעו מתוך עצבניות על מושבותיהם, שרפרפים נמוכים, פעוטים כצעצועים, והציצו לעברים, מי בתמיהה שבבטול ומי בדרך־ארץ קרתני. אלה היו ה„הדיוטות" הבאים לראות בקודש, בעולם האמנים והאמנות, לאחר יום משומם ומְשוּעֲמָם במטבח, בלשכה, בבית־החרושת — בעולם־החול. האמנים ומעריציהם כאילו ידעו, כי „הקהל" צופה בהם, והתגנדרו בבלוריות הארוכות, בעניבות השחורות ובקול־הצחוק המר, המזויף, המבטל — רעם יופיטר ממרומיו. קול־הצחוק המזויף נִסֵּר על־פני כל והטעים את השקר שבשמחה סואנת זו, הממלאת את חלל־הבית: בני־אדם משחקים על הבמה ללא־צורך וללא־טעם. עתר ענן־העשן, העולה ממקטרותיהם המכוידות של הבחורים וסיגרותיהן של העלמות המלבינות באצבעות, הרועדות קצת מחוסר אמון בהלכות־עשון, התנענע על־פני ראשיהם של האורחים כיריעה אפרפרה־כחולה, שטוחה ממעל, רכה ועדינה. אורי־האלקטריה, אדומים וצהובים, סננו זוהר חולני־משולהב

מבעד לערפלי־העשן, ושפך־אור קדחתני־כהה שעשע את פני היוצאים במחולות באמצע החדר, הוסיף לרית־חיות לעינים היקדות ונופך־חורורית לפנים עצמם. דומה היה: בני־אדם שמתו בשכבר־הימים קמו לתחיה כאן בבית־התה „האספסוף", ומשאורו עיניהם ועד שלא חיו גופותיהם המדולדלות, נחפזו ויצאו במחולות.

יפה היתה רק רות. יושבת בפנתה החבויה, דבקה ביחיאל כילדה מפחדת ומתכנסת לתוך אדרת־השער, כאילו קר היה לה. דומת היתה בלבנונית־פניה, שנתבלטה עוד יותר באפלולית־החדר, ובגעגועים הכמוסים אשר בעיניה לבת־מלך, שתעתה לכאן מאי־שהוא ומרגישה, שלא מקומה הוא. האמנים ומעריציהם כבר הרגישו בה. יחיאל הכיר מתוך גאוה, שאפילו כאן, בהיכל־האמנות הצעירות, מסתכלות ברות בקנאה יהירה, שפירושה — יפה היא, אין לכחד, ואולם משום אמנות אין בה... והצעירים הללו סקרו אותה בגלוי, „קוממיות", כְּמְהַנִּים אותה ולא את עצמם. אחד ארוך, ארך רגלים וידים, ארך־פנים וארך־חוטם, ניער את בלוריתו הצהובה, השחופה, זכר לשער עבות שבעלומים, ודבר אל חבריו בקול מתיק, מטיח מבטי־שחוק ברות, כמזמין אותה להקשיב, לדעת למי הוא מכוון:

— אין לכם, רבותי, אוהב גדול מן האמן... אוהב את האמנות ואוהב גם... בבקשה מכם, ג ם... את האשה... חי־חי־חי!... ואף־על־פי־כן נתנבאתי וכמעט לא ידעתי, מה נתנבאתי, אם־כי לאמתו של דבר, ואני אומר לכם זאת בכובד־ראש גמור, — (הטחת מבט מחייך כלפי רות) — האמנות קודמת... אין גם אלף נשים שקולות כנגד רגע־יצירה אחד, צליל־פסנתר מרעיש־עולמות או העברת מכחול, המגלה מתוך הצלפה אחת את הקו החיוני, נאמר... שבשרירי־זרועה של אשה יפה!... סליחה, שרירים אמרתי?... שרירים — באשה! חס ושלום!... תסלחו־נא לי... פליטת־הפה בלבד היא זאת... השריר כל־עצמו ארשת־הכח הוא, היסוד הגברי... ואם־כי יסוד זה ישנו גם באשה... חי־חי־חי!... כוונתי: היסוד הגברי שבאשה... אף־על־פי־כן אין לנו אלא מה שעינינו רואות... עיפה נפשנו לגזירות השכל, הדת והאליגוריה... אנו מֶטאפיסיקאים אנו... אין כל ההויה בעינינו אלא כפי שהיא נראית לנו, לנו דוקא, ברגע זה דוקא... ראייתי שלי, אומר האמן המורד, — (הטחת מבט כלפי רות) — היא העיקר,

ועל־פיה אצייר!··· לצייר אני אומר ולא להטיף מוסר במשל ונמשל, לעורר דמעות בלב אשה בלה··· אנו, אני אומר, אין לנו אלא הקו החיוני בלבד··· הקו החיוני, למשל, שבאשה··· הצלפה אחת, העברת־מכחול מסולסלת, חודים, קרנות, חצאי־עגול, והרי החיות שבהוית האשה, תמצית ישותה, לפניך···

יחיאל הקשיב מתוך קפאון־ההזיה, אשר נסכה עליו רות הקרובה כל־כך, דבקה בו ורועדת, לא הבין את הדברים ברור וחמל משום־מה על הבחור שחוף־הבלורית, על כל הצעירים והצעירות האלה, הנראים עלובים כל־כך ודלים ברחישה מזויפת זו. רות כאילו הרגישה בהלך־נפשו, תפשה את ידו בהחבא מתחת לשלחן ולחשה נרעשת, כמתוך פחד־פתאום:

— יחיאל, יחיאל שלי, נצא־נא!··· נצא־נא מבית־קברות זה!···

יחיאל — אותה מלה „שלי" הֲמָמַתּוּ, ולא עמד על כוונת־דבריה כל־צרכם. ורק משהרגיש בה, שהיא קמה, נחפז אף הוא לקום ונגרר אחריה מטושטש ואינו שומע כמעט את לחשה הסוער:

— טוב אתה מכולם, יחיאל, זך מכולם··· שומע אתה: מכולם!··· נצא־נא, נצא!···

המלים האחרונות יצאו מפיה בצוחה כבושה, ויחיאל הכיר שוב, כי דבר־מה לא־טוב מתרגש ובא. פניה היו כואבות ושפתיה רועדות כשפתי ילדה נכונה לתת קולה בבכי. נטל כפה הקרה בידו, והנגיעה המגלדת חזקתו: ילדה כואבה! רפיון שבמלחמת־הנפש מכשיל אותה, והוא, יחיאל, משען לה··· וכמה טובה היא מכירה לו גם ברגע זה על אחזו אותה בידה, כדרך שאב מחזיק ביד ילדתו להעבירה לבטח בסכנת רחוב־עיר הומיה···

אולם בפתח קם להם לשטן בעל־הבית עצמו, מין יהודי הונגארי גבה־קומה וצנום, בעל חוטם מסורבל כפוף בקצהו, ותרבוש אדום־צהוב חבוש לראשו. בן־אדם זה, שמעיניו הפקחיות לא סרה בת־הצחוק אפילו כדי רגע, פרש ידיו לכל מלוא־רחבן וחסם את הדרך בפניהם בטענות ובהוכחות הגיונית, שאין להם לצאת תיכף לכניסתם. דומה, יהודי זה אין אדם טוב ממנו בארץ: כוונתו לא לפרוטות האחדות, שישיבתם בבית־התה תכניס לו, אלא להנאתם־הם, שהם מחסרים נפשם ממנה ביציאת־חפזון זו.

— ולא זו בלבד, מאדימואזיל אנד מוסיו, — התלהב היהודי ההונגארי פתאום בלשונו הבלולה צרפתית ואנגלית: — לא זו בלבד, אלא שיציאת־חפזון זו עלבון היא לו... עלבון ל״אספסוף״, שכל עצמו יצירה אמנותית... לא, לא, מאדימואזיל אנד מוסיו, לא כך נוהגים ביצירה אמנותית...

היהודי ההונגארי עפעף בעיניו הקטנות, השנונות, כמחשב לתת קולו בבכי, ורות פניה הזועפות כמעט לא היו לה למראהו.

— אין אני מבינה כלום ב... בפטוריזם, מוסיו, — התפרצה בצחוק כנהנית מבדיחתה, והיהודי ההונגארי עמד מבולבל, ספק מרחם ספק טעון־רחמים. רות הסתכלה בו, הבליגה על פרץ־צחוק שני ואמרה לעשות דרכה הלאה. אלא שכאן צץ בחור אחד צעיר, נער כמעט, אדמוני ויפה־עינים לפני רות וחש לעזרתו של בעל־הבית.

— מיס, — הציף את רות במבול של דברים, אנגלית חיה ושוטפת, עד כדי להעלים את שמץ האקצינט הזר במדברו: — מיס, מה החפזון הזה?... איני פונה אל האדון, מפני שגבר הוא... פאראדוכס, האין זאת?... אולם, סליחה, הלא אמת דברי!... לוא ידעו הצעירות, כמה מעריצים הגברים אותן הערצת עובדי־אלילים סמוכים על אליליהם וצריכים לעזרתם, לוא, אני אומר, ידעו זאת הצעירות — (והן, אם כי פתיות הן, הרי יודעות, כי אין מה להעריץ בהן, וחושבות, כי רק חומדים אותן, ח־ח־ח־!) — לוא ידעו, כי הגברים מעריצים אותן, צריכים לעזרתן יותר משהן צריכות לעזרת הגבר, כי עתה ישבו כולן בתולות, עד הלבין שערותיהן... אתם תמהים?... אמנם חשוד אני על פאראדוכסים, אבל הפעם, סליחה... זוהי הוכחה הגיונית, מדעית... כי מה האשה מבקשת בגבר? הלא רק כח, כח־איתנים, כח־פרא, המשעבד ואינו משתעבד עולמית! הלא זאת מבקשת בו האשה! אוהבת היא את השעבוד ואת הגבר המשעבד אותה, וכל המרבה לשעבדה הרי זה משובח, האין זאת?... וכאן בא הגבר ומעריץ אותה!... לא משעבד, אלא משתעבד!... לא נותן, אלא מקבל!... פושט־יד, חד־ח־ח!... עולם הפוך... ולפיכך, אני אומר, היו הנערות צריכות לדעת, כמה טפשות יש באהבת־הגברים העורת, הכפותה, ומיד היו מואסים בה... סליחה, אני עובר אל הענין: מטעם זה עצמו איני פונה אל האדון גם הפעם!... האדון ממילא יַעֲנֶה לרצון

העלמה. כך דרכם של האדונים. ח־ח־ח! אדונים. סליחה!... רצוני. עבדים...

יחיאל ורות לא הרגישו, כיצד אחז בהם צעיר כחול־עינים זה, שפניו פני נערה מתבגרת – שער־זהב עשוי תלתלים כבדים, לחיים חכליליות, נראות כמעט כמשוחות כל־שהוא בפוך משובח, וצעד־נערה ענוג וגמיש, טופף וצף, – והכניסם לפנים החדר ההומה. אותה סקרנות ילדותית, שהכיר יחיאל ברות, למאז למד לדעתה, סקרנות בולעת אותה, מגביהה את גבות־עיניה קצת, מדי הופיע לקראתה דבר חדש לה, מלה חדשה, פנים חדשות, נצנוץ־רגש חדש, הציצה מתוך פניה, בהביטה אל הבחור הצהבהב ויפה־העינים הדובר בם. אולם סקרנותה לא העירה קנאה בו: הבחור הצעיר, הנראה כנער חביב, מפטפט להנאתו ורוצה להנות את זולתו, לא היה עשוי להעיר קנאה. ובלילה זה, ספק הוא, ספק גדול, אם בכלל יש גבר עשוי להעיר קנאה בלב! מבט עמוק וצנוע לעיני רות בשבילו הערב, מבט נערה אוהבת, אשר בו היא פוקדת את אהובה, חָרֵד ומבוהל, שובב ומלא־בשורה, כשהם נמצאים בקהל רב. רוח־חג שרתה על יחיאל. נדמה לו, כי רות רעיתו היא, אשת־נעוריו, והימים ימי־נשואיהם הראשונים. הוא התבייש מפחד, שמא תרגיש רות ברעיונו, ושמה על הצעיר האדמוני, כחול־העינים, שנכנס בינו לבינה, שלב זרועו האחת בזרועה של רות והשניה בשל יחיאל ועשה דרכו אל אחד השלחנות האפורים, כיודעם מכבר ואומר לכבדם בכוס־תה.

– סנדריל, – קרא מי־שהוא מאחוריהם, והבחור הצעיר נפנה לקול הקורא: – כבר מצאת טרף לך?... הזהרו בסנדריל, רבותי, שלא יזייף את שטרותיכם...

אזהרה זו, כפי הנראה, ליחיאל ורות ניתנה, לפי ששאר המסובים האירו פניהם לשמעה, כעומדים על הרמז, יודעים, עד היכן הדברים מגיעים, אולם סנדריל לא נתבלבל והתחיל מבאר את הענין בקלות ובשטף, כאילו לא היו הדברים נוגעים בו כלל:

– תמהים אתם שניכם. ואין אני יודע, על מה אתם תמהים יותר: אם על ששמי סנדריל, שם יהודי, ואני הלא גוי, לכאורה, גוי צהבהב, אפרתי, מבני־החורים הויגאיים המגוהצים, או על אשמה זו, שטופלים

פלי, זיוף־השטרות... בעצם שתים שהן אחת הן: יהודי אני וממילא אני נוטה קצת לרמאות. ולא שאני מלמד חובה על אחינו, בני־ישראל! חס־וחלילה! לאמתו של דבר אין אני מכיר אותם, כוונתי: את אחי בני עמי, כלל וכלל... רק פה, בניו־יורק היהודית, התודעתי אליהם ומתחילה כמעט לא ידעתים... אולם בזאת הלא יודה לי כל בר־דעת, שהדור היהודי הצעיר צריך היה על־פי כל חוקי הפסיכואנאליזה להיות דור של מופקרים... דור של מופקרים בראשו ורובו, כמובן... הרי אנו ובנינו — בניהם ובני־בניהם של עבדים שנשתחררו... עבדים, במובן ידוע, בגוף וברוח... ועל־כרחך — שהריאקציה לעבדות קיצונית לא תהיה כי־אם הפקרות גמורה!.. ואם אין הדבר כך, והדור היהודי הצעיר נקי הוא וטהור מכל חמץ וחשש־חמץ, "כשר" ואפילו למהדרים, אין זה אלא מפני שסגלו לעצמם תרבות־עבדים אחרת, עבדותית יותר אפילו מתרבות־אבותיהם... כוונתי: תרבות־הגויים שקבלתם אתם כולכם פה היום... מעבדות קלה, מקורית, לעבדות קשה וגסה הימנה... נמצא, שאני יהודי טוב מכולכם... על־פי חוקי הפסיכואנאליזה, כמובן: מופקר גמור, מזייף שטרות...

— ספר־נא להם, לֶקְסִי, איך גנבת את לבו של עורך הַ"דוּכַּן" בראקיוסי!... — נכנס לתוך דברי "סנדריל" עלם גוץ ושחור, מעוגל, בעל־בשר ובעל שפתים עבות, תאותניות. בחור נלהב היה זה, נושא־כליו של לקסי־"סנדריל", כפי הנראה, נהנה מפקחיותו של הבחור הצהבהב, כאילו היה הוא הפקח, ובולע רוק מרובה, השותת מתוך הנאה שבצמאון שמיעה ודבור. היה מחקה את "סנדריל" שלא מדעת בתנועות־הגוף וזעזועי־הקול ומגיע מתוך כך לידי התדבקות גמורה ברבו, כשזה מזהיר בשיחתו, מתוך התפשטות־החושים ובטול־היש גמור.

— וגם על־דבר יציאת המלון, לקסי!... גם על יציאת המלון, סנדריל!... — החרו־החזיקו שאר החסידים בעלם בעל השפתים התאותניות, שָׁרִיר לבן כקצף תוסס בזויות־פיו מתוך צפיה. כנופיה שלמה זו של בחורים ובתולות, הכרוכה אחרי לקסי־סנדריל, ידעה את כל המעשיות הללו פנים ואחור ואף־על־פי־כן היו כולם צמאים להן, כאילו היו חדשות בעיניהם תמיד, דרך־תינוקות. מסירותם ללקסי שלמה היתה וגמורה, אם כי היה הרבה מחבת הקהל לבדחן, ל"לץ". ואמנם היה איזה קסם בבחור האדמוני

ויפה־העינים, שלעולם אין אתה יודע, אם לועג הוא לעצמו ולקהל שומעיו בהנאת־השיחה שבו, או שמא נהנה הוא בכל לב. פני ילדה תמימה היו לו, מלבבות, מושכות מאליהן. ואולם נדמה ליחיאל, שעם כל הקסם שבו ובדבריו נגהו הולך ועומם, כל מה שהוא מוסיף לדבר, ואדם זר הולך ומכיר, כמה רבה ורצינית הנאתו של המדבר. חמלה חלחלה בלב יחיאל על הבחור החביב, הפקח, ועל קהל חסידיו המתלהבים: האומנם משביעים הם את תאות־החיים שבהם בערבים „רועשים" ממין זה? רות אף היא התנכרה במעין עצבות דקה־מן־הדקה, אם כי צל־הסקרנות לא סר מעיניה הפקוחות לרוחה, ושפתיה רועדות מדי פעם מתוך צחוק עצור. יחיאל תפס את ענן־העצבות הקל המרחף על פניה, והיא אינה יודעת, ונבהל: דבר לא־טוב מתרגש ובא. הפעם היתה זו הכרה ברורה, בוטחת עם כל סתמיותה. מגור עברו. מגור מפני הבאות אחז את הלב כבצבת קרה ולא הרפה ממנו עד בוא הרגע האיום. אולם לקסי־סנדריל כבר שב לשיחתו, צוהל ומזהיר, וחסידיו משסעים דבריו בתרועות־צחוק פראיות, מתפרצות מתוך הערפל הכחלחל הממלא את חלל הבית כפרצי־רעם קצרים וחריפים בבקעה עמוקה עטופת־אדים.

— ... אני הרי „תשוקתו הכבושה" של אבא אני... — שטף לקסי־סנדריל המזהיר: — יהודי חסיד היה זה, גאליצאי בעל זקן שחור ופאות צהבהבות — מכאן תלתלי אלה... עד־כאן הכל בדרך הטבע, אם־כי תמיהה היא, במה לקח יהודי זה את לב אמי, אותה וינאית מחוטבת יפה, אוהבת־צחוק... אולם כל מה שאסר אבא על עצמו — ממילא היתר לי... ריאקציה, הכרח פסיכואנאליטי... אמנם אי־אלו מאיסוריו של אבא כחם חזק גם עלי: נאמן אני לאשתי, למשל... כן, בעל אשה אני, ובת קטנה לי, איטי... בן תשע־עשרה נכנסתי לחופה... לפני ארבע שנים... ועדיין אני נאמן לאשתי... ולא מפני שאסור לבגוד בברית־הנשואים... כל ברית אינה כרותה אלא לבגוד בה... אלא שכך נוח יותר... צעיר אני לימים, והצעירות כרוכות אחרי ומטרידות אותי באהבתן, והרי תשובה אחת להן בפי: נאמן אני לאשתי... בעל־כרחן הן משתמטות אחת אחת... אחדות המין היפה, רבותי: שמרי לי ואשמור לך... וזהו אחד מן האיסורים, שאני מקבל באהבה, מפני שמועטים הם... ואילו גניבת־הדעת איז איסורה

איסור: פרנסתי היא, משלח־ידי... ובכן התרתי לי מה שהתרתי גם עם אותו עורך ראדיקאלי שבעיירה הנדחת... כלתה פרוטה מן הכיס, ואנחנו, היינו: אני ובני־ביתי ופמליתי, בתוך גויים... גויים גמורים, שאינם יודעים אלא עבודה, ואם אין אתה עובד, הֵנַּח מקומך תחת השמש לרעך הטוב, הטפש ממך, המוסר נפשו על יגיע־כפיו... אלא שנזדמן לי אות עורך ראדיקאלי וטוב, שכמעט נקפני לבי על דרכי אתו: אדם טוב, תם... סוציאליסטן... קֶרְבַנִי כמו נגיד: את לרעיון... ושלם לי למפרע ביד רחבה בעד ציורי שהבטחתי לעתונו, פירות שלא באו לעולם... מאה כסף נתן לי... ואני — חולשה היא בי: כיון שפרוטות אחדות בכיסי, מיד אהבתי לאמנות מתעוררת, ואין כסף נחשב למאומה... וכך אני נכנס לחנות אחת לדברים שבאמנות ומוציא את מעט הכסף על... צעצועים: רהיטים בשביל בתי הקטנה... רהיטים פעוטים, כחולים ואדומים... אוהב אני את צבע־האדום, ואשתי את הכחול: על־כרחך בתי אוהבת את שניהם... ואחר־כך אילו אנדרטות־שיש וקצת מלאכת־כיור... ריפרודוקציות אחדות — והכסף איננו... אל המלון שבתי באוטומוביל, כמובן, ולשלם שכר דירה ומזון — לא נשאר כלום... לא טוב... רק עורך ראדיקאלי אחד יושב בראקיוסי העיר, והאל הטוב יודע, מה מעשהו אף הוא שם... אולם קטנה שכזו הרי לא תעכבני בראקיוסי הנדחת... מה עשיתי? חבשתי את החפצים בחבילות־נייר קטנות ואת האמתחות השארתי בחדר... נתתי חבילה־חבילה לבני־לויתי: אחד־אחד יצאו מן המלון, ואיש חבילה קטנה בידו... לתומם יצאו, כיוצאים לטייל, וריוח בין אחד לשני... אני, מאסף לכל המחנה, יצאתי ריקם, הודעתי את בעל־המלון, שבערב אני נוסע מן העיר, ובקשתיו, שיואיל בטובו להודיע את הדבר גם לעורך שלי...

תרועות־הצחוק הפראיות, צלצול הכוסות מסביב וריח העשן המתמר בחלל־החדר, השטוף אור אדמדם־קדחתני, התחילו מרגיזים את יחיאל, והוא רצה לברוח, לברוח עם רות: אולי יש מפלט, אולי אפשר עוד לעכב בעד הרעה המתרגשת ובאה. אולם רות נהפכה בתוך הרגעים האחדים האלה והיתה לברייה אחרת. יחיאל לא הכירה: אור־שגעון הבהב בעיניה, ואגרופה הקפוץ נתון לפיה כמתוך מאמץ עצום לעצור בעד הצעקה העורגת להתפרץ מלבה. בחור גבה־קומה, שחור־בלורית ואמיץ־סנטר,

עמד על־ידה מסתכל בה בזעם, במשטמה כבושה, ורות נאחזת בו בידד האחת, הרפויה כנטולת־חיים, שפתיה לבנות, והיא רועדת בכל גופה.

לב יחיאל כאילו נתרסק ונפל. הויתו נתרוקנה פעם אחת. נתגלה לו, שאדם זה שחור־העינים וקפוא־הפנים הוא העומד לשטן לו בדרכו אל רות, ועליו לא יתגבר עולמית. אולם טינה לא היתה בלבו עליו. דעתו היתה צלולה, והרגיש, כי עם כל הזעם אשר במבטו נראה הבחור האמיץ אומלל וחדל־ישע. עיניו פגעו במבט־יחיאל — תהום יסורים קהים, קשי־עורף: דומה, אדם זה סובל כחיה וכבהמה, דומם, מתוך יאוש עקשני. יחיאל לא השתתף בצערו ואף־על־פי־כן הרגיש ברור בחשכה הגדולה האופפת אותו, כי יסורי הבחור האמיץ כופתים אותו אליו, משעבדים אותו. שניו כאילו קהו מתוך הרגשה זו, האיומה מכל אשר ידע לתפוס בנפשו באותו רגע: שעבוד לאיש הגוזל את רות ממנו, שעבוד עד כדי לכרוע ברך לפניו ולפני יסוריו האלמים. רצה לשנוא אותו, לבזותו, להאמין שאינו כדאי לאהבתה של רות — ולא יכול. כאב הבחור עצם מכאבו, שעבדו, עשאו תפל לו. יחיאל כאילו הבין, מפני מה רות אוהבת את האיש הקשה, מר־הנפש, ולא אותו, את יחיאל.

לבו חלל בקרבו: נפל הלב ולא שב למקומו. חייו נתרוקנו פעם אחת. דומה היה: האלהים, אשר אותו בקש בנפתולי־חייו, עזבו פתאום ושוב לא יגלה לו עולמית. הוא השח ראשו כמנודה ורצה לצאת, להתעלם מן העין; אולם רות עדיין לא הרפתה ממנו.

— יחיאל, — פנתה אליו נרעשת, נדכאה ונכלמה: — אנא... השאר־נא אתי... חסד עשה עמדי... חכה־נא לי: עלי לדבר אתו ביחידות...

השגעון אשר בעיניה איום היה מהסתכל בו, ויחיאל סר הצדה. היא השתערה אחריו, אכולת־כלמה, נשכה את אגרופה הקפוץ הנתון לפיה ושבה אל הבחור אמיץ־הסנטר.

באחת הפנות, עם עוגב־רגלים קטן, ישב בחור לבן־פנים, לבוש־סתבות, ראשו לבן־השער נטוי אל המנענעים, ועיניו עצומות. יחיאל נזכר, שעוד בהכנסו לכאן הרגיש בצעיר היושב עם העוגב, אלא שנשתכח מלבו, כדמות ערפלית מלבינה נגד העינים ומתעלמת תוך־כדי־רגע. שאר האורחים אף הם כאילו לא הרגישו במציאותו, אם כי בשעת שיחתו של

לקסי היו צלילים רוי־ערגון עולים מפנה זו, קדושים ועגומים, צפרים לא־מארץ זכות ורפות־כנף, עולים ומשתתקים פתאום בשאון הרב אשר מסביב. עכשיו שנדם לקסי משום־מה (אפשר, מפני שרות, שנתחבבה עליו, נכנסה עם אותו צעיר גבה־קומה וקר־עינים אל אחד החדרים המפולשים לאולם, ויריעות סותמות פתחיהם במקום דלתות) ושקע על אחד השלחנות, כשראשו מוטל בכפות ידיו מתוך צער משונה, עטפה מרה־שחורה את כל הקהל, והעוגב נצח את השאון הריק. הבחור הלבן לא פנה לאחוריו, וכאילו הרגיש מתוך הָאָרָה עליונה, ששעה זו אין ארשת לה אלא נגינה, הרכין ראשו אל המנענעים מתוך צפיה שבאהבה ופתח בפוגה של באך.

זו חדשה היתה באזני יחיאל, אולם פירושה נתחוור לו עוד עם פרוץ הצלילים הראשונים. הלא נפשו היא צועקת אל האלהים המתנכר לו הלילה, מְשַׁוַּעַת בלא פתיחות ובלא הקדמות. פשוט: אל אלהים מסתתר! כאבי מה צורך יש לך בו? כאבי למה לך? ואם אמנם סובל אתה בכל אשר אסבול אני וכל בריותיך, אלהים, מה תשובה היא זאת לי, הַנַּעֲנֶה עתה עד ליציאת־נשמה, האוהב ואינו אהוב, החפץ לשכוח אותך, את עצמי ברגע־אהבה אחד? בת־חלוף היא אהבתי, בין לילה היתה ובין לילה אבדה, אולם אין לי כֹּל זולתה! אין לי כל! אתה רחוק ומתנכר, והיא, אהבתי, אין כמוה מרגעת את שועתי אליך, מְנַשָּׁה אותי את שועתי, משכיחתה מלבי. כן, לשכוח חפצתי, אותך, את נפשי, את יגוני!... הלא כואב אנכי כתולעת דרוסה, ואין מרפא לכאבי אלא השכחה, רגע־שכחה אחד...

סוף הפוגה, יללת־יאוש איומה, שאינה רוצה להפרד מכאבה, אלא משתכרת בו ומתאמצת להחזיק בו, כדי שתשאר לה הנאה אחת זו שבכאב, נפסק פתאום בעצם־עלייתו. רות התפרצה מאחורי היריעה המתבדרת, מתאזרת עוז לעקור את ידה מתוך ידו של בן־לויתה הקודר האוחז בה בכל כח:

— הניחה לי! הניחה לי!.. צעקה מתעוותת כאחוזת־שבץ: — הניחה לי!... ארור אתה, ארור!... — ונסה מתוך בהלה.

יחיאל השתער אחריה, אולם הבחור השחור אחזו בכתפו ועכבו.

— הרף ממנה!... — אמר קר־עינים ומבליג על סערת קולו: — גם אתה לא תושיע לה ברוב או במעט... לכה־נא ונטייל קצת.

יחיאל שמע־ולא־שמע ונענה לו, כאילו כְּפָאוֹ שד. כשיצאו לאפלולית־הרחוב הַמְדַמְדֶּמֶת רטובה, נשמע מאחוריהם קול באשה מפנים הבית, קול צרוד, כקול זונה שכורה, מקריא ביאוש מעושה מתוך שֶׁלִּי:

„Woe is me!
Who are we and whence are we? of what scene
The actors or spectators?" *)

— אל תחללי את שלי, פה טמא!... — מיחה מי שהוא בזעם לֶקְסִי, כפי הנראה.

ראו־נא! גם סנדריל במעריצי שלי! — נענה קול שלישי בצחוק פרוע. ואחריו אותו קול צרוד שבזקנה טמאה:

— א, קצרה נפשי בכל אלה המעריצים את קֶלִי וְשִׁיטֶס... סליחה... שלי וְקִיטס...

פרק יד

אִסָּר לְעַנּוֹת נָפֶשׁ

פשוטים רגעי־החיים הגדולים, כנוהגים סיגוף בעצמם. דומה, מכירים הם בערכם ומסרבים מדעת להתקשט באותו הדר חיצון, שהלב החולם עליהם בטרם בואם רואה בהם בחזון. אלמלי הוגד ליחיאל מראש, שבלילה מעונן כעין זה הוא עתיד לטייל בחוצות גרינוויטש העתיקים, הזועפים באפלולית הריקה, ועל־ידו אדם אחד, שעכר את חייו ונטל נגהם מהם, אלמלי הוגד לו כך מראש, בודאי ראה באותו רגע רחוק גבורה ותפארת מהממות: גילויי־נשמה איומים, שהעין מפחדת להסתכל בהם, וקללות־זעם, אשר כמוהן לא שמעה אוזן מן העולם וכביכול בעצמו פניו מִתְכַּרְכְּמוֹת לשמען. וכאן — אפילו חריקת־שנים אינה נשמעת. פשוט, הבחור האמיץ, שפניו מבהיקות רק מדי פעם לאור אחד הפנסים במעין זוהר־הבנה ונבלעות מיד בחשכה, מהלך על־ידו כפוף קצת, גאונו וגאותו

*) „אויה לי! מי אנו ומה אנו? מה החזיון הזה, אשר נראה או נקח חלק בו?"

הקרה אשר בבית־זהתה כאילו לא היו אלא מעושים, וקולו נובע והולך למישרים כקול יוצא לא מלב אדם, אלא נמשך מלב הלילה ממש. את ראשית־דבריו אין יחיאל זוכר, וכמה שהשתדל אחר־כך ברבות הימים לחדש זכרם, לא עלה הדבר בידו: נשאר בלב רק זכר הפחד של אותם דברים ראשונים ולא הם עצמם. פחד היה בהם, ויחיאל לא חפץ, ירא לשמעם. המדבר בעצמו כאילו היתה אימה שרויה עליו. נהפך הלילה לחלל־קבר ריק, ושניהם, יחיאל והדובר בו, נקברו בו חיים. וכשהסכין יחיאל עם הקול, ושוב לא היה באזניו קול סתם המקפיא את הדם, אלא דברים בוטים, קינה שותתת־דם, עדיין נשמע באזניו נבוב, יוצא לא מלב אדם.

— איני יודע, — ניעור יחיאל באמצע השיחה כמתוך תרדמת־אימים ושמע את הבחור מדבר: — לשם מה אני מגלה לך את לבי כך, מהפך בו כבסמרטוט מלוכלך בדם, שחוקר־דין מהפך בו בחקירת דבר־רצח מתוך גועל־נפש וקהיות־שנים. הרי זר אתה לי, זר לגמרי, רות אמנם ספרה לי משהו על־אודותיך. ברגעי־רצון הרי היתה רואה אותי, את וואלנט הגדול שלה, כראות לא רק חיה רעבה לבשרה, אלא ידיד נאמן, כשר— שומע אתה? כשר!... — שאפשר לספר לו גם דברים שבלב... אולם זו הרי רואה באדם רק מהרהורי־לבה. כח מיוחד לנפשה להטביע גון משלה בכל מה שהיא רואה. אין היא מכירה איפוא אלא בזוך־נשמתך, מה שהיא קוראת „אצילותך": אין אתה רודף באהבה אחרי הגוף, היא אומרת עליך, כמוני אני... ואני ידעתי, שחוץ מ„זוך־נשמתך" זה, חוץ ממדת־הנזירות שבך, שרות מַשְׁלָה נפשה בשקר להאמין, כי אותה היא מוקירה בך, ידעתי — תהומות רבות אורבות לך בנפשך, תהומות שורצות שדים ורוחות: כל מי שהאור מרובה בו, החושך אף הוא מרובה בו... אלא אפשר, טועה אני: תהומות־אופל אלו יש והן מלאות רק שרצים קטנים, תאוות פעוטות... ואני אהבתי את תהומות־התאוה הגדולות, מוסדי־עולם רוגזים בהם... את אלה אהבתי ולנשמה כזאת הייתי יכול לגלות את מצפוני־לבי... עכשיו — עכשיו למרות שאיני יודע, מי אתה ומה מהותך, הריני מחטט בנשמתי לעיניך ולהנאתך...

יחיאל צחק בקרבו: בחור שוטה! „להנאתך": כאילו עשוי הוא

עכשיו ליהנות מאיזה דבר! ליהנות הלילה, שנתרחק לפתע פתאום מרחק רב כל־כך מישותו הקודמת! דומה, חדלו בו מושגי הצער וההנאה אשר ידע לפני שעות אחדות אלה, הנראות עכשיו כמרחקי־זמן איומים מכל שיעור. אותה התפרדות משונה ל„שתי רשויות”, שיחיאל היה מרגיש בה בנפשו מדי פעם, צורתה נשתנתה, אולם טיבה נתבלט כל־כך, עד שבאמת אינו יודע, אם כאב גופני קהה זה — כאבו הוא: דומה, אַחֵר סובל כך ויחיאל רק מסתכל בו, חש בכאבו במעין חוש מיוחד, והכאב אינו נוגע בו. נשתנתה צורת השניות בנפשו: שמם ההיכל ובטלה העזרה. לא היו עוד לא היכל ולא עזרה, לא היו עוד קודש וחול, אור נובע, בוטח, והמולת־החיים הריקה, המפריעה בעד הנפש מהקשיב לזרם הגנוז. חלל הלב. ואולם בחלל הריק נתבלטה שניות הויתו בדמות חדשה, שתי דמויות: הוא הדיין הרואה והוא הנדון הנראה. עצום היה כחו של „הרואה”, ויחיאל נעשה כעין פקוחה בלבד, צופה ומשתאה לכל במבט קר, בלא משוא־פנים, בלא רחמים ורוגז: מי־שהוא סובל, כאילו נתפצחו כל עצמותיו, ויחיאל מסתכל בו ואינו מכירו. „הרואה” שלט בנפש, והנאותיו ויסוריו של „הנראה” אינם נוגעים בו, הצופה בהם, אלא עד היכן שהם מעוררים את כח־ראייתו בלבד: תהייה היא זאת, תהייה מרחוק, מעל, ביסורים קהים וכבדים, אך זרים, אינם־נוגעים. ובחור זה ששמו וואלנט, היודע כי תהומות אורבות בנפש, אינו יודע דבר פשוט, כי מתוך יסורים אדם עשוי להחלק לשנים, והצער וההנאה שוב אין להם שליטה עליו, אינו מכירם. בחור שלם הוא בודאי וואלנט זה, אחד, מוּצָק. מדבר הוא ומדבר, ובן־שיחתו, יחיאל, שותק, אינו יכול להוציא מלה מפיו: אין מה לדבר. חלל הלב פתאום כקבר פתוח, ובחלל־הקבר רובץ מי־שהוא מדוכא, גוף מרוסק, ומפרפר. יפרפר! אין להרעיש עולמות. הכאב הקהה רחוק כל־כך. ואילו הבחור השחור ששמו וואלנט כאבו אינו רחוק כלל: כאבו — הוא והוא — כאבו! ראו, כמה נתחמם קולו הנבוב, נעשה דָוֶה ורותח, עד שאין להאמין, שהוא קולו של הבחור הקופא. השנוי חל באותם רגעים מועטים, שיחיאל שקע שוב בהרהוריו הרחוקים, והרבה מדבריו של זה נתעלמו הימנו. וואלנט לא הכיר כלל בהיסח־דעתו של בן־שיחתו או שלא הקפיד, אם זה שומע או לא, משל לאדם שמציאות זולתו אינה לו אלא

מעין גרוי, גרם־התעוררות לדבור, וכשהוא נותן קולו, הוא מדבר לנפשו, מהרהר בקול.

— ... ויש שאיני תמה כלל, — טען וואלנט והרחיב פסיעותיו: — שהדברים הגיעו לידי סבך שכזה ביני ובינה! כן, יש ואיני תמה כלל... זו מעולם לא אהבה אותי... פשוט, הסכינה עמי... הן בעודה ילדה בת שתים־עשרה או שלש־עשרה הייתי מבאי בית אמה. מכיר אתה אותה? אשה משונה, ששגעונה מקרב אותה לטיפוס האכסוטי ומחבב עליה גם אותנו בני־המזרח... מעיירה נדחת בטורקיה האברופאית אני בא, והזקנה המטורפת התעניינה בי למאז התודעתי אליה לפני שנים, בבית־קיץ על שפת־הים... רות ילדה היתה אז... הרבה ממדותיה של אמה בה וממנה ירשה את אהבת־האכסוטיות הזאת: „הספרדי" היתה קוראת לי, „וואלנט הספרדי", וצלילי גאוה בקולה... עוצמת עיניה באין איש רואה וחוזרת: וואלנט הספרדי... וואלנט הספרדי... גדולה שכזו!... ספרדי, ששמו וואלנט! וכי שמעת אותה מעולם מזמרת זמירות־עם ספרדיות או איטלקיות?... מתוך השראת־השכינה היא מזמרת, בהתפעלות שבקדושה, בהתפשטות־החושים... מובטחני, שהיו ימים והיתה חולמת על נסיך ספרדי, שיבוא ויעלנה ביד הזקה למרומי־ארמונו הנשגבים, אשר בהרי־קאשטיליה... וכשבאתי אנכי, שזוף־שמש ומדבר ספרדית, נשתכר דמיונה רגע והאמינה, שאני אוהב אותה... אני — הנסיך!... שם, על חוף־הים, היתה ילדה זו בת שלש־עשרה נתלית על זרועי בשעת־שקיעה, לבושה צחורים, רועדת בכל גופה, ועיניה לוחשות: נסיכי, נסיכי שלי... וכשהייתי מניף אותה בזרועותי, והיא צווחת מתוך פחד מעושה ומשתתקת תוך־כדי־רגע למראה ההוד העצום, הים הגדול, דומה, מבינה היתה פתאום, שאמנם נסיכה אני, ואף־על־פי־כן אינה אוהבת אותי, והיתה צונחת מתוך זרועותי נדכאת ונפעמת: נשובה־נא, וואלנט, נשובה...

„הנראה", המפרפר בחלל־הקבר, רצוץ כגוף מרוסק, זע מתוך מאמץ קשה, ויחיאל שמע את קולו עולה כאוב מארץ:

— אינה אוהבת אותך?... את מי איפוא היא אוהבת?...

— מובטח אתה, שלא אותך... צחק וואלנט צחוק־רשעה. הוא תפס זעזועי־שמחה בשאלת יחיאל, ומשטמתו התלקחה, שחורה וקרה.

„הרואה" אשר בנפש לא התרגז, לא כאב, אולם „הנראה", המפרפר בין החיים ובין המות, השח ראשו באפלת־הקבר ולחש בכאב שבחרטה:

— תסלח לי... אהבתי הכשילתני...

— אהבתך הכשילתך, חַ, חַ!... — צחק וואלנט ביבשות שבקול, שפגה תוך־כדי־רגע לברק רעיון חדש: — אהבתך הכשילתך! ואהבתי שלי לא הכשילה אותי? אי, כמה ירדתי, כמה נפלתי בעטיה! לוא רק יכולתי למרוד באהבה זו, למרוד בה ולחיות בלעדיה, קר וגאה על אפה ועל חמתה!... לא, לא זאת!... מורד — אין זה די!... הריני מורד גם כיום!.. איני נכנע לאהבתי — השומע אתה? איני נכנע!.. ואף־על־פי שאוהב אני אותה עד לידי אימה ופחד!.. אוהב אני אותה כאהוב את האם, את האחות, את האשה האחת, היחידה והמזומנת לאדם מששת ימי בראשית... ואף־על־פי־כן איני נכנע לאהבתי!... מורד אני — חַ־חַ־חַ!... אוי למרידה שכזו, שהכנעה יפה הימנה, פחות בזויה, פחות מענה... הידעת, יסורי מה הם?... בודאי אומר אתה, שאתה מיטיב לדעתם, שכן גם אתה כואב בכאב־האהבה... אולם מה ידעת בכגון אלה?... מה ידעת אתה באהבה הזועמת, הרעבתנית, המרעלת את הנפש?... הגידה לי! אתה הרי סגפן אתה!... רות ספרה לי: מתירא אתה לחלל את האהבה בנשיקה... אהבתך, עלם, אינה אהבה!... ואם תעמיק להסתכל בעצמך, תמצא שהצדק אתי... אהבתך, אני אומר לך, אינה אלא דמיון כוזב... שאם לא־כן כלום היית מדבר אתי עכשיו, שבאת לידי הכרה גמורה וברורה, שהיא אוהבת אותי, שהיא רוצה בי, שהיא נכונה להתמכר לי בכל עת ובכל שעה?... לשם כך הלא הכניסתני לאותו חדר מיוחד שב„אספסוף"... התחננה לפני, התרפסה כנפש חרופה... ואתה עדיין מדבר אתי, הולך על־ידי, מקשיב לדברי ביראת־הכבוד... ח־ח־ח!... כזה הוא אוהב?... ירק־נא בפני, אם אוהב אתה, הכני לחיי, הרגני נפש, אם אוהב אתה!... הלא לי נכונה אהובתך להיות כולה, כולה, בכל עת חפצי בה... הדבר תלוי רק בי... מבין אתה: רק בי, בחפצי... ואתה גם הבאת אותה אלי הלילה: אוהב ושושבין — צירוף נאה!...

יחיאל, „הנראה" שבו, נזדעזע. הרגיש כאילו וואלנט אוחז את

לבו בידיו הגרמיות, הקרות, ולוחץ אותו וסוחט, מהדק ומפתח, מהדק ומפתח – והוא אין בו כח אפילו לעמוד על נפשו בתחנה: חדל־נא! בבקשה ממך, חדל! חולשה משונה תקפתו, ברכיו כשלו, ודומה היה: צרר שר־הלילה את כל אויר־העולם בכנפיו, ולא נשאר לו כדי נשימה. ואולם „הרואה", הצופה ומסתכל כאדם העומד מבחוץ, שלותו לא פגה. פשוט היה הדבר, אשר הוא, יחיאל, הרצוץ, יִתְעַנֶּה, ואיש לא ידע את ענוייו, וואלנט יתאכזר לו באהבתו ובצער־אהבתו, יתאכזר ולא יחמול. הלא פשוט נעשה גם הדבר, שעד שהוא חוקר לדרך־אלהים בתבל חולה זו, הסתבך ביסורי בשר־ודם, עד שדומה, אין עוד כל חפץ לבקש את האלהים! הכל פשוט בתכלית הפשטות. מה שיש – יש, ואין לתמוה שכך ולא אחרת. וכשפנה אליו וואלנט כחוזר בתשובה, לא ידע על־מה זה מבקש סליחה ממנו. וכי אינו מבין, מפני מה הֵגִיס לבו בו? יחיאל אינו מרגיש בעלבונו, אינו יודע כמעט אם נעלב כלל, והוא, וואלנט, סבור דוקא שעלבו ומתאזר עוז להצטדק דוקא בקול חלוש, כמעט בהכאת־אגרוף על הלב, כמתודה:

– התדע, יחיאל?... אהבתי היא אסון־חיי הגדול... ולא מפני שלא נתמלאה אהבתי והיא אוכלת אותי בכל פה, סם־מות מחלחל בעצמותי... לא מפני כך!... אלא מפני שמשעבדת היא אותי, ואני כפות לה אפילו כשאני מורד בה... חפשי חפצתי להיות, חפשי רק יום אחד, כאשר הייתי לפני שלש־ארבע שנים, לועג לכל ולועג לעצמי... עכשיו איני יכול ללעוג... לנפשי על־כל־פנים... האהבה מכחישתני, מכחישה את לעגי לחיים: הרי אוהב אתה, עבד־עבדים לחיים שבך... אני מורד, כן!... אולם מרידה זו כל עיקרה סירוב להאמין במה שאינו!... אילו אהבה אותי רות, הרי הייתי רובץ ככלב לרגליה ומלקק לשוני מאהבה... אני לחדול לאהוב חפצתי!... לעקור את לבי, לשרפו באש ולזרות את אפר־אהבתי לארבע רוחות העולם!... חפשי אני רוצה להיות, חפשי מן האהבה כביום הולדי!... כמה השפילה אותי אהבה זו, כמה הורידה אותי!... צלם אלהים העבירה מעל פני!... חרותי היכן?... גאותי, גאות אדם לועג לכל החיים כולם, היכן?... בחרות גמורה אני רוצה ולא במלוא־אהבתי... עכשיו שאני מורד... ח־ח־ח! – כנגד מה אני

מורד ?··· הלא רק כנגד התשוקה הפחותה לעצום את עיני ולקחת את רות, אם כי ידעתי, כי אינה אוהבת אותי··· כן, רות רוצה להתמכר לי כולה··· תסלח־נא לי, כי דברים ברורים אני מדבר··· לא להכאיבך כוונתי הפעם··· מוכרח אני להסביר לך את כל הענין, כדי שתבינני··· רוצה אני, שלא תטור צל־שנאה לי··· זך־הרוח אתה, יחיאל··· צדקה רות בזה··· ולא רבים בני־אדם בריאים ומהוגנים··· ואם עדיין אני מסרב לה··· — ואת המעט הזה אדרוש מנפשי כל הימים ולא אקרב אל אשה אהובה, אלא אם כן היא אוהבת אותי!··· — אם עדיין אני מסרב לה, אין זה אלא מפני שידעתי, שאינה אוהבת אותי כלל!··· כן, תמה אתה··· להרבה דברים עוד תתמה, משתכיר אותה, כדרך שאני מכירה··· הרבה משגעון אמה יש בה ומעצמת־אביה העורת··· חפצה להתמכר לי נובע רק משאיפתה הכבירה לנצח אותי··· לנצח את הגבר, שבקש את האשה שבה לפני ימים וחדל לבקשה, אסר על עצמו להוסיף לבקשה··· האשה המטורפת שבה, האשה שנעלבה, היא הממריצה אותה לרדוף אחרי, ואפילו כשהיא יודעת — אי כמה יודעת! — שאינה אוהבת אותי, שהיא שונאת אותי תכלית־שנאה··· תתבזה, תתגנה — ובלבד שתנצחני!··· תרד למ״ט שערי טומאה ובלבד שתנצחני!··· ארור, קראה לי, ח־ח־ח! — ורודפת אחרי, נכונה לקפוץ לתוך הבור העכור!···

יחיאל רצה לאטום אזניו. במה חטא, כי כל אדם בא ומגלה את פצעיו המחפירים לפניו? צלילי־קולו של וואלנט היו יוצאים מגרונו כטפות־דם קרושות ומלאות־עקצים, מִדַּרְדְּרוֹת מתוך הפה כאבנים קטנות, רבות־חדודים — וכל אבן שורטת בבשרו שרטת חדשה, וכל עוקץ דוקר בדרך־יציאתו להנאתו הרבה של המדבר. אל אלהים! כמה צריך אדם לסבול, כדי לשכוח את גאותו הנפרזה ולהתגלגל במערומי־נפשו במורד־ההר לעין השמש, לעין אדם זר! יחיאל רצה לעכב בו, לעצור בשטף־דבריו הפורץ לו דרך כלבת־פרצים, שאין רתמה לה ולא רותם. אולם „הרואה״ הרחוק, בהיר־העין, הֶגְיאוֹ: בעצם הרי גם זה פשוט. ידבר לו. אדם מאב, אהבתו מעבידה אותו על דעתו ועל גאותו, ופשוט הדבר, אשר ידבר וישכח את גאותו.

— גאוה!··· — טען וואלנט: — מי כמוני גאה עוד?··· הרי גם

היא, העורת, קוראת לי כך: גאותן!... שד אכול־גאוה!... כך היא קוראת לי... גאוה... לעזאזל!... וכי גאותי היא, האוסרת עלי מקרוב אליה, מגעת בה?... אי, כמה קלה וחלשה הגאוה, בשעה שהאהבה היהירה מפלסת דרכה בבטחה גמורה!... היכן, אני שואל אותך, היתה גאותי באותן ארבע שנים, שרדפתי אחריה כצל, שכחתי את שבועתי לנפשי, כי חפשי אהיה כל ימי, חפשי משעבוד כל רגש ורעיון?... היכן היתה גאותי, אני אומר, באותן שנים ארורות, אשר נכון הייתי להיות למדרס לרגלי ילדה זו, שמחלפות־ראשה עדיין מסורקות בידי אמה המכשפה הזקנה ותלויות לה על שכמה לכל מלוא־ארכן, ואני כבר הספקתי לנאץ אלהים ואדם ולהתפרץ כסיח ערבי מפני כל עול כפוי עלי אם מבחוץ ואם מבפנים?... היכן היתה גאותי אז, כשידעתי שאם אני מעיז פני כנגד האהבה ואיני מרכין ראשי לה, אפילו כשחרבה החדה מונחת על צוארי, הרי קניתי לי את החופש הגמור, חופש מכל מצוה פנימית וחיצונית?... לא! אז לא מרדתי באהבה, כלל לא מרדתי!... רדפתי אחריה בכל אשר היתה רוחה, רוח ילדה מתיהרת מתוך הערצת־הגבר, להוליך אותי שולל... בטלה גאותי אז, היתה כלא היתה... חרותי אף היא כאילו לא ידעתי מעולם... ואין דבר: כך נאה, כך יאה!... הלא אוהב אני, בבקשה מכם!... הבו גודל לי: אוהב אני... בילדה זו תלואים חיי לי, חיי רוחי וגופי!... לעזאזל!... חיי גופי אף הם, שכן אסרתי על עצמי כל אשה אחרת... ח־ח־ח!... אני, האנרכיסטן הגמור, התחלתי מביא צוארי בעול מצוות ואיסורים... להתקדש חפצתי... בשבילה, רק בשבילה!... גאוה אתה קורא לכך?... עבדות קרא לה!... כי על כן ידעתי, שעבד אנכי, ולא נסיתי להתכחש לאמת זו, אלא רדפתי אחריה, והזקנה מלבינה כבר בפאות־ראשי... וכי גאוה היתה זו בי, כשהוליכה אותי אחריה הכפרה לפני שנה, בהבטחה ריקה... כי שם... שם תהיה לי?... ואני הלא האמנתי!... האמנתי וכנער בן־גילה רדפתי אחריה בהפשרת־השלגים, בקשתיה בחוות נעוצות בפנות עזובות, עד שמצאתיה בביתו של אכר אחד, בית נדח ושומם על־שפת האגם... הקרח כבר התחיל נמס, ואני כמעט טבעתי בעשותי דרכי על־פניו בחושך מן התחנה... שם הזהירוני: הקרח רופס על האגם!... ואני לא שמתי

לבי: כנער שוטה ששתי לקראת הסכנה!... וכשבאתי לשם לבית־האכר השומם, ואני מלוכלך ורטוב מכף רגלי ועד קדקדי, קודח כאחוז־צנה וקדוש באהבתי, צחקה לי ביחד עם בנות־האכר, ואני הכרתי מתוך צחוקה, כי רק לצון חמדה לה... הכרתי, שאינה אוהבת אותי, אלא נהנית מנצחונה, ואף־על־פי־כן היכן היתה גאותי?... היכן היתה גאותי אותה שעה?... לא! לא היתה בי גאוה אותה שעה!... לא הפניתי שכמי ללכת, כיון שהכרתי מה שהכרתי!... לא ברחתי כמוכה־תמהון, כשנתנגה בי עינים מבריקות מתוך צחוק שבמשובה בלבד!... לא ברחתי!... אלא נתעכבתי במצותה, נעניתי לה כאדם שפל־נפש, כתינוק חסר־רצון, שכל תשוקה מתגברת עליו ואינו מבליג עליה... שתיתי את הכוס עד תומה... ורק לאחר שיצאנו שנינו בחושך־הלילה, ואני רותת כולי ומיחל, והיא שואלת אותי מתממת: „למה באת?‟, ואני עונה ברעד: „לקחתך לי, רות... לקחתך...‟, והיא משיבה: „לא, לא אהיה לך...‟, ואני שואל: „אם לא הלילה — אימתי?‟, והיא צוחקת: „לא ידעתי... אפשר, עולמית לא...‟, ועל כל טענותי ותפלותי — תשובה זועמת אחת: „לא‟ וצחוק, „לא‟ וצחוק... — רק אז ברחתי על נפשי... ברחתי? גורשתי ככלב מסכן ומוכה, וקול־צחוקה רודף ואובד בגבעות, אשר בהן אני תועה... הרי לפניך גאותי!... ואלמלי ידעתי, שהיא אוהבת אותי עכשיו, כלום הייתי מתאפק מקחת אותה גם עכשיו?... גאוה!... היא הרי השמידה את כל גאותי ועדיין מאשימה אותי בה!... ח־ח־ח!... לוא ידעה, כמה נבזה אנכי וחסר־גאוה, כמה נכון אני לעבדה, אם רק תאהבני באמת ובתמים, — בזה היתה לי בלבה. עכשיו היא רודפת אחרי ושונאת אותי... בעורונה, עורון־אשה ארור, אינה רואה אלא אחת זו: היא נכונה להיות לי, ואני איני רוצה בה!... איני רוצה בה מפני גאותי, ח־ח־ח!... מפני גאותי ולא מפני שנשתיירה בי מדת־הכבוד קצת ואיני רוצה לזכות באשה אהובה מן ההפקר... גבר שמאס בה — כך היא רואה אותי... תכריעני בנשק אחרון זה והרי נצחה... נצחה, ח־ח־ח!...

וואלנט התנודד פתאום, וכשרצה יחיאל לתמוך בו, הרחיקו בנענוע יד וצנח על השלבים של גזוזטרת־אבנים עתיקה וקודרת. יחיאל רצה לומר דבר מעודד ולא ידע נפשו: „הרואה‟ הניאו מדבר. חלונות הבית, אשר

על גזוזטרתו ישב וואלנט, היו מכוסים מבפנים וילאות לבנים, מסתכלים ברחוב הַמְּדַמְדֵּם כתבלולי־עינים כהים באין־דעת: אין מה לגלות מבפנים ואין מה לראות מבחוץ. ואף־על־פי־כן הציצה מעין פקחיות מתוך תבלולים אלו: דומה, הללו שראו כל־כך עד שנסתמאו שמחים בעורונם מתוך שאין מה לראות ואין מה להראות. זו הסכמה היתה לשלות־היאוש, שתקפה את יחיאל: סימן היא לו, שעוד מעט ויקפא אף הוא כתבלולי־חלונות אלו, ואף „הנראה” העלוב, הדוה, יקפא. רק עוד מעט: עדיין לא קפא כולו, שכן הוא רוצה עדיין לומר דבר־מה מעודד לוואלנט.

שוטר עֲרָבִי, מהלך איתן למרות השעה המאוחרת, כלילית החיה בלילות בלבד, נגש אל השנים ופנה אל יחיאל:

– קָחֵהוּ הביתה... אסור לישון על הגזוזטרות... – וכשניעור וואלנט, כמתאמץ להבליג על הסם המחלחל באבריו, הוסיף: – שכור ולא מיין, אחא?...

ונתרחק מתוך בת־צחוק שבהבנה עליונה.

וואלנט התאושש, אולם קולו היה מרוסק, כשקם פתאום ואמר ליחיאל אגב תקיעת־יד:

– ומה שאיום ביותר הוא שכל הפרפורים האלה עדיין אינם מבשרים אותו סוף אחד – מיתת כלב שוטה...

פרק טו

אִישׁ הָאֱלֹהִים

למחר הקיץ יחיאל בשעה מאוחרת לאחר הצהרים, ראשו יצוק־עופרת, ואבריו כבדים ומפורכים. הדלת היתה נפתחת מדי פעם, ופניה החרדות של אמא מציצות בזהירות, מתוך דאגה אלמת: מה זה היה לו, כי מאחר הוא לישון כל־כך? רק דאגתה האלמת כאילו נגעה בלב יחיאל הקופא ממגור, נם־ולא־נם: יפקח עיניו ויניח דעתה של אשה זו, ההולכת ומזקינה בלא־עת מרגזון ומבוכה על בנה, אשר סר מן הדרך. יחיאל הפנה ראשו אליה, התאמץ להעלות בת־צחוק על שפתיו היבשות, הסדוקות,

אולם האם שָׁנְתָה טעמה תוך־כדי־רגע והתחילה מטפת מוסר כדרכה, עד שהיא מוסרת לו מכתב מאת רות — מעטפה גדולה ועבה, „מגילה שלמה" לפי הערתה.

— הרי מכתב לפניך, — דברה האם מתוך רוגז קר, מעושה קצת: — בודאי מאחד מאנשי־שלומך... מה הם רוצים ממך?... כבר כחשת כל־צרכם... נו, ומשרתך אף היא אבדה לך, אבדה הפעם ללא שוב... בשל דרכיך החדשות, הכל בשל דרכיך החדשות שלמדת מהם...

— אמא, אמא!... — נסה יחיאל לרכך לבה: — ראשי כואב עלי... ומפני מה אפל החדר כל־כך?...

אולם האם לא שכחה את תפקידה והמשיכה בקול רוגז כבוש, מעושה קצת:

— ראשך כואב עליך?... ולבך אינו כואב?... וגופך אינו רצוץ, אוי ואבוי לי!... הסתכל במראה — התכיר את עצמך?... לב־אם רואה ומבינים, אולם אמריקה היא, ואסור לדבר... אסור לומר מלה...

וְכִירֵאָה, שמא תגדיש את הסאה, והיא באמריקה, ברוך השם, מקום שהורים יהודים — „משגיחים בהם כבחתול", רטנה לעצמה:

— מי פלל, שיחיאל׳קה שלה יצא לתרבות רעה זו? פרק עול, הולך בטל, שב הביתה עם עלות־השחר... בחור נוח ושוקט כל־כך!... הבריות, מי שיודע עדיין, מה משפחתה ומולדתה, ומה היתה שם, בטרם בואה לארץ־מַחֲשַׁכִּים זו, מקום שאין רבנית ניכרת לפני בלנית, הבריות אומרות, שאילו היה יחיאל שם, היה עולה מעלה־מעלה בתורה ובגדולה... וכי קטנה היא?... משפחתה!... משפחה של יראים ושלמים, „דובים", חסידים ואנשי־מעשה!... חסידות הרי ירושה לו גם כאן משלשלת־יוחסין שלה, אוי ואבוי לה!...

כשמסרה לו אמו את המכתב, שהכתובת מציצה מעל גבו בכתב זקוף, חסון וגאה, חזה יחיאל מראש, מה יהיה תכנו, והניחו הצדה: לא יקראהו הפעם... חדשות לא ימצא בו... הכל נגמר... אולם איך יחיה ובמה יחיה? הקרקע הרי נשמט והולך, וגעגועיו על האלהים, שטף האור הבוטח, היכן?... דמעות עמדו לו בגרונו: המית הזרם לא נשמעה בנפש, כאילו אמנם אבד לו אלהיו אמש, באבוד אהבתו. קשה היה לחשוב: ראשו

היה כנתון בין ריחים. אולם מה זה השתיק את המית הזרם בנפש? מה לגעגועיו על האלהים ולאהבתו הדואבת? הוא עצם את עיניו ונסה ללחוש תפילה כבושה, להעיר את שטף־האור מקפאונו בשועה פולחת: אל־אלהים! את געגועי עליך אל תקח ממני! אולם רשפים קלויים הסתובבו בערבוביה בתוך העינים העצומות, צרבו, נסכו סחרחורת, ויחיאל כאילו התעלף. המולה נבובה עמדה באזנים, הד מתמיד בחלל ריק, ומתוכה הגיח לחשו המתון של „הרואה", שלא פסק, כמדומה, מליל־אמש: געגועיך על האלהים, יחיאל, אינם ולא כלום עכשיו שדְּכְּאתָ לעפר וחייך אין אתה נהנה עוד מהם... ההנאה, יחיאל, מעט אושר, זה עיקר גדול בחיים, צורך הכרחי... ואילו הגעגועים על האלהים מותרות הם: אדם יודע אושר ידע גם אותם... מותרות... וכיון שאין תקוה לאושר, על כרחך הגעגועים על האלהים מתים בך, מתאבנים ומתים...

דבר־מה רעד בלב, כאילו זע בו „הנראה" הרצוץ והתחיל מוחה רתת, מפרפר ומוחה: — לאו דוקא, אני אומר לך, לאו דוקא!... הגעגועים על האלהים אי־אפשר שימותו!... ואפילו אם אין בחיים משום הנאה!... געגועיך, יחיאל, על האלהים לא ימותו, אי־אפשר שימותו, מפני שלא מותרות הם, כי־אם צורך הכרחי בהבנה, בראייה טהורה... מפני שאם געגועים אלה סופם כליון, אבדן גמור, כל ההויה כולה מופרכת מעיקרה!... כל ההויה כולה הרי שואפת להכיר את עצמה, לדעת מגמת־פניה... רק מתוך־כך נובעים געגועי־האדם על האלהים — ואם געגועים אלה מסתתמים, מתאבנים ומתים, הרי... הרי כל ההויה כולה מודה, שאין מגמה לה, שהיא מופרכת מעיקרה!...

„הנראה" נשתתק, כאילו נבהל מפני עזותו שלו, ולחשו של הרואה, שכנו בנפש יחיאל, נשמע שוב, מיושב ומתון, כמכיר בצדקתו: אתה מפחד — סימן, שיש מפני מה לפחד; סימן, שמדורה כבתה בלילה, ושיור עשנה עדיין משתזר בך חרד וגווע... ואשר להויה המופרכת מעיקרה, אפשר אמנם כדבריך כן הוא: מופרכת ההויה מעיקרה, חי־חי־חי... מופרכת מעיקרה...

צחוקו הקר והדק של „הרואה" הבעית את יחיאל: הוא הוא „הנראה" המפרפר, העלוב כל־כך באחיזתו שהוא נאחז בשיירי רגשות מדולדלים —

רמש טובע· צדק הרואה קר־העינים· המיושב· המדכא! המית־הזרם נסתתמה בנפש ואין יודע איך· איזו הדרך· בין־לילה התרגש החורבן· באין רואה ויודע· בין לילה!...

יחיאל תפש את המכתב בידו· כמתוך חפץ להסיח את הדעת מן האמת הקרה· המתחילה לנקר את העינים· המכתב היה ארוך· משונה מעצם־ראשיתו: „אהובי!" כך התחיל יחיאל קורא· כעבור חושיו בו· ואפילו „הרואה" נשתתק ולא נועז לצאת מפנתו החבויה· „אהובי!" ואולם השורות הבאות· הכתובות בכתב זקוף· חסון וגאה ורוחשות חבה רבה ועמוקה· מחצו· פצעו· לא היה כח לחדול מן הקריאה· לקום ולהתרוצץ בחוצות· להפיג את העלבון בצעקה· דומם שכב יחיאל· בלי־נוע: כולו כאילו מת· ורק תמיהה היא· שעדיין הוא מרגיש בפצעיו הדוים·

— אולי כבר יקום בני?... — נכנסה האם שוב בהערה רכה ועוקצת: — השעה אינה מוקדמת... חסידים ואנשי־מעשה כבר מתכנסים ל„מנחה"... נטילת־ידים· זמן קריאת־שמע· נו· מילא!... כבר התרגלנו כאן בארץ־החושך· התרגלנו· ברוך־השם... אולם אכילה ושתיה מה תהא עליהן?... באמריקה הרי נזהרים בכך· מדקדקים כחוט־השערה... ואתה· האמריקאי שלי· אוי ואבוי לי· רק זו ירושה לך מאבותיך· תבדל לחיים: סיגופים ותעניות· מיעוט אכילה ושתיה...

טוב היה לשמוע את מוסרה: אמא· אמא· לוא ידעת· כמה סובל בנך האמריקאי· כמה רצוץ הוא ותועה! אולם האם הרגישה בגליונות מכתבה של רות המפוזרים על־פני השמיכה· כתובים פנים ואחור באותו כתב מהודר ואצילי· וטענותיה נתרככו משום־מה· כחוששת· שמא אי־אפשר להפסיק בבת־אחת מן הקובלנות שהתחילה בהן· המשיכה בקול ספק מוכיח ספק שבע־רצון:

— א... אותה מגילה· שמסרתי לך בבוקר!... בה בודאי אתה עוסק זה שלש שעות... ש"ס ופוסקים... ולמה מסרתיה לך? וכי לא ידעתי· שמאחת הצעירות שלך זו באה?... ומה הן רוצות ממך?... עליו היו כולנה!... על צואריו הן נתלות... חסרת־צעירים היא אמריקה?... רבים רבים· ברוך־השם· תלמידי־חכמים בניו־יורק· יושבי־קרנות והולכי־בטל... ודוקא בו· ביחיאל· הן רוצות!...

נשתתקה, הסתכלה באחד הגליונות, חייכה חיוך שבגאוה והנאה ולא התאפקה:

— וזו אף היא אמריקאית היא?... — גאותה היתה בולטת כל־צרכה: דוקא האמריקאיות! בזה היא להן, ואף־על־פי־כן הנאה היא לאם, שהן ולא „הירוקות“ כרוכות אחרי בנה. עיינה יפה־יפה, כמעריכה את תוכן המכתב, והעירה: — „יד“ נקיה, יד־גבר... אצלנו שם, ברוך־השם, לא למדו את הצעירות לשון וספר... כשפחות היינו: קרוא וכתוב — למה ובשביל מה? וכאן ראו, איך נערה כותבת...

ופתאום, כנזכרת שהיא מועלת בתפקידה, חזרה לאותו קול שבחרון כבוש, מעושה:

— אולם מה זו רוצה ממך?... מה הן רוצות כולן?... עדיין לא כחשת כל־צרכן?... עדיין עורך עליך?... משרתך אף היא אבודה לך, ברוך־השם, ואבא אומר...

מה שאבא אומר לא כוון יחיאל לשמוע היטב. תשוקה ילדותית תקפתו לכבוש פניו בחיקה ולבכות כנפשו שבפו על כל אשר עוללו לו חייו. ירוח לו או לא ירוח, אין בכך כלום: העיקר הוא לכבוש פניו בחיקה של אשה תמה זו, חיק־אם חם ובטוח, ולבכות את חרפת עלומיו שנעלבו, ואינו יודע את מי יאשים על עלבונם, וחרפת קדושתו, שבין־לילה, בלא יודעים, נתחללה, הולכת ומתחמקת לעיניו, ואין להחזירה. אולם צניעות כבושה, יהודית, חונקת כל פרץ חפשי של רגש פשוט, הניאה אותו אף הפעם. אמו, שהכירה, כפי־הנראה, בחוש־אם מיוחד, שהוא סובל, נחפזה לצאת, כשהיא מרטנת סתם, לשם יציאת ידי־חובה:

— א, הצעירות הללו!... מה הן רוצות ממנו, רבונו־של־עולם?...

אמא, אמא! לוא ידעת, מה באמת עוללה לי צעירה זו, ששמה רות וכתבה זקוף, „יד“ נקיה!... „אהובי!“ היא קוראת לו ומוסיפה, בלי הרגיש כמה לעג בדבריה, כמה היא מכאיבה לו: „אל יהא תואר זה מלה סתם בעיניך! אהבתיך, יחיאל! כן, אהבתיך, ואני מרהיבה עוז בנפשי לומר לך כך אחרי מה שאירע אמש ב„אספסוף“, אחרי בקשי את וואלנט לקחת אותי לו לאשה, לאמה, לפילגש, והוא הגאה — ארורה גאותו לעולמי־עד! — דחה אותי באין אומר ודברים. בעיניו הקרות דחני ובנענוע־

ראש: לא! ואני הלא בכיתי לפניו, חשפתי בשרי לעיניו. כן, אינני מתביישת להגיד את כל האמת לך, לך, יחיאל אהובי: חשפתי בשרי לעיניו למען צודד אותו, להצית אש בדמו הקופא מגאוה אכזרית, האוכלת אותו ואותי יחדיו. התרפסתי לפניו, כהתרפס הזונה הרעבה ללחם לפני גבר שבע־תאוה, שחותי למדרך־רגלו — והכרתי ברורה אותה שעה, עין אחת צופה לתוך נשמתי וצורבתה כשמש, שנתקרבה פתאום ממרחקי אין־קץ ומכה, מכה על הראש תוך כדי ארבע אמות! יחיאל!... לוא ידעת, כמה סבלתי, כמה אני סובלת עכשיו!... כי הלא אותך אהבתי, רק אותך הזך, הטהור, איש־האלהים! ואותו שנאתי — שנאתי את גאותו, את גסותו, את צמאונו לבשרי! הן צמא הוא לבשרי — ואת רוחי לא ידע! למיום דעתי אותו, ואני עודני ילדה, ילדה קטנה, כמה לגופי! ואני מה שנאתיו על־כך, מה שנאתיו!... ומה אהבתיו!... הלא גבר הוא — גבר בתשוקתו וגבר בגאותו... התוכל לשער, כמה סובל הוא, חיה שכמותו רועדת מתאוה, בשעה שאני נכונה לקראתו, נכונה לעלות כליל על מזבח־תשוקתו אחרי כל השנים האלה, אשר בקשני ולא מצאני, והוא — גאותו אוסרת אותי עליו, והוא מתנקם בי ובעצמו... וגבר כזה לא יֶאֱהַב, יחיאל? ובכל זאת שנאתיו! האינך מאמין לי, כי שנאתיו?... אותך, רק אותך אהבתי, כפי שהנך, בלי דרוש דבר ממך, בלי פחד מפניך!"

מחט קלוי עבר בלב יחיאל. מאושר וואלנט זה המטורף, שרות נותנת לו את אהבתה מתוך שנאה, ונקלה, בזוי הוא, יחיאל, שלו אהבתה ניתנת חנם, בלא דרישות, בלא פחד! וכל החקירה האיומה הזאת רבת־השורות, שרות מקדישה להסברת הענין המסובך — אהבתה־שנאתה לוואלנט ואהבתה הטהורה, הפשוטה, לו, "לטהור", ל"איש־האלהים", — כמה שפיכות־דמים יש בה ל"איש־האלהים", אשר לו נותנת האשה הזאת, העמוקה כשסן, השונאת מתוך אהבה שחורה, פרורים כשרים, נדבת־לבה!... איש־האלהים!... הנה הוא עומד לפניו איש־האלהים, "גוי" כפרי זקן, עור־שתי־עיניו, עובר ברחובות שטופי־דומן שם, בכפר־מולדת נדח, וקולו החסמני מיבב: "פעם יצא לזר הקדוש" — והנעימה יורדת, קורעת־לב ובזויה, מכירה בבזיונה — "יצא לאסוף קופיקות"... "קו־פי־קות"... הנה הוא איש־האלהים! זה טיבו וזה צלמו: "לאסוף קופיקות", פרוטות מחלדות,

שמושיטות לו צעירות כפריות, היוצאות עם ערב לחכות אשה לבחור שלה רחב־הכתפים, אֲדום־הפנים, סוס מיוזן, שהיא כמהה לו, כמהה עד ליציאת נשמה, מחוץ לכפר בקמה הבשלה... ולמה אין רות זו מלבינה פניו, שופכת עביט על טהרתו, אומרת לו את כל האמת: „בדית אלהים מלבך — ואתה משלה נפשך להאמין, שאתה מבקש אותו, שאתה מיחל להארה עליונה, לגילוי־שכינה!.. אי לך, סריס־הרוח, מוג־לב, מפחד מפני החיים! לא לאלהים אתה צמא, כי אם למסוה, אשר יעלים מעיניך־אתה את רפיונך, את שלומיאליותך בתור אדם חי ובעל מאויים חיים!.. לא צמא לאלהים אתה, כי אם צמא לאשה, כוואלנט, כצעירים הכפריים — זו יכולה לתת לך מעט אושר ולא אלהים מדומים, בדויים!.. אלא שכח אין בך למצוא את האשה אשר אהבת, להשיגה, לקחתה, ואתה מתחבא מפני האמת בצל רעיון מדומה ורגש מדומה, עקר עור־שתי־עיניו המאמין כי פקח הוא!..”

כך היתה רות זו צריכה לדבר אליו, כדבר וואלנט אליו אמש בחרפה ובוז וברעל תוסס על השפתים... והיא ביד ענוגה היא מספלת בו: אותך, רק אותך, יחיאל, אהבתי ואותו שנאתי... כלומר: אותך אהבתי מאהבתי את רוחך היפה, הבזויה, איש־האלהים!.. ואותו שנאתי מאהבתי את גבריותו, את צמאונו לבשרי ואת גאותו המעכבת בו מקחת אותי, אפילו בשעה שאני חושפת בשרי לו: ראה, כמה יפה בשרי, כמה רוחץ בעדנים, כמה עורג לך!.. — קחהו, וואלנט, הכהו, מצוץ את דמו בשפתיך הלוהטות, שקע שניך הלבנות, האמיצות, ברכרוכ־יתו הגמישה, כי לך הוא כולו!... כי אהבתי את תאותך בעצם שנאתי אותה, כי תאותי גם אני אוכלת את גופי ואת נפשי גם יחד, ואיני יכולה להתעלם עוד מן האמת הזאת, מחוקי־האלהים הטובים והישרים!.. שנאתי את התאוה — והיא מכריעתני בחזקת־היד, ואני אוהבת את הסגפנות, את הנזירות, זו שביחיאל איש־האלהים, למשל ולמופת לך, וואלנט איש־התאוה, אלא שחלקי־אני אינו בין הסגפנים ולמנזר איני יכולה להכנס... לפי שתאותי בוערת בי, גזירת־מלך, ואני, גופי — ארור יהיה — דורש תקונו ממני, עלומי צווחים: הב, הב!.. בואה־נא איפוא, וואלנט, הגבר אשר שנאתי, קחני, שרפני חיים — וְאֶרְוֶה מדמך תוך כדי השרפי מקלון ומשנאה לך, ויחיאל, איש־האלהים, לו, לו אתן את נפשי, ירושה תהיה לו ממני, אחרי אשר תאכלני

אשך, וואלנט שנוא־נפשי, ירושה לו, כאשר אהב איש תם זה וצמא־אלהים, קופיקה חרוכת־אש, מהותכת ומזוהמת...

ובסוף המכתב גילוי־דעת משונה, האומר כולו שגעון בעצם צלילותו המפתעת. יחיאל לא הבין את הדברים, אפילו כששבה רוחו והוא קראם במתינות, שנה ושלש:

„ידוע תדע, שלכשיגיע מכתבי זה לידך, לא אהיה עוד בניו־יורק. לאן אני נוסעת, אין ברצוני לגלות לך: איש מבני־משפחתי ומידידי לא ידע את הדבר. אולם מטרת נסיעתי תהא גלויה לך ורק לך. עוד אמש אמרתי למסור לך את הדברים כפי שאתה שומעם מפי עכשיו. אולם קודם שהתראיתי עם וואלנט — וסלח־נא לי את אכזריותי: בקשתיך ללוות אותי אל ה„אספסוף", אף־על־פי שאמרתי לנסות אליו דבר שם בפעם האחרונה— לא ידעתי, אם אוציא את מחשבתי אל הפועל. לוא רצה וואלנט אותי אמש — אפשר, לא נסעתי היום מן העיר, אף־על־פי שמובטחני, שתיכף לאותו מעשה (לוא אמנם אירע) הייתי בורחת על נפשי מכאב, ומחרפה ומיראה לראות את פניך, הקדוש!... אולם וואלנט דחה אותי, והענין כולו תם ונשלם בינינו. עכשיו אני מבצעה את אשר חשבתי לעשות עוד מקודם: נוסעת אני להפוך ערש איש אחד חולה. הוא אוהב אותי והוא צריך לי — ואני נוסעת אליו. איני עושה מה שאני עושה מתוך רגש־נקמה: רגש זה זר לי מכל וכל. עושה אני מה שישותי דורשת ממני, גזירה פנימית ופקחית, נעלה מכפי השגתי. אני רוצה לראות חיים עם אדם האוהב אותי כולי, צריך לגופי ולנפשי גם יחד, לא כוואלנט, הדורש את גופי ושולח את נפשי לעזאזל, ולא כמוך אתה, האוהב אותי אהבה כל־כך... מוזרה (תסלח־נא לי! איני מוצאת את הביטוי הנכון לרעיוני), מוזרה בטהרתה. מעין אהבה שלמה זו אני מוצאת באותו איש חולה האוהב אותי — ואני נוסעת אליו.

„פרטים עובדתיים אולי למותר הם. אולם כדי שתבין צעדי זה לַאֲשורו, אני רוצה לספר לך קצת מטיב־הענין. איש חולה זה יְוָנִי הוא, יוני שנתאמרק, ראש לקבוצת המכונאים בבית־חרושת אחד, אשר בלשכת בעליו עבדתי פעם. התודעתי אליו במקרה לפני כשנה, בשעת שביתת הפועלים באותו בית־חרושת, ואני בתוך צעירות אחדות עוזרת אז לשובתים

עזרה חמרית: כסף, מזונות, בגדים. מתוך עבודתי התקרבתי אל היוני, אדם פשוט, אם־כי לא נבער מדעת, בעל הגיון ישר ועינים יוקדות... חולשתי היתה בי גם אז, ואני התחלתי מגרה את יצר היוני הזה מדעת ובכוונה, ע. שהציע לפני פעם לברוח אתו מניו־יורק. אולם בעל אשה ובנים הוא, ואני כל זמן שאין תשוקתי עצומה ביותר, מוסריותי חיה בי כבכל צעירה טובה בת־אבות: השיבותי פניו פעמים, ולבי טוב עלי — יכולה אני לגזול מן האשה את בעלה ומן הילדים את אביהם ואיני עושה כך!

„עכשיו נשתנה הענין תכלית־שנוי. היוני חולה, חולה מסוכן — והוא צריך לי. המבין אתה? הוא צ ר י ך לי. איני יודעת, אם תבין גם אתה, הטוב והטהור, כמה גאוה מעוררת בלב ההכרה, שמי־שהוא צריך לך! הכרה מעין זו, שחציה גאות־אשה וחציה אהבת־חסד סתם, דורשת ממני בכל תוקף, שאסע אליו — ואני נוסעת. תנועת־הפועלים שלחה אותו לעיירה נדחת אחת לחזק את ידי החברים השובתים שם זה חדשים אחדים. מפריעי־השביתה תפשוהו בצאתו מן המסע עם תחנת־העיירה באישון־לילה, הכוהו מכות־רצח, וכל עוד רוחו בו סחבוהו אל היער הסמוך ואמרו לתלותו על העץ. החבל כבר הושם על צואריו, אלא שמעשה־התליה עצמו לא יצא לפועל: השובתים מצאו את הדבר ובאו למקום־המעשה בעוד מועד להצילו מידי מרצחיו.

„הרי עובדות לפניך. כותבת אני לך לפנות בוקר, כארבע שעות אחרי מקרה־ה„אספסוף" וכשעתים לפני צאת המסע, וראה כמה קרים דברי, כמה ברורים ומיושבים! אולם לוא רק ידעת, יחיאל, איזה פחד תוקפני, מדי חשבי בענין זה, אשר נודע לי בראשי־פרקיו מתוך העתונים ומן המכתב הקצר, שקבלתי מאת בעלת הבית, שבו הוא שוכב חולה! איזו אימה, עלטה נופלת עלי, מדי חשבי בחיים: בחיי־אני, בחייך, בחיי־הכל, באשר היה לפני חמש־שש שעות ובאשר יהיה בעוד חמש־שש שעות! רועדת אני ולבי בל עמי. החיים נתחללו בעיני, והרבה מקסמם ומחנם אבד לי: מה כל התכונה הזאת אשר לפנינו? בני־אדם סובלים, גוססים גסיסה ממושכת, והאלהים האדירים, שלך — הכמוס, הנעלם, החפץ כי יבקש הלב לראותו, ושלי — הגלוי, רב־הכח, ובעיקר הנבון, הפקח, היודע להיטיב

ולהרע בחכמה רבה כל־כך על־פי גורדות׳ העליונות׳ הצפונות בנו׳ שניהם גם יחד נראים לי טפשים כל־כך! מה התכונה הזאת לכם׳ אלהים אדירים? הנה היה יוני בעל עינים יוקדות׳ אשר אהב אותי בכל לבו וידע להתלוצץ באהבתו ובאשתו׳ שלא ידעה מאהבתו ולא כלום (אגב׳ זו סבורה׳ שאני נוסעת לשם בתור אחות רחמניה׳ והיא מברכת אותי׳ עלובה שכמותה׳ שכן אינה יכולה לעזוב את הילדים לבדם. לוא ידעה׳ כי נכונה — נכונה אני להיות לו׳ אם דרוש ידרוש זאת ממני!)׳ והוא׳ יוני פשוט ויפה זה׳ רואה את המות עומד לנגד עיניו ושב לחיים גוססים ומעונים. אולי טוב היה׳ לוא המת המיתוהו: מלאך־המות הרי יעמוד לעיניו מן היום והלאה על כל צעד ושעל׳ בלטפו את בתו הקטנה הזהבהבה׳ בשקרו לאשתו ובבקשו אהבתי. יחיאל׳ יחיאל! מה כל התכונה הנוראה הזאת? הלא סובלים אנחנו כל־כך׳ כולנו סובלים ומתיראים מפני היסורים. ומהיכן תורות המוסר׳ האמונה והיופי? וגאות וואלנט מהיכן ואצילותך אתה? יראה אני כל־כך׳ יחיאל: הן זה־עתה הייתי ילדה׳ אמא עדיין ישנה׳ לבי לבי עליה. ולמה אני נוסעת? הרי עדיין צמאה אני לאושר׳ ושם׳ עם היוני הגוסס׳ ידעתי׳ כי לא אמצאנו״.

ואחרי כל אלה הוספה קצרה בשולי־העמוד:

„ואתה׳ יחיאל׳ שוב אל לוריין׳ כי גם היא צריכה לך. אינני מטפת לך מוסר׳ שכן יודעת אני׳ שצורך היוני בי בלבד לא היה משיאני לנסוע אליו: עוד אמש הייתי מפקפקת׳ אם אסע או לא. תליתי תקוותי בוואלנט. אולם גדולה הנתינה לכשעצמה. כך אני מרגישה ברגע זה. יחיאל שלי׳ איש האלהים!״

שתי האחיות כבר שבו הביתה. פטפוטן נשמע מן המסדרון׳ צוהל וחי׳ ונשתתק פתאום בגזירת האם. דממת־אבל שררה באפלולית הצונחת: דומה׳ מת מוטל באחד החדרים. הדלת נפתחה׳ והאב נראה בפתח׳ גבה־קומה ושלו כדרכו. אולם קולו אף הוא התנכר בצליל־דאגה׳ בשאלו:

— חולה אתה?...

יחיאל הביט בו׳ בקש משען בפניו השלוות׳ המלבינות בפתח׳ ועצם עיניו. אביו נתבלבל׳ כאילו נתבייש׳ ואמר לשם אמירה סתם עד שהוא נרתע לאחוריו:

— טוב, שלא תצא הערב, יחיאל... שכב עד הבוקר...

יחיאל כבש פניו בכר, ואצבעותיו ננעצו בבשרו. תהום מתעמקת נגלתה לעיניו, ומעמד אין: הקרקע מחליק ונשמט, והוא נופל תחתיו אל חושך הלוע הפעור.

פרק טז

תְּמִימֵי דָרֶךְ

— כשנכנס יחיאל לבית־הכנסת „נוסח־חב״ד״ ביום השבת לאחר תפלת־מנחה, כעבור שבועות אחדים אחרי נסיעתה של רות, ידע והכיר, כי מתחייב הוא בנפשו בכניסתו. ברור היה, כי אם יראה עוד הפעם את ר׳ דוב, ישמע את קולו, מיד נימת־חייו הממותחה מתפקעת. יחיאל היה רועד לזכרו: ר׳ דוב המאמין הטהור, אמונתו — עצם־הויתו כשם שתכלת־השמים היא עצם מהות־השמים, מהות שאינה משתנית כל־שהוא, אפילו כשעננים מגיחים עליה מדי פעם. ממעל לעננים בגבהי־מרומים, שאין להם סוף, תכלת זו רובצת תמיד בהדר־זיוה וגון־התכלת המזוקק, הרומז לאדם מחביון נעלם בנשמתו של ר׳ דוב. יחיאל שוב לא היה יכול לעמוד בו. ידע, כי אם יציץ בטהרתו הזכה תמיד, יפגע. נפשו המלאה פקפוקים וספקות מכאיבים, כשרצים ורמשים בגוף מרקיב, על־כרחה נגלית עליו בכל אימתה לזוהר הנשמה המאמינה, מאמינה בכל רחשיה וזעזועיה. יחיאל היה רואה את עצמו, כראות אדם שנהפך לגולם, מתנועע מתוך שיירי־חיות, עפר תחוח ויבש, שלחלוחיתו עדיין לא נתנדפה כולה, — אך תגע בו האש, מיד הוא מתפורר ואינו. כירא מפני הברק, כך היה יחיאל ירא מפני עין רואה חופשת את התהום הפוערת פיה לו. בשארית־כחו היה מתאמץ, שלא לחשוב באימת־הריקניות הבולעת אותו. ר׳ דוב — מבט זחד ממבטיו הצופים למרחקים, נוחים ויודעים הכל, צליל אחד מצלילי־קולו הרוים ידחפנו למחשכים, יבריק כברק עקלתון על־פני התוהו אשר בנפשו, וסופו בא.

ואף־על־פי־כן טוב, כי בא לבית־כנסת זה עכשיו עם יציאת־השבת.

זכרונות־ילדות זכים! ברוכים היו אתם ללב, שאין זיוכם כבה אפילו באופל־חיים הולך ומתעבה. כאורי־תמיד אתם מזהיבים מעולם רחוק, ואין כל רוח מזעזעת להבותיכם שלוות וענוגות. אתם הכפירה הגדולה בחיים, אתם החיים! בית־כנסת זה הרי בלעה האפלולית את הציורים התפלים, אשר בהם כיירו יהודים תמימים את כתליו לשם נוי, כביכול, וכולו נראה עצוב וריק כאותו בית־כנסת עתיק במולדת הרחוקה. המולת־הרחוב הזולה אינה חודרת בעד כתלי־אבניו האטומים, וכולו ספוג אותה רוח־חנינה קרובה ורחוקה שביציאת־השבת. העצים המדמדמים מבעד לחלונות ופסי־השקיעה, שזהבם מרתית וגוע, אף הם נמשכים לתוך הבית פנימה לבכות עם נשמות־יהודים כשרות על הקדושה, המסרבת לצאת — ויוצאת, מתכנסת לפנות חשכות, באה במחבואים — ויוצאת, יוצאת. אי, כמה קרובה ללב השראת־שכינה זו שבין מנחה למעריב עם יציאת־השבת! „אשרי תמימי דרך!...״ פותח בנימין העגלון עקום־הרגלים בילדה חטמנית שעה קלה לאחר תפלת־מנחה, וצלילי־הקדושה כאילו אופפים אותו, צפופים וחרדים: יהי נָעֳמְךָ עלינו, בנימין, ואל נאבד, אל נעלם! חזקה היתה לו לבנימין עקום־הרגלים על „אשרי תמימי דרך״. דומה, כל יום־השבת היה מצפה לאותו רגע, שיתן קולו הבכייני, היוצא מן החוטם: א—שרי תמימי ד—רך, „א!״ ממושכה עולה ומעפילה באימת־יאוש, „שְׁרֵי״ ו„תמימי״ בנשימה אחת חטופה, ו„דֶ״ עולה שוב בילדה ממושכה, נפסקת מעוצר־רגש וגוועת ב„רֶךְ״. לצלצול־הפעמונים שבבית־המסגד הפראווסלאבי העומד על ההר מנגד, צופה על־פני הדניפר, היה בנימין מחכה שלא מדעת. בית־הכנסת מתרוקן למחצה, בעלי־בתים יוצאים לסעודה שלישית, ובנימין מטייל בבית־הכנסת, משרך ברגליו העקומות וצובט אזניהם של ה„שקצים״ המתקבצים סביבו, מצפים וחרדים. בנימין רוצה להעלים את קוצר־רוחו מן הקהל, היודע בחולשתו ל„אשרי תמימי דרך״ ומלגלג עליו מטוב־לב. ולפיכך הוא מתרחק מן הגדולים, נהלך על־פני בית־הכנסת כשר־צבא נרעש עם יציאה לשדה־הקרב וצובט אזניהם של הקטנים הכרוכים אחריו, מצפים מתוך דרך־ארץ ומהססים. בנימין מכיר ב„שקצים״ אלו, שנפשם יוצאת ל„אשרי תמימי דרך״ שלו, ולבם מתכווץ מפחד ועינויי־לב מתוקים. יודע הוא, שלשם־כך הם מסיחים דעתם

זן הפשטידה, הגנוזה להם ל„שלש סעודות" במזוה הריחני, ואף־על־פי־כן הוא מעמיד פני־תם ושואל: ואת הפשטידה שלך לא תאכל היום?... הקטן מתאדם באפלולית, עד שבנימין צובט את אזנו בראשי־אצבעותיו, (אחת האצבעות, „זרת", חסרה לו: עבד בצבא ב„מלחמה הטורקית"), ולבו רועד מפחד ומצפיה. ופתאום — בָּם! — בָּם! — בָּם! — צלצולים כבדים, מרוסקים של הפעמון הראשי הצרוד, אשר על קולו החורק אומרים הנערים, כי אינו אלא הד חריקת מנעולי גיהינום, ששעריו נפתחים מבעוד יום, אף־על־פי שהרשעים אינם מוטלים לתוכו עד־לאחר „הבדלה". בנימין פוסק מטיולו, מתכנס לקרן־זוית חבויה שמאחורי־הבימה סמוך לתנור, „עזרת גונבי־סוסים", כפי שבעלי־בתים השובים קוראים למקום זה בבת־צחוק, ומצפה. למה הוא מצפה? א! הכל יודעים! מצפה הוא לצלילי־הפעמון, המטילים אימה על הלבבות, שיעשו יותר בהירים, יותר בוטחים ומאמינים בכחם, כח־הטומאה, וכיון שיבואו הפעמונים הקטנים דקי־הקול ובהירי־הנעימה ויפצחו רנה פטפטנית: „ראו — נצחנו! ראו — נצחנו!", והפעמון הגס עונה בנחת־רוח קודרת: „כן!... כן!... כן!...", ולבות־יהודים רועדים מפחד, — מיד פותח בנימין ביללתו: א—שרי תמימי ד—רך... הלבבות מתמוגגים בכאב מתוק, הפחד משתכח בחשכה, ועצב חם צובט, צובט בנשמה.

בנימין החטמני, היכן אתה? רוח תוגה ופחד מתוק מרחפת בחלל הבית הזה אשר בניו־יורק ההומיה, ואתה אינך כאן. היכן, היכן אתה, בנימין? שם, במולדת הרחוקה, נשקף תל־קברך על־פני הדניפר הטובל בזהרורית־שקיעה, וכל אחיך, „חברת גונבי־סוסים", הטהורים בקלון־חייהם, אחד־אחד הם באים ושוכבים על־ידך. ומי ימלא את העזרה שלהם אחריהם? ומי ימשיך את יללתך, בנימין, יללה משוועת שלא מדעת על הקדושה ועל התפארת שבקדושה: א—שרי תמימי ד—רך?... אין ממשיך, אין לוקח את מקומך. הדי הפעמונים ינשאו צוהלים בגבהי בית־הכנסת השומם: ראו — נצחנו!... ראו — נצחנו!... ורוחך, אם היא באה לבקר את מקומך שם מאחורי הבימה, נחפזת להמלט אל קברה באפלה, באין רואה.

„אשרי תמימי דרך"! נשמע קול ר' דוב כמתעורר מתוך הרהורים מעם ארון־הקודש. כנופית־הקהל הצפופה, המשחירה סביבו דוממת,

נזדעזעה פתאום כשיח עבות, בעבור בו רוח. גבות נכפפו, ראשים נשתרבבו – חבורת־ילדים מקשיבה לאגדה מבעיתה, מושכת את הלב בחשכת בין־השמשות: – „אשרי" – לשון רבים: שני מיני אושר לתמימי־דרך, ההולכים בתורת ד'... ומה הם שני מיני אושר אלו? אשרי נוצרי עדותיו ואשרי בכל לב ידרשוהו, יתברך... והנה „תמימות" לשון שלמות היא, שלמות־הנפש: תמימי־דרך, בעלי נשמה שלמה, ששלום ואהבה בין חלק אחד ברוחם להלק שני חברו... כי רבים הניגודים והסתירות בנשמה!... הרע נלחם בטוב, הכיעור ביופי, הטומאה בטהרה: ניגודים איומים, לכאורה, שהנפש הַמַּשְׂכֶּלֶת המרגישה בהם מתפלצת למראה התהום שבין זה לזה!... ואילו לאמתו של דבר, הרי כל הניגודים והסתירות הללו אינם אלא מדומים... רע וטוב, כיעור ויופי, טומאה וטהרה, כולם הרי תארים סתם הם, שהאדם העִוֵּר, המגשש באפלה ועורג להתדבק באור אין־סוף, ברוך הוא, יוצר לו, כדי להסביר לעצמו את טמטום הרגשתו, את עורון־ראייתו, המראה לו עולם מלא הפכים וסתירות... ראייתו לקויה היא!... ברייה אין־עינים!... וכיון שכל מראה־עיניו מדומה הוא, הרי כל התארים הללו, כגון טוב ורע ויופי וכיעור, אף הם מדומים ממילא, זיוף־ההויה... ובעיקר־הדבר, „לית אתר פנוי מניה", מ נ י ה, ברוך־הוא, ממש!... וכל מקום הנראה לנו כ„פנוי מניה", חלילה, כגון דבר מכוער ותאוה שפלה, אין זו אלא ראייתנו המתעה אותנו... העין רואה אור וצל, שחור ולבן, ואילו לאמתו של דבר, צבע השחור אינו בנמצא כלל... כל הצבעים כולם אחיזת־עינים הם!... ובאמת אין כי־אם אור, אור פשוט אחד, ורק לפי ק ר ן ־ ה א ו ר, הפוגעת בעין, העין רואה צבעים שונים וגונים שונים... נמצא, שהצבעים והגונים מקומם רק בעין הרואה, ואילו האור עצמו, מהות־האור, הנמצאת מחוץ להשגת־העין, אינה משתנית עולמית... אין שחור ולבן, אור וחושך: יש רק אור, אור פשוט, חדש תמיד, אלא שאין בכח־העין לתפסו, להשיגו...

„ואף בהכרת אור אין־סוף, ברוך הוא, שני מיני ראייה הם: ראייה חיצונית וראייה פנימית... ראיית האדם ראייה חיצונית היא: „והאדם יראה לעינים" – כוונתו, האדם רואה ל ח י צ ו נ י ו ת ה ד ב ר י ם, „לעינים"

מלשון „עין־הארץ", הצד החיצון, הקליפה... ואילו „הוי"ה יראה ללבב", כלומר: ליופי, להוד הפנימי הוא רואה, „לֵבָב" מלשון „לִבַּבְתִּנִי אחותי כלה", משכת אותי ביפיך!... והנה שני מיני ראייה אלו אף הם אינם אלא דמיון־שוא, השגת־האדם בקוצר־דעתו: ראייתו שלו וראייתו של הוי"ה ברוך הוא — זוגיות, חלילה... „האדם יראה לעינים" — אפילו מי שהגיע למדרגת אדם, עדיין רואה בראייה חיצונית, עינים: שתים, שתי עינים — אחת שלו ואחת של אין־סוף ברוך־הוא... „וְאַתֵּן צֹאנִי, צֹאן מַרְעִיתִי, אָדָם אַתֶּם — אתם קרויים אדם ואין אומות־העולם קרויות אדם": כוונתו, שאומות העולם, המקבלות את הֶעְלֵם־האלקות, כאילו הוא הוא הגילוי האמתי, הגויים מאמינים בעדות־חושיהם ורואים את העולם הזה כראות אמת גמורה ומוחלטת: שקועים הם מרצון בחושך־התאוות, בְּהֶסְתֵּר־האלקות, מבלי פקפק באמתות ההסתר, בלי הרגיש שום סתירה בין ראייתם ובין מה שלמעלה מראייתם... הם אפילו למדרגת אדם לא הגיעו!... לא הגיעו למדרגת „ויהי האדם לנפש חיה", כלומר: ברייה ששני יסודות נלחמים בה — „נפש" ו„חיה", יסוד אחד המקבל את עולם־החושים כמות שהוא ואינו מערער אחרי אמתות מציאותו, ויסוד שני המכיר ויודע, כי עולם־החושים כולו זיוף הוא ואחיזת־עינים, העלם אורו יתברך... ואלו שני יסודות נלחמים ב„אדם", היינו: בנפש מישראל, הרוצה להתדבק בבוראה, להתמזג בו כנר באבוקה, ועולם־החושים עומד לשטן לה בדרכה וטוען: אף אני ישני — יש!... ולפיכך אפילו נפש מישראל, שהגיעה לבחינת אדם, היינו: נשמה מתגעגעת להתדבק באור אין־סוף, ברוך הוא, ואפילו „האדם" בהא־הידיעה, מדרגת „והאדם ידע" — „ידע" — מלשון „אהב, התקשר והתחבר" — אפילו „האדם יראה לעינים!"... אף זה עדיין רואה „שתי עינים": אחת שלו, האנושית, הרואה אור וחושך, טוב ורע ושאר ניגודים וסתירות, ואחת של האלקות, הצופה ומסתכלת בעצמה, כביכול, ורואה ללבב, לפנימיות ההויה, ואין לפניה גילוי והעלם, אור וחושך, אלא גילוי בלבד, אור אחד, שאין לו סוף!... אף האדם בהא־הידיעה יראה לעינים — שתים!... ואילו בעצם הדבר, הרי אין אלא ראייה אחת בלבד, ראייתו של אין־סוף, ברוך הוא, שהאדם אינו יכול לעמוד על־טיבה, אלא אם־כן התמזג באור־אין סוף

ממש, נתבטל והיה כאילו אינו במציאות כלל – התפשטות־החושים המגיעה למדרגת מיתה בנשיקה... וזוהי כוונת המאמר: "דע מה למעלה ממך" – כלומר: התקשר והתחבר במה שלמעלה אפילו מהשגת האדם בהא־הידיעה!... שַׁקַּע הויתך שלך הפרטית באור אין־סוף, ברוך הוא, ותכיר שאין אלא "עין רואה", אחת!... עין הבורא, יתברך, המסתכל לתוך עצמו, יודע רק את עצמו!... לפי שאין כל זולתו, ולית אתר פנוי מניה כלל!... במדרגה זו, הגבוהה מכל גבוה, אין חושך, כיעור ורע!... יש רק אור אחד שוטף עד אין סוף ומכיר את עצמו!... "עין רואה", אחת, אחדות שלמה ומוחלטת, באין התפרדות בראייה בין נושא לנשוא, בין רואה לנראה... ראייה זו היא עצם הַחִיּוּת, תמצית ההויה: כביכול מסתכל לתוך עצמו, והוא והסתכלותו אחד הם... ומדרגת־ראייה זו, שבני־עלייה מועטים זוכים לה, היא מדרגת־הנבואה – "ותמונת הוי"ה יביט", כלומר: מביט הוא ורואה אותה תמונה, שהויי"ה, כביכול, בעצמו מביט ורואה אותה!... בחינת "ה' יראה ללבב", ליופי הפנימי שבגילוי־אלקותו יתברך, דלית אתר פנוי מניה, מניה ממש, מיופי זה, הממלא כל עלמין וסובב כל עלמין!..."

כנופית־השומעים נרתעה בחשכה מהנאה כמוסה. ראשים אחדים נִעְנְעוּ מתוך הסכמה, כאילו מצאו רעיונותיהם שלהם, שהרו והגו אלם, מבלתי יכולת להביעם, את תיקונם סוף־סוף בקול זה חודר ונוקב, שנתרסק פתאום מהתפעלות עוברת על גדותיה. רחש לא נשמע. היתה נשמה אחת לקהל, וזו התדפקה בכנפים רכות, חרישיות על שערי היופי הנעלם, היודע ומכיר רק את עצמו. הדי־קולו של ר' דוב תעו בחשכה, מתעלפים מאימת החזיון הרצוף בהם ומתמוגגים בזהרורים הלבנוניים, המסתננים מלמעלה, מעזרת־הנשים, כרמזים טמירים לאותו יופי עליון, אשר מצא פֹּה לעצמו רגע אחד ונתגלה בין־רגע. רק יחיאל ישב בפנתו כמנודה, חפץ לברוח, ורגליו אינן נשמעות לו. דמעות כעס וחרון וכאב רע חלחלו בגרונו ועד עיניו לא הגיעו. למה אין הדמעות, המחניקות כפקעות־אש, פורצות סוף־סוף, ורוח לו? יופי המכיר את עצמו ויודע, שאין כל זולתו!... אין כל זולתו באותה מדרגת־ראייה אלהית, שהיא למעלה גם מהשגת האדם בהא־הידיעה... והשגת האדם מהי, ר' דוב?... "השגה חלקית"

זו׳ המכירה לעתים רחוקות׳ שיש ראייה גדולה וזכה משלה׳ ולגבי אותה ראייה אין ניגודים וסתירות׳ השגה חלקית זו׳ שעל־פי־רוב היא רואה את הסתירות ואת הניגודים האיומים בלבד׳ והנפש מתפלצת למראיהם ומתענה בכאב הטוב ובחילול הקודש ובכיעור היופי׳ מהי זו׳ ר׳ דוב?··· הנה אני יושב לפניך כואב בכאב ראייתי הלקויה׳ רבי ומורי׳ ובעוד רגע אני בורח מזה׳ נס כמוכה־אלהים··· התדע׳ אנה אנוס?··· לא׳ לא ידעת! ואני ידעתי גם ידעתי: אל לוריין אנוס׳ רגלי ישאוני אליה מבלי דעת··· אתה שואל: מדוע? תמה אתה עלי!··· ואני אינני תמה כלל: ראייתי חלקית היא׳ רות עזבתני׳ ולוריין — תאותי אליה׳ תאוה איומה זו׳ שהיתה מושכתני אליה לפני כחצי־שנה׳ קודם כניסתה של רות לתוך נשמתי׳ אוכלת אותי שוב בכל־פה··· גלויה ומחוצפת אחזתני הפעם ושוב אינה מקפדת על כסות־עינים רוחנית׳ אלא צורבת ולועגת באדמומיתה הגסה׳ צבע הבשר החי··· ואני הולך אחריה׳ נס ממך׳ רבי׳ כמוכה אלהים׳ מטורף מפחד ראייתי החלקית׳ המעלימה את היופי הפנימי מעיני··· פחד׳ פחד־המות··· כן׳ חבר יש לי׳ רבי׳ משורר צעיר׳ ואני הייתי חושד אותו בהגזמה׳ בהפלגת־הדבור לשם נוי··· וספר לי חבר חטטן זה׳ שפחד־המות מעורר בו תמיד תאוה בהמית גסה··· נזיר הוא בחייו׳ רחוק ומרוחק מן ההנאות שבגוף ובמושגי־הגוף׳ סגפן מחמיר׳ והפחד מפני המות מעורר בו תאוה בהמית שלא מדעתו!··· דומה׳ אומר לי אותו חבר׳ כיון שמרגישים החיים שבו בסכנה הקרובה׳ בקץ המתרגש ובא׳ מיד הם מתאזרים עוז להכות שורש בארץ׳ עד שלא תמו לגווע׳ כדי שיהא להם שיור כל שהוא׳ השארת־הנפש··· ואני׳ רבי׳ לא האמנתי עד כה בדברים אלו: משורר הוא׳ הייתי אומר לעצמי··· עכשיו אני מאמין: מיתתי הרוחנית הולכת וקרבה׳ ואני חש מפלט לי אל לוריין··· עדיין אני נלחם על נפשי׳ חיותי הכואבת מתרסת כנגד התאוה׳ וסוף־סוף אנוס שמה·· ראייתי החלקית היא בעוכרי׳ השגת־האדם שלי׳ שלעולם אינה מתרוממת למדרגת־ראייה אלהית!··· אין חלקי בין בני־עלייה מועטים׳ אין אני נביא אשר „תמונת ד׳ יביט״׳ מביט ורואה אותה תמונת־ההויה׳ שאין־סוף׳ ברוך הוא׳ בעצמו רואה׳ כביכול׳ ומביט··· ראייתי חלקית היא ומוטעית··· אולם הגידה־נא לי׳ ר׳ דוב׳ מורי ומדריכי׳

ראייה חלקית זו מהי?··· כלתה נפשי להאמין כמוך, שמוטעית היא ומדומה – האמנתי כך זה־עתה ושוב איני יכול··· יסורי – אמת לי, וראיית־יסורי – אמת ··· אין אני יכול להכחישה··· ואם אין אני מכחישה, איך יכול כביכול בעצמו להכחישה?··· לית אתר פנוי מניה, מניה ממש, סובב כל עלמין וממלא כל עלמין··· הרי שראייתי זו עצמה חלק מן האלהות היא··· טעותי – טעותה, כאבי – כאבה וכיעורי – כיעורה··· ואם אמנם כן הוא, רבי ומאורי, אם אמנם האלהות עצמה כואבת בכאבי אני, וחלקיותי–חלקיותה, מה יתרון בראייתה שלה, למה, למה אערוג עליה, על ראייה זו, עד לידי התפשטות־החושים, התבטלות ומיתה בנשיקה?··· ענני, רבי, כי תהום ריקה פוערת פיה לבלעני, ואני הולך לאבדון, אבדן־עולמים וכליון חרוץ···

ואולם קול רע בנפש, להשו המתון של „הרואה", החריש את השועה האחרונה הזאת, לעג לה, זידון ואכזר: אין תשובה ופתרון אין. קום ולך אל לוריין! יחיאל חפץ להתכחש לקול ולא יכול, חרון ולעג חלחלו בו, זעם קהה ורע, זיעה קרה כסתה פניו, מחטים דקים דקרו בקצות אצבעותיו, והלעג הזידון מתפשט בגופו כסם־המות ומגליד אבריו, עד שקולו של ר׳ דוב עולה שוב מן החשכה, מתכוון לשאלותיו של יחיאל ואינו מתקרב אל לבו, רחוק, כשלהבת מכונסת בגולת־זכוכית, תעה הקול בחלל רחוק, בהיר ואינו מחמם.

– „ותדע לך, שמה שנראה לנו לפרקים, שהאלקות עצמה היא ההעלם, שאור אין־סוף, ברוך הוא, מגיע לידי הסתר, ונמצא, שהוא הוא ההסתר – אין בזה אפילו משום אמת חלקית בלבד··· ראייתנו שוב מטעה אותנו!··· לכאורה הרי כל מקום שאתה מוצא כאב, שקיעה בחושך־היסורים, מלחמת הנפש בהבלי העולם, הנראים כבעלי־מציאות גמורים ונפרדים, אתה מוצא, שהוא, כביכול, כואב אף הוא: „בכל צרתם לו צר!···" ואולם כאב זה אינו כאב ממש, חלילה, צער פרטי, כפי השגתנו המזויפת!··· כל־עיקרו אינו אלא ה ש ת ת פ ו ת ב צ ע ר, העלאת האדם המיצר ומצטער אליו, יתברך, להבנה יותר ברורה בו, למדרגת־ראייה יותר גבוהה··· „בכל צרתם לו צ ר!" „צרה" לא נאמר, אלא „צר", היינו: צרת ברואיו אינה צרתו, חלילה, אלא צר לו שהם

שרויה בצער, מתוך שהוא נעלם מהם, והם רואים את ההעלם כיש ממש, רואים את האפס כמציאות!... בו, יתברך, אין שום שינוי חל כלל בין בגילוי בין בהסתר: „אתה הוא עד שלא נברא העולם ואתה הוא משנברא העולם!", „אני הוי"ה לא שניתי!"... וכשרצה, יתברך, שתהיה לו דירה בתחתונים והכיר וידע כל ההֶעְלָמוֹת המדומות שהן הן בריותיו, בעלי־מציאות, הנראים לעצמם כנפרדים גמורים, הכיר וידע אז ממש את כל מיני היסורים והפגעים והמכאובות, שהקטן שברמשים סובל ביום האחרון לקיום עולם־החומר השפל!... נמצא, שכל היסורים ופגעי־הזמן, הנובעים ממלחמת הטוב ברע והאור בחושך, אמנם יסוריו הם, כביכול, כולם יסוריו הם, אלא שהוא עצמו, יתברך, אינו כואב בהם, לפי שצפה וראה את כולם ממש, עד שלא נברא העולם, ואין שינוי חל בו כלל: כולם ישותו ממש הם משׁשׁת ימי־בראשית!... ולפיכך כל הסתירות והניגודים הללו, הנראים לאדם כבעלי מציאות אמתית, בעיניו, יתברך, אינם אלא מדומים... וממילא שאין כאבו כאב, חלילה, אלא השתתפות בכאב... והשתתפות זו אף היא כוונתה לא שיתוף אורו, יתברך, להושך החומר השפל, אלא, להפך, שיתוף האדם לעצמותו, יתברך, העלאתו לידי הכרה עליונה, שההעלם מדומה הוא, ואור אין־סוף אין שינוי חל בו כלל!... „ירידה צורך עלייה היא" — ירידתו שלו, כביכול, צורך עלייה היא לאדם: „וארד להצילו מיד מצרים", ממ"ט שערי־טומאה, עבודת ההבלים, הנראים כנפרדים גמורים, בעלי־מציאות אמתיים!... וזהו לשון „בכל צרתם לו צר": „צר" מלשון „קִרְבָה", „מקום צר", צפוף וסמוך... בכל צרתם לו צר, היינו: שבכל צרות ברואיו התועים בחושך־הניגודים, נבוכים במדבר העולם הזה, הוא, יתברך, נעשה בעל־מיצר להם, מתקרב אליהם מתוך יסוריהם ומגלה להם את הזיוף שבכאבם... כאבי הרי מדומה הוא!...— קורא האדם מתוך הארה עליונה זו ומתדבק באור אין־סוף, באמת־ההויה העומדת למעלה מן ההשגה האנושית... „מן המצר קראתי יה — ענני במרחב יה!"... לכשקראתי „יָה" מן „הַמֵּצַר", מן הגבול שביני לבינו, מאחורי המחיצה המבדילה בין ראייתי לראייתו, כשקראתי י"ה, כלומר: אלקותו בלבד בקשתי, שכחתי כאבי ועינויי ולא ערגתי אלא על התמזגות והתקשרות אתו: „כלתה

נפשי לאלהים — מתי אבוא ואראה פני־אלהים״, אראה בלבד, ראייה זכה לשמה, — מיד ענני במרחב יה, כלומר: מיד העיד בי ״המצר״, הגבול, המפריד ביני לבין האלקות, העיד בי עדותו על־פי ראייה של ה״מרחב״, רחבות־הנפש שבאה לי מתוך הקריאה, מתוך חפץ התמזגות באלקות, — ״יה!״ — האלקות הרי כאן היא!... אפילו במצר זה, במחיצה זו היא נמצאת, כביכול!... וזהו ענין ״אשרי תמימי־דרך, ההולכים בתורת ד׳״!... שני מיני אושר להם, לתמימי־דרך אלו בעלי נשמה שלמה וברוכה, שאינם יודעים ניגודים וסתירות בחייהם: הניגודים והסתירות אינם במציאות אצלם כלל!.. אין טוב ורע, כיעור ויופי, טומאה וטהרה!.. בני־עלייה מועטים הם, וראייתם ראייה אלהית ממש: ״ותמונת ד׳ יביט״ — אור אין־סוף עליון מכל עליון, סתום מכל סתום, רחוק ומרוחק מחליפות ותמורות, אחדות גמורה ומוחלטת!.. ונשמות גדולות ושלמות אלה הצופות באחדותו, יתברך, שני מיני אושר להן, שמתוכם נובעת ראייתן הבהירה בו, יתברך: אחד, שתמימים אלה ״נוצרי עדותיו״, כלומר: הם השומרים אותן עדויות גדולות, שנשמעו מפי הגבורה: ״אנכי״ ו״לא יהיה לך״... סמל האהדות הם!.. השלום והשלמות אשר בנפשם מכריזים יום־יום ורגע־רגע: הויי״ה — אחד ושמו — אחד!... הם הנקראים בנים למקום, וזהו אשרם: בנים אתם לד׳ אלקיכם, בנים — מלשון בנין וסעד, מקדש לאחדותו, יתברך, קדושה שאין בה תערובת כל שהיא: אחדות עליונה בזעיר־אנפין... אושר שלא מדעת... איתערותא דלעילא... ואשרם השני, אושר מדעת, כי ״בכל לב ידרשוהו״, אינם יודעים לדרשו בשפה רפה, בלב ולב, כי אם בכל לב!.. איתערותא דלתתא!.. לבם כולו דורש תמיד, דורש!.. לא מבקש, כי אם תובע... בחינה זו של ״בכל לב״ אינה יודעת את הבקשה המהססת, שאינה מאמנת בכחה, כולה דרישה היא, תביעה בוטחת: יש מה לתבוע ולפיכך יש ואפשר להשיג!.. כאן הדרישה היא ההשגה, התביעה היא עצמה מילואה: אש נאחזת באש מתוך נגיעה ראשונה... דרשתי את ד׳ ועננו!״...

קול המדבר פלח את החשכה כפרק־אש פלאי. יחיאל קפץ ממקומו כאחוז־עוית, צחוק שבטירוף־הדעת זנק מחזהו לתוך האפלולית המזדעזעת, והוא ברח החוצה. דברי ר׳ דוב הלקו את נשמתו בשוטי־ברזל קלויים

הנה זה רק לפני חדשים אחדים היה גם הוא אחד מן הכנופיה השחורה, בריה רבת־ראשים זו, הבולעת את הדברים הנפלאים כרואה בהם גאולת־נפשה ממש. זה־עתה היה גם הוא חלק מן הנשמה האחת הגדולה, המתלבשת בגופות יהודים כחושים אלו הצפופים באפלה, נשמה אחת זו הרועדת בכולם, רות־צפיה לקראת רשפי־הרעיונות, שהקול המתוח, הרותח, מצית אחד־אחד באפלה: דומה, עוד מעט ותפרוץ הלהבה ותאכל את כולם יחד, אותו ואותם, ולא תשאר כי־אם הנשמה הגדולה, הרועדת בכולם מתוך הנאת־תאוה, עד שהאש אוכלתם. לפני חדשים אחדים היה אחד מהם, קרוב לאלהיו ויודע אותו. גדול היה מהם בקרבתו זו לאלהיו: בכל עת ובכל שעה לִוָּהוּ אמונתו, בחייו בהקיץ ובחלומותיו לילה. תמיד בקש את האלהים, תמיד הרגיש בו, כי קרוב הוא, שִׁוַּע אליו ומצאו בשועתו. ועתה? הם מאמינים, מתלהבים לוא רק לחמשה רגעים, עד הדליק השמש את הנרות תיכף ל„אתה חוננתנו", והוא מסתובב בחוצות עיר, יוקדים בטורי־אוריהם החצופים, המגלים את השקר המתיהר קוממיות, ואין לפניו כי־אם הבור הריק, אשר שם לוריין מחכה לשפך־תאותו. צעירים וצעירות שלמים, תמימי־דרך אף הם, יוצאים לגמוע מן החיים בערב חם זה, בשורת־אביב מוקדמת, מפורכסים ומגוהצים, שלובי־זרוע ודלוקי־תאוה — ואין חפושים וחקירות, ואין ספקות ופקפוקים. תמימי־דרך שם בבית־הכנסת הקודר ותמימי־דרך כאן בחוצות הלוהטים למחולות־השטן! רק הוא מתרוצץ ברחובות העיר כנשוך־נחש, מפני שהוא יודע, שאין האלהים מתגלה לו עולמית. שם בבית־הכנסת, עד שבשרו נעשה חדודים־חדודים מתוך ספיגת דבריו של ר' דוב, עדיין שוע לגילוי, לגאולה, עדיין קרא מן המצר: יה!... „יה!" קרא — המצר לא „העיד בו את עדות־המרחב", לא היתה הרוחה: הנני, כי קראת לי! הנני גם במצר!... לא! ראייתו לא נתבהרה, ה„מצר" נשאר „מצר", אלם ומציק עד כדי דכדוך־נשמה, מפני... מפני שלא היתה הרוחה, ה„מרחב" לא נענה לעדות המצר... ח־ח־ח!... ואף־על־פי־כן פירוש הגון הוא: המצר מעיד באדם את הרחבת־הנפש הבאה לו מתוך שועה לאלהים, לאמר: יה! אתך אני! כאן אני, בעצם השועה!... ח־ח־ח! ר' דוב בעל־נפש הוא, אולם את הכתובים הוא...

הרעיון לא נגמר. רצה להסיק „הוא מעקם" ונבהל: הרגיש, ששולח הוא יד בקודש. צחוקו הזידון, שפרץ מלבו בתשובה לקריאת ר׳ דוב האחרונה באפלולית בית־הכנסת, צלצל באזניו פרוע ורע, ולבו כאילו חדל מדפוק רגע: מה זה אתו? הגם בר׳ דוב הוא מעיז לשטות?... הכיר ברור במעל החדש, ורגליו כשלו.

הוא נשען אל משוכת הברזל, המקיפה את אחת החצרות, והתאמץ לעשות חשבון־נפשו: איך זה עזבו אלהים פתאום, והוא התחיל מתגלגל במורד? קרירות היתדות, אשר בהן תמך את ראשו הקודח, חדרה לעצמותיו, והוא הרגיש רגע בשלות־יאוש עוטה את לבו מעטה־כפור. מתה הכרתו באלהים רחוק ונעלה, אשר זה־עתה נהרו חייו אליו. לבדו הוא: אין אלהים לו, אין ר׳ דוב, ואין רות עוד...

הרעיון על רות הממו כפגיעת־הברק: הן לא חשב בה כלל כל השעות האלו! האומנם שכח אותה?

— יחיאל, יחיאל, — עלה קול נמוך מעמקי־הנפש, קול „הרואה", שהיה חבוי כל אותה שעה כאורב מצפה בדממה: — עד מתי אתה מרמה את עצמך, יחיאל?...

רשעה לא היתה בקול ולא שמץ־רחמים: קול קר, מדבר לפי תומו. ואולם יחיאל הרגיש, כאילו אחד אלם עומד על גביו, מאנסו לדבר־עבירה, וכח אין בו לסרב. ראשו שח כמאימת אגרוף מונף, ותאוה נצתה בדמו. מוחו נתבלבל וברגלים כושלות עשה דרכו אל בית לוריין.

פרק יז

בַּצָּמָא

אש־התאוה כאילו חִסְּנָה את יחיאל. הוא צלצל בפעמון־ביתה של לוריין מתוך בטחה יתירה, ועד שנפתחה הדלת, עמד מקשיב מתוך הנאה משונה לוכוח סוער בין „הרואה" ו„הנראה" שבו. דעתו היתה צלולה, כאילו עֶבְרָתָה רוח קרה, משיבת־נפש, אם־כי דמו היה מקלח בעורקיו מתוך בהלה, וברכיו נוקשות קצת. קלות הרגיש ברוחו, תמה על האימה,

אשר נפלה עליו זה־עתה לפני כשעה, והושיו השנונים קלטו כל פרט ותג מחיי הלילה החם ומחיי נפשו פנימה.

— גלגול פתאומי שכזה — טען „הרואה" בלחש סוער קצת מכפי הרגיל — מן הקדושה הסגפנית אל החולין הגסים מפתיע הוא אפילו לגבי הפכפך שכמותך, יחיאל...

ונדם תיכף, כמכיר שאין שעתו משחקת לו הפעם. ואילו „הנראה" הרגיש עצמו כגבור־מלחמה יוצא לקרב והשתער על האויב החלש באיחור־זמן קצת, כמצפה לעוד דברים מפיו:

— הלא אמרתי לך, כי יש לשרוף את כל הגשרים פעם אחת... יחרב העולם כולו... יש לשרוף את כל הגשרים פעם אחת...

— לשרוף לשם מה?... — הֵרַךְ „הרואה" קולו: — וכי אינך רואה, שפשוט שכור אתה מתאוה ואינך אלא מתאמץ לטהר את השרץ?...

ואולם כאן כאילו כעס „הנראה", הבליג על כעסו, השתדל לדבר בנימוס ובדרך־ארץ ולא יכול להשתיק את צלילי־החוצפה שבקולו, המעידים בגבורתו שחדשה היא, בין־רגע היתה:

— לטהר, אתה אומר? איני רוצה לטהר כלום. נלמד־נא לדעת, כי אין טהרה ואין טומאה. חילוקים אלו, סדיקת שערה וחוט של משי, אינם ענין אלא לבני־עלייה מועטים, טהורים וקדושים מטבע ברייתם, בלא שאלות ופקפוקים. אני ושכמותי, שפתאום מתחיל ים של רפש נגרש בנו, עד שעינינו נפקחות לראות, שאין בנו אלא רפש, אני ושכמותי צריכים, חייבים לשקוע ברפש! יש לְהֵעָנוֹת פעם אחת מפני הפקפוקים והספקות, שהם חיינו ממש. יש לדבר פעם בגילוי־לב, באמת ובתמים: הצדק אתכם, פקפוקים וספקות! אין טהרה ואין קדושה — וראיה לדבר! ששוקעים אנו בים־הרפש ולא נשים לב...

יחיאל לא שם לבו. הוכוח כאילו לא נגע בו, ודמו קלח בעורקיו כזרמי־להבה נעצרים מדי פעם ומתפרצים ביתר עוז. רק שאלה אחת בלתי־חשובה הטרידה אותו: מה יאמר ללוריין תיכף לכניסתו? כלומר: מטרת־בואו יוכל להסביר לה גלוי, בלא שום פחד, אולם ברגע הראשון, תיכף לכניסתו, מה יאמר לה? ועוד שאלה קטנה, בזויה ושפלה, התלבטה במסתרים: ומה אם הוריה בבית, ולא יוכל להזדמן אתה ביחידות?

אפילו שאלה זו לא הכאיבתו ותיכף ומיד נפתרה לרוחתו. המשרתת הכושית, שהפוך האדמדם המכונס חמרים־חמרים בקמטי־פניה מכחיל ומלבין בעור השחור כעין הַחֲזָזִית, העמידה בו עיניה התרוטות הכתומות, כרואה מת יוצא מקברו, ולאחר שתיקת־זעוה ספקה כף על ירך ונתנה קולה בצוחה מנוגנת, רחבת־ההברות:

— אל אלהים!... ראו־נא, מי כאן!... והאדון והגברת רק זה יצאו!... — ועמדה נדהמה, ממצמצת בעיניה הכתומות. אולם פתאום כאילו נזכרה בדבר־מה חשוב, העיפה מבט־אימה ביחיאל, כתוהה עדיין, אם הוא זה, ושספה במרוצה כצפור זקנה ומסורבלת כלפי חדרה של לוריין, מתוך קריאה אחת:

— מיס לוריין!...

יחיאל נשאר לבדו בפרוזדור, הקשיב לספרת־דמו, תמה, שלותו וצלילות־דעתו והתאוה לדעת, מה יהיה מראה־פניה של לוריין לשמע הבשורה. הוא הטה אזנו אל עבר החדר, האזין מתוך חיוך ללחשה הַמַּתִּיז של הכושית, אולם אף הגה לא נשמע בתשובה: דומה, לוריין נשתתקו אבריה, לשונה דבק לחכה. הכושית שבה תיכף מתוך פרץ־בהלה חדש:

— אל־אלהים הטוב! עדיין אתה עומד כאן? חביב כל־כך ומטושטש!... אִי, אִי!... אַל מבוכה, יקירי!... וכי מה בכך?... לא באת עד־הלום — והנה באת עתה... כך אמרתי גם לה, לאותה נפש טהורה: אין בכך כלום, יקירתי, לא בא עד־הלום ויבוא יום אחר!... זו כמעט לא האמינה לי, בהגידי לה, כי אתה, אדוני, פה... נפש אהובה, ירחם עליה האל הטוב!... נזדעזעה משמחה...

ופסקה כיראה לנגוע בקודש. הכניסה את יחיאל אל הטרקלין, הורידה את וילאות־החלונות ורצתה להמשיך מענה־לשונה, אלא שפתאום נתנה ביחיאל את עיניה הקמות, נבהלה כאילו נזכרה בדבר־מה איום ונחפזה לצאת מתוך תפלה כבושה:

— אותה נפש אהובה, יתגלגלו רחמי־שמים עליה!...

לוריין נכנסה. גל עתיק, ידוע ליחיאל בכל זעזועיו, ניעור בלבו פתאום. מראה לוריין נגע בו, ויחיאל הכירו, בקפצו עליו אותה קפיצה ידועה, גמישה, מפסקת את הנשימה, כסוחטת את כל האויר מן הריאה.

ימים רבים לא הרגיש בו יחיאל, כאילו נרדם במעמקיו; ואולם זעזועיו לא נשתנו. יחיאל חש בעצם קפיצתו, בעצם יקיצתו שם בלב, שקפא רגע והזה את הדם פתאום כפרוץ הר־געש. הוא לא ידע נפשו, לא ראה כלום. רק השמלה האדומה, הרחבה, הנראית מתוך הליכה כמתנענעת על־פי רוח חיה בקפליה, הבהיקה לעיניו קרובה וּמְגָרָה. אותה ראה יחיאל ואת עיני לוריין החמות — קורנות חמודות, כרוחשות תודה, ופראיות, מטורפות כאחת. הוא קם מתנודד ומבלי דעת מה הוא עושה, נגש אליה, שם זרועותיו מסביב למתניה (מרפק ידו הימנית נגע בתלולית חזה החם, העולה ויורד), שִׁקַּע אותה לתוך הספה וכבש פניו במחשוף־עורה, המזהיר אדמדם מפתח־הצוארון הרחב.

לוריין כאילו התעלפה. עצומת־עינים שכבה בזרועות יחיאל, ובשרה דולק. לקבלת־פנים שכזו לא צפתה. שטף־לטיפותיו הֱמָמָהּ, עֲבָרָהּ כיין התוסס: נשתכרה עם גמיעה ראשונה. צמאונה ההולך ומתגבר דומה היה לצמאון שבחלום, הנראה כאילו אין לו סוף: הצמאון עצמו, ולא רִוְיונו, עיקר ההנאה. לוריין הפקירה עצמה לשתייה מתוך מסירת־נפש. קפצה אל האש בשמחת־מצוה. אנה בא עלבונה, עלבון אשה עזובה, שלעולם אינה מוחלת לעוזבה? בלילות התרוצצה אחריו בחוצות־העיר, שומרת צעדיו מרחוק, בהתחבאה בצללי־הבתים, ומטה לנפול מחרפה. ועתה אנה בא כעסה על הגבר המואס בה, כעס נובע לא מן הבדידות ומפח־האהבה, אלא מן הגאוה שנפגעה, גאות אשה נכונה לתת בלי־הרף עד קץ־הימים, והגבר אינו רוצה בה, מואס בנתינתה?

יחיאל הקיץ משכרונו. הכרתו נזדעזעה לפתע־פתאום: הלא כאשה אוהבת ובוטחת בכח־אהבתה, כאשת־נעורים, שבעלה פורש ממנה בעל־כרחו, והיא יודעת שישוב אליה ומחכה לשובו מיום אל יום, לוריין מוטלת בזרועותיו!... תאותו הרפתה ממנו, שבה אחור לאט־לאט, כגל מספס במעלה סלע מוצק ונרתע לאחוריו ככלות כחו. דעתו התחילה מתישבת עליו, מְגִיחָה מן הערפל. הוא הרגיש באימת הדבר: אשה מפרפרת בזרועותיו מתוך אהבה מאמינה בכחה, והוא משתמש בה, מתעמר באהבתה ובאמונתה, כי אכן אוהב הוא אותה. בעיניה הרי פשוט הדבר ונכון כל־כך! בחירה, רצתה נפשה בו, שב אליה, שָׁב — מפני שאי־

אפשר לגבר אוהב, שלא ישוב אל רעיתו, והריהי שוקעת בזרועותיו, ורוחה ובשרה מרתיתים בתפלה לקראתו: שבת, שבת! קחני איפוא, והיה זה שכרך... אין לי להודות לך על כך: הלא לרצונך שבת, לשועת רעבונך אתה... ואף־על־פי־כן טובה אני מכירה לך, שאחד אתה ומיוחד לי....

לוריין הרגישה בחבוקו שֶׂרֶפָה, פקחה עיניה החמות כילדה נפחדת והשתמטה מתוך זרועותיו:

— למה באת, יחיאל?... — שאלה בקול חלוש, נחנק, ומהרה לכסות את כתפה הלבנה, שנתגלתה מתחת הגלימה האדומה, רחבת־השרוולים, שנשמטה הצדה. עורק אחד כחול וצמא־חיים דפק בעור הלבן: לב עורג בפני עצמו, מרתית מקוצר־רוח.

צלילי הקול הנחנק, המתחנן, פכחו את דעתו. הוא חפץ לקום ולצאת חרש, להציל את נפשו ואת נפשה מן הרעה, המתרגשת ובאה כמפל־שלג במורד־הר חלק. אולם דבר־מה מוזר אירע, ויחיאל לא עמד בנסיון.

ירא היה כל אותה שעה להביט בעיני לוריין. הכרה ברורה לא היתה בדבר, אולם פחד סתום הזהירו מפני כך: דומה היה, כל הכאב, שנצטבר בנשמתה במשך כל החדשים האלה, יתפרץ עליו תוך־כדי־הבטה וידכאהו. הרגיש בסכנה במעין הרגשה סמויה ומגרה. כעומד עם מעקה אניה בלב־ים, שהים מושך ומושך אותו לקפוץ לתוכו, והוא עובר ברגלו האחת על־פני המעקה, נכון לקפוץ, עד שקול־החיים שבו מסרב ומתריס, כך נתן יחיאל עיניו בלוריין, מכיר ויודע, שנתינת־עין זו סכנה היא לו. הביט בה, ולבו התפלץ: עבר הרגע, ושוב אינו יכול להציל את נפשו ולא את נפשה. במורד־ההר יתגלגל, ולוריין נופלת אחריו אל התהום האפלה.

עיני לוריין, השטופות אד דק־מן־הדק, לא הפיקו כעס. תפלה אלמת קרא יחיאל במבטה, אלמת ועזה כפקודה, גזירה שבתפלה: שקר־נא לי! בשם כל היקר והקדוש לך שקר־נא לי רק הפעם האחת הזאת! דומה היה, כל מעינות־החיים, שדללו וחרבו בה במשך החדשים האחדים האלה, כולם פערו פיות צמאים לקראת הברכה הנכונה לרדת, התחננו

לה ותבעו: בואי, בואי! ולוא גם שקר אַתְּ, הברכה, וסם מלוח מחלחל בך···

ויחיאל התחיל משקר: מכרעת היתה אותה גזירה שבמבט־לוריין המתחנן, והוא לא עמד בה· מתחילה יצאו הדברים מגומגמים, כמתביישים זה מפני זה, אם־כי לוריין לא רצתה להרגיש בהסוס שבהם, עצמה עיניה, חורת ועיפה כמתוך מאמץ סמוי, ובלעה את הצלילים הריקים, כנופחת בהם נשמת־חיים משלה· ואולם לאט־לאט חלף ההסוס, ויחיאל השתכר מתוך הדבור· קולו התגבר, שטף סוער מעוצר־רגש, כאילו היתה אהבתו כבושה ימים רבים, והוא לא ידע בה, עד שסוף־סוף מצאה ארשת לה, דרך־המלך:

— למה באתי?··· וכי אין את יודעת, למה באתי, לוריין?··· ואני הלא צפיתי, האמנתי, כי תיכף לכניסתי תכירי, שמאהבה באתי, מאהבה צורבת וצמאה, משתוקקת לְעָרוֹת את ייגה לתוך הכוס, הנכונה לה מששת ימי־בראשית··· בהרבה דברים התחלתי מאמין מיום פרידתנו, לוריין··· התחלתי מאמין, שזיווג־נשמות קבוע ועומד ארבעים יום קודם יצירת־הולד, ארבעים שנה, לוריין, ארבעים אלף שנה קודם יצירת־הולד··· מאמין אני — הוי, הגידי לי: כיצד הגעתי לידי אמונתי זו? — כי שתי נשמות אוהבות שורש אחד להן באוצר־החיים··· ראשית־רקמתן בקצוי נצחים רחוקים מתחילה משתזרת בזעזוע־חיים אחד··· איני יכול לבאר זאת, לוריין··· אולם מכיר אני איך־שהוא, שאותו גץ־ההויה, שהיה תחילת־קיומי והוא תמצית־ישותי עד היום הזה, גץ־חיי זה הוא הוא תמצית הנשמה האוהבת אותי, האהובה לי··· מגץ אחד חֻצַּבְנוּ שנינו במרחקי־זמן איומים, וכשאנו מזדמנים לאחר אלפי שנה בעולם זה הגלוי, אין אנו מזדמנים אלא מתוך שדרך כל גלגולינו באותם נצחים איומים התגעגענו זה על זו, ערגנו במחשכים, עד שסוף־סוף נִזְדַּמַּנּוּ··· מאמין אני, לוריין···

לוריין לא נתנה לו לגמור· זנקה עליו בכל רוך בשרה הגמיש, לפתה את צוארו בזרועות לבנות ומפרפרות, שרשת שלמה של גידים כחלחלים מפרפרת בקברתן, כפקעת נחשים זעירים מפעפעים בפיותיהם דומם לעיני יחיאל, הרואה כל בבירור אכזרי למרות שכרונו, ושקעה

שפתיה היבשות, הלוהטות בשפתיו הרועדות. אי, נשיקה זו, כמה כח היה בה, כמה חשק רעב, זועם, שאין דבר עומד בפניו! דומה היה, כל קמט בשפתים רוות ומתפקעות אלו מתאמץ לינוק בפני עצמו, לְרַוּות צמאונו שלו. סלמנדרא בוערת! — נצנץ רעיון במוחו המתערפל, והוא התמכר לנשיקה המכאיבה ולאותו חזון מדומה, שהופיע לעיניו פתאום. רות כאילו הגיחה מן הערפל ולקחה את מקום לוריין בזרועותיו. הוא חבקה בכל עוז, אִמְּצָהּ אל לבו מתוך חפץ מציק לבלעה, לשאתה בקרבו כל הימים. רות, רות! כל עצם יְרַצֵּץ בה, בשרו בבשרה יגע, בכל תא מתאי בשרה... אל חביון־ישותה יחדור, ישרפנה בנגיעה אוכלת... כל עורק יפתח בה, ישתה ימוץ את עסיסו התוסס בגופה כמיץ, העולה ומתפשט בכל ענף ושריג שבעץ זקוף וגמיש — חלק, חלק... שפתיו התחילו תרות אחרי חלקי־גופה החשופים: ערפה הריחני, האמיץ, המחוטב כצנצנת־קוניה לוהטת באור הכלילי, כתפיה, מעלה־חזה בשורת השדים הקרובים, שדים קטנים ולבנים אלו, המתבלטים כנאדות מוצקים מתחת הכתונת, הנשמטת מן הכתף ולמטה...

אולם תשוקת־הדבור תקפתו שוב. עליו להגיד לה את הכל, להגיד לה, לרות זו, מה היא לו. רות, ילדה שוטה, הרי חושבת אותו לאיש־האלהים.. איש־האלהים, המלקט קופיקות ופתי־לחם... ילדה, ילדה נחמדה!... וכי אין היא יודעת, כי איש־האלהים הוא דוקא ברגע זה, כל עוד כחו בו לקום על רגליו ולכבות את העששית ולשוב אליה אל הספה?... איש־האלהים הוא דוקא בקחתו אותה, את רות זו, הרועדת כילדה בוגרת, שסוד עלומיה זה־עתה נתגלה לה, ובהחזיקו אותה בזרועותיו, דוחה כמעט מרצון ומהכרה את בוא הרגע הגדול, המושך וקורא!... כלפיד־אש מלב־הערפל קורא הרגע הגדול, מכאיב בקריאתו את הגוף ואת הנשמה גם יחד, והוא דוחה אותו מתשוקה עזה להאריך בתענוגי־צפיה אלו, המציקים עד־מות, מתוקים ואיומים כאחד... דוקא עתה ברגע זה איש־האלהים הוא...

— לא, לא!... איני מאמין עוד באלהים גדולים ואדירים ממני, משגיחים עלי וצופים הליכותי... איני מאמין באלהים!... ישנם רק החיים הדופקים, הסוערים, הרוצים לחיות ומתאמצים, מתאזרים לחיות,

לחיות לעולמי־עד··· החיים – רק הם · · ו״לחם אין כל··· ואם ישנם רק הם – דיינו··· דיינו ברגע זה, שאנו נכונים להשתתף ביצירת־החיים··· כל ההויה כולה עומדת על גבנו ודופקת בנו: המשיכוני!··· המשיכוני הלאה, ואל אֶכְבֶּה בכם חלילה··· דפיקה זו, גזירה פנימית, כְּבַנַּע־נא לה, ילדה, פשר־חיי, נקבלנה בגיל וברעדה··· בנו היא דופקת, בפרח, המצפה לאבק־הדבורה, בצבי ובצביה, המרתיתים כמוני וכמוך, ילדה··· דפיקה זו היא האלהים··· היא החיות הנצחית האיומה, המחלחלת עתה בכל עורקינו הצמאים, בכל תאי־בשרנו הרעבים··· בנשיקותינו המטורפות שם היא, בנשיקותינו הלוהטות, הממזגות אותנו, כזו וכזו···

לוריין הקודחת היתה מקיצה מדי פעם כנטולת־הכרה, לופפת אותו בכל גופה רוה־השכרון ומציפתו בלטיפות־שגעון רעבתניות. דומה היה, אין זו שבעה מלטיפותיו – שהן שלו, משביעות רק אותו. אינה יכולה להיות רק מושפעת, מקבלת: עליה לתת, להשפיע – ומדי פעם היתה סותמת את טענות יחיאל, שיחת־הקדחת שלו, בנשיקה ממושכה ויבשה, חודרת עד למוח־העצמות ומפרכת את הגוף בתביעה צורבת: תן לי את שלי!·· אולם יחיאל דבורו הסוער היה הולך ומתגבר, וחשקו הדולק, המבקש תקונו בכל פה, נענה לאותו חפץ משונה לדחות את הקץ, להרחיק את ראש־הפסגה ולטפס למעלה־מעלה··· להשרף בצמא עד קץ־הימים השתוקק הלב, לשמור לעולמי־עד את נועם־הכאב הזה, המרעיד את כל אבריו ומבשר אמת חדשה, שמים וארץ חדשים···

עולם חדש!··· דבר־מה נורא־הוד, נהדר כשחר עולה בארץ־פלאים, קָרְבָּן ממרחקים נעלמים. חלום מדכא ביפיו, בשורת־רז איומה. עולם חדש עתיד להגלות עליו תיכף, כאן בזרועותיה של רות. לא בפעם הראשונה הוא צונח בזרועות־אשה, לא בפעם הראשונה סערה נִצֶּתֶת בבשרו, רוח זלעפות, מחריבה את לשד־העצמות. אולם אש־קודש זו, הלוחשת בנפש, מהיכן? רות, רות, את הצת אותה, את, היפה, הקדושה!·· לוחשת האש ומבשרת את הולדת העולם החדש, שהעין מפחדת להישיר מבטה אל זיוו, והוא, יחיאל, העולה על המוקד, דוחה את הגילוי לזמן־מה, לעוד רגעים אחדים. רות, רות! זה בשרך הלבן המבהיק בחשכה, אלה שפתיך הצורבות עד לכאב··· במה זכיתי לאהבתך?

במה זכיתי לבשורתך הגדולה, אני ולא אחר?... האמת החדשה עולה. האלהים החדש... רוחי הלוהטת משיגה אותו בלהטה, ביקוד־האש בה... אדמך אכנך ולא ידעתיך... לבי רק הוא מנבא לי את הכרתי בך הבהירה, הכמוסה... אתה החיים... רק החיים... כח־ההויה, השוטף בלי־הרף ומתגלה ברבוא־רבבות זעזועים, זעזועי כאב ושמחה... אתה הרמש הזוחל, וכשהרמש נרמס, חלק ממך, האלהים, נרמס בו... אתה הפרח המלבלב ואתה הפרח הנובל, שמחת הלבלוב ותוגת הכמישה... אתה כואב בגופות הכושים, הכפופים בשדות־הצמר הרחבים, המלבינים כסדינים שאין להם קץ תחת שמי־הדרום הכחולים... אתה, האלהים, בתכלת ואתה הוא הצמר והכאב בגב הכושי הכפוף... אתה רעד־לבבי ואתה הרטט בגופה של רות... גופה של רות, גוף זה, חם וחלק, חלק ורועד... רות, רות!... הלא את האלהים אני מחבק!.. האלהות שבי נושקת לאלהות שברות... נושקת ודבקה, מקשבת לאותה בשורה לעולם חדש, ההולך ומתגלה... מתגלה עלי... על האלהים שבי... עולם חדש, שהאלהים הותר לקראתו בחבוקי־רות אלה, באהבתו השוטפת... דרך חדשה לאלהים... דרך חדשה, בה ימצא האלהים את עצמו...

הרעיון האחרון חלף מקוטע ומסמא כברק, הקורע חשכת ליל־קיץ כבד־סערה, מאיר מרחקים טמירים ואובד בחשכה. יחיאל רעד לקראתו רגע אחד... הרי הפתרון הגדול לשאלה: האלהים עדיין מבקש דרכו בו, באדם... אולם לְהֵאָחֵז ברעיון זה אי־אפשר היה. כחו כשל. עיניו חשכו. רעיונותיו נסתבכו, ופחד מתוק הדק את הלב. לוריין התחילה צונחת לאחוריה, גונחת בחשאי ומושכתו אחריה משיכה כבדה, שאין לסרב לה. והוא לא רצה לסרב. עור לבן הבהיק באפלולית... רות כולה לפניו... עורה לבן וצח כשיש חם, רוה־אש, רועד וחלק, שיש גמיש... אמת חדשה, עולם חדש, הגלה־נא!...

כשהקיץ חלוש ומטושטש, והעולם החדש לא נתגלה, פלח רעיון נורא את המוח הריק, המעורפל: היוני אף הוא חולם עכשיו על העולם החדש, העתיד להגלות לו בזרועותיה של רות, רות ממש. ואחריו רעיון אכזרי מן הראשון, אכזרי בכיעורו הקר: זו, השוכבת כאן עיפה ומתעלפת, מושכתו עדיין שלא מדעת, כמתוך שיור־צמאון יגע, זו הרי

לוריין היא והוא שִׁקֵּר לה; עכשיו שוב אין צורך בשקר··· חפץ קהה תקף אותו להגיד את זו העיפה פעם אחת גסה ולאמר לה: שקרתי לך, שקרתי··· במי ינקם מתוך כך: בה או בעצמו? אולם כח לא היה בו לעשות זאת. מבטה של לוריין צף ועלה לעיניו בחשכה, תובע ומתחנן, והוא נבהל מפני האכזריות המגושמת שבאמירה גלויה זו: שקרתי··· רגש־ההרפה שטפו — תשוקה לרחוץ את בשרו במים צוננים, מי נהר עמוק. ידה של לוריין, הלופתת את צוארו בפליטת־כח משונה, הכבידה ועוררה רגש־מרירות מדכדך: כמה קלה היתה זו רק לפני רגע, אורירית ורות־אש! אמונה חדשה באלהים הולידה בו···

שנאה סתומה התחילה תוססת בלב, אולם שלות־היאוש הגיחה מחביונה וחזקתו קצת. מעין כח־גסיסה הוסיפה לו, כח שאין בו כח, וכולו עיפות, התנונות, הסכמה מוכרחת לחרפה. רעיונותיו זחלו נרפים וכבדים, גושים של עבי־סתיו משרכים דרכם בעצלתים בשמים אפורים, אין־עינים. ידע, כי עליו להמלט בעוד מועד, בעוד לוריין שוכבת הוזה ומתעלפת, אולם קשה היה להסיר את ידה המכבידה על צוארו ולהעירה. ואף־על־פי־כן איך יביט בפניה, לכשתקום ותתחיל לעשות שערה מתוך חיוך של אשת־נעורים מאושרת, שבעה?···

רכות, בתנועותיו של כלב מנודה, הסיר מעליו את יד לוריין ובזוי ונקלה, כאילו היו אלפי עינים מסתכלות בו, יצא על ראשי־אצבעותיו אל הפרוזדור. מתוך נשימה עצורה, כגנב, הרים את המסך אשר בפתח הטרקלין והביט לצדדים, חושש מפני השפחה הכושית. האור האדמדם אשר בפרוזדור הסתנן לתוך הטרקלין האפל והעיר את לוריין. היא זעה על הספה, ויחיאל שמע־ולא־שמע את קולה המהסס:

— יחיאל, היכן אתה?···

כמתירא שמא תרדוף אחריו, פתח את הדלת ברעש ושטף במורד השלבים של הגזוזטרה. בעמדו על המפסעה מנגד, שמע את קולה הנרעש של הכושית מפריע את דממת־הלילה החמה והרוה, שבאותו רחוב־עשירים נדח:

— אל־אלהים אדירים! מי שם?··

פרק יח

יִרְאַת חֵטְא

בחוץ רפתה הכלימה האוכלת, ושלות־היאוש משלה בלב. היה אחד מלילי־אדר רוים בניו־יורק. עבים כבדים מלאו את חלל האויר, זחלו בכרסיהם הלבנבנות ככרסי־דגים נפוחות על כרכובי־הבתים, עטפו את מפסעות־האבן וחומות־האבן כיריעות אפורות שאין להן סוף. מִדְבַּר־הכרך — מילים־מילים של אדמה, שֶׁחִיּוּתָהּ נטלה ממנה, עד שנעשתה חלקה וצחיחה ועקרה — כאילו שם מסוה־ערפל על פניו, שלא ירגיש בתסיסת־החיים האביבית, המחלחלת בארץ מסביב, וישכח את שממת־אבניו המחפירה. מעטה־הערפל הרטוב יפה היה גם ליחיאל. גופו תש מן המאמץ הגדול, אשר עבר עליו לפני רגעים אחדים. כל תא בבשרו בקש מחבוא לו מעין־רואה, ואפילו מעין ניו־יורקית ארעית שאינה רואה כלום, אפילו כשהיא נראית כצופה ורואה. לוא רק כבו טורי אורים אלו, הזרועים בערפל, רבבות אורים מגובבים, מנצנצים מן הישוב הרחוק! החרפה אמנם רפתה קצת פה בערפל הרטוב, ושלות־היאוש משלה בלי־מצרים. אולם דומה היה, כל זה אינו אלא למראית־עין ובעצם הדבר עדיין מפרפרת אותה הכרה מבישה בלב הקופא, מפרפרת גם במאסרה מתחת לסדין־הכפור ממש. דבר־עבירה מחפיר, שקר מטמא יצא לאויר־העולם! רוחו של דבר־עבירה זה מכבידה על הלב כאן, בלב הערפל, ומרחפת עדיין שם, בטרקלין המהודר. כרי־הספה, המקומטים ומטולטלים לעברים, מספרים אותו בכאב לכושית, המסדרת אותם במנוד־ראש מסותר כלפי לוריין, העומדת שוממה עם החלון, ובתפלת־מחאה אלמת לאל האלהים האדירים. מתלבט הוא בקפלי גלימתה האדומה של לוריין ומחלחל בתאי־בשרה ההולכים ומצטננים: נהגינו, שתינו לרויה, אוי ואבוי לנו!...

דבר־עבירה מחפיר יצא לאויר־העולם והעיק על הנשמה כשכבת רוטב מאוס, דָּבִיק: כל ישותו של יחיאל התאזרה להשתחרר ממנו, להקיאו. „הרואה" הרגיש בדבר ושנה את טעמו: נהפך מקטיגור לסניגור. לעגו פג, וקנתור לא היה בקולו, כשהעיר דרך־אגב כמתכוון לעודד את יחיאל:

— דבר־עבירה? דבר־עבירה כלפי מי? טומאה, שיר מחפיר! וכי עדיין מאמין אתה בכגון אלה? כְּלַךְ, כְּלַךְ!...

יחיאל הקשיב כמצפה למענה „הנראה" הרובץ בפנתו, חור, פרוע־שער וגדל־עינים. מבטו היה נעוץ במרכז אחד סמוי מן העין, כמתירא להביט לצדדים. הערת „הרואה" לא פגעה בו. עורק לא זע בפניו הלבנות כפני־מת, ועיניו הגדולות הישירו נכחן באותה ארשת קמה שלאחר יאוש. „הרואה" חפץ לתת קולו בצחוק חרישי למראהו המטושטש, מראה תינוק שסרח, והתאפק. מדת דרך־ארץ התחיל נוהג בשכנו, גמר בדעתו להניח לו ונסה דבר אל יחיאל בצנעה, כלוחש על המכה:

— יחיאל, האוכל לדבר אליך?... דברים סתם, שאין בהם משום קנתור, חלילה!... פשוט, דבר־מה המתרחש בך כעת מענין אותי ומאד־מאד חפצתי לשמוע דעתך־אתה עליו... עיני, הרי ידעת, עם כל כחן הנוקב וחודר, אינן מיטיבות לראות, אלא בשעה שהחושך מתעבה בנפשך, ואתה רוצה בחושך, אוהב אותו משום־מה... ואז אני בא, כינשוף בלילות, ועיני חודרות לעמקי־הויתך, ואני מגלה לך אפילו דברים, שאתה בעצמך היית רוצה שישתמרו בצנעה, חתומים וגנוזים, ודעתך אינה עומדת עליהם... כן, ישנן שעות כאלה, אתה הלא ידעת!... יפה החשכה לך, ואתה מעלים עיניך מן האמת, כבת־היענה המתכחשת לסכנה... אולם עכשיו החושך הרי הולך ומתבהר בך... אל־נא תתמה!.. כשאני אומר, שהחושך הולך ומתבהר בך, אין כונתי — מתבהר במובן הרגשי, לרוחתך, לישועתך, אלא במובן העיוני, ההגיוני, ואף־על־פי שהתבהרות זו מכאיבה כשהיא לעצמה: רצוני, אתה מתחיל לראות את האמת בנשמתך בעצמך, שלא מתוך הערותי, ושוב אינך נרתע מפניה, על־כל־פנים לא כמקודם... ולפיכך אני נכון לשאול אותך שאלות ולא לחקור הכל בעצמי כדרכי, לפשפש, לרגל: ראשית־כל, עיני, שהסכינו לחשכה הגמורה, כאמור, אינן מיטיבות לראות בך בשעה זו, שלא יום ולא לילה בנשמתך, והעיקר, הטעם העיקרי, הוא שאני מתחיל לכבדך, יחיאל... כן... אתה לא תאמין לי: ידעתי, ידעתי... אולם אחת היא: לא כבדתיך לפני שלשה חדשים, לא כבדתיך לפני שבועים, שאיני אוהב את מורך־הלב, את

הפחדנות, העוצמת עיניה מראות נכוחה, ועכשיו אני מתחיל לכבדך: עיניך הולכות וטובות, אולי תיטבנה יום אחד גם משלי, ולא נאה לי לדגל בך, להפך בנשמתך שלא מדעתך... אין זה מעשה־חבר, חי־חי־חי!... הייתי אומר: אין זה מעשה עבד לאדוניו, חי־חי־חי!..

— דבר דבריך, שסן רע! — נזף בו יחיאל בכעס מעושה, בעצם נעמו לו דברי „הרואה", עם כל שנאתו לאותו שד שחור דל־הגוף וקטן־העינים, הרוחש בלבו למיום־אידו, מריח כעכבר בחטמו הדק, המחודד, ואינו נותן לו שְהות לשכוח את חייו המתמוטטים כדי־רגע, לנוח מן השאלות והתשובות, מגביית־דין וראיית־חשבון, עם כל זה אהב אותו. על פקחיותו אהבו, על חריצות עיניו הקטנות, המתרוצצות בחוריהן כזיקים חיים, על אהבת־האמת שבו. אמנם יש ואהבת־אמת זו היתה נראית רק מעין רשעה סתם, צרות־עין בהנאת־השכחה, שיש לו, ליחיאל, או ל„נראה" שבו. וכשהיה השד השחור מופיע ומרפיש את המעין, שממנו „הנראה" החרד שותה, עד שעלוב זה מתחיל מתעוות מענויים פנימיים, כמי ששתה ארס, ופניו, הלבנות בין־כך ובין־כך, מוריקות ומִתְנַוְלוֹת, בשעות שכאלו היה יחיאל שנא אותו, כשנוא ברייה שפלה, צרת־עין, שאין לה הנאה בחיים אלא גזילת מעט השמחה מברייה עלובה, חברתה. לא, לא גזילת השמחה, כי־אם הטלת שרץ בשמחה דלה זו, שכל־עיקרה שכחת־הצער, מעין: גם לי גם לך לא יהיה! אולם תוך כדי שנאה היה לבו רוחש כבוד לשד רזה ושנון־עינים זה, שלשם האמת הוא מקריב הכל, אפילו את הנאת־השכחה. הרי זה נזיר, סגפן קדוש במובן ידוע. ועכשיו שהשד הפקח, המכובד שלא מדעת, מדבר אליו בדרך־ארץ, כדבר איש אל רעהו, הנאה היא, הנאה רבה, שאין להתעלם ממנה. ועוד — וזה עיקר — עד שהשד הרואה מרצה טענותיו לפניו, הרי דמותו של אותו מעשה מגונה, שחל הערב, הולכת ומחוירה, הולכשת ומטשטש. משונה כחו של השד, שכל הדברים האיומים שבחיים, אימתם מתדלדלת, כשהוא נוגע בהם בקצה־חטמו הרותת אגב הרחה. ואף זו אמת היא, שאין להתכחש לה: לנוח קצת רוצה הנפש, לשכוח את החרפה רגע ולהחליף כח. ואחר־כך, כעבור הרגע, אחר־כך—ראה נראה. מעט מנוחה, אל־אלהים! זה ימים, שאדם מתגלגל במורד מתוך רסוק־אברים ותשישות־הכח: כל עוד רוחו בו....

— דבר דבריך, השד!... אולם בקצור ובלא הקדמות...

— בלא הקדמות, יחיאל, — נענה „הרואה" השחור בחיוך שבקלות־ראש מסבירה פנים: — יפה, הבטחתי: בלא הקדמות... אולם בנוגע לקצור — תסלח לי — איני יכול להבטיחך כלום: חטטן אני מטבע־ברייתי, והחטוט אי־אפשר לו בלא אריכות, כאשר ידעת... ולא שהחטוט הממושך והמסובך חביב עלי לכשעצמו... לא, ושוב לא: הלואי הייתי יכול לראות בך, כמו שאומרים, באופן בלתי־אמצעי, באספקלריה המאירה — אתה מציץ בה, והנפש מתגלה לך כולה בבת־אחת, בלא נפתולים ועקמומיות... אולם נפשך, יחיאל, נפש סבוכה היא, עֲקַמָּן ממש, למרות חפצך לֵרָאות לעצמך כאדם ישר ופשוט, שהכל חלק בו וברור: אין אתה כך... לכאורה, הכל פשוט: חפץ־הדעת שלא נתמלא, אהבה שלא נתמלאה... אולם נסה־נא לעמוד על טיבו של כל אחד מרגשות אלו וראה, אם אתה מבין אותו כל־צרכו: מסופקני, יקירי, מסופקני... ומכאן הַחִטּוּט וְהַנִּקּוּר...

— ראה־נא, הבטחת לי, שלא להקדים הקדמות, — נכנס יחיאל לתוך דבריו מתוך רוגז מזויף ונתבייש. השד בודאי הכיר ברוגז זה, שאינו אלא מזויף, העמדת־פנים שלא לצורך, שהרי הוא בא בדבריו הנכוחים, ההולכים למישרים, לשון־למודים:

— אשרי, יחיאל, ואשריך גם אתה, שכמוני כמוך מרגישים אנחנו, שחלילה אין רוגזתך רוגזה ממש. בעצם אתה נהנה מאריכות־דברי: יש שהות לשכוח אותו עלבון נורא, להסיח את הדעת כדי־מנוחת רגע... אולם אל לנו לטפל בקטנות, יחיאל, — העיר פתאום מתוך כובד־ראש. בת־הצחוק שבהסברת־פנים חלפה מעיניו המתרוצצות, ועמידתו עמידת תלמיד לפני הרב: — חפצתי, שתבינני אל־נכון. שוב איני מפשפש ומרגל בך, כאשר אמרתי: אתה בעצמך מתחיל רואה את האמת ואין אתה צריך לסיועי... אולם, לאמתו של דבר, הורני־נא, מפני־מה עדיין אתה ירא מדבר־עבירה, מה שאתה קורא רוח־טומאה? מילא אז, בשכבר הימים, — כלומר: עוד לפני ימים אחדים, בעצם, אלא שהדבר נראה לי עכשיו רחוק ומרוחק, כאילו הִזְקַנּוּ שנינו עד לאין שיעור בימים מועטים אלו! — הבנתי את יראתך מפני דבר־עבירה. אז היה הדבר פשוט כמעט: יש אלהים, שכל עצמו כח רוחני טהור והוא מתעלם מן האדם, מתכסה

בכִּסּוּיִים גשמיים, שהגסים שבהם הן התאוות, וממילא, מי שרוצה להכיר את האלהות בצביונה ממש, לדבקה בעצם הרוחניות הטהורה, צריך להסיר את הכיסויים החוצצים בינו ובין האור, רוצה אתה לראות את ההויה, כפי שהיא, ולא כפי שהיא נראית לעיניך, עיני־בשר, — הַכְחֵש את החיים הגלויים, ראה את השקר שבהם, ומתוך הכרת־האפס זורחת עליך אמת היש האחד... אז, אני אומר, היה הדבר מובן: אהבתך לקדושה ולטהרה היא עיקר־חייך, גילוי האלהות ממש... אולם עכשיו שאתה מכיר, שאותה אמונה שלך, אם נדבר בלשון בני־אדם, אמונת־שוא היתה, — יראת־חטא זו מהיכן, יחיאל?

השד נדם, ויחיאל ישב מדוכדך. אילו דבר זה כנגדו דברים קשים כדרכו, בודאי היה מוצא מענה לו: אילו הערות ארסיות, שאינן באות להשיב על הטענות, כי־אם לסתום את פי הטוען המשטין. עכשיו ששנה את טעמו, לא ידע יחיאל, מה יענה: דברים יוצאים מן הלב דבר השד, ואי־אפשר היה לפקפק בישרו. הן אמנם ירא הוא עדיין מפני החטא! לבו כואב כרמש שסוע. רוצה הוא להסיח דעתו מלוריין ואינו יכול. זו מתלבטת עכשיו באפלולית קיטונה, גופה מתאמץ לפלוט את הַחִיּוּת שהכניס לתוכה, וידה ממאנת לנגוע בבשרה. לבו מתכווץ כספוג למראה, השנים מתהדקות מאליהן, והיד תולשת את השער להחריש את הכאב הפנימי. הרי לא החטא כנגד לוריין בלבד מציק ומענה! כאבה אפשר ישתכח, יֵרָפֵא. חטא אדם לאדם יש לו כפרה: תשובה ממרקת אותו. אולם דבר־העבירה לכשעצמו, אותו מעשה־השקר גופו, שלא ביחס כלל אל לוריין או אל גוף אחר זולתה, מדכא עד לעפר. רוח־טומאה רובצת בחלל־הלילה, כבדה, אין־כנפים, והוא נושם אותה אל קרבו ונחנק. רוח־טומאה זו — רוחו היא: הוא זְרָעָהּ, הוא נְפָחָהּ בחלל־הלילה. מעשה־השקר הנורא! כי הוא, יחיאל, ישתמש בגופה של אשה, ואיזו אישה שהיא, ואפילו אם אינה מרגישה כלל בעלבון, אינה מרגישה כלום, רוח־חיים אין בה! כי הוא ישתמש בה מתוך אמונה מעושה, כי אוהב הוא אותה, ישלה את נפשו להאמין בכך עד כדי שגעון ואחיזת־עינים! דבר־העבירה עצמו מדכדך אותו עד לידי חפץ לצעוק ככלב מטורף, בשבתו כאן, מחוץ לעיר, על מפסעת הַנָּמֵל הרעועה, המפרכסת מדי פעם, בדפוק בה גלי־ההוֹדְסוֹן השחורים.

מפני מעשה־השקר לכשעצמו הוא יושב כאן רצוץ, כאדם שחנק את הנפש ודמות־החנוק מופיעה לנגדו, עיניה מלאות דם קדוש, בולטות מתוך הפנים הכחולות עד כדי קדרות. דבר־עבירה מכוער סתם! ולא חטאו כנגד לוריין, ולא חטאו כנגד רות, שטמא אותה במחשבתו, חבק נכריה וכוון לה.

יחיאל הרגיש, שקרביו נהפכים ונהפכים. הוא חפץ לקלל ולא ידע את מי: את האלהים? אַיו? אַיו? חדלה המית האין־סוף בנפש. את השטן, שגרם לדכדוכו זה? לא, אף הוא נקי, העלוב. הרי עומד הוא כאן אף הוא רצוץ ומדוכדך וכולו אומר השתתפות בצער וחפץ־הבנה: יראת־חטא זו, מהי, יחיאל? שניהם כאחד אומללים הם, שהם מתענים בצער המעשה הנורא ואינם יודעים, מה טעם הם מתענים. סוף־סוף נעשו אחד: הוא עלה למדרגת־השד, הרואה את האמת הקרה ואינו נחפז להתחמק מפניה, והשטן ירד למדרגתו, הכיר שהרבה דברים מתעלמים גם ממנו והוא כואב בכאב־הדעת אף הוא. נתפשרו. יחיאל הציץ בשד ובעיניו הקטנות, שכאילו שקעו בחוריהן יותר, ואורן דעך, קרא שועת־יאוש גלויה: אוי גם לשנינו, יחיאל! צערנו מאפע וחפץ־הדעת שבנו מאפע. מפני־מה אנו יראים מפני החטא, יחיאל? — ויחיאל רעד לאותה השתתפות גמורה בצערו, הִזְדַּהוּת מוחלטת, שהשטן מִזְדַּהֶה אתו: מפני מה **אנו** יראים עדיין מפני החטא?...

אולם כאן אירע דבר־מה משונה. „הנראה", ששכב כל אותה שעה בפנתו כנֶנָס נִכְפֶּה, קפץ פתאום ממחבואו בזעם בלתי־צפוי, על שניהם התנפל, על יחיאל ועל „הרואה", מנענע באגרופיו הצנומים פעם כנגד זה ופעם כנגד זה, לוחש בקול חנוק וּמַתִּיז בשניו הכתומות, המציצות מבין שפתיו העבות כחודי־מסמרים מחלדים וכפופים. דמותו העלתה על דעת יחיאל אותו קבצן קטן חולה־נופל, שהיה בא לעיירה, שם במולדת. פעמים בשנה: לאחר פסח ולאחר סוכות. חבריו הקבצנים היו מקניטים אותו בדברים, מלעיגים על פרצופו הירוק ועל עיניו העגולות כעיני הלִילִית, והוא שותק ואינו פותח פיו. רק פעם, בערב שבת לאחר המרחץ, כשהללו התחילו מלגלגים עליו ואומרים, שלא ימצא בעל־בית להתאכסן אצלו בשבת, קפץ פתאום על רגליו הנפוחות, הקטנות, הרים קַבּו של אחד

הפסחים שבסיעה והתחיל מכה על ימין ועל שמאל, עד שאחזו השבץ, והוא נפל ארצה, מפרפר בכל אבריו. יחיאל תמה על התמונה, שעלתה לעיניו מתהום־הנשיה כאן בליל־הזועות, ובלע את כל פרטיה עד שהוא מקשיב ל„נראה״, המתיז טענותיו בשצף־קצף:

— יראת־חטא, אתם אומרים!... אין אתם יודעים אלא את היראה מפני החטא, מנוולים שכמותכם!... אדם ושד עשו שלום ביניהם ותמהים ותוהים: יראת־חטא למה, מהיכן והאיך?... אי, מנוולים! פקחים אתם, פקחים שאינם רואים מקצה־חטמם והלאה!... יראת־החטא, הפחד מפני עשיית־הרע! זולתי אלה אינכם יודעים כלום!... ואהבת־הטוב, זו בעיניכם כאילו איננה?... מה, מנוולים?... לא אהבת־הטוב לשם קבלת־שכר! ולא אותה אהבה לטוב, שכל מטרתה, קצה־תכליתה — ראייה בהירה באלהות! לא על אהבה שכזו אני מדבר!... כוונתי לאהבת־הטוב לשמה!... אתם מבינים?... לשמה!... אהבת הטוב, באשר טוב הוא, וכאב הטוב, באשר הוא, הטוב, נרמס וכואב — אהבת הטוב עצמו וכאב הטוב עצמו, בלא שכר ובלא אלהים... חפץ־הטוב העור — הידעתם מה הוא?... לא, לא ידעתם, כי על כן מנקרים אתם ומחטטים עדיין ומעלעים דמי־פצעיכם... ואף־על־פי־כן הרי חפץ פשוט זה, החפץ בטוב וביפה לשמם, חי בך, יחיאל, ולוא גם פחדך מעבירך על דעתך, עד כדי להעלים עיניך מן האמת הגדולה הזאת... לשם גילוי אמת זו השאתיך הלילה לדבר־עבירה, בטלתי את שיירי געגועיך על הקדושה ועל הטהרה האלהיות, געגועים המביאים לידי דבקות באין־סוף, ונסיתי להראותך את הגעגועים האנושיים, החיים בלבך, על הטוב והיפה לשמם... כי חיים הגעגועים האלה בך!... וגם בך, שד שחור, שאכזריותך כולה בבדיקת־האמת אינה אלא אהבת־הטוב הפשוטה... אין אתם מבינים? אין מאמינים, ארורים?... אהבת־האמת, חפץ־הדעת, אהבת־הטוב — אחת היא לי, מה שם תקראו לגעגועים אלה, געגועים לשמם ולא לשם מטרה, עומדת מחוץ לחיי־האדם... העיקר, מנוולים, שתדעו ותבינו, שיש אהבת־השלמות לשמה באדם ולא רק יראת־חטא, פחד מפני הרע!... וכשאתה, יחיאל, כואב עכשיו, אהבת־הטוב הפשוטה, האנושית, כואבת בך... וכשאתה, שטן שחור, שמח, שיחיאל מתאכזר לעצמו ועומד בפני האמת,

באהבת־הטוב שבו אתה שמח, שטן רע!... וכי אינכם רואים, שזהו גילוי טבעי באדם, גילוי חפשי ופשוט, לשמו, כחפץ־החיים ממש!... לחקור לחפץ־החיים עדיין אינכם מעיזים — עדיין לא נשרפה דעתכם עליכם כל־כך!... — ולחקור לחפץ פשוט אחר, לגילוי איתן, טבעי כראשון, לכפור באהבת־הטוב לשמה אתם מעיזים, מנוולים!...

יחיאל לא האמין למראה־עיניו ולמשמע־אזניו. דבר־מה חדש נשמע בטענות „הנראה" ההולך ומתגעש בכעסו, ויחיאל שתה בצמא דבריו. אולם זה עצר בשטפו מאליו, כאילו נבהל מפני הפרץ, אשר פרץ עליו, נתכווץ לתוך פנתו והתאמץ להעלים את פרפורי שרידיו הרפויים, הצבים השד השחור עמד כהלום־רעם: אף הוא לא האמין, כי „הנראה", חֲלַכָּה חולה־נכפה זה, יזנק כך ממאורתו וינצח גם אותו, את „הרואה" הפקח, — יכריעהו. יחיאל הרגיש במבוכתו ונתן עיניו בו בחיוך שבסקרנות:

— ובכן, מה תאמר לזה?...

השטן השח ראשו ומלמל:

— לא ידעתי, אדוני... קשו דבריו... ואיני יכול לפטרם בקש. הצדק הרי אתו... אהבת־הטוב כשהיא לעצמה כח־איתנים היא, שאין לה פתרונים, כחפץ־החיים ממש... ההויה כולה שואפת לקיום, להמשכה, וחפץ־הטוב, אהבת־הטוב, אף הוא הולך וצומח, הולך ומשגשג בחיים... לב־האדם צליל חדש לשירת־ההויה, צליל ודאי, מובהק... אהבת־הטוב... לשם מה ולמה?... אין יודע ואין עונה... ואין גם צורך לענות ולדעת, ובלבד שצליל ודאי זה ישנו־יש...

כך עמד השד ודבר לאט־לאט, כמעיין בדברי הנדון, עד שהוא חוזר עליהם, הוזר ומסכים להם, מקבלם. אולם לב יחיאל מאן הנחם: כן, צליל זה, אהבת־הטוב לשמה, אפשר ודאי הוא, למעלה מכל ספק, אולם במה יושיע זה ללבו הכואב המתפלץ מפני הריקניות? כמתירא, שמא ירגיז את „הנראה" שוב, התחיל יחיאל מדבר רכות:

— אמנם אהבת־הטוב — חפץ־איתנים היא כדבריך, ידידי הטוב, ואשרי שגלית לי אמת זו, ואני לא פללתי, לא פללתי עוד לכל אמת שהיא... אולם הגידה־נא לי, איך אחיה בחפצי זה?... עדיין אין אהבת־הטוב שבי ממלאת את חיי, עד כדי לקבלם מרצון, לשמוח בהם, לאהבה

אם··· כן, הריני מעיז לחקור לתכלית חיי ולתכלית הטוב אף הוא··· אדם שכמותי, האוהב את הטוב וכואב בכאבו, איך יחיה לשם הטוב ולא ירגיש שממון וכבדות בחייו?··· כן, הבינני־נא זאת: איך יֵהָפֵךְ הטוב כשהוא לעצמו לפשר־החיים לי, פשר שימתיק את החיים, כשטעמם פג איך־שהוא?···

„הנראה" לא זע בפנתו. אולם „הרואה" השחור כעס, כאילו פגעו דברי יחיאל בו, והוא הצליף כבשוט:

— טעם־חייך פג מפני מה?··· מפני שרות ברחה אל היוני?···

יחיאל נתכווץ מפגיעת־השד הפתאומית והרהר בקול, כחוזר בתשובה:

— אפשר, אפשר··· ואף־על־פי־כן דומה, שלא משום־כך ניטל טעם־חיי··· לפי שלוא, למשל, היה הכל הולך למישרים, נוהג כשורה··· כלומר: לוא היתה רות אתי··· ולוריין אף היא מאושרת··· לא ידעה אותי כלל··· כי־עתה···

— כי־עתה?··· — האיץ בו השד מקוצר־רוח, כאילו היה גורלו מוּטל בחיק התשובה הבאה.

— כי־עתה··· עדיין אפשר ואפשר, שטעם לא היה לחיי בלא אֵל גבוה מעל כל גבוה, מרוחק מן החיים, מסולק מהם לגמרי··· אל, שאפשר לרמז עליו באצבע: ל ו אין חלק בכאב זה ובשמחה זו שבחיי···

הוא הפסיק, כחושש לאורב המגיח מן המארב. אולם הגה לא נשמע, ויחיאל הוסיף בקול מתחזק:

— בלא אלהים, שהוא כפירת החיים הגלויים, קשה היה לחיות, לוא גם רות אתי, ונפשי לא נגואלה בדמי לוריין···

הוא ירא להביט בפני השד, שמא יְתַפֵּש בכף שוב, אולם בהעיפו עינו בו לבסוף נבהל למראהו. השד עמד ממולו כפוף־ראש, ופניו נופלות. ורודית כאומה פרחה בעורו השחור כמגופת, ולעיניו היה גון חדש, איזו ניחות ענוגה. רגש חם נגע בלב יחיאל, והוא שאלו מתוך חבה:

— למה חרה לך, חבר, ולמה נפלו פניך?···

— לא חרה לי כי־אם על דבר אחר, רבי ואדוני, — דבר השד בקול חורק, היוצא מבקיעים נעלמים בחזהו: — כי הוא··· הערוד המדוכא הזה בלא בך אמת רבה ועמוקה, שאין אתה עומד עליה עדיין כל־צרכה···

אמת רבה ועמוקה — ואני לא ראיתיה··· וזה סימן לי שהגיעה שעתי: עלי למות עוד הלילה···

— למות?··· — נאחז בו יחיאל רתת·

— כן, למות··· — השיב השד בהכנעה, כמקבל גזירה על עצמו מתוך יראת־הרוממות: — הגיעה שעתי: עיניך, אדוני, פקוחות לרווחה, רואות את האמת בלעדי, ואף אותו מסכן פעוט עיניו פקוחות — לא פללתי! — פקוחות משלי··· שוב אין לך צורך בי, אדוני···

ההורורית הכתומה פשתה בעורו המזופת, ופניו מְפֻשְׁקָשׁוֹת ונמוגות באפלולית· לב יחיאל צעק בו: עמוד־נא!·· השאר אתי!·· עדיין איני יודע, איך אחיה ובמה אחיה: אלהים סר ממני, ונפתולי חיי מתעים אותי־· אולם הדמות השחורה כאילו פלסה לה נתיב בחשכה וטסה חיש־מהר אל קצה־הנמל, לעומת הגלים המכים בכלונסאות, כבדים וסמויים מן העין· יחיאל פרש כפיו ורדף אחרי הדמות המתמוגגת·

יד גסה, נקשת־זיזים, אחזה בו· יחיאל רעד והוריד ידיו תשוש ומבולבל· אדם גבה־קומה עמד על גבו, ופניו כמעט לא נראו בחשכה·

— גפרור יש לך, אחא? — שאל את יחיאל בקול עמוק ונבוב, קול ספן מיורדי־הים·

יחיאל הוציא גפרורים אחדים מכיסו בידו הקפואה הנשמעת לו בקושי ונתנם לאיש· אולם זה לא בחר בגפרורים אלא לשם אמתלה בלבד, שכן הוסיף:

— חן־חן לך, אף־על־פי שלפי־האמת שוב אין לי צורך בהם··· עוד מעט ויאיר הבוקר: עד שאמצא מקום לערוך את האש ועצים יבשים די־הצורך, תעלה השמש··· א, יום חם יהיה זה··· יום חם ויפה לאדם חי···

— יפה במה?··· — הקיץ יחיאל מתמהונו לבסוף· פגישה זו התחילה מענינת אותו· האיש דבר אנגלית צחה, אם כי אטית וממושכה, כזהיר בהברת כל אות ותנועה· ביישנות גלויה היתה ניכרת בדבריו, ויחיאל תמה, לשם מה נכנס זה אתו בשיחה· הספן הסיר כובעו, נעצו תחת בית־שחיו, סרק את בלוריתו המגובבת באצבעות ידו השניה והשיב:

— יפה במה?··· בכל··· בשמש, בים··· בשתיית כוס יפה···

וצחק בקולו העמוק, הנבוב· הוא הסתכל ביחיאל מתוך מאמץ ניכר

לחדור לשרטוטי־פניו באפלה, התמודד על רגליו הנטועות איתן, כעומד על מכסה־אניה בלב־ים, ודבר מבויש לאט־לאט:

— על החול אני יושב... כלומר: הולך בטל... שובתים אנו זה שלשה שבועות...

יחיאל היה סבור, שהספן הביישן, הטוב מרמז, ששעתו דחוקה לו, ושאל:

— אולי נלך לבקש לגימת־קפה אי־שהוא?

הספן התחלחל משום מה והתחיל מסביר:

— לא, לא... יישר כחך... לא לכך נתכוונתי... פשוט, רצוני לאמר, שלאבד את עצמי לדעת שוב אינני נכון אף־על־פי־כן...

הדבור באנגלית כאילו נעשה קשה עליו, והוא צחק שוב להעלים את מבוכתו. וכשהרגיש ביחיאל, שהוא תמה לו ואינו יודע מה, חבש כובעו לראשו לבטח, הרכין ראשו והתחיל מספר:

— הרי כבר נסיתי פעם לקפוץ המימה... בבחרותי... בודאי בן־גילך הייתי אז... וכך ישבתי לי גם אני ושאלתי: הכדאי או לא?... צעירה אהבתי, והיא נישאה לאחר: לא רצתה בספן, שחייו תמיד בסכנה, ובחרה באחד מתולעי־היבשה, פקיד בית־הדואר, בר־נש שחוף, מְכַעְכֵּעַ... וכך ישבתי לי גם אני ושאלתי את נפשי: האקפוץ או לא?... וכשהפליגה אניתי, עדיין שאלתי את נפשי: האקפוץ אם לא?... עד שיום אחד בין־השמשות, כשנזכרתי שזו שאהבתי בודאי מכינה אותה שעה את סעודת־הערב לבעלה השחוף ומציעה לו את המטה שם באיזה מעון אפל ומבאיש באחד מפרורי־כריסטיאנה, אחזני כעס מאוס ואני קפצתי סוף־סוף... אלא משקפצתי, והשמש שוקעת בים מרחוק, עלה בדעתי פתאום, ששוב אינני רואה את השמש עולמית... או אז נתתי קולי, בחור!... עד היום הזה אינני יודע, מאין בא לי כל הכח ההוא... כשור געיתי... משוני מן המים. החבריה היתה סבורה: מקרה רע... ותיכף ומיד, האמינה לי, נדרתי נדר, ששוב לא אנסה לאבד עצמי לדעת... ח־ח־ח!... לא, אדוני... נדר נדרתי — ועדיין לא הפרתיו זה עשרים שנה... וספק הוא, אחא, אם אפירנו כל ימי... ח־ח־ח!...

יחיאל הבין, שספור־המעשה מכוון היה לו, נזכר בריצתו לקצה

הנמל, מקום שהגלים הכבדים משתערים על הכלונסאות המפרפרים במים, סמויים מן העין, והתבייש מפני הספן. למה רץ לשם? האומנם אמר לאבד עצמו לדעת?... הוא שקע בהרהורים, השתדל להזכר, כיצד הגיע לכאן, ומקרי־הערב לא ניתנו לְהִתָּפֵס, כאילו נמחו ממוחו בבת אחת. הספן חשב, שדעתו של יחיאל אינה פנויה לו, תמה שהוא שותק ואמר בקול מיצר:

– אעשה־נא דרכי הלאה ואראה, אם אפשר למצוא מקום להתחמם קצת...

יחיאל ניעור מהרהוריו, לבו קל עליו, והוא טפח לספן על כתפו מתוך ידידות ושאל:

– איפה אנחנו עומדים?... טיילתי כל הלילה לאורך הנהר ובודאי עברתי כדרך שמונה מיל... סמוך לגן הגדול הייתי, בבית אחת ממכירותי...

זכר לוריין לא הכאיבו: היתה הרוחה. הספן הביט בו מן הצד, ספק מתוך תמיהה חשדנית ספק מתוך דרך־ארץ, והעיר לאט, כשוקל דבריו:

– כן, טיילת דייך... הלא קרובים אנחנו אל הים...

– מוטב איפוא, שנכנס לבית־אוכל ונתחמם קצת, – הסיק יחיאל מסקנה משונה: – לאבד עצמי לדעת לא אאחר לעולם...

– חייך, אחא, שלא תאחר, – הסכים הספן, וצליל־השמחה שבקולו נגע בלב יחיאל עד לידי דמעות. יחיאל הרחיב צעדיו להבליג על סערת־רוחו, והספן שרך דרכו אחריו כבד ומתנודד, כעומד על מכסה־אניה, ותמה בלבו, מה הביא את הבחור כמעט לידי קפיצה המימה.

פרק יט

צֵל הֶהָרִים

בהרבה מנקרות־ההרים עדיין לא הפשירו השלגים, כשהגיע יחיאל לשם מן העיר וקבע דירתו אצל אכר אחד על שפת ברכה גדולה. זו השתרעה לכל מלוא העין, כחולה ועגולה, והיתה דומה לים, שאין המבט תופס את גבולו אלא באופק, אלמלא הרים אלו, ירוקים ואדומים ושחורים בשעות שונות של ימי־האביב הראשונים כאן, העוצרים בו, בים זה,

מְשַׁלַּח יפיו למרחקי אין־קץ. כאן עדיין לא חדל החורף, אם כי עושה היה דרכו בשובה ונחת כזקן טוב־לב, שאינו מקפיד להטיל מרה על הבריות. אולם בבקרים הבהירים, עת שתכלת־שמים חורורה לועגת לגבוהים שבהרים ומתרוממת לגבהי אין־חקר, דקה וקלושה ואי־נתפסת, היתה שכבת־כפור מחוספסת מצפה את צלעי ההרים הקודרים, עד שהשמש מתחילה יוצקת כספה עליהם, והאויר היוצא מן הפה מהביל ומתעבה כשהוא עולה למרום, ודרכו גלויה לעין. הימים היו קצרים בכפר זה, שהרים סביב לו, ואור־היום מאחר להגיע עדיו בבוקר ומקדים לפרוש בערב. לא היתה דרך אחרת להאריך אותם, כי־אם לטפס על ההרים הזעומים ולהשקיף שעה ארוכה על פני השקיעה במורד, שהיא כעוד יום אחד גדול, ונגהה מבהיק ומזהיב, עד שהלילה רובץ על הכפר מעבר מזה, כבד ומוצק. הלילות אף הם היו מתקצרים מתוך כך, אלא שסכנה היתה בטפוס זה יום־יום על ההרים. מי שמנסה לרדת מעליהם בחשכה, מתחייב בנפשו: ספק הוא, אם יגיע לראות שקיעה שוב עולמית! הנקרות הרבות והנפתלות לא היו מספיקות להתחמם ביום הקצר, וקרחות־השלג החלקלקות שבהן אין לך מכשול איום מהן לפני היורד העור. רק זעיר־פה זעיר־שם היו טלאי־דשא ירקרקים וענוגים, חולניים כמעט, מציצים בשעות־היום המועטות, מציצים ונכמשים עם ערב, עד שלמחר, כשהשמש נותנת עין־דאגה בהם, בדשאים אלה, הם מוטלים כפופים וקפואים, ונפשם עיפה למות. ואילו לרגלי ההרים כבר חולל האביב נפלאות. אדמת־חריש כמעט לא היתה מסביב, ואולם עשב רעבתן היה שותה בצמא ממעמקי האדמה ופרה ורבה משעה לשעה ממש. וכבוא הערב, תכול־עמוק, ורצפת כוכבים גדולים לוהטת ממעל, היתה האוזן מבחינה כמעט בחמימות החיה המחלחלת בעורקי־האדמה ובחביון יער־הארנים הסמוך, רחישת עסיסים עולים לתוך גזעים נרדמים וענפים משותקים. יתוש זריז ומקדים היה נושך ומסתלק מתוך רתיעה, כמפקפק עדיין בכחו, וברוזי־הבר מזדעזעים מתוך שנה, בחנותם ביער עד שהם עושים דרכם הלאה לצפון.

וכאן התחיל יחיאל נושם את האויר המזוקק וְהַמְחֻסָּן, הנגמע כחלב טוב ומבריא, בכל מלוא־ריאתו. הוא התמתח כולו, הזדקף. דומה היה, אבר אבר מאבריו, כל פרק וכל שריר בו היו נתונים בסד שם בניר־

יורק ועכשיו התחילו שבים לאיתנם. אותם ימים קשים שבעיר דכאו לא את הנפש בלבד, כי־אם גם את הגוף: „דכא לארץ חיתי“, כלומר: ישותי כולה, זעזועי רוחי ודמי. „דכא לארץ חיתי“, היה יחיאל מרטן לעצמו בניגון של „איכה“. נעימת־העצב לא צערה, לא הכבידה. להפך, קלות היתה בה, בשורת־גאולה: הגאולה הרי באה, היה מתפעל בלבו, והוא לא פלל, כי כה יאונה לו במשך שבועות אחדים. זה רק חדשים, למאז נסה רות אל היוני, זה רק שבועות חמשה, למאז שמע את דברי ר' דוב בפעם האחרונה באותו ליל מוצאי־שבת נורא! אכן לילה נורא היה זה: הספן הסקנדינאווי הטוב אף הוא חשב, ששוב אין לו תקנה. מי שעבר דרך שבעה מדורי גיהינום של לילה שכזה, אין לפניו דרך כי־אם לקפוץ המימה, כלומר: אפשר צריך הוא לקפוץ, אלא שלא יקפוץ, אם בעל־נפש הוא. אין דבר שקול כנגד החיים! ומי שנפשו רצוצה וגופו מפורך, עד בלא עלות לו ארוכה, לכאורה, אף הוא אל יואל להפטר מן הכאב בקפיצה. מחיר זה, שאדם נוטה לשלם בעד החופש מן היסורים, רב הוא מדי, הפקעת־השער ממש! לא, לא, הוא, יחיאל, בודאי אינו נוטה לכך. כמובן, אל תאמין בעצמך. אולם דומה: הוא מעולם לא היה נוטה לכך. תאמר: אותו לילה מוזר על הנמל?... כן, דבר זה מוקשה קצת. ואף־על־פי־כן אפשר, שלא היתה זו אלא חששתו של הספן... וראיה לדבר, שכשנגלה עליו הסקנדינאווי והעיר מה שהעיר בגמגום, בכבדות שברמז גלוי, היתה הערתו תמוהה בעיניו: לכאורה, הוא מכוון לו, ואף־על־פי־כן אין הדברים הולמים אותו מכל וכל! קפיצה אי אפשר לא עלתה על דעתו כלל. שהרי דבר אחד ברור עכשיו למדי: את החופש, שהוא שואף אליו, כלומר, חופש מן היסורים מתוך הבנה, לא היתה זו מביאה לו. שימת־קץ ליסורים לחוד וחופש מן היסורים מתוך הבנה זכה, המתעלה עליהם ומקבלתם כאילו אינם, לחוד. ולשימת־קץ ליסורים לא ערג. לא, לא, יקירי, לא אל־כך ערגת, כפי הנראה: אל ההבנה העליונה אפשר ערגת, אל גילוי הטמיר והנעלם, בלשונך בשכבר הימים, אל רות—באחת, ערגת אל מה שערגת, אלא שֶׁעֶרְגוֹנְךָ בגדר החיים היה, בגדר החפץ הפשוט לחיות, להתקיים, ולא קפצת המימה. לא, לא קפצת!

והיטבת אשר עשית, יחיאל! דבר זה לכשעצמו ישן־נושן הוא, אלא שאין בכך כלום: בעיניך חדש הוא וכדאי שיאמר. יפה שעה אחת של קורת־רוח לעין השמש בהרים מְנצחי־השלוה באופל קבר רטוב, שאין אתה מרגיש באפלוליתו ולא בלחלוחיתו. ראו, כמה היה הוא, יחיאל, מאבד, אלמלי הסכיל לעשות באותו לילה ונפטר מיסוריו בקפיצה! ההנאות הקטנות לכשעצמן עולות לחשבון גדול. אין לזלזל, למשל, אפילו בהנאה תמה כעין שתיית חלב חם, שאשת־האכר, הלבנה כחלב זה, לבנת־פנים ולבנת־שמלה, מגישה לאדם מדי בוקר בחיוך צפוי וקבוע: — בוקר יפה הבוקר... מובטחני, שינעם לך אצלנו... — ינעם?... בודאי ינעם, אשה טובה ולבנה! ינעם, כל עוד אפשר להסתכל בך, עד שאת מסמיקה משום־מה ונחפזת לצאת בלא הסחת־מבט מול פני, כאילו מתביישת את מפני חפצי האלם לנשוק לך נשיקת־אח צנועה. שפרה נחלתי עלי, כל עוד התרנגול סובב את בתולותיו לעיני בדרך־ארץ כל־כך, בקידה ובהשתחויה, בפרכוס־רגל ובחביטת־כנף בקרקע, עד שהוא אוחז אחיזה עדינה בכרבלתה של בת־זוגו, המשתעבדת לו מתוך קריאת־תמיהה קצרה. נאוו החיים, כל עוד כלב פקח ומסורבל זה רובץ בפנתו, סנטרו על רגליו הקדמיות השעירות, אזניו משורבבות, ומבטו מישיר נכחך, שומר את פיך בכוונה מרוכזת. דומה, מביט הוא ומקשיב, מבין ומאזין לשיחתך, ולבסוף כשאתה מגיע למדרגת־ההתלהבות, לנקודת־הרתיחה — עד היכן שרתיחה עשויה להופיע בימים אלו! — הוא מעפעף בעיניו פעם אחת מתוך שויון־נפש גמור, מפהק פתאום להנאתו ובולע זבוב לתוך לועו העמוק, הורוד, לשם הפגת־שעמום: הבל־הבלים! היה זבוב ואיננו...

לא, אחא, לא, כלבי הטוב! לא כך מדבר בעל־חיים בר־דעת! הזבוב אמנם היה ואיננו — ואנחנו עודנו פה. העיקר, שאנחנו עודנו פה. תמהני עליך, שאין אתה תופס רעיון זה, הפשוט בכל גדולתו. סבור הייתי: לא לחנם דבקת בי למיום בואי לכאן. אפילו פעם לא נתת בי את עיניך הזועמות לרעה. נגשת אלי בפעם הראשונה, וזנבך מופשל למסה, נעצת חטמך החמים, הרטוב, בין ברכי והסברת פניך לי. הכרתני, כאילו צפית לי, אח ורע חשת בי, אח לרעיון ולרגש. האומנם טעיתי, וכל

ההנאות הקטנות הללו, כעין שיחה אתך, כלב שוטה, וראייה בזבוב הנבלע בלועך, עד שאני ואתה מתקיימים בעולם זה היפה, אינן נחשבות בעיניך למאומה? בעיני הן שקולות כנגד כל היסורים שסבלתי! והנאות אלה הרי קטנות הן באמת. הרי יש הנאות גדולות לי כאן, שאפילו ראש כלב שכמותך משיג חשיבותן, וכי אינך זוכר יום־אתמול, בשבתנו על שפת הברכה ישיבת־דייגים ממש, חכתנו צפה במים, ועינינו מצפות לדג עולה — ואיננו? יום תמים ישבנו שם, אחא, הגה לא יצא מפינו, מחשבה לא נצנצה בלבנו — ולא כלום: נהנינו. אני עצמי הרי הייתי תמה על אותו דייג זקן, האיך אין מררתו מתפקעת, עד שהוא יושב שם יום־יום שעות שמונה ועשר רצופות, אינו זז ממקומו כמעט, אלא צופה במים ומעלה גרה — לועס עלי־טבק. ואתמול נעשה לי הדבר פשוט ומחוור! ולא זו בלבד, אלא שלמדתי לראות עולמי בחיי. אף אני קניתי לי חכה, השלכתיה המימה וישבתי מחכה עד בוש, ללא ניע וזיע, עד שהחשיך עלי היום. והדבר נעשה פשוט כל־כך: אדם היושב על שפת הברכה, וחכה בידו — מעבר לגבול הטוב והרע הוא, מעבר לשמחה ולעצב, לאורך־רוח ולקוצר־רוח. תאמר: ישיבה שכזו יפה למחשבה. טעית, אחא, טעית, במחילה. מראה־הדייג השקוע בהרהורים אינו אלא אחיזת־עינים. אתה יושב אצלו ממש. הוא לועס טבקו, ואתה מעשן מקטרתך. הוא משהה חכתו במים כדי עשרה רגעים, קופא תחתיו ושוכח עולם ומלואו, ואף אתה משהה חכתך במים וקופא עידן ועידנים. הוא זע רגע ושולה, ואף אתה זע ושולה. אין כלום: התולעת תלויה כשהיתה — והדג איננו. הוא מביט בך באין אומר ודברים, ואתה מביט בו באין אומר ודברים, ושוב השלכת־חכה וקפאון. וכי יש מחשבה רבה בכך? והשעות חולפות, חולפות קלות וריקות, ולב־אדם טוב עליו. וכששניכם, אתה והדייג, קמים עם ערב, טומנים כליכם בצקלוניכם ותולעיכם בקופסה מיוחדת, כאילו היו אבנים טובות ומרגליות, הוא אומר לך מתוך צער כבוש, שעבר היום מהר כל־כך, והוא כבר שוחה על־גבי כליו:

— יום רע... ציד גרוע...

ואף אתה מצטער־ולא־מצטער, שעבר היום מהר כל־כך, שוחה על־גבי כליך ומנחם ומתנחם:

— כך ··· מחר אפשר ייטב ··· המים היו זועפים היום ··· מפני הרוח ···
בקושי אתה מדבר: קשה לצרף רעיון לרעיון · וברור נעשה לך · שאפילו מחשבה אחת לא עלתה על דעתו של דייג זקן זה כל השעות הרבות האלה · כשם שלא עלתה מחשבה על דעתך־אתה כל היום כולו: נירוואנה · כלב שוטה · נירוואנה · כדרך שהיה לקסי־סנדריל אומר — מעבר לגבול המחשבה והרגש · מעבר לגבול · אדם פקח אינו עושה כלום · אלא קופא תחתיו ונהנה מן החיים · שמעת מעולם · הכלב · על־אודות החכמים הנפלאים אשר בהודו המדינה? הללו · אומרים · יושבים על שפת־הנהר · הרחק מאדם ומעיר · וקופאים · יושבים שנה וחמש שנים · עשרים ושלשים · ואינם זזים ממקומם · הס! שנה עוברת · שנה באה · בגדיהם בלים עליהם · אזוב עולה בבשרם · והם אינם זעים: חיים במותם · היו ימים ולא האמנתי בכך: אחוז־קדחת הייתי כאחד־האדם · עכשיו אני מאמין: מבשרי אחזה · קפאון שלא מתוך מאמץ · מעבר לכל שאיפה ותכלית: הקפאון בא מאליו · וההנאה אף היא באה מאליה · כרוכים זה בזה · נירוואנה · הכלב · נירוואנה · בלשונו של לקסי־סנדריל! וכי אין זו שקולה כנגד כל המחשבות והרגשות · אם אתה נותן דעתך ולבך על־כך?

ולכשתרצה · הרי כח־החושב שבי פועל אפילו בקפאוני · עד שאיני מרגיש בו כלל · אתה תמה · כלב חביב · ואני לא ידעתי · אם אוכל להסביר לך את הענין · גם בעיני סתום הוא קצת: חושב ולא חושב · מת וחי · ענין דק הוא · כלבי · ומסופקני · אם אתה תופס אותו בשכלך · חוש מיוחד צריך לכך: לא תפיסה שכלית · בקאליפורניה · אומרים · אור־השמש המכה על החול הלבן אשר על שפת־הים שקוף כל־כך באי־אלו מקומות · עד כי נראה הוא כגל־זכוכית ענוג מתאבך למעלה ורותת על־פני הלובן הלוהט · דומה · אפשר לתפוס את הגל הדק ביד · מעין שרבראי במדבר: העין תופסתו · ויד לא תגע בו · כך גם מחשבתי בימים אלו: שקופה כעשן־בדולח ולא נתפסת · אין זה אלא מעין חלום · צל־חלום · שהשכל כמעט אינו משתתף ביצירתו · והוא מרפרף לעיניך שלם ומסוים · הלך־נפש מוגמר · כן · זהו: הלך־נפש! הנפש כולה · לא חלק אחד ממנה · שקועה בחלום־בדולח זה: היא עצמה חלומה · ארג משזר עדין — ואורג אין לו · עדיין אין אתה מבין · הכלב?

הרי משל זה לפניך׳ לפני יומים — אם תזכור — טפסנו שנינו׳ אני ואתה׳ כל היום כולו׳ למן הנץ החמה בשפלה מעבר להרי־המזרח׳ בהיות עוד דמדומי־בוקר אפורים כאן בבקעה׳ ועד שעת־חשכה — שם בשפלה׳ טפסנו דומם׳ אתה כאילו שכחת׳ שיש מי זולתך בעולם׳ ועל ארבע רגליך הקלות ובלשון שלוחה לפניך עברת לפני׳ קפוץ ועבור מסלע לסלע׳ כאילו אין כל החיים אלא ריצה זריזה מסלע לסלע בלשון שלוחה ומתוך שכחת־היש׳ כן׳ גם את עצמך שכחת: רצת — ולא ידעת׳ ואני מתנהל אחריך בכבדות׳ זוחל על ארבע על־פני צורי־סלעים חלקלקים׳ שהקרח סבהיק בסדקיהם׳ מגליד את הידים ופוצע את האצבעות׳ סכנת־נפשות ממש! ואף־על־פי־כן טפסתי ולא ידעתי׳ כי אני המטפס׳ כאבתי לנגיעת הקרח בראשי־אצבעותי ולא ידעתי׳ כי אני הכואב׳ חדלתי מהיות׳ כמוך־אתה׳ רק בשעת־השקיעה כאילו הקיצונו׳ אתה העירותני: דומה׳ נבהלת פתאום׳ הוד איום ראית מראש ההר: השמש שוקעת גדולה ואדומה מעבר מזה׳ והברכה משחירה כעין קופאת גדולה מתחתינו מזה — ונבהלת׳ נתת מבט־דאגה בדרך אשר עברנו׳ והחשכה זוחלת בה כבדה ועגומה׳ הבטת בי בחרדה׳ הרימות ראשך ונתת קולך ביבבה ממושכה וצרודה׳ כמעט הִבְעַתָּ גם אותי׳ ואז ידעתי: גם עליך עבר יום־קפאון׳ היית ולא היית׳ ובהקיצך נפלה אימה עליך׳ כי מת היית ולא ידעת׳ האומנם שכחת׳ כלב מְטומטם?

ועכשיו אפשר תבין׳ מה ענין זה של חלום המשתזר בלא יודעים׳ בלא חולם: נים־ולא־נים׳ בו באותו יום׳ למשל׳ היתה רות אתי׳ עד שהעירני פחדך עם שקיעת־השמש׳ אני לא הייתי במציאות׳ מתי — והיא היתה אתי׳ דברי נעשים סתומים שוב׳ ואתה עשוי לטעות בהם׳ לא ש ח ל מ ת י׳ שהיא אתי׳ בידיעתי השקופה ידעתי והכרתי כל אותה שעה׳ שרות אינה אתי׳ שהיא רחוקה ממני במציאות׳ הופכת ערשו של יוני אחד חולה׳ לא היתה זו אף הזיה לעתיד׳ תקוה כמוסה׳ שסוף־סוף תבין׳ שלא היוני הנוטה למות משאת־נפשה הוא׳ אלא אני׳ יחיאל׳ הערוג אליה במסתרים׳ ותשוב אלי בבכי ובתחנונים׳ דרך־חלום נפתלת ו. רורה כאחת׳ אם אמנם סבור אתה׳ שכך חלמתי והזיתי׳ אתה טועה שוב ומצערני׳ חלומות ברורים והזיות ברורות׳ אי כמה מכאיבים הם! וכי

אינך יודע, שהם־הם שגרשוני מניו־יורק והגלוני לכאן? לוא רק ידעת, כמה התעניתי בשל החלומות הברורים, המאויים הבהירים, שהשכל תופסם כדבר, שיש בו ממש, מדה ומשקל! כאן חלומותי אינם חלומות והזיותי לא הזיות, אלא בין־רגע אני נתפס להלך־נפש — משונה ואני, אני חדל מהיות: הלך־הנפש קיים, ואני אינני, נמוגותי בו, אבדתי... במצב כזה אתה צופה באספקלריה המאירה, רואה כל פרט ופרט בנפשך ומחוץ לה ואינך מתפעל, אינך מתרגש: אתה רואה שמחה ואינך שמח, צער — ואינך מצטער, הפכים וניגודים אתה רואה — ושלום ביניהם, שקרים ובדיות — ואמת גמורה הם בעיניך, והעיקר: אין אתה מתפעל — לא כאב ולא שמחה, באותו יום עצמו, למשל, עד שרות אתי, ואני יודע ומכיר, שהיא אצל היוני, נתונה—נתונה לו בפועל־ממש, לא שמחתי, במובן האנושי, שהיא אתי ולא כאבתי, במובן האנושי, שֶׁבִּכְּרָה את היוני על פני, הנאה משונה, עליונה, היתה בי, והמושגים האנושיים מתבטלים בפניה, מעבר לגבול המחשבה והרגש, רות אינה אתי, ואני איני נוקף באצבע קטנה לרכוש את אהבתה, ידעתי, כי איני משיגה עולמית, ובכל זאת באים ימים לי כאן, הכלב, והנאתי מן החיים רבה ושלמה: אין לי כל ולא יחסר לי כל, רות אף היא בכלל, עני עשיר, מעבר לגבול הטוב והרע.

הדברים נשגבים מבינתך, הכלב: שכלך „האנושי" אינו חודר מבעד לְעַרְפִּלֶּיוֹתָם, מֵעִפְעוּף־עיניך אני רואה, שאתה מתקשה, כתר איפוא זעיר וראה, כמה תגדל תמיהתך למשמע דברים אלה, הלא ידעת, כי השם אלהים לא ינעם לי עוד, לא ידעתי, מפני מה, אולם כך הוא, איני יכול להתכחש לרגש לא־טוב, המתעורר בי, מדי הוציאי מלה זו מפי כיום, תמיהה היא בעיניך, האין זאת? גם בעיני תמוה הדבר: הן זה־עתה רדפני שם זה בשכבי ובקומי! אלא שאיני רוצה לחטט בענין עכשיו, להבין במה הורַע כחו של השם, עד כדי להרגיזני בשמעי אותו, העובדה לכשעצמה דיה הפעם בתור הקדמה לדברי הבאים, ואם אני עתיד להשתמש במלה זו, המרגיזה אותי משום־מה, באזניך, הכלב, תדע איפוא, כי מאונס אני משתמש בה, מחוסר מלה הגונה אחרת, הולמת את המושג, ובכן, שמע ותמה, כאן בהרים, דומה, מצאתי את האלהים.

לא גילוי היה כאן ולא השגה ברורה ומוחלטת, במובן האנושי, אלא שוב ראייה באספקלריה המאירה, שאין עמה לא כאב ולא שמחה פשוטים. יצאתי החוצה לפני ימים אחדים, בלילה לאחר חצות. השמים היו מעוננים, והעבים מתגלגלים במורד הסלעים המשחירים במרחק. וכאן אירע משהו. גוש־ענן אחד נבקע, ורכרוכיתו התחוחה, המגובבה נתבהרה והלבינה לעיני במעין חרדה סתומה: — הידעת, למה אני רומזת? — כאילו שאלה אותי. ואני ידעתי גם ידעתי. עוד מראשית החלק גוש־הענן לשנים ידעתי, מה הרמז. דומה, חי היה הרמז בי מאז, פעם נגלה לי — ושכחתיו. עיני זלגו דמעות. לא ידעתי דַבֵּר, אולם כל ישותי הרגישה פתאום דבר חדש באלהים, בכח השואף להיות ולהתקיים באלף־אלפי גילוייו. הרגשתי, כי באדם נחלק האלהים לשנים: הכח העור, השואף להויה שלא מדעת, ועוד זרם חדש, אשר רק בנפש־האדם הוא משתזר ומתהוה. אותו כח עור, השואף רק להיות, להמשיך את קיומו, חי גם בך, הכלב, גם בי, בפרח ובסלע ובשקיעה. אחד הוא דופק ופועל בכולנו. אולם בי, האדם, שותף עוד זרם אחד של כח־החיים, של האלהות, וזרם זה הוא החוקר ודורש: כל קיומי, כל חפץ־חיי ואהבתי לטוב, למה הוא ובשביל מה? אתה, הכלב, אינך שואל זאת. הפרח והסלע והכוכב אינם שואלים זאת. הכח האלהי, המתגלם בכם, אין לו ענין בשאלות אלו. רק ענין אחד לו בכם: חפץ־ההויה, הנחלת החפץ הזה לדורות הבאים. כח עור הוא זה בכם, ואין לו כי־אם עורונו המתמיד, הדופק בלי־הרף ורוצה לדפוק ולהתמיד עד קץ־הימים. ואילו בי, אחי, באדם, כח־החיים מתעלה למדרגה חדשה: הוא מכיר את עצמו. עיניו נפקחות, ואינו מסתפק באשר יש לו, בחפצו העור. לא. מתחיל הוא לתהות על עצמו, לחקור ולדרוש: חפץ־חיי מהו? ואם טעם אין לו לחפץ זה, וכולו עורון קשה־עורף, למה יתמיד וידפוק בי, המכיר בו, כי עִוֵּר הוא וטעם אין לו. כח־החים, האלהים, מתחיל תוהה על עצמו: עומד על תהומות הוייתו, שואל וכואב—נאסרתי בכבלי־ההויה ולמה?

אתה מפהק, כלבי. דברים שבעיון אינם מעניינים אותך. כן, ידעתי. האלהות שבך אינה מתעניינת בשאלות אחרות זולתי חייך והמשכתם: סעודה שמנה, אתא, וקצת־אהבה. ענין לא רע כלל לברייה שכמותך:

כרסך רועדת, וחטמך הרטוב מפשפש ומפשפש. אולם זאת אבקש ממך שוב. אל־נא תטעה עוד־הפעם באותו חשד ישן־נושן שלך: דברים אלה אינם דברים שבעיון, במחשבת־המוח. איני חושב עכשיו, כשם שלא חשבתי באותו ליל־הגילוי לפני יומים. גוש־הענן הלבין לעיני, ואני הייתי גוש־הענן המלבין הנחלק לשנים. בכיתי, כלבי, ובבכייתי תפסה את החזון הנעלה: היא עצמה היתה החזון. מתוכו ובו נתגלה בי. האלהים נגלה בי לעצמו, עלה כנגינה מתוך נפשי. אל־אלהים! לא גדול אתה ורב ממני, אם־כי רק חלק אחד ממך אני. לא גדול אתה ורב ממני, כי־על־כן כאבי — כאבך. בי, באדם הסובל, הכרת את צערך. בכל אשר תתענה ביסוריך אתענה אתך, כי רק בי חשת בהם לראשונה. רק בי יעיקו עליך כבלי־ההויה, אשר אִסַּרְתָּ בהם בחפץ־הויתך במרחקי־זמן איומים.

כך הרגשתי באותו לילה נפלא, כלב שוטה. ואילו עכשיו איני מבין את הענין כל־צרכו, שהרי חדלתי להרגיש בכאב בהרים אלה. אם אפשר חי אני בכאבי ולא ידעתי, הרי אין ברצוני כלל להפטר ממנו. התעליתי מעל לחפץ זה להפטר, להשתחרר מן הכאב. התעליתי מעל לכל חפץ וכאב. נמצא, כלבי, כי קלו אסורי האלהים עליו: אני הקילותי מכבדם בחיי פה. למה אתה עומד אבל וכפוף־ראש? אין אתה מבין את דברי, והשעמום תוקפך? אפשר הצדק אתך. הלא כשכור אני: נוגה ושמח כאחת. ובכל זאת ברור הדבר, כי שמחה זו, שאני שמח בחיי כיום, אינה דומה לאותה שמחה עורת שלך, הכלב, ושל שאר גילויי־האלהים הדומים לך, לגילוי זה, אשר לו אני קורא כלבי. אתם שמחים בהויתכם, מפני שלא הגעתם להכרת הכאב, אשר ידע האלהים, המבקש דרכו באדם. ואני שמח מפני אשר הגעתי־גם־הגעתי לידי הכרת־כאב זו. ובשמחתי זאת חיה אחיה, כלבי, ובה יהיה האלהים אתי. התעליתי מעל לחיים בעצם־חיי, ובהתעלותי התעלה גם כח־החיים אתי. קלו אסורי האלהים עליו בהרים...

מה? הייתי לטורח עליך, כלבי? אתה מתנודד לכל מלוא־ארכך ומנענע חבילות־צמרך הכבדות, כאומר להתנער מנטל־המחשבות, שהטלתי עליך. אי, כלב! עדיין אתה קורא להן מחשבות! וכי אינך רואה, שאין

אלה אלא צלילים שקופים, צלילי מנגינה פנימית, שירת הקפאון אשר מעל לגבול־החיים?...

יפה, יפה, אל־נא תסור מעלי. לא אוסיף עוד דבר. שוב הרי עבר היום, ואני עדיין מוגיעך! לא אוסיף, כלבי, לא אוסיף.

פרק כ

הַבַּת לֹא רְחָמָה

רייזיל, בתו של ר׳ דוב החביבה עליו מכל ילדיו, נערה כבת שש־עשרה, רכה היתה וענוגה, חולנית כמעט. הרבה ממיחושיו של אביה עברו לה בירושה, ואף היא היתה חורת כל הימים, תשושת־כח ורפת־חיוך. לאביה דמתה גם בשרטוטי־פניה. מצחה הרחב, המשתפע למעלה, דומה אף הוא שואף להגיע עד לקדקדה כמצח אביה, אלא ששער־ערמון עשיר, שצבעו בעין פשרה בין זהב־שערו של אביה לשחרורית־השער העמוקה של אמה, שם גבול־פתאום לו והוא רובץ חלק ומוצק, משוקע קצת בצדעיו, מצח־גבר, שלא התפתח כל צרכו. עיניה כחולות היו, אם־כי תכלת־האביב העמוקה אשר לעיני ר׳ דוב לא נראתה בהן: גון־המים היה להן, והן מתחבאות מן הצופה בהן תחת עפעפים צבים, כבדי־צל. יפה לא היתה. רק קולה, בוגר שלא לפי־שנותיה, קול אשה סובלת במסתרים ומבליגה על יסוריה כלפי חוץ, ערב היה בחלקתו הגמישה, היוצאת מעומק־הלב, מתון ומלטף ומְחַפֶּה על רגשותיה. האוזן היתה מבחינה בצליליו, שאינם באים לגלות כי אם לכסות, להעלים, ואף־על־פי־כן היתה סופגת אותם בשטפם החלק, הרוה, מתוך הנאה עליונה מצודדת את הנפש. אולם קולה לא נשמע כי אם לעתים רחוקות. מעין פחדנות היתה בה. בכל עת שבתה בבית היתה מכונסת בקרן־זויתה, שקועה בתוך עצמה ושותקת. וכשהיה אדם מדבר אליה, היה ראשה מתרומם בתנועת־חפזון עצבנית כלפי הדובר בה, חטמה הדק והסולד—דמיון בולט אחד בין דמות־דיוקנה לשל אמה — מלבין בקצהו מתוך חרדה, ועיניה מתחבאות מתחת עפעפיה הכבדים, הנפוחים. הקול

הערב היה מִתְנַגֵּן ויוצא מעומק־הלב, והעינים שקועות ואינן נראות: היא עצמה רחוקה ומרוחקת, אינה נוגעת בדבר.

יחיאל כמעט לא ידע אותה. בהכנסו אצל ר' דוב, היתה פותחת לו את הדלת, נפחדת למראהו מדי פעם, וכשהוא עושה דרכו לטרקלין העלוב, המשמש גם חדר־האוכל, היא מלוה אותו פנימה, וראשה כבוש בקרקע, כחוששת שמא יפנה וירגיש, שהיא מסתכלת בגבו. ותיכף ומיד היתה מתאמצת להטשטש, להתעלם מן העין באותה קרן־זוית שלה, רפויה וחורת, צל נערה, שהתנדף גופה. שעות שלמות היתה יושבת שם בלי הוציא הגה מפיה. אי־אפשר היה להחליט על־פי מראה, אם מהרהרת היא הרהורים עמוקים שאין להם סוף, או שמא תוכה כברה: צל ריקן, נטול־חיים, הקופא בפנה ללא רעיון ורגש. רק מדי פעם כאילו היתה מרגישה, שמציאותה הדוממת מכבידה על שאר המסובים. מתוך מאמץ ניכר ולאחר היסוס הרבה, גזירה שמא תמשוך עליה את העינים בצאתה, היתה קמה, מפנה ראשה הצדה וצועדת רכות לעומת הפרוזדור. סמוך לפתח היתה מחישה צעדיה, שאין קולם נשמע, כאילו כרים לא־נראים פרושים לרגליה, ומתחמקת כצל.

— לאן את הולכת? — היתה האם מתעוררת בשאלת־זעם כלפי היוצאת.

— לשבת קצת על הגזוזטרה — היה הקול הערב, החלק צף ועולה מן הפרוזדור ומרעיד עצמותיו של יחיאל.

— שוב על הגזוזטרה! — מוחה האם במרירות כבושה: — החבריה היפה שלך שם, על הגזוזטרה!...

תשובה אינה נשמעת על טענותיה: הדלת נסגרת בחשאי, כאילו לא נפתחה כלל. זעם האם על בתה היוצאת מתגבר, ויחיאל תמה על צלילי־השנאה, המזעזעים את קולה: דומה, רק תואנה היא מבקשת לשפוך את חמתה וירוח לה. שאלה סתם, שכל עיקרה הערה צנועה, לכאורה, היא זורקת כלפי ר' דוב, וארס דק מפעפע בדברים הקלים, הנאמרים כמעט בלחש:

— שוב על הגזוזטרה!... עם אותה חבריה נאה שלה!... ואתה, אב, כביכול, רואה ומביט, ואין קול ואין קשב...

ר' דוב מתביישׁ לדבריה, כאילו דוקא מפני שהם נשמעים צנועים כל־כך, ומשתדל לפטרה בחיוך־רצון קל:

— והבריה זו במה תזיק לה?...

האם מכירה בצדקת־דבריו ובפשטות־התרגשותה בפני אדם זר ומתאנפת עוד יותר. הכסא כאילו מוסט תחתיה ברעש מאליו, היא מזדעזעת על־גבי הלבנים, שבתיקונם היא עסוקה, ומשתתקת ברוגז.

האם לא אהבה את בתה: דומה היתה לאביה ביותר. אותם סימני־חולשה, המדכאים את נפש כל רואם: הפנים הלבנות, שְׁכֵחוּת־החיים, והעינים הכחולות, המופשטות, הרחוקות כל־כך מן האדמה, מעניני בשר־ודם... נו, מילא, הוא, ר' דוב, סוף־סוף אדם גדול הוא... אלמלא מזלם הרע, שהחליש את בריאותו, נוספות על ריחוקו מעניני־פרנסה בכלל, הרי היא, אשתו, אינה כדאית אפילו להסתכל באור־עיניו!... אולם ילדה זו מה יש בה?... מה מבינה היא בעניני שמים, שהיא רחוקה כל־כך מכל אשר בארץ?... מילא, אינה עוזרת לאמה מרת־הלב בבית בעבודה הרבה העמוסה עליה — הרי אמריקה היא... הרבה יש כמותה במדינה, עצלניות וסמוכות על אמותיהן החולות והתשושות, חגות ונעות, רואות חיים, עד שהן נכנסות לחופה... באמריקה הרי יודעות הצעירות לראות עולמן בחייהן!... לא ראי נעוריהן כראי נעוריה היא בית־אביה, שם במולדת... היא, ברוך־השם, לשני שלחנות זכתה: קודם נשואים ולאחר נשואים... ולכשתרצה, אין להתרעם כלל על הצעירות בנות־הארץ, שאינן יודעות בעולמן אלא הילולה וחינגה... אולם זו, בתה, הרי גם הנאה ושמחה אינה מבקשת לעצמה!... הולכת בטל מתוך שאין לה ענין בכל, בכל־מכל־כל!... לא בית־הספר, לא שמלות, לא כלום!... אלמלי לא היתה האם מזכירתה, שהיא צריכה לעשות שערה ולהחליף את שמלתה הדלה, כבר נעשה שערה קילקי, ושמלתה בלתה עליה... חוסר־ענין, חוסר ענין בכל: יושבת וחושבת כל ימיה למראשית ילדותה... אין יודעים בצאתה ובבואה, בשכבה ובקומה... קולה לא ישמע: צל ממש, צל חור... יושבת וחושבת!...

ובמה היא חושבת תמיד, רבונו־של־עולם?... עיניה הלא ריקות מגוון של מחשבה!... מבט הוזה, פחדני... לא, היא, האם, אינה מבינה אותה, אף־על־פי שאפשר אין מה להבין: פשוט חסרת־דעה שתקנית!... אולם

ישיבתה זו בבית קשה, קשה עליה, על האם: מררתה מתפקעת... אילו צעקה, התאוננה, דרשה לעצמה דברים, שמפני הדלות אי־אפשר להשיגם בשבילה, היה נוח לה יותר, לאם האומללה: דרך נערה בוגרת!... עכשיו שזו, לכאורה, שמחה בחלקה, ולא עוד אלא שהיא נראית כמבטלת את כל העולם כולו בשתיקתה ואפילו אותה, את אמה, אי־אפשר לשאתה, אי־אפשר לסבול... את אביה בלבד היא מחבבת: דומם, באין אומר ודברים, כדרכה, אולם מחבבת היא אותו, מוקירה אותו... סומא באפלה יראה זאת... ואותה, את האם, היא מבטלת תכלית־ביטול... אפילו לחרפותיה ולגידופיה אינה נענית, כאילו לא היו כדאיים לטפל בהם: בת־מלך גאותנית... במה היא מתגאית, מסורפת שכמותה?!.. אין לה צורך בה... אין לה צורך באיש!.. דיה היא לעצמה... כן, יוצאת היא מדי פעם ויושבת על הגזוזטרה בתוך שאר הנערים והנערות בני־הבית... אולם כלום היא עושה גם שם, אינה אלא יושבת ושותקת... לכל היותר, היא מחייכת חיוך רפוי, מסורף לעצמה ושוקעת בהרהוריה!.. הכל מדברים, צוחקים, משחקים: דרך צעירים! והיא כאילו אינה במציאות כלל: יושבת ומהרהרת... במה היא מהרהרת, רבונו־של־עולם?...

לא, היא, האם, אינה יכולה לסבול עוד... ישמח בה אביה, ויגל לבו: בת־פלאים!... היא אינה יכולה לסבול עוד... הלא אב הוא!... ואין הדבר נוגע לו: רואה ומחריש... וכי מה הוא יודע אתה בבית?... ואילו נעלמו כולם, היא וילדיה, כיום הזה, כלום היה מרגיש בכך?... השמים שמים לד׳ ולו, והארץ, עמק־הבכא, לאשתו: תגוע מעוצר רעה ויגון, תתענה למראה בתה, והוא אינו יודע... כלומר: את צערה של אשתו אינו יודע... את בתו הוא יודע ומכיר היטב!... הלא אוהב הוא אותה, מחבב את דממתה ושאר דרכי־שגעונה... אַ, בכמה חבה הוא מסתכל בה, בבת־ספוחים מסורפת זו, מדי רדתו ארצה פעם בפעם!... באשתו אינו מסתכל: וכי מתי הסתכל בה?... חייכם, שאינו יודע להבחין בינה לבין נשים אחרות... ואילו אותה, את בתו המבולבלת, הוא מכיר ויודע היטב: אוהב הוא אותה... לא ברחמי־אב הוא מסתכל בה: בגאות־אוהב הוא שומר צעדיה... אותה בחר מכל ילדיו, מבכר אותה על־פני כל... אב אוהב!... גם על שערה הוא מחליק לה מדי פעם, כשהוא יורד

ארצה משמי־שמיו... מה הוא אוהב בה?... מה יש בה, במטורפת זו, שהוא נותן את כל אהבתו לה?...

ור׳ דוב אמנם אהב את בתו. רק פעם ברגע־התפעלות חם הזכירה ליחיאל, אולם דבר לא דבר על־אודותיה מעולם. ר׳ דוב היה ממעט שיחה על ענינים חומריים קרובים ללבו, אם כי התענין בחיי מכיריו וידידיו התענינות עמוקה וחודרת. זוכר היה פרטים קטנים מן הקטנים, הנמסרים לו בשיחותיו עם באי־ביתו החביבים עליו: אדם שואל בעצתו בענין קל בחייו, ור׳ דוב מטפל בו בכובד־ראש גמור, כאילו היה זה מן הדברים העומדים ברומו של עולם. את יחיאל קרב, קֵרְבָהוּ כאח צעיר, הטעון טפול ושמירה בכל אשר יפנה. לעתים קרובות היה מסב את השיחה משאלות־הנשמה, המענות אותו, לפרטים קלים בחייו החומריים: משרתו, למודיו, רעיונותיו לעתיד. יחיאל היה מתבייש, בנגוע ר׳ דוב בענינים אלו: פניו היו נכוות ממש, כמכיר שאדם גדול זה אינו עובר לרשותו, רשות־החולין, אלא מפני שבן־שיחתו אין כחו עומד בו לנשום בלי־הרף את האויר הצח, הדק, אשר ברשות־הקדושה שלו. יחיאל היה מרגיש בדלות־עמידתו ומספר ומספר, כאילו כפאו שד. המלים היו נחנקות בגרונו. בעודו פותח פיו, ואף־על־פי־כן טוב היה לדעת, כי ר׳ דוב מאזין ומבין, משתתף בקודש כבחול. אתה מתבייש בחיי־חול אלה, הבולעים אותך בראשך וברובך, ור׳ דוב, הטהור, עצם רוחני ממש, יורד לרשותך בלב שלם ובעינים פקוחות לרוחה, כאילו לא היתה זו ירידה כלל, אלא עליית־נשמה ממש.

ואילו בעניני חייו הוא לא נגע ר׳ דוב מעולם. יחיאל היה תמה על־כך ושואל את נפשו, אם הַבְלָעַת הדברים האלה, הנוגעים בחיי אדם באשר הוא אדם, נובעת באמת רק מחוסר קשר בינו ובין החומר. יש ודומה היה, כי טעם אחר לדבר, סבה פשוטה יותר. אמנם תלוש היה ר׳ דוב מן העולם הזה, רחוק מחיי־ההבל בני־החלוף. ואף־על־פי־כן כמה אהב את החיים הפשוטים, הגלויים, את ההויה לכל פרטיה: את אור־השמש, את העצים השחופים שבגן, את התינוקות המזוהמים, המתרוצצים בחוצות, כדוריהם בידיהם, כיחם גוזל מחסמם, וצעקה נחרת מחרשת־אזנים בגרונם תמיד. כמה פעמים, בטיילו את יחיאל, היה מתעכב על פרטים

פשוטים בחיי־הרחוב בחבה ובהתפעלות, כאילו היו גילויים עליונים, מתחדשים לעיניו לפתע־פתאום. אשה מסורבלת ומזיעה, נושאת צקלונה העמוס מן השוק, שוטר משתעמם על משמרתו, מנענע אלתו מתוך יאוש, נבלת־סוס מוטלת בקרן־הרחוב, וזבובים הומים בזיזי־כרסו הנפוחים, כל אלה היו מעירים אותו לפרקים ומעוררים את אהבתו הכמוסה לחיים. פניו היו משתלהבות, עיניו הנוחות קורנות ברחמים רבים, ורוחו סוערת, ממריאה על — מן האדם אל האלהים ומן האלהים אל בריותיו. ובכמה בינה עליונה היה מדבר על היחוסים האנושיים הטבעיים: אהבת־המשפחה, הידידות. כל אלה דברים שבקדושה היו לו, גילויי היופי האלהי הנעלם. קולו היה מתפקע, סוער ורוה משפעת־רגשות בדברו, ממש כבשעת „מאמריו" בשבת, באפלולית בית־הכנסת, בהתגברו על הזיוף אשר בעולם־החושים... ואדם כזה — אפשר אין לרגש, המתחולל באדם באשר הוא אדם, שליטה על לבו? יחיאל — השערה שכזו לא היתה מתקבלת עליו. דומה היה, ר' דוב אינו מאושר בחייו, אם כי לבו צמא לאושר, אושר־אנוש דל. ירט הדרך לנגדו איך־שהוא, והאושר נמנע ממנו. ולפיכך הוא עובר על כל הענין בשתיקה גמורה. ולפיכך אינו נוגע אפילו בפרטים מרהיבים אלו שבחייו כעין אהבתו לילדיו וחבתו היתרה לילדתו, „השתקנית שלי", כפי שהיה קורא לה לעתים.

דַבֵּר לא דבר בה ר' דוב. אולם לא אחת ולא שתים הרגיש יחיאל בעיניו הכחולות, הנוחות, שֶׁנְּיחות חדשה נוספת להן, מדי העירו את בתו מקפאונה בפנתה החשכה. עיניה היו מתרוממות לאטן מתוך הרגשה פנימית, כי הוא, אביה, מסתכל בה, וצופות בו רגע בלי עפעף, בלי הפיק צל פחד ומבוכה. אור חם היה מציף את פניה ונראה זר כל־כך בחוורוריתן השכיחה, התוהה. כולה כאילו היתה מתחדשת ברגעים רחוקים כאלה וכולה אומרת: הבנתיך, אבא. מכל אשר סביבותיך אני האחת, המבינה לך, כשם שמכל אשר סביבותי אתה האחד, המבין לי. הבטה זו של הבנת־גומלים יחיאל היה מרגיש בה לפעמים, ולבו נוקפו כאשם משום־מה; לבו מתחמם מתוך שמחה פשוטה, ורגש־מבוכה אוחזו תוך־כדי־רגע. דומה, מתירא היה להודות לעצמו ברגעים כאלה, שאף הוא, כאמה של ילדה זו, אינו רואה, במה מלבבת היא את ר' דוב: ארשת ריקנית־

תוהה לפניה, חסרת־דעה כמעט. משתכחת היתה מן הלב כצל נבוב, ויחיאל היה נזכר בה, רק בהתאנף בה האם, כדרכה, או בגשת אליה ר׳ דוב בקפאונה, מעירה ומעוררה באותו מבט מופלא, שהוא מיחד לה, רק ל״שתקנית שלו״.

וילדה חורת ושתקנית זו, חביבתו של ר׳ דוב, הרתה פתאום ללדת. מתחילה אי־אפשר היה להכיר, ש״אסון״ קרה אותה. שתקנית וחורת כדרכה היתה יושבת בפנתה כתמול־שלשום, ואין יודע דבר. אולם כעבור זמן־מה התחילה בוכה בפני עצמה, יושבת עצומת־עינים בפנתה, והדמעות מתגלגלות על פניה הלבנות. שואלים אותה: מה את בוכה? ואין קול ואין עונה: אינה יודעת להשיב, אינה יודעת בעצמה, מפני מה היא בוכה. ניכר, שהיא בעצמה אינה מבינה כלום. גם בגשת אביה אליה, מחליק שערה בידו הרכה, ועיניו אף הן כאילו מתחילות זולגות דמעות תוך־כדי־רגע, היא מרימה ראשה בחרדה כמוסה, נוגה הבינה העליונה מאיר פניה, ומיד היא כובשת ראשה בחיקו וגועה בבכייה מתוך טענה אחת: אבא, אבא!... הכל רואים בעין, שהיא בעצמה אינה יודעת, מה אתה: מתאמצת למצוא טעם ענותה ואינה יכולה. שתקנותה עדיין היתה מדתה הקבועה, אלא שמדה זו נתרככה קצת מתוך צערה הרב, שאין היא בעצמה יודעת פתרונו. פחד חדש קנן בעיניה הגדולות, שתכלתן המימית האפילה במקצת. יומם היה פחדה זה החדש מתבטא בבכייה השאית ולילה בצעקות קורעות את הלב מתוך נדודים. אי, ילדה עלובה! כמה התאמצה להבין, מה אירע לה! אפילו לאמה נתקרבה והתחילה מבקשת מחסה בחיקה. דומה, הרגישה עצמה קרובה אליה יותר מאשר לר׳ דוב: משהו לחש לה, שמעתה האם עשויה להבינה יותר, אף־על־פי שהיא בעצמה אינה יודעת, מה יש להבין. וביחוד נתקרבה אליה, אל האם העלובה, משהתחילה זו חושדת בטיב האסון... כדי להוכח, אם יש מן האמת בחשדיה, —כמה רצתה להאמין, שחשדי־שוא הם! — הלכה אתה אל הרופא, וזה הגיד לה את כל האמת — אוי לאזני־אם, ששומעות אמת שכזו!... הילדה הן לא הבינה כלום... אפילו כשהתחילה האם מבארת לה מה שאירע, לא הבינה: לא ידעה את פשר־הדברים, נשמה זכה!... ילדה, שאחרה להתבגר, אוי ואבוי לאמה...

אלא שהרגש הרגישה, שהדבר איום, ויש להצפינו מעיני רואה, ביחוד מעיני אבא... אי, כמה ידעה זו להתחפש, להעמיד פנים שלוות ומחייכות, כשאביה מביט בה!... התחפשה עד כדי לעורר חשד בלב אדם קרוב אל החיים: חיוך מזויף צף בפניה פתאום, אושר־שוא, שעינו של בשר־ודם פשוט היתה עומדת מיד על השקר שבו... אולם הוא הרי מופרש ומרוחק הוא מהויות־העולם, והילדה התמימה רִמְּתָה אותו... רמתה אותו, אפילו כשסימני־הריונה נעשו מובהקים קצת, והיה צורך להרחיק אותה מן העיר, להביאה למקום־חושך זה שבהרים, כדי שלא יודע הדבר בחדשים האחרונים... עלתה בידה לרמותו!... אילו ידע את האמת, הרי מת מעגמת־נפש... הילדה הכשרה התחילה משתעלת מאונס, משתעלת, כביכול, עד שהרגיש בזה ר׳ דוב וגזר, שתלך אל הרופא... האם הלכה אתה אל הרופא, כביכול, וזה בדק ומצא, כביכול, שריאתה של הילדה רופפת, סימני־שחפת עשויים להתגלות בה, ואין דרך לפניה כי אם לצאת את העיר, לנסוע אל ההרים, אל ההרים דוקא... והילדה עושה מעשיה כגדולה ממש, מעלימה את השקר בכל מאמצי־כחה אפילו ברגע־הפרידה: דבקה בו, רועדת כצפור, באין אומר ודברים, והוא, ולא היא, בוכה, בוכה כתינוק ממש...

פרטים אלו נודעו ליחיאל מפי אשתו של ר׳ דוב עצמה, שנזדמנה לו בנדודיו בהרים סמוך לאותה אחוזה שוממה, שבה התאכסנה עם בתה. זו כאילו ראתה צורך לעצמה להסביר, מפני מה היא מתאכסנת אצל גויים, והמשיכה בקול אחד חסר־דמעות:

— לנסוע למקום־יהודים, אוי לה ואוי לחייה, לא העיזה: יתפרסם הדבר גם בניו־יורק... ולפיכך הביאה את בתה לכאן, לבין גויים, אוי ואבוי לה!... היא עצמה הרי סבורה היתה, שתשוב לניו־יורק תיכף ומיד: ימי הילדה לא מלאו עוד ללדת, אוי לאם המספרת כך בבתה!... הירח החמישי זה־עתה החל, ואיש עדיין לא הרגיש בדבר... כלום הרגיש הוא, יחיאל, במה, כשראה אותה לפני כשני חדשים?... ולפיכך היתה סבורה, שאפשר יהיה לה לשוב לניו־יורק לירחים אחדים... הלא ילדים קטנים לה ובעל חולה... תבוא הנה אחר־כך, כבוא היום האפל... והנה רצה אלהים את דרכה, אוי ואבוי לשנותיה, והיא יכולה לשוב לניו־יורק

תיכף ומיד ואינה צריכה לבוא עוד לכאן עולמית... היום המר והנמהר הקדים לבוא... מר ואיום מכל אשר נבא לה לבה, אוי ואבוי לה, אוי ואבוי לה...

עוד לפני ימים אחדים שמע יחיאל בבית האכסנאית שלו, שילדה יהודית ש״הרתה לזנונים״ מקשה ללדת בביתו של לוקהארט, באותה אחוזה שוממה המרוחקת מדרך־המלך כמהלך שתי שעות וחצי. בני־הבית התלחשו בענין זה מתחילה, כחוששים לפגוע בכבודו של יחיאל בדברים גלויים באחת מ״בנות־עמו״. אולם יחיאל לא התענין בדבר כלל בימי אשרו ומנוחתו, שכחו תוך־כדי־שמיעה ובני־הכפר תמהו איש אל רעהו: אין הענין נוגע לו כלל!... ולא שהמעשה לכשעצמו יוצא מגדר־הרגיל... כלל וכלל לא!... אלא משונה קצת, שלשם כך ירחיקו כמאתים וחמשים מיל מניו־יורק, עיר שכולה יהודים, כידוע, ובתי־חולים ובתי־יולדות שם על כל צעד ושעל, ויבואו למקום שומם כזה, שיהודי אינו בנמצא, ורופא הגון אי־אפשר להשיג... עם מוזר הוא עם־יהודים זה!... הרי אחד ״משלהם״ מתלבט כאן זה שבועות — והדבר אינו נוגע לו!... יחיאל שכח את השמועה. ולפיכך גדל פחדו מנשוא, בהכירו את אשת ר׳ דוב בנדודיו בהרים באותו מצב של נים־ולא־נים, שמצא בו את גאולתו. סמוך לאחוזה השוממה נזדמנה לו, ותוך־כדי־ראייה ידע, שהילדה היהודית ש״הרתה לזנונים״ ובאה לכאן מניו־יורק — היא בתו של ר׳ דוב. פני־האם האיומות הגידו לו, תוך־כדי־מראית־עין, מה אירע לה, לאותה ילדה חורת, חסרת־דעה, שר׳ דוב אהבה כל־כך, והוא, יחיאל, היה שוכח אותה תמיד כשכות צל חולף...

חפצו הראשון היה להעמיד פניו, כאילו אינו רואה אותה: לעבור על־פניה דומם ולהאחז בכל עוז בשמחה העליונה שבאה לו כאן. אולם השמחה העליונה התנדפה בו באותו רגע: העביר המועד. תמוה היה, שעדיין הכיר את האשה: זו כאילו הזקינה בבת־אחת. קומתה נכפפה. שערה השחור, דומה, נתקרח, ושחרוריתו הלבינה. ערפל כחלחל עטה את עיניה השחורות, היוקדות באש זרה, נראות־ואינן־נראות. הוא התאמץ להאציל ארשת של שויון־רוח לפניו, והאשה הכירה בו, שהוא יודע את הכל, ושוב אין להתעלם ממנו. נוגה־שמחה הופיע בפניה הכמושים,

פני אם שיצאה מדעתה: אדם קרוב, אדם קרוב כאן במקום זר זה, שאפילו יהודי אחד אין בו, לשמחתה ולהותה!··· היא קמה במהירות שבטירוף־הדעת מעל גזע־העץ, אשר עליו ישבה בחמה, רועדת כולה, ועורה כחול· כפור־הבוקר כאילו חדר לתוך קרביה, והשמש החמה, שמש־האביב הזרה, הרחוקה כל־כך מצערה שלה, מאנה להחם לה· ארשת־השגעון הובלטה בפניה מתוך אותו נוגה של שמחה, שצץ בעיניה למראה יחיאל, צץ וחלף חיש־מהר· האש הזרה היוקדת שבה לתוך האישונים העששים העוטים ערפל כחלחל, ופניה הכתומות, שרוח־חיים פרחה מתוך קמטיהן בין־לילה, הטילו אימה בצערן האלם· מפני מה אין זו בוכה? — צעק לב יחיאל בקרבו מתוך הרגשת חולשה רוחנית: — מפני מה עיניה יבשות, ואינה בוכה?···

שלוה היתה האשה בדבורה, לאחר שמסרה לו ראשי־פרקים בלא שום בושה כלל, כאילו אין כל צורך עוד לכסות מאיש דבר עכשיו, שהילדה מתה· בלילה מתה, חום־הקדחת הנורא, שאחזה שלשום כשהפילה, לא הרפה ממנה עד שיצאה נשמתה· בחום־הקדחת מתה ואף את האם לא הכירה· רק טענה אחת טענה במשך כל השעות האלה: אמא, החביאיני!··· יראה אני מפניו!··· מפני אבא אני יראה!··· בטענה זו היתה מפרפרת שני ימים ושלשה לילות, לבנה כסדין, קרה, והחום בוער בה, אוכל קרביה· והיא האם רואה, שבִּתָּה, הילדה התמימה, הולכת ונאכלת באש האיומה, וידה קצרה מהושיע: רופא־הכפר אומר, שאין בכח־אדם להושיעה!··· באותה טענה: אמא, החביאיני! יראה אני מפניו! יראה אני מפניו! מפני אבא אני יראה! יצאה נשמתה· נזדעזעה פעם אחת, ויצאה נשמתה· והיא, האם, עומדת ורואה ואפילו לבכות אינה יכולה···

היא כאילו הכירה בעצמה, כמה איום צערה, שארשת־דמעות אין לו, רעדה רעידה פתאומית מכף־רגלה ועד ראשה ונשתתקה רגע· אולם אימת־האמת, דומה, לא נתאחזה בה עדיין אחיזה ממשית, כמתיראת, שמא תכיר סוף־סוף באימה זו, שהיא אמת קרה וכבדה· המשיכה בחפזון כנמלטת על נפשה, והאש הזרה היבשה בעיניה העששות:

— והעיקר, איך אגיד לו את האמת?··· תאמר: לא אגיד

לו?··· דבר זה אי־אפשר הוא: הלא יחכה לשובה, ידרוש שלומה יום־יום··· הלא במצות־הרופא נסעה, אוי ואבוי לי!··· ואיך, איך אביאנה לו?··· פשוט, הרי בתך לפניך: לכה ונקברנה··· דבר זה לכשעצמו יקצר ימיו··· חולה הוא, חולה מסוכן, אוי לי, אוי לי!··· ואם את כל האמת אגיד לו, הרי תפרח נשמתו תוך־כדי־רגע···

היא הסתכלה ביחיאל והתחילה לוחשת, כמוסרת לו סוד חשוב:

— אלמלא הוא, אני אומרת לך, לא הייתי מקפידה לכסות את הדבר מאיש··· ידעו־נא כולם!··· ידעו את אשר עולל לי אלהים!··· את אשר עולל אלהים לילדה כשרה, שלא טעמה טעם חטא··· בושה?— יבושו הם, שגדלו בנים להמית את בתי, את ילדתי היחידה, הכשרה, שלא טעמה טעם־חטא··· אולם מפניו אני מתיראת··· מפניו יש להעלים את האמת, עד כמה שאפשר וכל זמן שאפשר···

כסתה פניה בידיה, הכחולות מקור והניעה ראשה דומם. הסתרלה שוב ביחיאל וגמרה בלחש צרוד מסקנה מנויה וגמורה:

— ממנו יש להעלים הכל···

ופתאום כאילו הכירה ברור, מה שאירע לה, הצליפה מבט מלא־אימה ביחיאל ושטפה במרוצה לעומת הפשפש הפתוח של החצר הסמוכה. צוחתה התפרצה כמתוך חזה מדוקר, חנוקה ומנסרת, ונקבה את אויר־ההרים הבחול, החם:

בתי!··· ילדתי היחידה!··· בתי!···

פרק כא

כּוֹפֵר בָּעִקָּר

במסע בדרך־חזירתו לניו־יורק הקשיב יחיאל לשאגת האופנים, שקסמי נעימות נשכחות מתנגנים מתוכה מאליהם ומקבלים בה כל אחד את קצבו הנכון, השקיף בחלון על־פני שדות מוריקים וסלעים מתחממים לעין השמש, ולבו לא זע. בא הקץ. פלגים לבנים התרוצצו במורד־ההרים, הבהיקו בחמה והסעירו גדילי־קצף, מזהיבים ומכשכשים כדגים קטנים,

שובבים. צלעי־הגבעות במעברים הצרים, הנראים כמנהרות ארוכות ואפלות, היו רטובות, מזיעות בחדות־דמעות. מחביון יער־ארנים רחוק, על פסגת־הרכס, הלבין בית־קיץ אדום־גג, מתחדש, מתנוסס באור־עלומים. אולם יחיאל ידע, כי בא הקץ. האביב רנן, מרתית מתוך שמחת־יצירה חדשה, כאילו זאת הפעם הראשונה הוא מחדש את פני־האדמה. סוס אמוץ עמד במשוכת־הקָנִים אשר עם פסי־המסילה, זקף את אזניו הרועדות, צפה בעיניו הגדולות במסע המתקרב והשתער פתאום הצדה אחוז־זועה, מפיק טפות־רפש בפרסותיו הבועטות באדמה, קלות ומרפרפות, והצליף בזנבו הקצר על שוקיו, כמאיץ בעצמו למהר לנוס. החיים נוהגים כשורה: האביב עדיין מזעזע, מעיר ומעורר. אולם בא הקץ. לו, לחיי־נפשו, בא הקץ.

אימה לא היתה בלבו. אף חרון וצער לא ידע. שלו, כאדם היודע את אשר לפניו, הכיר כי אין לו תקוה: נתרוקן כולו. דומה היה, צפור דורסת, שצלה השחור, המשונה, עדיין מרחף על פניו, התנפלה עליו בלילה, כבדת־כנפים וארוכת־מקור, ומצצה את דמו ורסקה את עורקיו. דבר לא אירע בו, אולם שמחת־החיים החדשה, אשר ידע באותם ימים קרירים, נסתלקה. לא היתה מעולם. זה־עתה הסתננה לתוך נשמתו תכלת־אמונה זכה, בלתי־נתפסת. גילוי־אלהים חדש קרן באויר השקוף, הצח. התעלה מעל לחיים. מעבר לגבול: אין טוב ואין רע. יש רק חפץ־חיים עור, מתמיד בלי־הרף. וחפץ זה הוא האלהים, האחד, השלם בכל גילוייו. בו, ביחיאל, מתחיל האלהים חוקר ותוהה: חיי למה וחפץ־חיי למה? והוא, יחיאל, האדם העליון, המרגיש בשאלה זו, שאינה שלו, כי אם של האלהים, מכיר ויודע, כי לא הוא בעצמו תוהה על חייו ומבקש דרך להם. לא! חייו בני־חלוף הם בין־כך ובין־כך ובקשת דרך להם שטות היא, שטות גמורה. האלהים, אסיר־הנצחים, חוקר בו ודורש לדרך־חייו! ומי שמשיג השגה נכונה בדבר זה, לא על־פי השכל, כי אם על־פי הרגש הפנימי, מתוך גילוי, החיים נעשים קלים עליו, שקופים כתכלת ההרים: אדם מתרחק מעצמו, מתעלה על כל מאוייו. בלי בקש מלוא להם הוא חי, בלי בקש דבר: שמחה טהורה היא פשר־חייו, שמחת אלהים המתעורר להכרה בו, בגדם. לפני שבועים דומה היה, שסוף־סוף הגיע

למורד־הפצו – הבנה בחייו ובחיי כל, אשר לה לא פלל גם ר׳ הב׳:
ועתה אין כל: בא הקץ. במסע הוא יושב ריקן ושלו, כאדם היודע את אשר לפניו ומתכוון לישב את כל חשבונותיו בדעה ובהשכל. רק זה תמוה: יודע הוא, כי עליו לגמור עוד דבר־מה, לסלק עוד ענין אחד, ואינו יודע, מה עליו לגמור, מה עליו לסלק.

שמחתו תמה, אם כי ההבנה הטהורה מעולם לא היה בה משום מרמה ואחיזת־עינים. דומה, הכרתו באלהים צודקת הפעם וגלויה, אולם השמחה התנדפה ממנה: אין עוד מסעד בהכרה זו. בה בשעה שראה מרחוק את האם השכולה וחפץ לעבור על־פניה, כאילו אינו רואה אותה, התכוון שלא מדעת להאחז בשמחתו בשארית־כחו, לשמרה לימים יבואו, והעביר המועד: השמחה התנדפה כאד־ההרים. מחזה נהדר ראה שם פעם. בבוקר עלו ערפלים כבדים מן הברכה אשר בגיא והקדירו את פני־השמים; גושי־עננים דלוחים בלעו את התכלת, והשמש לא נראתה באותו יום. ופתאום נבעה פרץ בלב־הרקיע, וקדרות־העבים נסתלקה לצדדים, מזה ומזה, כמסך נפתח באמצעיתו וצונח למטה משני עבריו. בין־רגע, בין־רגע ממש, פג הערפל, ותכלת קרירה, רחוצה הזהירה. אד־ההרים המתנדף כהרף־עין! ההבנה בחיי האלהים נשתיירה, אולם השמחה נמוגה ואיננה. כרגב מת העיקה ההבנה בנפש בה בשעה, שנתן עיניו באם השכולה: חיים לא היו בה עוד, בהבנה זו. הכח העור, המתעורר להכרה באדם, רק לשאול ולחקור ולכאוב הוא יודע. אולם דרכו אפלה לפניו, אפלה ואכזרית: אבן כבדה וכבירה המתגלגלת במורד־הר, נכונה גם לדכא גם להתפורר. כח עור ואכזרי, אכזרי שלא מדעת. אימת־הדבר! כח עצום ודעת אין בו.... דעת אין בו גם באכזריותו...

זאת היתה ראשית־היקיצה, אולם אי־אפשר היה אז להשיג ברור, מה אירע. אי־אפשר היה לחשוב. הילדה היתה טעונה קבורה, והוא טפל בדבר. האם היתה תלושה מן החיים, תלושה מן העובדה אשר לעיניה. האשה המטורפת נתאבנה. האש הזרה דעכה בעיניה, והיא לא ידעה דבר. דומה, אינה רואה גם את הילדה המתה, שהניחו הגויים, בעלי־הבית, על השלחן, כדרכם, ופניה גלויים: פנים כתומים, שחטמם הדק והסולד מוחה כלפי מעלה — ראו את אשר עולל לי! וכשניעורה לאחר זמן

מקפאונה והכירה את בתה, לא יכלה להבין, מפני מה תהא מוטלת על השלחן, ונזדרזה לגזור גזירה על בעלי־הבית.

— הסירוהו! הסירוהו!... לא כך נוהגים אצלנו... — ובצוחה פולחת־לב: — ואת פניה תכסו... כך... כפי שנוהגים אצלנו...

משהשכיבו את הילדה, הלבושה שמלה לבנה כדרך־הגויים לארץ וכסוה בארג שחור, נחה דעתה. דומם ישבה, כאילו כבר נסתם הגולל על המתה, מסתכלת בגוף הקטן, הדק, המסתמן מתחת לארג השחור, ומתנענעת כמתוך קריאת „תחינה". רק מדי פעם היתה עוצרת בנענועיה, מבטה קופא על הארג השחור, והיא לוחשת, כשואלת בעצת הילדה:

— אולם איך אגיד לו?... איך אגיד לו?...

יחיאל נסע אל העיירה היהודית, הרחוקה כדרך יום מן הכפר, והביא אתו קברן גבה־קומה, לבוש שחורים ומגולח למשעי ככומר קתולי. האם נבהלה למראהו, כאילו נתישבה דעתה עליה, והתחילה בוכה בחשאי. אולם מדי תת הקברן עיניו הקרות, האפורות בה, היתה הבכייה נחנקת בגרונה, והדמעה הצבה קופאת כזכוכית מהותכת בעיניה העששות: רק שפתה התחתונה רועדת, רועדת. הקברן רצה לשלח את האם לניו־יורק תיכף ומיד ודבר בקול מתון אל יחיאל, כחושש שמא אין זו מבינה:

— למה לה כל הצער הזה? תסע לביתה, אל בעלה ואל ילדיה...— והתאמץ לאצול נוגה־רחמים למבטו, בהעיפו עיניו בה.

אולם האם נעלבה ופנתה אף היא אל יחיאל, כמגישה עצומותיה לפניו: בתה נכנסת לחופה, ואותה, את האם, אין מזמינים!... כך טענה אל יחיאל בקול צלול, שהדמעות שוב אינן מורגשות בו. רק שפתה התחתונה, הצומקת, רעדה רעידה פחדנית, עד שהיא טוענת בקול צלול שבעלבון עמוק:

— מה? גם אני לא אהיה בשמחה זו?... לא אני ולא אביה?... חופה יפה לבתי הכלה!... בלא אב ואם!... לא, לכך לא הגיעה אפילו בתי: יתומה, ברוך השם, איננה...

ויחיאל היה צריך לטפל גם בשתיהן: בילדה המתה, שאינה מקפידה, אם יקברוה או יעזבוה לנפשה בחדר נמוך זה עולמית — תשובה למחאתה אינה מקבלת בין־כך ובין־כך, ובאם השכולה, שישיבת דממה

גמורה אתה במרכבת־האבל השחורה, הרעולה, קשה משכיבה עם מת בקבר פתוח בלילה.

באותם הימים לא חשב יחיאל על עצמו כלל. ולא שהשתתף בצערה של האומללה, עד כדי לשכוח את נפשו. דומה, אפילו הכרה ברורה באימת צערה של האם לא היתה כאן. כסות־קרח העיקה על הלב, עקה שאין לה טעם ולא סבה. רק אחת נשארה לו מימי השמחה השקופה בהרים: ריקניות ממחשבה ברורה ומרגשות ניתנים להשגה. מרכבת־האבל נכנסה לבית־הקברות ועמדה עם השער: האדמה היתה לחה, כבולה, והאופנים היו שוקעים בבוץ. הוא תמך באם הכושלת, המביטה בו כמבקשת רחמים ממנו. תְּמֵהָה אם אפשר לדחות את הדבר הנורא המתרגש ובא, וכמעט לא הרגיש מאומה. מאחורי הארון, הַנִּשָּׂא על כתפי פועלים לבושים סַרְבָּלִים גסים ומזוהמים, שרכו דרכם בין קברים עתיקים, שתלוליות־העפר שקועות על גביהם, אדמת־מישור, וקברים חדשים, שדשאים רכים מציצים בצלעי־תלוליותיהם זעיר־פה זעיר־שם. מעידים על רקבון ובלייה, שמהם החלו זה־עתה יונקים את חיותם, ולא הרגיש מאומה. ואפילו כשהביאו אותה אל הקבר הקטן, הפתוח, והאם, הרואה את הארון מורד בחבלים, צופה ומשתאית, כאינה מבינה במראה־עיניה, בוכה בחשאי שלא־מדעת, עדיין קפא לבו בו תחת כסות־הקרח המעיקה. אחר־כך הוביל אותה אל בית־הנתיבות. עם כניסה לתוך הרכבת שמטה ידה מיד הקונדוקטור התומך בה: נזכרה, שעליה להודות ליחיאל, ודבריה לעו. אותו רגע איום היה מכל אשר ידע בימים האחדים ההם. היא פנתה אליו, הסמיקה פתאום כמבוישת ונפלה על חזהו תשושת־כח. מגבעתה צנחה על ערפה, ושערה הפרוע, הנראה כאילו נתקרח פתאום, ניטלה חיותו הימנו, נגע בפניו, בהרכינו ראשו אליה. שער זה עלוב כל־כך היה ודל, עד כי רק אותו ראה יחיאל, בנגיעתו, השורטת כנגיעת שער־מת, הרגיש, והעקה הקרה נתגברה בלבו עד כדי חפץ־צעקה. דברי־התודה לא נשמעו. ידה, שהעור צפד על עורקיה המכחילים־מאפירים, כאילו נתעבשו, בקשה את ידו, תְּפָסַתָּה תפיסה מרוסקת, והיא לחשה בקול נחר, עמום:

— מה אומר לוז... מה אומר לוז...

יחיאל הכיר תודה לקונדוקטור, שאחזה בידיו האמיצות ונשאה כמעט בזרועותיו לתוך הרכבת, מגבעתה צונחת על ערפה, ושערה האפרפר, המת, מתנפנף ברוח. לא, רחמים וחמלה לא ידע. כסות־הקרח העיקה על הלב, אולם מחשבה ברורה ורגש נִתָּן להשגה לא ידע.

אחר־כך הציקה לו הבדידות. הריקניות, אשר בנפש, כאילו מגרה אל לוע־התוהו את כל אשר מסביב: חלל ריק ארב לו, והוא בקש מפלט ממנו ולא מצאו. האכר ואשתו כאילו חשו לצערו והתרחקו ממנו מתוך דרך־ארץ. ההרים לא רגו עוד את החשק לטפס עליהם, והכלב השעיר היה מיבב בלילות תחת חלונו, כמתעורר מתוך חלומות רעים. יחיאל ידע, כי בא הקץ. הרגיש, כי עליו לישב עוד איזה חשבון לא־ברור, ולא ידע מה. געגועים ניעורו בלבו, על בני־ביתו: סביבה חמה, שבת אחים יחד, בצל קורת בית־אב. דומה היה, בכך עדיין אפשר להתנחם: שם בבית ימצא מרגוע־מעט. האם המזקינה הלא פשוטה וטובה, וחמימות שופעת הימנה, בהתרוצצה טרודה כל היום, וטרדותיה מעידות עליה, שאין העולם כדאי בעיניה אלא לְשָׁמָן ובזכותן: זולתן, זולתי הטרדות האלה, אין כל — הבל־הבלים. שם הלא גם אחיו, אשר באו לחוג את הפסח בבית־אבא, והוא עזבם, בצאתו לדרכו כמטורף, בעוד החג ממשמש ובא: בחורים טובים ומגושמים, אמריקאים גמורים. בימי ילדותו היה נלחם אתם ונגף לפניהם תמיד: בעלי־גוף ובעלי־זרוע. וכשהם מתכנסים יחד, דומה שוב, אין בעולם זה אלא דברי־מדון קלים, עקיצות ולצון שבאחוה נרגנת וחביבה. ובעיקר, אדם מתגעגע בשעות שכאלו על אחיותיו, הנשואות והפנויות: הנשואות שלוות ומחייכות, כאילו הן לבדן יודעות את אמת־החיים הברה האחת, והפנויות שואפות שלא־מדעת לאמת ברה זו, המטרה האחת בחיים, חמדה גנוזה וסגולה מובהקת ליסורי־הנפש, ולבן יפחד וירהה לקראתה. אחיות פתיות וחביבות! שאיפתן לאהבת־הגבר מיפה אותן, אף־על־פי־כן, משפרתן באמונתן הקטנה, התמימה: דומה, מנצחות הן את המות, בנצחן את הגבר. א! בשעה ריקנית, על פי תהום־התוהו, אין דרך לפני האדם כי אם לשוב לביתו ולחדש ימי־ילדותו: לקבל בתם־לב את לטיפותיה הביישניות של אם מזקינה ואת חבתו הכבושה, הזועפת של אב פקח. אין אלהים, יחיאל. כח עור, אין־דעת, רחוק־

רחוק מחיות אלהים, מפני הריקניות אתה מפחד, מפני חלל־העולם הגדול, אשר עֲזָבוֹ אֵל ידע דרכו, והמות מבליט את אימת־החיים בו. הבדידות הגדולה מציקה לך, יחיאל, עד יום־מותך תציק לך. שם בבית אולי אפשר לנוח, לשכוח. אפשר לסדר את הרעיונות, למצוא שורש־דבר: חשבון הלא עליך לישב עוד, ואתה אינך יודע אפילו, מה טיבו.

ואולם מִשֶׁשָׁב הביתה, הצטער על חזירתו. אמא הוציאה את כל אהבתה בשעות שתים־שלש ושבה לטרדותיה, עד כדי לשכוח גם את „אורחה היקר“, נזכרה בו מתוך דאגת־קדומים רק בשעות־סעודה קבועות. ברור היה, כי עוד מחר תשוב אל קינותיה עליו, על יחיאל, שהבריות מתברכות בו, והוא סר מן הדרך, נשתקע במרה־שחורה אוכלת את הנפש, אוי ואבוי לה! ואבא הפקח, הקודר, אף הוא הראה לו פנים שוחקות רגע אחד ונתכנס שוב ראשו ורובו לתוך הגמרא המרופטת, דפוס סלאוויטא. אין כלום. האחים הטובים, המגושמים במקצת, היו לזרא בשמחתם השבעה, האמריקאית — סיחים מיוזנים, והאחיות מהרו אשה אל בעלה ואל אוהבה מתוך התנצלות כזבנית כלפי יחיאל, „אחיהן הנפלא“, אשר עליו גאותן. לא זאת המנוחה! אבדה גם שלוה בדוקה זו של מולדת־בית זכה, מרעפת נחמה לנפש דואבת. אין אחיזה עוד. לבדו הוא: יתום תועה בחלל־העולם הגדול, אשר עזבו אלהים.

בבוקר קבל מכתב קצר וסתום מאת רות ומכתב שני, כתוב באותיות עקלקלות ומטושטשות על גבי נייר עבה ומחוק, המשמש לחבישת חבילות בחנות־מכולת, מאת אשתו של ר׳ דוב. רות הודיעתו סתם, שהיא בניו־יורק ורוצה לראותו באחד הימים הקרובים, ואשתו של ר׳ דוב, הכותבת בכבדות, כאילו כאבו אצבעותיה, מבקשתו אף היא להכנס: „ר׳ דוב חולה קצת, נפל למשכב“. המכתבים הבעיתוהו, והוא קרע את שניהם לגזרים. הצית גפרור והתחיל מבעיר את הקרעים אחד־אחד. העשן מלא את הבית, והאם התפרצה החדרה נרעשת ונפחדת

— יחיאל, מה זה היה לך?...

ולא יספה דבר. הביטה בו בעינים פקוחות לרוחה, עד שהוא מכבה את האש, ואספה את שיירי־הקרעים מתוך היסוס, גזירה שמא אין דעתו נוחה בכך. עיניו מלאו דמעות, והוא התחמק ויצא.

כשפתחה לו אשת ר׳ דוב החורת את הדלת מתוך חיוך־אבל האומר הכנעה, קבלת־הגזירה, הרגיש ברור בפעם הראשונה, כי הילדה השתקנית, חסרת־הדעה, איננה: לא היא פתחה לו את הדלת, כי אם אמה. בטרקלין, נתן עיניו בפנתה שלה והרגיש, שהדממה אשר בבית אחרת היא: ניטלה הימנה נשמתה, שתיקת הילדה חסרת־הדעה. רגש־אדם פשוט אחזו, ודמעות חמות חלחלו בגרונו. אין שאלות עומדות ברומו של עולם, שאלת אלהים ואדם, הכרה ועורון. שאלה פשוטה היא, שאלת הילדה השתקנית, שהיתה ואיננה. אין העין רואה אותה שוב עולמית, בהתחמקה כצל נבוב מן החדר, ואין האוזן מקשיבה דממתה. זוהי האימה האמתית שבחיים: ישנה ילדה קטנה ומדוכאה בעולם משך שנים אחדות, ואין מכירים במציאותה, ומשנתעלמה — העדרה מורגש כל־כך. הדממה שבבית מתאבלת אלם — היתה ילדה שתקנית ואיננה.

— מי שם? — נשמע קולו החלוש של ר׳ דוב מן החדר הסמוך, המפולש לטרקלין.

— שם הוא, — לחשה האשה ליחיאל מתוך רמיזה אל עבר הקיטון. שערה, דומה, לא נעשה במשך כל הימים האלה, וחיוך ההכנעה אשר על פניה כאילו מלמד זכות על עצמו: גזירה היא, גזירת החיים, ועל כרחך אתה מקבלה וחי, חי גם בהתעלם הילדה: — הכנס־נא אליו... נפל למשכב... וכי תמיהה היא?... לא אמר כלום... אולם יודע הוא הכל...

ר׳ דוב שכב עצום־עינים, ולובן־הכר אוצל לוית־חורורית לפניו, המבהיקות מתוך זיעת־תשישות. טעון־רחמים נראה בעיניו העצומות: תינוק סובל־יסורים. אולם משפקח את עיניו, נבהל יחיאל למראהו: אי־התאמה נוראה נתבלטה בין ארשת־העינים השלוה, הקרה כמעט, ובין ארשת־הפנים הכואבת, ארשת תינוק בעל־זקן, סובל יסורים קשים, וכח אין בו לצעוק. יחיאל לא עמד במבט, ולבו נקפו: אדם שלא מעולם זה. הוא רצה לנפול על פניו, לנשוק את הסדין הפרוש על הגוף החלוש, להתחנן לפניו, כי יִשָׁאר בחיים. אולם העינים הקרות כאילו גזרו על תחינה שכזו, שלא תצא מן הלב, ויחיאל נכנע לגזירה.

— א, יחיאל, — הושיט לו ר׳ דוב את ידו הרטובה, העיפה מתחת

הסדין: — באת··· תמה הייתי כל הימים האלה, היכן אתה, מה היה לך··· ידעתי, שבכפר אתה יושב: אשתי הלא ספרה לי··· אולם מה הניא לבך ממני, יחיאל?···

ר׳ דוב הפסיק, כמתיאש מן התשובה, טרם נשמעה, ויחיאל לא חפץ להשיב, ירא מפני הדברים. אולם ר׳ דוב הביט בו בעיניו השלוות, הגוזרות, והוא נכנע שוב. קולו היה חלוש ומעונה, כמתודה על חטאיו, ור׳ דוב מחייך לו חיוך רחוק, אינו־נוגע, כאומר: אין דבר, יחיאל, כך יש לדבר — בכבדות, בקול מעונה ורצוץ···

— רבי, — פתח יחיאל, ופיו יבש: — לחיות אני רוצה ואיני יודע איך אחיה ובמה··· בכל אשר אני הולך, בכל אשר אני עושה מרגיש אני באימת הריקניות, אשר על כל סביבותי··· מעולם לא דברתי אליך כך··· ירא הייתי··· אף עכשיו אני ירא··· אולם טובע אנכי··· דברים כפשוטם: טובע ממש··· איני מאמין בהשגחה, באלהים היודע את צערי ואת צערו, את עניי ואת עניו ומרחם על שנינו ויודע, למה אנו סובלים··· איני מאמין אלא במה שאני רואה ואיני רואה אלא כאב עור ומלחמה עורת, ללא צורך ותכלית··· הגעתי למדרגה כזו, שאין קרן־שמש חמה נעימה לי, מתוך שאני תמה לתכלית הרגע הנעים, ואין דמעת־אם נוגעת ללבי, מתוך שאין אני יודע, כל השמחות הללו בנות־החלוף והיגונים בני־החלוף למה הם··· למה, רבי, כל החיים כולם, כל החליפות והתמורות הללו, אם אלהים יודע־דרכו אין בעולם, ורק המות העור אורב לחיים העורים···

יחיאל הפסיק. דבריו נשמעו באזניו פתאום כחירוף וגידוף, והוא נרעש. אולם מתוך עיניו של ר׳ דוב הכיר, כי לא שמע את קולו. מבטו קר היה ורחוק, אותו מבט שבהתפשטות־הגשמיות, שהרגיש בו יחיאל בכניסתו, ואי־התאמה נוראה בינו לבין ארשת הפנים המעונים. כמתאזר לכוון דעתו לדברי יחיאל, להשתתף ברגשותיו, שמר את תנועות ידיו ושפתיו כל אותה שעה. אולם ברור היה, כי אינו מבין אותו, אינו מתענין בו כלל. ארשת־העינים החדשה הזאת, הרחוקה מן החיים, הרחוקה גם ממנו, מיחיאל, כוונתה כאילו נתבררה לו זה־עתה, והוא הרגיש, כי ר׳ דוב מת, אבד לו, במעין הקשבה פנימית הרגיש החולה,

כי חדל קול המדבר, לא תמה על־כך כלל ועצם את עיניו. רגעים אחדים שכב דומם, ונשימתו שורקת בכבדות בחזהו. אחר־כך התחיל לדבר בקול נמוך, שְׁוֵה־נפש, שכל מלה ומלה מאמץ לו, ונעימת־הבכייה המרוסקת אינה נשמעת בו, מתוך שהוא נמוך וחלש כל־כך:

— עתים אני תמה, כיצד בני־אדם כופרים בעיקר מתוך נסיון־חיים אחד פרטי, רגעי... כדאי לשים לב לכך... אדם מאמין כל ימיו... כלומר: מרגיש אדם קשר בינו לבין כלל עצום, העומד מחוץ לו... ופתאום מתוך איזה דכדוך־נפש שביסורים אמונתו נתלשת מלבו: הוא, הפרט, יש, נסיון־חייו הארעי יש, והכלל הגדול, העצום, אינו... הלא זוהי כוונת הבטוי העברי — כופר בעיקר, כלומר: כופר בשורש, בכלל־ההויה, שממנו הוא צומח ובו הוא קשור עדי־עד... וזוהי פליאה ממש: כל זמן שאדם חי, שואף רוח, נושק לילדיו, מתחמם באור השמש, הרי כל חיותו נמשכת מן השורש... וכיון שחיות זו טעמה תפל בפיו רגע אחד, מיד הוא תולש עצמו... תולש עצמו מן השורש, מן העיקר: אין שורש ואין עיקר... אין כלום...

יחיאל סבור היה, כי ר' דוב מכוון דבריו אליו, אל נגעי־לבו ואל הספקות, אשר גלה באזניו זה־עתה. אולם החולה פקח את עיניו הקרות, הזרות, ולמרות החיוך המרחף על־פניו, הכיר יחיאל שוב, כי אינו מתענין בו כלל: אל נפשו הוא מדבר. נדמה לו, ליחיאל, כאילו חלום רע הוא רואה: נפש יקרה, חמדת־חייו, הולכת ומתרחקת ממנו, נשאת על פני גלי־ים הלאה, הלאה, והוא, העומד על החוף, רואה את מרחב־המים, הקודר ומתגעש, הולך וגדול בין שניהם בחפזון איום, וכח אין בו גם לעצום את עיניו מראות. בכניסתו לא אמר כלל לדבר על נפשו, אולם עתה שוע לבו בו אל חמדת־חייו, הנסחפת הלאה בגלי הים המתגעש, והוא נתן קולו בצעקת־יאוש:

— רבי, רבי!... הנה אני לפניך פה היום בעצם פחדי... וכי אינך רואה ואינך מבין, שאיני בגדר מאמין כלל?... אלהים אין לי, אשר אותו אוהַב ואעבוד ולשמו אחיה ואכאב... ואף־על־פי־כן לא תלשתי עצמי מן השורש!... להפך, דבקתי בעצם עניי... עדיין אני דבק בו, בשורש!... האלהים הוא המתענה בכל אשר אתענה אני... אולם כאבי

זה, אשר אין פשר לו ואין תכלית, לוחש לי, כי האלהים אף הוא אינו יודע, מה פשר כאבי ותכליתו... כאבי — כאבו, ועורוני — עורונו... רבי, רבי!... וכי אינך רואה ומבין, כי לא תלשתי עצמי מן השורש, אלא, להפך, התמזגתי בו כולי?... הלא רק מתוך מזיגה זו הכרתי באימת־החיים הגדולה: אין אלהים יודע־דרכו... עור הוא גם הוא, כי־על־כן עור אני, האדם, אשר בו הגיע האלהים לידי חפץ־הדעת!... עורוני — עורונו...

ר׳ דוב קִמֵּט פניו, כאילו צרם קול יחיאל את אזניו, והפסיקו שוב בקרירות־מבטו. דומה, את כל מחשבותיו הוא דולה מלבו, ויחיאל כאילו אינו. הוא התחיל משתעל, פניו האדימו, וטפות־זיעה גדולות צצו בחלקת־מצחו. יחיאל נגש אליו וגחן מתוך דאגה רבה. ר׳ דוב הרחיקו בתנועת־ידו, בְּחָנוֹ בעיניו התכולות, כאילו זה־עתה הכירו, רעד בכל גופו ואמר:

— כ ו פ ר בעיקר נאמר... כופר מלשון כַּפֹּרֶת, מְכַסֶּה, כלומר: מכסה את העיקר... הפרט מטיל צל על הכלל, על ים־האור, ומעלים אותו, כאילו אינו בנמצא... אני כואב וסובל — כאבי ויסורי מעלימים את כלל־ההויה מעיני... מפני מה? — מפני ש א נ י כואב וסובל... ואפילו כשאדם אומר לעצמו: כאבי ויסורי הם כאב־האלהים ויסורי־האלהים, עדיין הוא כופר בעיקר, מתוך שהוא מְזַהֶה את האלקות כולה, את כלל־ההויה, שאין סוף לו לא במקום ולא בזמן, עם יסוריו שלו, שהם פרטי־הויה בני־חלוף... אין אתה עולה למעלה, אלא מוריד את העליון למטה... לא די, שאתה נתעה אחרי חושיך ומקבל את החומר העכור ומושגיו, כאילו הוא והם — ההויה וזולתם אין כל, אלא זולל וסובא אתה, האומר לבלוע את כל החיים כולם ברגע־כאבך האחד: אתה כואב — נמצא שאין אלא כאב בעולם... נניח, שאמנם כך הוא: כשאתה כואב, כאבך חל גם באלהיך... אולם מפני מה אתה מזהה את ישותך, שאינה אלא חלק אחד מן ההויה, עם כל ההויה כולה?... הרי בה בשעה, שאתה בוכה, צפור אומרת שירה, ופרח מתהדר כלפי שמים חמים, וחתן ישיש על כלתו... הללו אף הם חלקי־ההויה הם!... נמצא, שאין אתה אפילו ברגע־כאבך אותה הויה כולה, אשר לה אתה קורא אלהים... ואף־על־פי־כן מניעים אותך יסוריך לידי כפירה בעיקר: כף־עב קטנה מכסה ממך את השמש!...

יחיאל הרגיש, כי ר׳ דוב אינו נוגע בעצם כאבו, ולבו פחד ורחב משמחה רעה. נדמה לו פתאום, כי אמנם רק אל נפשו מדבר ר׳ דוב את כל הדברים האלה, אל נפשו, אשר גם דרכה היא אל אלהיה נסתרה מעיניו, במות עליו הילדה הקטנה. חדוה זרה, גסה תקפה את יחיאל, גיל־שגעון. לבו נקפו רגע, אולם הארס הרע השתפך בכל אבריו והרעיל את ישותו בצהלת־רשע, מעין שמחה לאיד. כך, כך!... גם אתה, ר׳ דוב, מטיל ספק באמונתך, מתנודד כקנה... גם דבריך־אתה לָעו!... ברך אלהים, ר׳ דוב, ברך אלהים ומות!... המלה האחרונה הכתה על ראשו כבקורנוס: האומנם ימות ר׳ דוב?... עיניו חשכו, והוא נאחז בשלחן הקטן, העמוס צנצנות ופכי־סמים קטנים. כלי־הזכוכית זעו, צלצלו כשנים נוקשות, והארס חלחל בדמו. לבו פג ועורקי־מצחו דפקו כמטורפים. אין כח בו לעצור בעד הפרץ: יתעלף מפחד, משמחה פראית, משגעון. יצא מדעתו, אין דבר! ובלבד שיזכה לרגע הגדול ובלבד שישמע את ר׳ דוב מקלל את האלהים! ברך אלהים, ר׳ דוב!... הפסוק לא נגמר הפעם. ר׳ דוב נתכווץ כילד חולה, רועד מצנה תחת הסדין. דומה, חששותיו של יחיאל באו כמחטים בבשרו הלבן, נטול־החיים, והוא לחש בקולו המעונה, שוה־הנפש:

— ... כל היסורים שבעולם אינם כדאיים, שנקריב לשמם את אהבתנו לאין־סוף, את יכלתנו הנעלה לראות לעתים רחוקות בראייתו שלו, שאין לפניה לא כאב ולא שמחת־אדם, לא סתירות ולא ספקות... יסורים — מאסר הם, בית־כלא... ולפיכך מנסה הקדוש־ברוך־הוא את הצדיקים ביסורים, מטיל אותם לבית־כלא זה של צער עור, לראות אם חודרות עיניהם בעד הקיר האטום ורואות את ים־האור, שאין שינוי חל בו כלל, והוא שוטף אחד ושלם מן העולם ועד העולם... זהי הראייה הטהורה, האספקלריה המאירה, יחיאל... כך רואה האין־סוף את עצמו, וגדול אדם, הזוכה לראייה זו בחייו...

עיניו אורו, ויחיאל לא עמד בנוגה מבטן: פניו להטו מכלימה מכאיבה, והוא עמד כפוף־ראש כנזוף. ר׳ דוב הביט בו רגע אחד, קרוב כל־כך ונוח, והמשיך מתוך מאמץ ניכר לכבוש את החלחול הצרוד שבקולו.

הדברים לא נבעו מן הענין הנדון, ודומה היה, סוף־סוף נזכר בעיקר־כוונתו, במה שרצה לדבר כל אותה שעה:

– ילדה היתה לי, יחיאל, ילדה קטנה... ומתה עלי... איני יודע, אם הכרת, מה היתה דממתה לי... אולם תמיד הרגשתי בה, בילדה זו, שהיא הדממה עצמה, קול הדממה הדקה, שבה מתגלה האין־סוף... מלחמות־רוחי לא ידעה... פשוט, נולדה כך: קול דממה דקה, עצם האלקות... וזו מתה עלי... חרופה מתה ועלובה... בא השטן לאחר מיתתה והתחיל משיאני לדבר־עבירה... לא לכפור בעיקר, לברך אלהים... ידע גם ידע, שאיני נשמע לו... כל זמן שזכרון ילדתי לפני כקול דממה דקה ועמוקה, מציאות האין־סוף מוכחת לי מאליה, אפילו שמים וארץ באים, חלילה, ומעידים: אין אלהים, דוב, אין כלום... ולפיכך בא זה והתחיל מסית אותי בדרך אחרת: הרבה שלוחים למקום, והרבה שלוחים לצד שכנגד... לא דרש ממני השטן אלא שאאמין בחלום נהדר, שחלמתי לילה אחד... חלום חלמתי, והנה רחבי־התכלת נפתחים לעיני, ונהר־אור משתפך ויורד לקראתי... ועל־פני הנהר ברבור לבן צף ומתקרב אלי, וכל מה שהוא מתקרב, אני מכיר והולך, שלא ברבור הוא זה, אלא בתי, היוצאת לקראתי... אני ממהר אליה, והיא רומזת לי: עמוד!... אסור לך עדיין להכנס לכאן... השמים שמים להויי״ה, היא אומרת, והארץ נתן לבני־אדם... שם, בארץ, מקומך, עם אמא ועם הקטנים... אל תדחק את השעה, אבא... ברבות הימים נתראה... ולמחרת בא השטן והתחיל מסית אותי, שאקבל את חלומי כמות שהוא: הרי אם מקבל אני נחמה זו שבתקוה חמודה, שאזכה יום אחד להתראות עם בתי, אני מתחזק ומתרפא, וחיי עלי אדמות עומדים לְהִמָּשֵׁךְ... אשתי והקטנים הרי צריכים לי... ואף ידים לדבר: השארת־הנפש... כמעט נכשלתי: וכי דבר פעוט הוא?... אמונת־תקוה, כי אראה את בתי יום אחד בצלמה, כדמותה!... ואולם תוך־כדי־רגע הכרתי, שאפילו אמונה בהשארת הנפש הפרטית פוגמת בראייה האלהית, שאין לפניה לא חיים ולא מות... נלחמתי אל נפשי, יחיאל, נלחמתי קשה, אולם בעזרת־השם נצחתי ונצלתי... את בתי לא אשוב אראה, אולם ראייתי לא נפגמה, אם כי נתענגה קצת... וזהו ענין „את קשתי נתתי בענן״ — את

בהידות הראייה הנהדרה, הזורקת אחור את דברי השטן מן הערפל... כלך, השטן, כלך, כלך!... את בתי לא אשוב אראה... אולם לא אמות, כי אחיה, ואפילו אם מת אני כדבריך... קץ כל בשר בא לפני... אחיה ואספר מעשי יה — אותם מעשי־פלאות, אשר הוא בעצמו, כביכול, מספר לעצמו...

הוא התמתח, כדורך שריריו להלחם עם השטן, וידו התרוממה ונפלה רפויה, ככנף שבורה, על גבי הסדין. עיניו נעצמו, וחיוך רך נח על פניו המעונות, העיפות. אנקור, יושב על אדן החלון, מתחמם לעין השמש ומקשיב אף הוא לדברי ר׳ דוב, צייץ פעם אחת בתמיהה ופרח. יחיאל הביט בפנים העיפות, עצומות־העינים, פני־תינוק כואבות, והתחיל בוכה, בוכה בחשאי:

— הצדיק הולך, ואני אנה אני בא?...

פרק כב

בְּעוֹד לַיְלָה

לוריין השומרת את צעדי יחיאל היתה מתכנסת מדי ערב אל צללי־הבתים ומצפה לו, עד שיצא מביתו, מלוה אותו מתוך צללי־מחבואה בכל אשר הוא הולך וחוזרת ומלותו מתוך הצללים המאפילים בשובו לביתו. ערב־ערב היתה אורבת לו מן החשכה כצפור־לילה, מצפה לו עיפה בגשם ובערפל, שונאת את עצמה וחומלת על עצמה, מתאוה להתנפל עליו ולשקע שניה בבשרו, להדקן היטב־היטב. במשך השבועות האחרונים, בהיות יחיאל בהרים, לא ידעה, אנה בא. להכנס לביתו ולשאול לא מצאה די און בנפשה. לואיז, המודיעה לה את כל אשר היא רואה בין יחיאל לרות, אף היא תמהה־השתאתה ולא ידעה כלום. ומדי ערב היתה לוריין עומדת על משמרתה בין הצללים, מול בית־דירתו של יחיאל, ושמחה פראית מהולה בגעגועיה הצורבים: גם לשם אינו הולך!.. כעסה על עצמה אכלָהּ בכל פה והיא היתה מתכווצת בכתפיתה, כאילו התחיל נטל־שנותיה מכביד עליה, וחוזרת הביתה מאובנת ורצוצה. נעלם ואיננו: האומנם מאס

גם בה, באותה מטורפת? לואיז, הקודרת בימים אלה, שמֵחה בעמקי־לבה, כי סוף־סוף הופיעה החורורית בפניה המלאות, לוית־ענין זו, אשר אליה התפללה כל הימים, דרשה ומצאה, כי רות נעלמה אף היא, „ברחה", ואין יודע לאן, ברמז גלוי היתה משמיעה באזני לוריין את המלים „נעלמה אף היא", פוקחת עיניה האפורות, היפות, רווחה ומתאמצת לאצול לפניה החורורות, המלאות, ארשת תמהון והשתתפות בצער. אולם לוריין לא יכלה, לא חפצה להאמין, כי שניהם לשם מטרה אחת נעלמו, לשם פגישה במקום שאין מכירים אותם. אהבתה ליחיאל ושנאתה לרות, שנאה שלא חפצה להודות בה, ואפילו לעצמה, הניאוה מהאמין בכך. היתכן? וכי אפשר הדבר, כי אמנם יעזוב אותה, את לוריין, ויתקשר עם הילדה המטורפת, המצחקת בו? ובפרט לאחר אותו לילה, עת שאהבתו עברה כל גבול!...

ולפיכך נבהלה, כשראתה את יחיאל, ימים אחדים אחרי שובו מן הכפר, יוצא מביתו לאטו, כמחשב דרכו, ומכוון צעדו סוף־סוף לשם, אל בית־רות, בסימטאות האפלות, העקלקלות, אשר ידעה היטב מתוך כאב ועלבון. מתחילה כָּוְתָה אותה תשוקה רבה לרוץ אליו, ללפות את צוארו בידיה ולבקש על נפשה כדרך אשה אוהבה: בבקשה ממך, אל תלך! אנא, אל תלך לשם! אולם דבר־מה בדמותו של יחיאל, הנראית כהה מעבר־הרחוב השני, בעמדו תחת הפנס, דבר־מה במהלכו הזהיר בה, שלא לגשת אליו. הוא העביר מבטו לצדדים כיודע בה, כי קרובה היא, ועשה דרכו אל עבר־הרחוב, אשר שם היא עומדת בצל. לבה דפק רסוקות, אולם הוא לא ראה אותה. שלוה קודרת שבדעת קבועה ומישבת הנצה בפניו הרזות כשעבר על־פניה כמעט והיא מהרה כחתול רכת־צעד בשלבי גזוזטרה אחת והסתכלה בו מאחורי כלונס אפור וסדוק. זקן עבות השחיר במשקע לחייו והוסיף לו ארשת שבטירוף־הדעת. לעמוד על טיבה של ארשת זו לכל פרטיה לא הספיקה, אולם עיקר־מובנה ברור היה בעיניה: אדם משתגע יוצא מתוך דעת קבועה לעשות מעשה רב מכפי כחו. רעיון תְּקָפָהּ: סכנה נשקפת לו, ועליה להצילו. עליה לדבר אתו עוד הלילה. לא עכשיו, עד שהוא עורג כולו לשם. לא עכשיו. לאחר זמן. וכי אינה רואה? הרי מרמז הוא לַנַּהָג: רוחו קצרה, והוא נוסע לשם, נחפז שכור־געגועים. אולם עליה

להצילו. אחר־כך, כשיצא, תגש אליו ותדבר אתו. מה תאמר לו, לא ידעה: יראה לחשוב בכך. אולם עליה להצילו, להראות לו, כי אוהב הוא רק אותה, למרות כל מלחמותיו באהבתו. וכי אינו זוכר את שכרונו בלילה ההוא, עת עֻבְרָתוֹ אהבתו, והוא נכנע לה סוף־סוף, נכנע בעל־כרחו? חפזון סוער אחזָה גם אותה, ואף היא נסעה לעומת בית־רות דרך הגן, המאפיל מעברים באילנותיו השחורים, הקופאים קשובים בחלל־הלילה הַכְּתַמְתַּם, הריק. ככפה רחבת־ידים, עתיקה, שנטשטש צבעה, צנח רקיע עכור על־פני הככר השוממה, מעוטת־האורים, אשר שם ביתה של רות הרחוק מן הישוב. באפלה נשענה לוריין על אחד הַלִּבְנִים הצעירים, אשר בקצה־הגן, ממול לבית, ועמדה על המשמר כואבת ואכולת חרפה.

בטרקלין הגדול, האפלולי, מצא יחיאל רק את הזקנה יושבת בפנתה על הספה תוהה ולבנה וחורת־עינים. דומה, לא זזה ממקומה למיום ראותו אותה כאן לפני שבועות רבים. היא העמידה פניה, פני אם עלובה ונזעמת, ופנתה אליו בדברים גלויים כדרכה, בלי בקש אותו גם לשבת:

— וכי כך נוהגים עם אם זקנה?... גוזלים את בתה ובורחים באין אומר?...

יחיאל נרתע לאחוריו. חפץ־צחוק תקפו. הוא גזל את בתה ממנה! כל הימים האלה, אשר התענה במכאוביו, שבעה בתה של זו מגעמים בחיק היוני, והיא באה עליו בטענות! אולם צל־רחמים זע בלבו מתחת למעטה־הקרת המעיק. הזקנה העלובה ישבה מדוכדכת, וצערה קֵרְבוֹ אליה: אף היא נגזלת כמותו. משתדל לרכך דבריו, לאצול ארשת־תנחומים לפניו הזועפות, גלה לה את אשר ידעה בעצמה:

— אני... לא גזלתי את בתך... לא ראיתיה כל הימים האלה...

הזקנה העבירה את מבטה התועה על פניו, התעכבה על הזקן, המשחיר במשקע לחייו, וראשה שח: שגעונה סוף־סוף אינו מעבירה על דעתה. היא שנתה טעמה והתחילה מדברת לאט ובגמגום, כאילו כבדה פתאום על המלים היציאה מן הפה הצומק, נשור־השנים:

— כך... כשלעצמי... הרי לא האמנתי, שאתך ברחה... לא יכולתי להעלות על דעתי, שתבחר בשכמותך לשם כך... ואפילו אם היא אוהבת אותך... בפרט, אם אוהבת היא אותך... ואף־על־פי־כן התברכתי בלבי

הכואב, שאתה הוא שגזלת אותה ממני... ועם כל הצער, עם כל האימה שבדבר, שמחתי כמעט ש... ברחה... אמרתי: דעתה הלוהטת תתפכח מתוך־כך ותתישב עליה... ואשר לך... איני צריכה לאמר לך, שמצאת חן בעיני... למיום ראותי אותך...

היא העבירה את מבטה החור על פניו שוב, ותמוה היה, שעיניה העששות אינן מפיקות שמץ מן הכאב, המחלחל בדבריה: עיני־דג ריקות, חסרות־טעם. היא הניחה ראשה על מסעד הספה לימינה, והקווצה הדקה נתגלתה מעבר ערפה והרקידה על הקיר צל דק כזנב־העכבר. האור הדלוח, המפכה חולני רק מגולה אחת בעששית, הכאיב לעיני יחיאל. הוא סר אל החלון, השקיף החוצה ולא ראה כלום. הזקנה הזדקפה על מושבה לאטה, רמזה ליחיאל דומם, שישב בפנת־הספה השניה, ונתנה קולה בצוחת־פתאום:

— וכי כך נוהגים עם אם?... ולא על המנוול אשר גְזָלָהּ ממני אני מדברת... בליעל זה כמוהו ככל אחיו, הגברים!... כולכם אין אתם יודעים אלא תאות־נפשכם בלבד!... ואף הוא לא ידע, אלא שהוא מתאוה לבתי, וּגְזָלָהּ, לְקָחָהּ ביד חזקה... אולם היא, אני אומרת, כיצד הרשתה היא לעצמה לברוח?...

טענותיה כאילו זה־עתה נתבררו לה, ומתוך הבנה חדשה בעלבונה ספקה כפיה, מישירה מבטה נכחה, ולא אל יחיאל, והתחילה מחטטת בקול הולך ומתחדד:

— החרפה, החרפה שבדבר!... ולוא גם ברחה עם אדם ידוע לי, לאמה... בָּרְחָה!... שמעת מימיך?... לברוח בלי הגיד דבר לאם... לא אני חלתי והריתי אותה... בן־זוג מצאה לה... בן־בלי־שם, נבל מן השוק, ריק, שכל מעיניו בבשר, בשר־אשה, במחילה... סבור אתה: אהבתו לה תאריך ימים?... טועה אתה, יקירי... טעות גסה אתה טועה... גבר שכזה אין אהבתו מאריכה ימים: בין־לילה היתה ובין־לילה אבדה!... בין־לילה!... וכי איני יודעת, כמה ארכה אהבתו של „הגוי" לי?... ואני הלא יפהפיה הייתי!... וכי לא ספרתי לך מעולם?... עוד בשבועות הראשונים לאחר החתונה מאס בי... מפני שהכיר, שאני, הבזה לו, בת־טובים, שהכל מתברכים בה, שואפת צִלּוֹ, כפותה לו, לבעל־האגרוף,

כשפחה חרופה··· בזה לו וכפותה לו··· וזו, המטורפת, כמוה כמותי··· וכי טובה הייתי ממנה?··· דמי, דמי הוא האוכל אותה בכל פה··· צופה אני ורואה, מה יהא בסופה··· השרף תשרף··· כאמה כבתה···

רות התפרצה החדרה ברעש ובקול מרוסק גזרה על הזקנה:

— אמא, צאי!···

הזקנה לא סרבה, לא התריסה, להפך, כאילו נהנתה מן העלבון: היא קמה וקווצתה הדקה, המשתרבבת על ערפה מִתְּסַרְקְתָּהּ המשונה, התנועעה רפויה ועלובה בשיבתה. פיה נצטמק, ובלי הביט אל יחיאל נחפזה ויצאה כפופת־ראש.

— ולמה באת אתה?··· — התנפלה רות בזעם על יחיאל, אך נסגרה הדלת אחרי אמה.

חמודה עמדה לפניו, כולה מושכת ומשכרת בצבעיה חחמים, הרוים, בערפל־שערה השחום ובזהב החוורין של שמלתה, זהב רותת וחי, מבליט את ברק־האדמומית הזועם בפניה. לב יחיאל נמוג מחשק מתוק, מערגון מתיש. אולם דבר־מה חדש תפש במבט־עיניה, ומשטמה כבדה העיבה את חֶשְׁקוֹ. עיניה העמיקו בשבועות האחדים, אשר לא ראה אותה. הבנה חדשה בחיים התלבטה בהן, תמצית גילוי, שנתגלה לה זה־עתה והאשירָהּ ודכדכָהּ כאחת. יחיאל לא עמד ברור על טיב הארשת החדשה הזאת, אולם הרגיש פתאום, כי לא נערה עומדת לפניו, שעם כל שגעונה וטירוף־דעתה עדיין תינוקת היא, כי אם אשה, אשה יודעת את אמת־החיים, לכאבה ולאשרה גם יחד. גל־משטמה כבד שְׁטָפוֹ, ולבו כלה, יוצא אליה מאהבה, מחשק אין־פתרונים. כח גס עברו. הוא הטיח בה מבט־נאצה מלא־זעם, תפש לה בידה, עד שנתפרקו עצמותיה, דחף אותה אל הכסא, כמעט הֱטִילָהּ לתוכו, וצוה בקול נחנק:

— שבי!···

היא הסתכלה בשרירי־פניו הרועדים ובעיניו הקמות, המפיקות משטמה נצחת, וברק־שמחה חלף על פניה. כילדה קטנה, המכרת בסרחונה, ישבה תחתיה, סלסלה באצבעותיה הארוכות את תחרי־המלמלה, אשר לשמלתה, והביטה בו בפחד ובדרך־ארץ. אולם תוך־כדי־רגע כאילו נזכרה,

שאין היא מושלת ברוחה כל־צרכה, וקפצה ממקומה בצוחה, המעלה על הדעת את קול אמה:

– למה באת הנה?... למה באת גם אתה לענותני?... מה אתם רוצים אתי?... מה אתם רוצים?...

יחיאל לא חשב ולא הרהר. בליל־רגשות, לא ידע שחרו, צף ועלה בלבו: לוא רק יכול לאחוז בה ולרוצץ עצם־עצם בה! עיניו חשכו, שפתיו הכחילו, וקולו הצרוד התנכר לו, בלחשו מבין שניו המהודקות:

– ארורה, ארורה!... למה קראת לי?...

כמתירא, שמא תברח, אחזָה בידה עוד הפעם, עד שנתעוותו פניה מכאב. חורת כולה ורועדת עמדה על־ידו רגע, יקרה כל־כך, קרובה ורחוקה כאחת. ופתאום שמטה ידה מתוך ידו, התפרצה בצחוק רע ומתעלל וקראה אל מול פניו ממש, כחוששת שמא נִתְחָרֵש:

– למה קראתי לך?... להתל בך, איש־האלהים!... להוסיף התל בך קמעה!... ואתה הרי באת, באת, בטלן!... אדם מכבד את עצמו היה קורע את הזמנתי ושולח לי את הקרעים בחזרה בהוספת השם: זונה!... ובלי חתימת־שמו כלל!... ואתה הרי באת, איש־אלהים עובר ובטל!... באת להיות אסקופה לי, מדרס לרגלי...

יחיאל כאילו לא שמע את דבריה. צחוקה הרע, המתעלל, רְדָפוֹ: כל רטט בו העמיק־דָקר, כל צליל זידון חָתַר־צרב. הוא התנודד רגע אחד, הזדקף מתוך מאמץ גלוי, ובלי הפנות מבטו אליה פנה לאטו אל עבר הדלת. מוחו התפוצץ מסער־רשפים, המרקד בתוכו בטירוף סחרחר. אולם מחשבה אחת התבלטה באותיות שחורות על גבי אש־הרשפים הלבנה, המרקדת: עליו להתאזר עוז לצאת קוממיות. מעבר לדלת בודאי יפול תחתיו וידיו על הסף. אולם כאן לעיניה עליו להתאושש, לצאת קוממיות, אם כי הרגלים אינן נשמעות כעומדות להשתתק, והמוח מתבקע, מתפוצץ.

בשוב רוחו אליו, הרגיש ברות, שזרועותיה החשופות, הקרירות לופתות את צוארו, וראשו צונח על חזה. עיף ותשוש־כח ישב אתה על הספה, ולבו צועק לעזרה, ואין שומע לו, ודבריה עולים בלולים באזניו:

– יחיאל, יחיאל שלי!... וכי אינך רואה, שאותך אני אוהבת, אותך בלבד?... אין לי כל זולתך, ולפיכך אני מענה אותך כל־כך...

לפיכך אני מציקה לך כל־כך··· מאהבתי הרבה לך, יחיאל, ומחמלתי על עצמי··· מחפץ־נקמה בהם, באלה אשר את גופי ידרשו ממני ולנשמתי הכואבת לא ישימו לבם, לא יחפצו לדעתה··· ואתה, אשר אהבת את נשמתי, ידיד־לבבי ומשוש־חיי, אתה מתענה תחת ידי··· עוון כולם אתה נושא, יחיאל שלי··· את נקמתי בוואלנט הרשע ובאותו זֵד ארור, היוני, אני מניחה בך··· הוי, כמה ענוגי אלה, יחיאל!··· את נפשי הלקו בשוטים לחים··· אותו יוני נקלה!··· מוכה ופצוע, כל עוד נפשו בו מצאתיו — הפכתי ערשו, שנה מנעתי מעיני, את כל אשר דרש ממני, החלושה, נתתי לו··· את כל אשר דרש, יחיאל··· לא מנעתי ממנו כלום··· וכשהבריא עֲזָבַנִי··· שוממה ומגואלה עזבני··· בלי אמור לי מלה··· שב אל אשתו ואל בניו··· ואני משמימה בכפר הנדח, עזובה ומגואלה···

הודוי האכזרי פכח את דעת יחיאל קצת, והוא הרים ראשו מחיקה והסתכל בה: אומללה!··· אשה אומללה, יפה וחמודה עד ליציאת־נשמה, ישבה לפניו, וברק־ההבנה החדש מתנוצץ מבעד לדמעותיה· אי, ברק־הבנה חדש זה! כמה מכאיב הוא, כמה מכאיב, עכשיו, שהכל גלוי ומחוור! אולם הכיר הלב המתעורר, כי זו תקותו האחת בחיים למרות כל· אין כלום זולתה· לתוך תהום ריקנית הוא מחליק, ואם אין זו מצילתו, הלוע הפעור בולע אותו· אין כל זולתה· רק חושך עמוק־עמוק· הוא נפל על ברכיו לפניה, הליט פניו בקפלי־שמלתה, כמעט לא הרגיש בחמימות המשכרת המשתפכת לתוכו בעד חלקת האטון הדק מחמוקי־ירכיה הגמישים, הרועדים, ולחש והתודה:

— רות, רות!··· כולי אני לך··· צרוף ומזוקק אני מביא לך את רגש־אהבתי הפעם: נפשי כולה טֶמֶא לו··· היו ימים ואני האמנתי באלהים גדול מכל רגשותי, גדול מאהבתי ומיפיך זה, אשר בו אני מתמוגג ואיני··· למכשול היית לי בדרכי אל אלהי··· לשטן קמת ביני ובינו: גזלת את לבי ממנו, הסחת דעתי מהויתו··· אהבתיך, ואהבתי אסון היתה לי: לא יכולתי להשלים בינה ובין אהבתי לאלהים··· לא יכולתי!··· ועתה אבד לי האלהים הגדול, אבד לבלתי שוב עולמית··· אַתְּ אלהי, אַתְּ, האשה, השמחה האחת בלבי, האחיזה האחת בחיים!··· כגבר פשוט אני בא אליך ואיני מבקש בך כי אם אותך־את, את האשה הפשוטה, אשר אהבתי,

האשה הטהורה, הטהורה בכל... לא אמצעי לי אהבתי כיום, לא דרך אל אפקים פורחים במרחקים, כי אם מטרה בפני עצמה, המטרה האחת, תכלית־התכליות!.. המאמינה את לי, רות, המבינה את לי?... את האשה הפשוטה אני מבקש בך, את האוהבת ואת האם, אשר על כתפה אניח ראשי, וירוח לי, ויקל לי...

הוא עצם עיניו: הרגיש בעייפותו, כי דבריו אינם מגיעים אליה, אינם מרעידים את המיתרים, אשר להם הוא מתכוון, וחפץ לנסות שוב להכניסה לתוהו־חייו, להמליכה בתוהו — ישים עטרת־אהבה בראשה, וְתֵאוֹר התהום לזהרה. אולם ידה הדקה, ארוכת־האצבעות סתמה את פיו, והוא השתעבד ללטיפת־קולה:

— אל דברים, יחיאל שלי!... אל תדבר אתה וּתְתַנֶּה לבך לי: הָשְׁבַּרְתָּ, נשמה זכה, השברת... אל דברים עוד... אלהים לא בקשתי: אלי הגדול חי תמיד ומענה אותי תמיד, ואני קרובה לחכמתו ומבינה לו בכל אשר יענני, בכל אשר יפליא מכותיו... אלהים לא בקשתי ולא אבקש, אולם את האהבה המבינה באדם בקשתי, יחיאל, בקשתיה ולא מצאתיה... אתה האחד, אשר בו קרנה לי אהבת־האדם הטהורה... ולך אני מעתה, רק לך, לב טהור... תמיד הייתי לך, תמיד, ואתה לא ידעת, לא חפצת לראות את האמת.. האמנת, כי אמנם רחוקה אני ממך, זרה לך, בזה לך מדי העמידי פני כזרה וכרחוקה... לך אני, יחיאל... התאמין לי?...

יחיאל חפץ להאמין ולא יכול: לא האמין. בתוך בליל־הרגשות המשכר, המסמא, אשר שטפו כיין חדש, בשכבו על ברכיה, התלבט רגש־פחד מציק ולחש ללב, כי טעות נפלה כאן: לא שפה אחת ודברים אחדים לה ולו. מֵאֵן הלב להסתלק מן האושר הָרָוֶה, אשר בא לו בהיסח־הדעת, אולם רגש־הפחד המציק לא נטשטש והעיד על עצמו בעקשנות, לוחשת רכות, רות כאילו הרגישה בהיסוסו וספק נרעשתי ספק מהתלת שאלה:

— האומנם אין אתה מאמין לי, אח נענה?...

המלים האחרונות כאילו הבליטו את טיב־הטעות. הוא הרים ראשו מתוך חיקה, זז מעליה קצת ומתאמץ להבליג על סערת־רוחו, שִׁלֵּב אצבעות ידו ושוע מעל עבר פי־תהום:

הביני־נא, רות, הביני לי!... לא אח אני לך... את האשה אני מבקש בך... התהיי לי, רות, התהיי לי לאשה?...

פניה חורו, ועיניה הפיקו פחד:

— יחיאל, יחיאל, אל־נא תענני!...

אולם הוא הקשיח לבו ממנה ומנפשו והעמיד את השאלה שוב באכזריותה הערומה. גזר־דינו צפוי היה לו, ואף־על־פי־כן נשאלה השאלה שוב צלולה וגלויה. רבונו־של־עולם! מה זו טוענת, וסנטרה רועד כסנטר ילד מבליג על הדמעות? למה זו מתאמצת להוכיח לו, כי אינו צריך לה, כי איש־אלהים טהור הוא, רחוק מן החיים, ואין לו צורך בשמחות־החיים הקטנות החולפות? רות, רות! משביעך אני, שתגידי לי, אם תהיי לי! הגידי לי פעם אחת, אם אוהבת את אותי, כאהוב את הגבר, כְּאֶהֳבֵךְ את ואלנס, את היוני!...

היא קפצה ממקומה כנשוכה. חמתה נצתה בה שוב: — מטורף בזוי!... למה אתה ממרר את חיי?... למה אתה מזכירני את שני אלה?... וכי אין אהבה זו, שאני נותנת לך, שקולה כנגד כל מיני האהבה שבעולם?... גם אתה בין הנקלים האלה!... גם לך דרוש בשרי המזוהם!... אלא שאתה בזוי מהם, נקלה מהם!... הם היו חונקים אותי, אילו ידעו, שנתתי את כל אשר לי לאיש אחר... ואתה על ברכיך אתה מתחנן לפני, פושט ידך לשיירי־גופי!... איש־אלהים!... איש־אלהים מלקט שיריים!...

ראשו הקודח סבב־הלך. דומה, עומד הוא על ספינה מטורפת בגלים, עולה ויורדת, עולה ויורדת. ורות שולחת לו לשון, משתפכת בצחוק שטוף. איש־אלהים מלקט־שיריים!... פעם יצא לזר הקדוש... חַ־חַ־חַ!... משתגע הוא... ראשו מתפוצץ... אין דבר, יתפוצץ לו, ישתגע... רק לא כאן. לא לעיניה. אל אלהים, חזקני ואמצני אך הפעם!... אך הפעם האחת הזאת!...

הוא נאחז בשתי ידיו בראשו המתפוצץ ונס אל עבר הדלת. רות נגררה אחריו, מתאמצת לעצור בו, ועיניה יבשו פתאום. קול־שועתה הגיע אליו ממרחקים:

— יחיאל! אל־נא תעזבני אתה!... אל־נא תעזבני...

אולם הוא נִשְׁלָה מעליו בכח בלתי־צפוי, מפכה ממעמקים הבויים, שמע קול־חביטה עמום מאחוריו וברח החוצה.

אופל־הלילה הצונן הפחידו. דמות־אשה השתערה אחריו, והוא הרגיש, כי דות רודפתו, מתכוונת להשיבו אליה, לענותו שוב. לא, לא! תחת ידה לא יתענה עוד. איש־האלהים הוא, אולם התל לא תהתל בו עוד. קץ־הכל. לא תוסיף לראות פניו. לא תהתל בו עוד, הארורה! יטבע בבוץ, יגוע בקור וסחי, אך ראה לא תראהו עוד. כן, היא רודפת אחריו, קול־מרוצתה עולה באזניו, אולם נראה, כחו של מי יפה במרוצה! אף הוא עדיין יכול לרוץ, ואפילו בלילה, ואפילו במעלה גבעה משורגת־שרשים זו, המכשילה את הרגל על כל צעד ושעל! את כל כחו עדיין לא דלדלה! עוד השאיר לו אלהים פליטת־כח למנוסה, למאמץ עצום לברך על הקץ. קץ־הכל! קץ־הכל.

רעיון חדש נצנץ במוחו הקודח ונתקבל תוך־כדי־רגע. אם אמנם הקיץ הקץ, יהי־נא זה קץ־הכל באמת! היא רודפת אחריו? תרדוף לה, והוא יעמוד ויחכה. כשתשיגהו יבוא הקץ מאליו. הרעיון לא היה ברור, אולם הוא עמד פתאום בְּמִצְוָתוֹ והקשיב לצעדי הדמות, ההולכת ומתקרבת חיש־מהר, כפופה ונתקלת מדי פעם. עיניו חשכו, וטבעות ירקרקות, מתרחבות ומתכווצות, התחילו מרצדות לעיניו באפלולית. לוריין הגיעה אליו ולחשה „יחיאל!“, אולם הוא לא הכירה. ובכח־פרא לא ידע מוצאו הכה אותה באגרופו על חזה, והיא נפלה לארץ כמתעלפת. אז התנפל עליה כחיה דורסת והתחיל חונק אותה באצבעותיו הכושלות, הממאנות להתלכד. מתוך זעם אוכל על כי אין אצבעותיו נשמעות לו, קם על רגליו פתאום, בעט בגוף, הנופל כנטול־חיים, וראה בהתגלגלו בצלע הגבעה. אנחה כאילו עלתה באזניו, אולם הוא צחק בחשאי ועשה דרכו הביתה דרך הגן הרטוב, המשחיר תחת כפת־השמים הריקה, הכתמתמת.

באשמורת־הבוקר, אך שכב במטתו, רועד ומעונה, נשמעה דפיקה על חלון־חדרו, הוא נזדעזע ונזכר, כי שמע את קול מְצִלַּת־הדלת, בהתעטפו זה־עתה בשמיכה, מתאמץ להתחמם, ולא ירד לראות, מי זה מצלצל. הוא הסב ראשו אל החלון, נזהר שלא להוציא ידו מתחת השמיכה ושאל:

— מי שם?

— ר׳ דוב גוסס, — נשמע קול איש זר מבחוץ: — אשתו מבקשתך להכנס. בבקשה, בוא תיכף...

דעתו נתפכחה, אולם כאב לא ידע, ובמוחו התשוש לא נצנצה אפילו מחשבה אחת. לבו קל עליו, ומעין צפיה כמוסה, בוטחת בעצמה, מלאה אותו שמחה: פלא יבוא! מלאכים ירדו לקראת ר׳ דוב. אמונה סמויה זו נתחזקה בו, משהגיע אל הבית מתוך ריצה. חלון אחד בלבד היה מואר בדיוטה השלישית בתוך שאר חלונות בית־החומה האפל, העור. סמל היה זה: אור־השחקים בוקע לו דרך ממרומים לתוך מעונו של הצדיק.

ואולם משנכנס הביתה וראה שלשה־ארבעה יהודים קודרים עומדים מסביב לספה אצל החלון המואר שבקיטונו של ר׳ דוב, נבהל מתוך הכרה איומה: אותו יהודי, תינוק חור, המתלבט בתוכם, נושם בכבדות, וטליתו־הקטנה זעה על כתפיו בכבדות, ר׳ דוב, הולך למות!

— הדליקו את הנרות — דומה, לחש היהודי־התינוק כמעט תיכף לכניסתו של יחיאל, כאילו רק לו חכה, ופרפר, כרוצה לעשות דרכו מן הספה אל המטה. הוא התנודד, כמעט נפל, ושני יהודים, אחד גבה־קומה, אדום־זקן ופוזל־עינים, והשני גוץ ושחרחר ונפחד, תמכו בו, נשאוהו על כפיהם אל המטה. עד שהוא נִשָׂא, מקופל כפקעת, פגש מבטו בפני יחיאל, ועיניו לא זעו. לא הכירו, אם כי דעתו עדיין מיושבת עליו, ובתוכחה גלויה הוא מביט בו: למה אחרת כל־כך, הכרחתני להאריך ביסורי שעות אחדות מיותרות? פעמים אחדות פנה המבט אליו: התוכחה הגלויה התלבטה בו אִלֵם, והוא עצמו נשאר קר ורחוק, אינו מכירו.

כשהתחילו העינים נעצמות ונפקחות חליפות, והלובן שבהן מתבלט ביותר בארשת־פחדים, והלחלוח משונה נשמע מן החזה העולה ויורד מהר־מהר, נפל יחיאל על־יד המטה וצעק בקול לא־מארץ:

— רבי, רבי! אל תמות...

שני היהודים התנפלו עליו בכעס להרחיקו מן המטה. אולם עד שלא הספיקו להזיזו, הרגיש בעיניו של ר׳ דוב, שנפקחו עוד הפעם מתוך תמיהה, כאומרות: שוטה, מה אתה צועק? ונעצמו תוך כדי הצצה בפניו. באותו רגע פסק החלחול בחזה, הגוף הגוץ נתמתח קצת כמתוך מאמץ, והפנים קפאו בארשת־תמיהתן.

